This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

/ Phil
580.42
5

HARVARD COLLEGE
LIBRARY

FROM THE FUND GIVEN
IN MEMORY OF
GEORGE SILSBEE HALE
AND
ELLEN SEVER HALE

MG

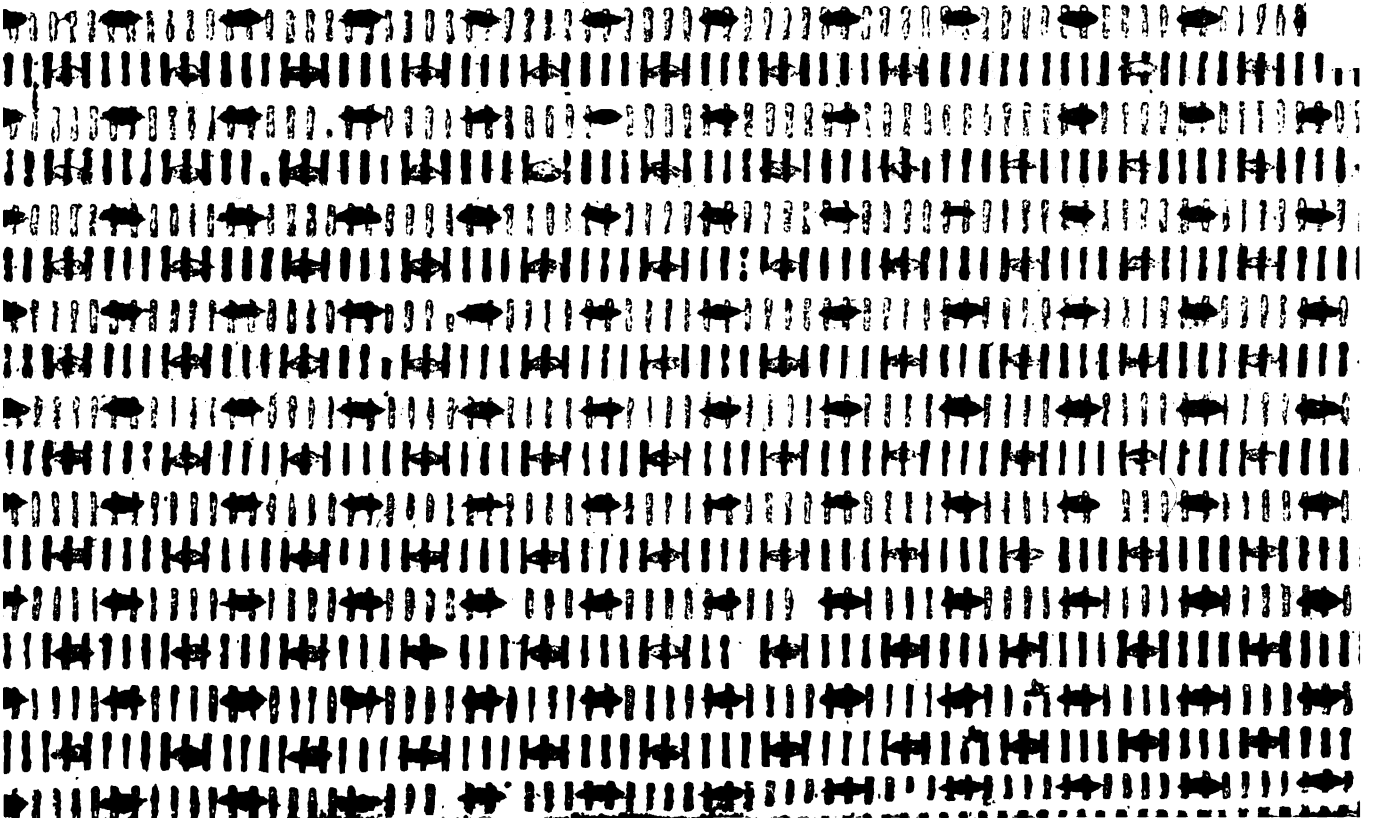

ARANY
GONDOLATOK.

A'

MOSTANI

SZABAD GONDOLKOZÁSNAK
MÓDJA ELLEN.

NÉMETBŐL

SZABADONN FORDÍTOTTA

BIELEK LÁSZLÓ

A' Pesti Királyi Fő Anya oskolábann a' Tanúlttaknak egygyik Tagja; a' Filozófiának, Mathézisnek, Históriáknak, és Dogmática Theológiának vólt Profeſſzora; mostanábann nagy Károlybann az Isteni Igének Magyar Hirdetője.

Bétsbenn,

nyomtattatott Schuender Károly Jánosnál

1800bann.

√ Pl.I 8580.42.5

√

HARVARD UNIVERSITY LIBRARY JUL 11 1972

Hall

A'

FŐ TISZTELENDŐ

'S NAGY MÉLTÓSÁGÚ

FUCHS XAVER FERENTZNEK

ISTEN, ÉS APOSTOLI

SZÉK KEGYELMESSÉGÉBŐL,

NYITTRAI

PÜSPÖK

ÚRNAK.

A' SZEGÉNY NEMES IFFJAK ATTYANAK,

A' TUDOMÁNYOK, ÉS TUDÓSOK'

NAGY PARTFOGÓJÁNAK.

VIGYÁZÁSSAL: TÖKÉLLETES

PÁSZTORNAK.

BÖLTSESSÉGGEL: FŐ

TANÍTÓNAK.

RELÍGIÓVAL, 'S BUZGÓSÁGGAL:

NAGY

PÜSPÖKNEK.

KIT,

MEGYÉJÉNEK KÖZÖNSÉGES VALLÁSA SZERÉNT

PÁL APOSTOL JEGYZETT KI.

MIKOR

MILLYENNEK KELLENE LENNI A' PÜSPÖKNEK

LE ÁBRAZOLTA.

KINEK

MINDEN SZAVA; HATHATÓS OKTATÁS,

MINDEN TSELEKEDETE: ÉRZÉKENY PÉLDA.

KIBENN,

SEM AZ IRÍGYSÉG, A' MIT FESZEGESSEN,

NEM TALAL,

SEM AZ IGASSÁG, A' MI NE TESSEN,

NEM LAT.

A'

MAGA KEGYES

MECENÁSSÁNÁK

EZEN ARANY GONDOLATOKAT

ALÁZATOSONN AJÁNLYA

Bielek László

e Scholis Piis.

Spect. ac Clariss. Dominus

FERDINANDUS THOMAS,

Cottus. Szathmár; nec non I. Dominii Károlyiani Physicus ordinarius,

ad A. R. ac Clarissimum

P. LADISLAUM BIELEK

e Scholis Piis.

Prisca Giganteis signabant saecula Bellis
Insanos nostri temporis Encelados.
Esse Jovem Coelis qui nollent, tela nec ejus,
Impune ut possent vivere. Monstra Hominum!
Non natale solum tantum ista peste laborat
Gallia; Terrarum corripuit sobolem.
Sum Medicus; volvi Galenos, Hippocratesque
Non hic, non alibi est huic medicina malo.
Ergo perimus, ais BIELEK? *non. Hoc opere infers,*
Quod nemo ex Medicis, Antidotum *Hungariae.*
Vive Decus Patriae, Cleri, Splendorque Tuorum!
Ingenii clara Luminibus Patriam.

Ezen

Ezen Arany Gondolatokat látván,
írta S. J.

Római Szentegyház! oszlopot és zászlót
Emellj, — 's arannyal írd rá Bielek Lászlót,
Kinek is hogy esmerd szívét, 's indúlatit:
Olvasd hívenn ezen arany gondolatit,
Mellyeket Németből, a' szilaj és vadon
Gondolkodás ellen, fordított szabadonn.
Nem érdemli e' meg hát méltó jutalmát?
Az arany gondolat a' hasonló almát?

MU-

MUTATÓ TÁBLA.

Oldal.

Első Rész.

Az Istenségről 1

Második Rész.

A' Relígiórál, vagy is a' vallásrúl átallyábann . . . 37

Harmadik Rész.

Csak egygy igaz Relígió vagyon 65

Negyedik Rész.

Az Isteni kinyilatkoztatásrúl 119

Ötödik Rész.

Az Anyaszentegyházrúl 147

Hatodik Rész.

A' Fő Hatalomnak a' látható Anyaszentegyházban szükségéről, és jelenlétéről 170

Hetedik Rész.

Vallyon kinél légyen az Anyaszentegyház, fő Hatalma? 201

Nyóltzadik Rész.

A' két Hatalomnak külömbségéről 227

Ki-

Kilentzedik Réſz.

Az Anyaſzentegyháznak a' Hit dolgában való Auctoritásárúl 265

Tizedik Réſz.

Miben fundáltattnak az Anyaſzentegyház ítélet Tételei? 307

Tizen egygyedik Réſz.

A' Kereſztényi Tanításrúl 325

Tizen kettődik Réſz.

A' Relígiónak Titkairúl 353

Tizen Harmadik Réſz.

Az Eretnekségrűl 369

Tizen Negyedik Réſz.

A' Theológusok agyaskodó vitáikrúl 388

Tizen ötödik Réſz.

A' jövendölésrűl 418

Tizen Hatodik Réſz.

A' Tsudákrúl 438

Tizen Hetedik Réſz.

A' Hitrűl 491

Tizen Nyóltzadik Réſz.

Az Éſzrűl 517

Tizen Kilentzedik Réſz.

Az erős Lelkekrűl 540

ELŐL-

ELÖL-JÁRÓ BESZÉD.

A' ki az Istennek Lélekbenn és Igasságbann hívenn ſzolgálni akar: ſzükféges annak, a' mostani idöbenn, a Hitbenn köſzikla gyanánt, erössenn állani. Annyi sok mindenünnen Szent Religiónkat kegyetlenül ostromló eseteknek közepette; és a' mostani ſzabadonn gondolkodó; 's a' Keresztényi Tanításnak dülledékjeinn, tzímeres záſzlójokat lobogtatni akaró Filozófusoknak furtsánn ſzíneskedö teméntelen mesterkedéseik ellen, soha sem vigyazhat az ember vóltaképpenn *magára*. E' végre én a' Religiónak külömb külömb féle Állatássaiból, egygy Gyüjteményt kéſzítettem; kezdetbenn ugyan a' magam haſznára egyedül: de most immár, sok jó Barátim tanáttsából, közre is botsátom. Vaj mi nagy örömömre válna, hogy ha némelly Istent fé-

lö Lelkek hímet varhatnának magoknak belöle, 's a' mostani megveſztegettetett idö ellen, ez, védelmezö pai'súl ſzolgálhatna nékiek.

II.

Nem de el találtuk e' az Arányt, ha e' mi ſzázadunkat meg veſztegettetett ſzázadnak nevezzük? avagy nem de most vagyon e' az az idö, mellyet meg jövendöle az Apostol a' maga Tanítványának Timotheusnak? mondván: leſzen idö, úgy mond, mellybenn az igaz Tudományt el nem ſzenvedik, hanem az ö kivánságok ſzerént, magoknak mestereket gyüjtnek, viſzketö fülök lévénn, és az Igasságtúl hallásokat elfordittyák ugyan, és a' Mesékre térnek. Az idö el jött, a' jövendölés bé tellyesedett. A' gonoſzság áll ortzáját letette; felemeltt fövel, minden felé nagy fennyénn héjjaz; minden határokonn általhàtott; tettében bé tellyesítette ama' régi mondást: Mindenre kéſz az Ember.

Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt; sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros prurientes

tesauribus, et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. II. Tim. C. 4. v. 3. 4.
Nil mortalibus arduum est. Horat.

III.

A' pokolbéli Sátánnak, a' hazugság Atyjának, ki, a' mint Sz. Ágoston éſzre veſzi, mint a' megdühödött órofzlán, nyilvánn erőſzakoskodik az emberekenn; majd, a' tsalárd kígyóként, a' józanságnak, egygyügyüségnek, és ártatlanságnak fortélyossann tselt veteget, 's vagynak minden Státusbann, Rendbenn, Rangbann Tanítvánnyi, kik a' Mesterjeknek példáját költsönössenn követvén, itt minden féle erőſzakot, amott fortélyos mesterséget veſznek elő, hogy mind azt, a' mi Szent, mindenekkel megútáltathassák. Vagynak közzülők ollyanok, kik külsőképpennaz Evangyéliomhoz minden illendő tiſztelettel viseltetnek; azombann, annak fenékkel való felforgatásánn, töviből kiirtásánn, alattombann majdnem a' vér vertétékjéig foglalatoskodnak. Mások, sőt sokſzor ön' amazok, minden ortza pirulás nélkül, leg étkeleneb káromlásokat

kat teli ſzájjal okádnak ki, az Isten ellen, a' Községnek leg nagyobb botránkozására. Haſztalan égetteti azoknak Iràsait a' fö Hatalom; mert hamvaikból ismét feleleyenedni látſzattnak.

S. Auguſt. in Psalm. 69. *Diabolus biformis est, leo in impetu, draco in insidiis.*

IV.

A' ſzilajkodó megzabolázhatatlan éſz, kezet tsapott a' vásott, 's kitsapó érköltsel. A' leg bizonyossabb, nyilvánn való, 's ſzembe tünö Igasságok, Tételekké (*problemata*) lettek. Ollyan dolgoknak vakmeröenn tulajdoníttatik az Igasság, a' mellyekrül, a' múlt Századokbann nintsen példa. Némellyek Spinózával mindent Matériának lenni állatnak; és a' Lelki valóság létének véleménnyét egyedül a' nevelésböl ſzármozott eleve való ítéletnek tulajdoníttyák. Mások elött, Berkley utánn, mind, a' mi van, tsupa Lélek. A' mi Testünknek érzékenysége tsupa tsalárdság. Az igaz, 's köteles ſzolgálat, mellyel tartozunk a' fö Valóságnak, egéſz a' dühösségig ostromoltatik. Mindennap a'

go-

gonosz halandóktúl leg nagyobb képtelenségekkel sartzoltatik az Isten. Ez, semmi külömbséget nem tészen az Isten közt, és a' Matéria közt. Amaz, vallya ugyan Léleknek lenni az Istent; de egyszermind ötet olly Lönyöknek (*ens*) lenni állattya, melly a' maga Teremtményeinek éktelenségeikre nem ügyel. Olly gondolatlan Lönyöknek lenni állattya, melly az embert maga kénnyére, kedvére hagyta; semmi törvényt nékie nem adván, semmi imádást tőle nem kívánván; melly előtt olly kedves, 's kellemetes azon tömjénynek illattya, mellyel a' Pogányok áldoztanak a' Bálványoknak; mint a' mellyet a' Religió, a' maga Oltáraínn éget.

Coelum ipsum petimus stultitia. Horat.

V.

A' mostáni időbenn Azok, kik törvény szerént parantsolnak, mint barbarusok, 's az emberi nemzet' természeti egyenlőségének rontói gyűlöltettnek: kik édes kötelességből engedelmeskednek, mint gyávák, 's gyenge szívűek, avagy hizelkedők; kinevettettnek: kik a' né-

kik

kik adatott fő hatalommal igazságossann intézik Alatt valóiknak kormányozását, mint Tirannusok ellen, pártos ſzövettségek kéſzíttettnek, 's így forgattatik fel az emberi Társaságnak ſzeglet köve. Az egyenlőségtelenségnek ímez barbarus Jussát: *igazabb a' dolog; mert erősebb, 's hatalmassabb*, egygy vakmerő, még a' Theológika Állatásokrúl nyilvánn való vetélkedéſe közbenn is, méréſzlette ſzemtelenül vítatni. A' ſzent világossággal tündöklő *Kar*, eliſzonyodvánn e' setétségnek müvénn, *horruit sacra facultas ad opus tenebrarum*, azonnal a' Sátán fajzattyát Tagjainak ſzámábúl ki tudta. Világ Polgárjainak nevezik magokat a' Stóikusok büſzkeségével azok, kik az Atyák, Házasok, Gyermekek, és Pátrióták Kötelességeit kiakarjak írtani. A' külömbözés a' jó, és roſz közt; az erkölts, és gonoſzság közt; az igasság és hamiſság közt, a' mi elménktül ſzármazott eleve való itéleteknek tulajdoníttatik.

Thesis Martini de Prade 1. Prop. *Jus illud inaequalitatis barbarum, quod vocant aequius, quia validius.*

VI.

VI.

Az ördög első Atyáinknak kígyó által mondá: mint az Istenek, ollyanok léſztek. Mostani időbenn a' Hitetlenek által ezt mondja: ollyanok léſztek, mint a' barmok; a' ti életteknek vége hasonló légyen a' barom állatok végéhez; a' lelketek testetekkel egygyütt elenyéſzik. Kéttség kivül barom életet akar belőlek óltani, minthogy a' barmok halálát ígéri nékiek; mert egygyik a' másikának következése. Soha senki a' Pogányok oskoláibann nem tanította azt, a' mit tanít a' ſzerző a' Lélekről ſzólló könyvébenn, t. i. hogy az ember egygyetlen egygy *objectumának*, vagy-is Tárgyának nem egyébnek kell lenni, hanem a' testi gyönyörüségeknek. Ama világ tudta Férjfiúnak a' Pogány Filozófusok között, sokkal díſzesebb törvénnyei valának, mint sem a' mái Filozófusainknak. Epicurus nyilvánn tanittya, (úgy mond Ciceró) hogy az ember vígann nem élhet, hatsak böltsenn, betsülletessenn, és igazánn nem él.

Cla-

Cic. L. 1. de finib. bon. et mal. n. 18. *Clamat Epicurus, non posse jucunde vivi, nisi sapienter, honeste, justeque vivatur.*

VII.

Im' ezek a' mostáni, úgy nevezte-tett ſzép Lelkeknek az éktelen hibáik, mellyeket én, tsak futólagtsétemmel érén-ték meg. Úgy látſzik, mintha az em-beri Lélek a' forró kórságtúl hányatatt-nék; az ő bolondsága minden óra! per-tzentéssel nevekedik. Nagy Isten! mi-némű időket élünk! Vallyon várhatták é'tölünk e' kábaságokat a' mi Atyáink? el hihetik e' azokat felölünk a' mi Uno-káink? A' katzagásra méltó gyönyörű-ségeket Lélek díſzének tartani, annyit teſz, mint a' megrögzött ſzokástúl elál-lani. Kéſz akarva a' tört 's járt útból kivágunk, elhadjuk a' leg igazabb fő Állatásokat, azokat eleve való ítéletek-nek nevezzük; mind ezek utánn efzünk-be ötlik ezen gondolat: hogy erőss Lel-kek leheſsünk, ellene kell mondanunk az emberi nemzet közönséges egygyet-értésének.

Con-

Concessa pudet ire via; civemque vi- Lucan. L. 2.
deri.

Ti háládatlan Filozófusok! Tudjátok, e' hogy mikor a' Religió ellen törekedtek, a' ti jóltévőnétek ellen törekedtek? Vallyon mi vólna a' ti Filozófiátok, ha azt az Iseni világosság nem segítené? nem de a' mi annak előtte vala, t. i. hibáknak zürzavarja, és nagy vakság? Igazánn! bétellyesedett rajtatok ama' régi Atyának mondása: kisdedek a' Filozófusok, ha tsak őket Férjfiakká nem téfzi a' Kriſztus.

Ascendit fumus putei, et obscuratus Apoc. cap. IX. v. 2.
est sol et aër.

Parvuli sunt etiam philosophi, nisi Clemens Alex. lib. 1. Strom.
a Christo viri fiant.

VIII.

De talám e' rajzolatbann fellyebb hatott a' tüzről pattant *phantasia*, vagy is a' kézzelődésnek tehettége, melly ollykor egy mák ſzembenn a' Szent Iványi Hegyét láttya? Bár igaz vólna! *Nos* Juvenal. Sa-
utinam vani! De azon dögleletes, 's maſzlag ette Irások, mellyek a' sajtó alúl ſzü- tyr.

net nélkül jönnek, mennek; az azoknak olvasásában telhetetlen kivántsiság; a' Religio maga eredeti kút fejeibül való merdegélésnek közönséges unalma; a' Sákramentomoknak megvetése; a' felszenteltt Isten Papjainak megútálltatása, kitsúfoltatása; az Anyaszentegyház pártantsolatinak minden lelki furdalás nélkül való szeldegelése; a' mód nélkül való 's mérséketlen szabadság, mellyel a' minden napi társaságokbann, mindent a' mi leg fôbb tiszteletre méltó, megtámadni mérészelünk; az az átkozott egygy arányosság, 's némaság, mellyel halgattyuk a' gonoszoknak káromlásait, mind annyi megtzáfolhatatlan tanúbizonyságok, mi nagyok a' mi sebeink, mi igazak a' mi panaszaink! Az igaz keresztény szív kívánva kívánnya magának Jérémiásnák könytsepjeit, hogy megmuthathassa a' roszsznak temérdek szörnyüségét.

Jerem. cap. 9. v. 1. *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum!*

IX.

Mint a' ſáskák nagy ſalkánként repdesnek a' könyvek. Világosság helyett, setétséggel boríttattnak el általok a' városok; sõt a' Tartományok. A' lépes méz helyett, avagy inkább a' lépes mézbenn nyújtatik minden nemũ méreg. A' népektũl népekhez; és az Orſzágokbúl a' nemzetekhez vándorolnak a' setétségnek fellegei. Új Evangyéliom koholtatik a' Világnak; új Hit prédikáltatik nékie; más fundamentoma vettetik annak, mint melly már megvala vettetve. Igy ſzóllvala Sz. Bernard a' maga idejebéli ſzázadról. Vallyon mit ſzólliana a' mi ſzázadunkról? E' Sz. Atya idejébenn a' Religiónak tsak némelly tzikkellyeit támadta meg az Eretnekség; de a' mostani idõbenn, vakmerõebb az Istentelenség; tövestũl, tsemetéstũl kiakarja azt irtani, semmivé tenni. Sõt az ellen-is ágoskodni méréſzel, a' ki a' Religiónak fõ tárgya. Ugy, mint édes Leánya a' régi kigyónak minden fortélyos mesterségeit elõveſzi, hogy zenebonára, zürzavarra,

pár-

pártosságra lázaſztó Állatásait az emberbe béöltsa, bégyökereſztethesse. Annak a' mérge, úgy mond egygy újj Iró, egygy bizonyos füstölő ſzer, melly éſzre vehetetlenül egéſz vérét megjárja, 's felkeveri az embernek; az elmés elmebéli ötlések; az éles, 's fursta arányzások; a' tsintalan, 's fajtalan tréfák; a' ſzinesenn fitogtató ellen vetések; a' jól alkalmaztatott hasonlatosságok; a' jó elevén képek; a' méréſz gondolatok; a' nyomos kifejezések; egy ſzóval: e' végre pázéroltattnak az Istentelenektül az Irásnak minden álltató hímjei, az emberek füleiket, ſzíveiket símámn tsiklándoztató gyönyörüségeknek minden ſzerei. Vallyon ſzabad e' azonn Tálentomokkal, mellyeket érdemünk nélkül vettünk az Istentől, illy éktelenül ö ellene viſzſza élni? oh háládatlan ſzívek!

* Dictionnaire philosoph. de Mr. Voltaire.

Volant libri. Urbibus, et castellis ingeruntur pro luce tenebrae; pro melle, vel potius in melle venenum passim omnibus propinatur. Transierunt de gente in gentem, et de regno ad populum alterum. Novum cuditur populis, et gentibus Evan-

gelium, nova proponitur fides, fundamentum aliud ponitur praeter id, quod positum est. S. Bern. Ep. 189. ad Innoc. Papam.

X.

Így ostromoltatik az Anyaszentegyház, A' Hitetlenektül tzinkóssan tsúfoltatik, az Eretnekektül szíve meg vérzéséig kegyetlenül kontzoltatik; és a' Kathólikusok mind ezeket hideg vérrel, és minden megilletödés nélkül szemléllyék? vaj mi sokann magokra alkalmaztathatyák a' Prófétának eme szavait: a' te Házadhoz való buzgóság megemésztett, engem, és a' te szidalmazóid gyalázati estek reám! Én Istenem! emlékezzél meg ígéreteidrül, jöjj segitségünkre, el ne hagyd szentegyházadat!

Zelus domus tuae comedit me: opprobria exprobrantium tibi, ceciderunt super me. Ps. 68. 10.

XI.

Ezen keserves szomorú gondolatok birtanak arra eleintén, hogy e' külömb külömb féle Theológika Állatásokból ál-

ló

ló Gyüjteményemet annyi sok veſzedelmek ellen, mellyekben forog mostann' a' Religió, tulajdon haſznomra ſzerezzem, 's véle, mint valami *antidotummal*, vagy-is méreg ellen való orvossággal, a' magokat előadó alkalmatosságokbann éllyek. Bellyebb pedig értekezvén a' dolog eránt, tanátsomat helybe hagyám. Mert tapaſztalám, hogy nem egyedül ön' maga a' Hitetlenség a' botránkozásnak az a' köve, mellyet ſzükséges kerülni, hanem hogy légyen még egy más is, melly nem külömbenn félelmes, 's veſzedelmes egyſzersmind, t. i. az Eretnekség. És ezen ok indított engem arra, hogy azon Gyüteményben e' második tárgyat is olly tekintetbe végyem, hogy az öſzvegyüjtött ſzerek mind a' két réſzrül légyenek erös tartalékjaim a' feneketlen örvény ellen.

XII.

Nem tulajdonítom magamnak az itt foglalt dolgoknak eredeti találmánnyát; annál kevesebbé a' ſzámtalan víttatások által próbáltt matériának ditsösséget, jól tud-

tudván, hogy é' féle dolgokbann minden ujjitás vefzedelmes. Sõt az egéfz Magyar világ elõtt nyilvánn, 's minden õ fzinteséggel megvallom, hogy semmi állatos, 's fõ gondolatok, mellyeket könyvemben kimagyaráztam, nem ön magam gondolatim; hanem némellyeket közzülök a' Sz. Irásból, másokat a' Sz. Atyáktól, míg még másokat a' Theológusoknak, és a' mái egy némelly Irók nak Irásaikból kölcsönöztem. Többet mondok: némellyeket, nagy fzemelve mindazáltal, a' világi Irókból, és sokfzor ugyan olyan Irókból fzedegettem egybe, kik leg nagyobb, 's esküdt ellenségei a' Kereſztény Religiónak. Az Igasság én elõttem mindenkor betsüllésre, 's megtiſztelésre méltó, ámbár az a' hitetlen emberektõl fzármozzon is. Elé kerülnek itten Baylének, Russónak, Voltérnek gondolatai, mellyek annál betsessebbek az ellenkezõ Atyánkfiai elõtt, mennél bizonyossabb, hogy a' mái *Frajgaistereknek*, fzabad Lelkeknek fõ Mesterjeik, 's édes Attyaik pennáikból omlottanak. Az ön magam gondolatait

pe-

pedigleo, mellyek hellyel hellyel találtattnak, az Anyaſzentegyház ítéletei alá terjeſztem; és ha annak próba kövénn meg nem állanak, ön magam ítélete ſzerént is, ſzàllyon reájok annak átka. Mert én is ſember vagyok; 's azért az emberi fogyatkozásoktúl mindenképpen mentt nem vagyok.

XIII.

Észre veſzi az ember imitt amott, hogy a' költsönözött gondolatokat ſzórúl ſzóra, úgy mondvánn, által nem öntöttem. Annak oka az; hogy egyedül a' magàm ſzámára kéſzítettem azokat; így pedig ſzabadnak lenni állítottam magamat arra. Mindazáltal így sem állottam el az állatos értelemtúl. Végre: Felosztottam az egéſz munkát bizonyos Réſzekre, 's Tzikkelyekre, a' mint a' matéria kívánta olly formánn: hogy annak minden ízei terméſzetessen folyvánn, a' lántznak ſzemeit ábrázollyák; így reményl'vén hoſzſzabb állandóságát.

ARANY
GONDOLATOK,

ELSŐ RÉSZ.

AZ ISTENSÉGRŐL.

I.

A' ki jó, ép, józan elmével bir, 's még az okossága az érzékenységeinek mételyétül meg nem veszt tegetetett, jól tudom, ez ő Igasságokat meg esméri, helybe hagyja, 1) Hogy vagyon Isten, 's az ő léte tagadhatatlan. 2) Hogy vagyon Religio, melly nékie tiszteletit megadja. 3) Hogy vagyon Istenitki nyilatkoztatás, melly az ő tanitását, 's erkölcsre oktató Törvényeit elönkbe adja. 4) Hogy vagyon egy látható Társaság, melly annak kinyilatkoztatását fenntartya. 5) Hogy vagyon egy tsalhatatlan

Bíró, a' ki mind azokat meg magyaráza és a' kinek köteles minden Ember engedelmeskedni.

II.

Ha az Ember a' maga javait tökélletesenn által látta, 's meg esmérte, kívánva kívànnya, hogy légyen Isten. Mert, ha vagyon Isten, azonnal azon vigaſztalásra kap az Ember, hogy vagyon egyſzersmind Alkotója, ki ötet semmiségéből kihozta; hogy vagyon meg Tartója, ki ötet a' jóbann támogassa; hogy vagyon Atya, ki azokat, a' mik néki ſzükségesek, megadja; hogy vagyon vigaſztalója, a' ki az ö könny tsepjeit ſzeméiből kitörüllye, fájdalmait megtsilapíttsa, 's megédesíttse; hogy vagyon jó Tévője, a' ki ötet ſzünet nélkül áldomásival tetézze; hogy vagyon védelmezője, a' ki azokat, kik az ö élete utánn, betsülete utánn, javai utánn lesnek, örökké való kínokkal, örökké való kárhozattal rettentse. Egyegy ſzóval: hogy vagyon jó tselekedeteinek, jámbor elköltseinek megju-

megjutalmazója. Ez Igasságból, hogy vagyon Isten, leg alább e' haſznot kell ſzívünkbe beóltanunk, hogy az Isten létérül nem kell kételkednünk.

III.

Azon Istent, a' ki mindenütt jelen vagyon, a' ki mindeneket lát, 's tud, és nem tsak Lelkünknek minden elrejtett gondolatait, ſzívünknek minden leg titkossabb apró tseprő járásait, kęléseit is tudja; a' ki a' gonoſzt megbünteti, a' jót pedig megjutalmazza, ha ſzüntelen ſzemünkönn, ſzivünkbenn hordozzuk; vaj mi nagy, 's hathatós öſztönünk vagyon arra, hogy minden tselekedeteinket jó lábra állítsuk, jó rendbe ſzedjük, és magunkat a' köz jóhoz kézzel lábbal alkalmaztassuk.

Quam sancta sit civium inter ipsos societas, Deo immortali interposito, tum Judice, tum Teste. Tullius de Legibus.

IV.

Nints e' Világonn olly közönség, olly emberi Társaság mellyhenn az ö

Tagjainak költsönös kötelességei ne légyenek. Há vagyon valahol egygy kötelesség, tehát Törvénynek is kell ottan lenni, mellyből veſzi maga eredetét azon kötelesség. Ki állíthat pedig józan okossága mellett Törvényt, törvény ſzerző nélkül? a' törvény ſzerző pedíglen vallyon honnan veſzi a' magához hasonló, és azon egygy emberi jussal bíró, élő polgár Társaira hatalmát, ha Isten nintsen?

V.

A' világ Isten nélkül, régi Zürzavar, egygy ſzomorú játék. Engedjük egygy kevéssé, hogy nintsen Isten, Vallyon mire ſzorúl e' világ állapotya? Nem de ekkor minden ſzegeletben e' Fő Hatalom ſzékét elfoglalta az Erőſzak, nintsen bötse a' jó, s józan tanátsnak, lábbal tapodtatik az Igasság, a' sarkalatos Törvények földhez verettetnek? mi több? tzímeres Záſzlóját felemelte a' hamisság, tellyes divattyában áll a' törvénytelenség, vásottság; ſzégyen köre, azon egygy vágásba, többet mon-

mondok! azon egygy pelengéres Kalódába ſzoríttatik az Erkölts az erkôltstelenséggel. Summásann: a' bóldogtalan függetlenség fogtalta el a' világot; minthogy az ön' hatzon' Lelke elterjeſztette rajta hatalmát, 's a' ki mellett áll a' *Hatalom*, a' mellett van az Igasság *is*. — Már adjuk viſſza az egygy Fő Hatalomnak az ő fő Hatalom Páltzaját, nem de azonnal viſſza fordúlnak mindenek? végét veſzi minden gonoſzság, 's képtenleség, talpra áll a' jó Rend mindenbénn mindénütt.

VI.

De igazánn! van é ugyan Isten? ezen kérdésre nem a' Filozófia, hanem a' teremtett állatok felellyenek meg. Mellyek ámbátor némák, némaságokban mindazáltal sokkal nyomosabb, hathatósabb igasséggal állanak elé, mintsem Európának *Epomissal* kérkedő ſzámtalan Tanúlttjai. Ti Egek, Föld, Tengerek; fejeink fölött ragyogó Tsillagok! ti a' levegőbenn röpdősö Madarak, a' földön

dón járó kelő állatok; ti gyümöltsös, 's gyümöltstelen Fák, teménlen Nemű élő Plánták; ti üdönek, 's eſztendönek rendes forgási; Te Nap, te Éjtzaka, mellyek egygy mást a' mi javunkért, a' mi kedvünkért meg másolhatatlan törvény mellett felváltyátok; ti ſzóllyatok, ti felellyetek itten! 's íme! egyetemiben felelnek: oh halandó Ember! vagyon, vagyon Isten! ő az, a' ki bennünket teremtett.

Totius mundi una vox: Deus est.

A' teremtésből költsönözött bizonysággal éltem; mert általható erövel jár; jól tudván, hogy valaki az egéſz világ ſzavát megveti, az ugyan akármi okos állatásoknak helyt nem ád. Lehetetlen is az ollyan Embert megyözni. Az Igasságra reá beſzélleni, nékie valami dolognak eredeti elrejtett okait fel fedezni, ki magának az Alkotmány ſzerzöjének alkotmányáról tött magyarázását is farba rugja, hallani nem akarja. A' ki illyen kézzel tapogatható bizonyságoknak vakmerönn ellent áll, az ugyan

ellent

ellent áll magának a' Metaphysica Isten Mzfzonynak is.

Levate in excelsum oculos vestros, et videte, quis creavit haec. Isai. cap. 40. v. 26.

Interroga jumenta, et docebunt te; et volatilia coeli, et indicabunt tibi; et enarrabunt pisces maris: quis ignorat, quod omnia haec manus Domini fecerit? Job 12. v. 7, 8, 9.

Coeli enarrant gloriam Dei, et opera manuum ejus annuntiabunt Firmamentum. Ps. 18. v. 1.

VII.

Ha e' világ Alkotványait fzorossabb fzem ügyre veſzem, egygy roppant fel Nyitott könyvet látok bennek, mellyet maga nyelvén olvashat minden Ember; tanúlhat belölle nem tsak az együgyü, tudatlan; hanem a' leg tanúlttabb, leg okossabb Ember is. Maga teſti, lelki, haſznát, javát önként, 's fzembekötve kerüli, a' ki azt nem olvassa. — E' könyvnek közepe arany betükből áll, 's illy Tzimmel jeleskedik: — VAGYON ISTEN, AZ Ő LÉTE TAGADHATATLAN. — És ugyan vesse bár az Ember fzemeit

meit akár hová, akár merre; nem de azonnal ſzemeibe ötlik mindenütt az Istennek az ő határozatlan okossága, 's böltsessége: az ő mindenekkez viseltetö Atyai gondoskodása? Nem csak a' teménteln állatok belsö, 's külsö réſzeinek tsudálatos alkottatásábann; hanem az ő mozgásaikbann, ſzorgoskodásaikbann, mindenre kéſzségekbenn, már magok védelmezésére, majd mások megtámadására;—minden féle ékességeikben 's a Teremtötöl vett ſzép öltözeteikbenn? Nem kell itt kihagyni a' nálunk leg kissebb tekéntetben lévö Lependékeket, Hangyákat, Hernyókat is. De leg inkább hirdetik Alkotójoknak Isteni okosságát, 's böltsességét azon kisded állatotskák, mellyeknek létét egyedül a' nagyító üveg microſcopium esmérteti az Emberekkel, ezeknek tsudálatosan el oſztott réſzetskéik újjal mutattyák az ő nagyságát, az ő felségét.

Rom. c. 1. v. 10. *Invisibilia enim ipsius (Dei) a creatura mundi, per ea, quae facta sunt, intellecta conspiciuntur.*

Eminet in minimis maximus ipse Deus.

VIII.

Ha Isten nintsen, e' három dolog megmagyarázhatatlan: 1.) Honnan vette eredetét azon szép, 's tsudálatos Rend, egygyetértés, mellyet látunk, tapasztalunk e' világ fő részei között. 2.) Ki volt, 's légyen Alkotója azon szembe ötlő állatok belső részeinek, mellyeket lenni tapasztalunk, avagy mellyek természetek' rendje szerént szaporítyák magokat. 3.) Minek kell tulajdonítani a' gondolatot; minthogy annak szülő anyja nem lehet a' Matéria, sem annak természeti ki terjedése, sem részei, sem figurája, sem a' látható, vagy láthatatlan mozgásai.

IX.

Gondolok, tehát vagyok; én vagyok, tehát Isten is vagyon. Egygy gondolkodó állatnak lehetetlen talponn állani a' fő, 's véghetetlen Gondolkodónak alkottatása nélkül; valamint lehe-

tet-

tetlen tselekedetnek Tselekedő nélkül, a' mivelésnek mivelő eſzköz nélkül végbe menni.

X.

Úgy vagyon; ha tudom, 's meg győzettettem arrúl, hogy én vagyok; már mintegy bizonyossan azt is tudom, hogy Isten is vagyon. Hogy hogy lehet ez? ímígy: mert az én létem olly ſzorosan öſzve vagyon kaptsolva az Isten létével, hogy amarrúl tsak meſzſzünnen sem emlékezhetek, ha errúl nem emlékezek. Ki vagyok én? hatvan esztendőnek előtte én nem valék. Vallyon kinek tulajdoníthatom tehát létemet? Magamnak ugyan nem; mert elébb kell tselekedő erőnek lenni, hogy sem tselekedetnek. De az Atyámnak, 's Anyámnak sem; mert ezek az én élő képem létére tsak vak eſzközök valának: én ugyan nem tudom, mondja egygy józan, 's jámbor Anya a' maga Gyermekeinek, miképpen fogadtalak titeket méhemben. Annál kevesebbet tulajdoníthatom létemet a' vak történetnek; mert ezen ſzó, tsak gondolom

lom ſző, 's a' mi tudatlanságunk palástya. Kinek tulajdonithatom tehát, ha Isten nintsen? — Tehát vagyon Isten.

Nescio, qualiter in utero meo apparuistis? 2. Macch. cap. 7. v. 22.

XI.

De légyen úgy; ne légyen Isten. Nem de azonnal kell gondolatinkat, beſzédinket változtatnunk? Nem de ekkor a' jól; jámborúl gondolkodókat bolondoknak, ostobáknak; a' ſzabadonn gondolkodókat pedíglen okossaknak kell itélnünk, tartanunk, vallanunk? Mert azt imádni, a' mi 'nints, azt ſzeretni, abban minden reménységet helyheztetni, sültt bolondság; okosság pedig egygy Torzom borzt meg vetni.

XII.

Rousseau, te nálad, kedves Barátom! a' mostani ſzázadbann a' pallérozott elméknek Tzímere; ő mondja: hogy nem kitsiny dolog tsak tudni is, hogy Isten vagyon. Nem ſzándékom öt Emileto 2. p. 314.

elöt-

előtted meg kisebbíteni; de azt kérdem, vallyon mit akarsz e' szavaiból ki hozni? talám hogy az Isten létét jó Lelki esméret mellett meg lehet támadni? én azt mondom: hogy okossabban gondolkodol, 's ítélsz, ha meg győzettetel arról, hogy a' leg szebb, 's leg nagyobb Elmék is, hibák örvénnyébe merülnek, ha egyszer a' vásotság lelke meg járta, meg vette szíveket. Tám nem lehet nagy Tudomány, nagy fáradság nélkül el érni, meg tanúlni azon igasságot, melyet számtalan erkőltstelen Nemzetek el értek, meg tanúltak?

Tullius de legib. L. 1. n. 14. *Nulla gens tam immansueta, neque tam fera, quae non etiamsi ignoret, qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat.*

XIII.

Tovább azt hallom tőled: *Cleon* valóságossan azt állíttya, hogy Isten nintsen. Én pedig szárazonn, 's magyaráun azt felelem erre: hogy *Cleon* egygyültt bolond, 's ostoba Ember vólt, ha azt ugy értette, a' mint mondotta, Nem,

nem

nem okos Ember, hanem csak azonkívül, 's oktalan Ember mondja, hogy nincsen Isten. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus.* Ps. 13. v. 1.

XIV.

Mikor azt mondom, hogy nincs Isten, *léte* olly szembe ötlő Igasság, hogy azt valóságossan meg nem támadhattya az Ember, olly Embert értek, ki a' maga *eszét* még árendába ki nem adta. A' leg lelkesebb, és legbeszédesebb, 's legmeggyőzőbb tanú bizonyságok csak azoknál találnak helyt, kik tudják, honnan származtanak. Tsak vesztegeti arra a' Nap magasságárait, ki készakarva szegezte ellene a' kötött szemeit.

XV.

Az Istenről meg felejtkezni, Istent tagadni, ilyet mondani, különös dolog. Találhatsz Emberek közt olly Embereket, kik az Istenről éppenn nem gondolnak; 's ollyanokat még a' keresztény Emberek kö-

között is lehet találni. De ha' ki valóságossann tagadná az Istem létét, azt ugyan találni, bátran ki mondom; hogy Lehetetlenség. E' gyanakodó határban szorúl meg itten az esztelenség, talám nintsen Isten; és ez a' *Talán* mutattya, és nyílván mutattya, hogy vagyon Isten.

XVI.

Meggyőzödés nélkül, nintsen Isten tagadó. A' ki annak adja ki magát; nálam egygy hazug Ember, 's maga lelki ésmérete ellen a' nagy, 's erös Lelkek' hívságos híreknek, neveknek vadászója. Ez illyenek királlya *Epicurus*; 's még is e' Menyezet alatt is mikor leg inkább bátorította Tanitványit, akkor leg inkább félt az Istenektöl, és a' haláltól.

Sic Cotta apud Ciceronem de Epicuro.

Nec quemquam vidi, qui magis' ea', quae timenda esse negaret, timeret, mortem dico, et Deos.

XVII.

XVII.

A' mi Tsudákat tett az Isten, nem az Istent tagadók kedvéért, hanem a' Pogányok meg téréséért tselekedte mind azokat. 's vallyon miért nem az Istent tagadók kedvéért? kész a' felelet: Mert maga a' Természet elegendö a' még győzödésekre. Tsak a' tagadja az Istenséget, a' ki a' tagadásából haſznot vár. Tsak emelkedjél fel egyszer azon gondolkodás póltzára, hogy lelked mindúntalan Istent kívánnyon, bátran mondom: Soha sem kétlelkedel az Isten létéröl. Illy kereſztény módonn gondolkodott a' nem kereſztény lélektöl víseltetett Ember, *Russo János Jacab.* Jean Jaques Rousseau.

Tenez votre ame en état de desirer toujours, qu'il y ait un dieu, et vous n'en douterez jamais.

XVIII.

Nem tsudállya az Istent tagadóknak eſzelös, 's ki tsapó gondolatait, a' ki azok kút fejének eredeti Kúltsát fel találta. Az Isten minden testi érzékenysége-

ségeket felül halad; hát méltó e', hogy ezek miatt az ő léte ellen ágáskodjunk? Az Isten emberi meg határozott elme által egygy meg foghatatlan Istenség; hogy hogy lehet tehát, hogy az emberi elme az ő léte ellen erőt vehessen? 's azt meg hazuttollya? Ha vagyon Isten, vagyon tehát a' Gonoszoknak is meg büntetője; 's itt a' szívből az érzékenységekből származott ellenvetésnek valóságos széke, 's bökkenője avagy világosabbann szólvánn, az itteni a' dolognak veleje, hogy az Istent tagadók testi érzékenységeiktől bútsút venni nem akarnak, vagy olly elbolondsúltt Bolondok, hogy a' mit kurta észekkel fel nem érnek, azt lehetetlennek állattyák, avagy éppen azon szabadsághoz körmök szakadtáig kapaszkodnak, mellynek lelki kívánsága ezt az egygyet óhajtya, hogy a' Gonoszságnak meg büntetője; azaz: Isten, ne légyen.

XIX.

Vallyon kik esmérik meg, 's valljyák az Istenséget? Kerekann meg mon-

dom;

lom: minden Nemzetek, 's minden Emberek. Vaj mi nagy! vaj mi hathatós tanúbizonyság ez! 's hát kí méréſzel tállyon az Ő létéről gyanakodni? azt is magyaránn meg vallom: egygy marok-nyi Emberek. 's kitsoda még? á' kik ſzívek, 's lelkek sugarlása ellen igy mérészelnek ſzóllani: együnk, igyunk, a' testi gyönyörüség Kertyeibenn lakozzunk, hólnap úgy is meg kell halnunk. Vaj mi utálatos példa ez!

Comedamus, bibamus, cras enim moriemur.

XX.

Akarnám, ugy mond la *Bruyere*, egygy jámbor, 's jól neveltetett, tiſzta életü, igasság ſzeretö Embertöl egyſzer hallani, hogy nintsen Isten; e' leg alább maga haſzna nélkül ſzóllana; de illyet lehetetlen találni.

XXI.

A' vakmerö, a' ki nagy hevenn, 's tüzessen kél fel az Isten léte ellen,

nem azért tselekſzi ezt, mintha meg vólna arról győzödve, hogy nintsen Isten; hanem azért, mert jobb vólna néki, hogy a' nem lenne, mint sem hogy vagyon; mert úgy tsendesebbenn nyughatna, kellemetesebbenn úſzhatna a' vásotság fördöiben. A' gonoſz, 's lator Emberr sem kívánnya létét a' maga jövendöbéli Birájának, hanem ha lehetne ſzületése elsö tsirájában megfojtaná, kirtaná. Nintsen Isten; e' gonoſzságbann inkább réſzesül az emberi elme, mint sem az Embernek ſzíve.

S. August. Tract. 90. in Joan. n. 3. *O miseros homines, qui cum volunt esse mali, nolunt esse veritatem, qua damnantur mali.*

XXII.

Mikor valami Emberről, ki egésséges állapattyában semmit sem tartott az Istenről, úgy itta a' gonoſzságot, mint a' vizet, azt hallom, hogy súllyos betegségébenn, ſzerentse változásaibann, vagy valami nagy veſzedelembenn az Istenhez fordult, ötet segítségül hívja,

am

amá nagy Böltsel *Tertullianussal* imigyen ſzoktam felkialtani: mi nagy tanúbizonysága ez a' mi Lelkünknek, hogy ő terméſzete ſzerént kereſztény!

O testimonium animae naturaliter christianae!

XXIII.

Mikor az Ember ormós koporsójába egygyik lábával bélépett, akkor immár, igy ſzólt iffiabbik *Plinius*, helyben hagyja, hogy vagynak Istenek; de magát is Embernek lenni megesméri. Ekkor immár mindenek hallattára mondja: óh Istenek! vaj mi rettenetes a' ti mennydörgéstek, a' ti fenyegetéstek! távoztassatok tőlem, kérlek, minden veſzedelmeket!

Tunc Deos, tunc hominem esse meminit.

Dii, prohibete minas! Dii, talem avertite casum! Virg. Aen. lib. 3. v. 265.

XXIV.

Nem egygy, kettő; hanem ezernyi szerenn az erös Lelkek közzül a' halál

ajtaja mellett elöbbeni dögletes szándékjokat, tsalóka, 's trágár beszédjeket, állatásaikat megváltóztatták annyira, hogy hasonló változásra a' józanoknak ébresztö példát adtanak.

XXV.

A' ditsösség nevét felettébb vadászó Hérósról, *Russonak* e' mondását olvasom: a' leg kissebb szerentsétlen esetben áll ortzáját elveszti, fenn marad az Ember, a' Héros Lelke elenyészik. Majd nem mindnyájokról a' Hitetlenekről is ezen Letzkét lehet elmondani: a' halálnak árnyékától megrettenvén, elveszti a' Hitetlen az áll ortzáját, fenn marad a' keresztény, a' hitetlensége elenyészik. Valóbann! ritka madár, hogy a' Hitetlen hitetlensége játékát egész utólsó szempillantatig folytassa. Többnyire a' hitetlenség az egéssséggel azon egygy pórázon jár; ha ez meg bomlott, ez is végét veszi. Békókba szokta verni a' Halál jelenléte az indulatokat, és az elvett arany szabadságot, viszsza szokta téríteni az emberi elmének.

XXVI.

XXVI.

Valamint hívság Lelkétől elragadtattvánn az Ember erős Léleknek adja ki magát, ugy azon hívság Lelkének soha sem kellene helyt engedni, megemlékezvén arról, hogy valahára azon erős Lelkűségből ki kell vetkeztettni, 's a' gyáva félénkséggel is ötet felváltani. E' nem gondolom befzéd, Barátom! fzámtalan Hitetlenek bizonyíttyák ennek igasságát. Nem de a' ti Czéh Mestere-tek is *Voltaire* gyakrabban meg változtatta, fzépítette a' maga vásott, 's hibás állatásait, tanitását még azon új Munkáibann is, mellyekbenn leg inkább biztatta magát is, Tanitványit is? söt, nem de sokaknak, kik ötet bellyebb esmértek, állatása mellett, halála előtt is újjontan azokat viſzſza húzta, megmásolta? Példája ennek a' többi között egygy fzíve, 's kebele fzerént való Baráttyának azon Munkája, mellybenn *Voltaire* ditséreteit felségessen ugyan, de maga hitetlenségét is jól elevenen lerajzolta;

Et je vois mon dèvot V....
Naziller chez les Capucins.

Az

Az az: és én látom az én áhítatos *Vóltéremet* orrán által capuczinúskodni.

XXVII.

Veſztminsterbenn a' *Buckinghami* Hertzeg ormós koporsójánn e' Sír-Tzím olvastatik: *Kétségbenn, nem latorságbann éltem; bizonytalanságbann, nem Zavarásbann haltam meg.* Én pedig ezt nem hiſzem, hogy' a' nyavalyája utólsó állapattyát vóltaképpen eleibe terjeſztette. Ha az Ember kétségbenn élt, és bizonytalanságbann halt meg? — vallyon hogy hogy ditsekedhetik, hogy Zavarás nélkül halt meg? — Élni meg kell ſzúnnöm? Lelkem testemtül el vál? Honnan jöttem tudom; hova kell mennem? nem tudom. Minű léſzen a' jövendöbéli sorsom? Nints egyéb elöttem? hanem tsak a' pokol, és a' semmiség; minthogy tellyes életembenn Istent nem imádtam! — Vaj mi iſzſzonyú, 's a' hitetlen Embernek testét lelkét általható, 's borzaſztó gondolatok ezek! 's el lehet-é még is hinni, hogy im illyen gondolatok közepette nyúgott el-

ínével, békességbenn ſzendességbenn hal meg az Ember?

Dubius; sed non improbus vixi;
Incertus morior non perturbatus.

A' Hithez erőſzak nem kívántatik; de ellenbenn, kívántatik a' hitetlenségbenn. Bizonyságúl hívom itten a' hitetlenek nek Lelkek esméretet. A' mit ezek halálok órájánn hiſznek, minden bizonnyal hitték egéséges korokbann is. Azon félelem, és rettegés, melly ez utólsó ſzempillantatban rettegteti, 's ostromollya ſzíveket, a' vólt bennek előbbeni Hiteknek tulajdon ſzüleménynye. Mert a' mit az Ember nem hiſzen, attúl ugyan soha nem fél. A' betegség, 's akárminű nyavalya a' hitetlenek ſzíveket fel ſzokta zavarni, 's jóra buzdítani; nem pedigien bennek valami új világosságot termeſzteni. Ha az Ember megkülömbözteti azon hitetleneket, kik tsak a' mostani módi ſzerént hitetlenek, azoktúl, kik halálok órájánn is hitetlenek maradni akarnak, bizonyos vagyok abbann, hogy alig lehet egyre mutatni. Az emberi gondolkodás módja nem tsalhatatlan mutató

tató jel, hogy az Ember szívében, Lelkében is ollyan, a' minémünek szüri ként adja-ki magát.

XXVIII.

Ezen Állatás: a' világ öröktől fogva való, örökkönn örökké áll; artzúl ellenkezik a' józan okossággal. Kivévénn az egygy fő Hatalmat, az egygy fő Valóságot, a' többi a' mi létét, az, egyszermind eredetét, 's kezdetét is mutattya. A' világ Krónikái hat ezer esztendönn felül, tovább nem terjednek. A' minden féle kigondoltt, 's az Emberek javára, szükségek kipótlására tzélozó külömb külömb féle müvek, alkotmányok, újjal mutató Táblák, tanúbizonyságok, hogy a' világ, egygy fő valóságnak Alkotmánnya.

XXIX.

Nagy szégyent, 's kudartzot vall az emberi elme e' vélekedése mellett: e' világ valami örökös Matéria porának tör-

té-

tsaktól lett összvekeverödzéséből állott
2. Minden okos Embernél a' Tselekedetet tselekedö erö, ok, határom nélkül állatni, azon sullt kábaság. A' ki e' nagy épületet, e' nagy Alkotmányt (így szóll a' régi Római Böltsek Remekje) Történetnek tulajdonittya, az ugyan azon hiszembenn is vagyon, hogy t. i. a' vakonn széllyel szórt betükből is önként felállhatnak *Ennius* világ Krónikái. En pedig azt tartom, ugy mond ö, hogy a' vak történet tsak egygyetlen egygy betük sorotskájának sem adhat lételt. Am, ha azon Matéria porotskáknak történetből összvekeverödzése formálhatta e' világot, vallyon miért nem formálhatna valami templomot, valami házat, valami várast, minthogy ez, sokkal könyebb, sokkal kissebb dolog, mintsem e' világot formálni?

Hoc, qui existimat fieri potuisse, non intelligo, cur non idem putet, si innumerabiles unius et viginti formae litterarum, vel aureae, qualeslibet, aliquo coiiciantur, posse ex his in terram excussis annales Ennii, ut deinceps legi possint, Cic. L. 2. de nat. deorum.

ef-

effici: quod nescio, anne in uno quidem versu possit tantum valere fortuna. Si mundum efficere potest concursus atomorum, cur porticum, cur templum, cur domum, cur urbem non potest, quae sunt minus operosa, et multo quidem faciliora?

XXX.

Hogy egygy formátlan, lelketlen matéria a' maga réſzeinek történetből való egybekeléséből olly tsudálatos Alkotmányt ſzerkeztetett öſſze, mellyben ragyogtattyák magokat a' jó Rend, titok, öſſzeveſzövetkezés, mindenben egygyet értés, az ép, 's józan elme előtt nem mutat valami el rejtetett Titokra, hanem inkább egyenessen a' nagy bolondságra, 's ostobaságra. A' titok, jó rend, öſſzeveſzövetkezés, egygyetértés, nem a' Történetnek ſzüleménnyei; hanem egygy gondolkodó Fő erőnek, Hatalomnak, fő Valóságnak művei.

XXXI.

E' világnak azon matériája tehát vagy teremtetett, vagy nem teremtetett: egye-

ügyebet itten nem mondhatunk felőle. Hogy ha teremtetett; vallyon miképpen mondhattyuk, hogy e' világ, roppantt épülete az Atómusok apró réſzetskéinek vak történetből lett egybekeléséből állottfel? én előttem ugyan, emberi haſzontalan képzelődés azt állattni, hogy a' Teremtő teremtett matériája réſzeinek elrendelését vaktörténetre hagyta, bízta vólna; minthogy ugy is sokkal könnyebb a' már lábánn álló dolgot rendbe ſzedni, hogy sem azt semmiségéből kihozni. Hogy ha pedigien nem teremtetett; igy sem lehet éppenséggel e' világ formálását az ő réſzetskéjei vak egybekelésének tulajdonítani. A' dolog nyilvánn való. Mert ha nem teremtetett azon Matéria; tehát ſzükségképpen áll, 's vagyon; a minek pedig léte ſzükségképpen áll, 's vagyon; azon dolog változhatatlan: mert úgy öröktől fogva kell nékie venni terméſzete létét, valamint öröktől fogva vette létét. Minthogy valami dolognak lételt tulajdonítani, és azon dolognak bizonyos terméſzetes létét megtagadni, ſzemben ötlő ellen

mon-

mondás. Ha tehát e' világ Matériáji nem teremtetett; éppen lehetetlen, hogy az némü némü változást ſzenvedjen.

XXXII.

Igen ostobáúl gondolkodik az Ember, holmi torzomborz agyaskodásai által elakarván disputálni a' fö Böltseségtül a' teremtés munkáját azon egygy fundamentomból, hogy az ég alatt némelly Teremtményeknek holmi apró fogyatkozásai ſzemeibe ötlenek. Nem de még a' mondva kéſzíttetett, 's remek képekbenn is ollykor hibákat találunk, 's még se mondhattyuk azért, hogy azoknak festéke tsak történetböl gyüjtödött légyen oda, 's olly deli rendes helyet foglaltel? 's hát ſzabad léſzen e' e' világ teméntelen tsudálatos Alkotmányit vak történetnek, ugy mint ſzülö Annyának, tulajdonitani? vaj mi díſztelenség!

XXXIII.

E' világnak tsak egygy kisded réſzetskéjét látty a az Ember, még is az egéſz-

égéről ítéletet akar tenni. Ha a' mi szemünk világa olly tökélletességgel, élességgel birna, hogy a' világ egészszét szabadonn megjárhatná, valóbann azon fogyatkozások, mellyek látható részeibenn előttünk fogyatkozások; az Egészbenn tám fő tsillagok gyanánt ragyognának. De a' mi szemeink rövidet látnak, 's megtsalnak bennünket, 's azért is, a' mit e' világonn, e' meghatározott tompa, 's kisded szeme világa által meg foghat az Ember, tsudállya; a' mit nem; légyen néma mellette, 's halgasson.

Ita ordinantur omnia officiis, et finibus suis in pulchritudinem universitatis, ut, quod horremus in parte, si in toto consideremus, plurimum placeat. S. Aug. de vera relig. c. 40. n. 76.

Difficile aestimamus, quae in terra sunt, et quae in prospectu sunt, invenimus cum labore. Quae autem in coelis sunt, quis investigabit? Sap. 9. v. 16.

XXXIV.

A' minénmünek esmérjük az Istent, a' mint gondolkodunk, a' meg győződésünk

sünk mellett felölle, azonképpen kell ítélnünk e' világ állapattyárúl is. Mi pediglen nem de ötet véghetetlen okosnak, böltsnek tartyuk? betsüllyük meg tehát azon homály boritékát is, melly alatt elrejtve tartya némelly rendeléseit; és onnan vakmeröenn alkalmaltosságot ne vegyünk az ö rágalmazására, ótsárlására, káromlására. Nem foghatod meg dolgának titkát? nem tartozik azont veled közleni. Imádjad böltsességének, itéleteinek tengeri nagyságát, mélységét.

XXXV.

Mikor valami különös mesterség remekjeit valami Alkotmánybann ſzemléllyük, ſzükségképpen azoknak elrejtetett különös, 's igaz tudománnyát az ötet kéſzítö Mesterének kell tulajdonítanunk. Ez Igasságot tsak a' Maſzlag etto Ember tagadhattná. E' világ minden Teremtménnyei egygy bizonyos módra, egygy bizonyos törvényre mutatnak minden magok között lévö sok féle változásaikbann; egygy bizonyos magok között va-

ló egygy ſzövetkezésre, 's tsudálkozás-
ra meltó rend tartás mellett egygy fő Ha-
talomtól való igazgattatásra. E' más-
dik Igasság is a' terméſzet visgáló, 's
jártas kőltes Embernél ön' magának a'
Terméſzetnek ſzava. E' világ tehát
egygy valami fő okosságnak, 's böltses-
ségnek a' Munkája.

XXXVI.

Ugy vagyon, az Úr mindenek Te- Job. c. 38.
remtője; *dixit, et facta sunt*; ő mondá, v. 4, 5, 6, 8, 11. et 12.
és meg lettek mindenek. Ő az, ki a'
Föld fundamentomait megvétette; ki el
rendelte annak mértékit; ki rajta mérő
sinórt vont; ki fölvetette annak ſzeglet
kövét. Ő az, ki bérekeſztette a' Ten-
gert ajtókkal, mondván nékie: eddig
jöjj, és tovább ne menny; és itt rontsd-
meg a' te fel dagadott habjaidat, ſzóval:
Ő az, ki az hajnalnak megparantsolta,
hogy reggelt hirdessen, és az ő ſzakadá-
sa helyét is nékie meg mutatta.

XXXVII.

XXXVII.

De új kérdést támaſztol Barátom! vallyon miképp' álkothat az Isten semmiből valamit? *imus in longum.* Erre tsak azt felelem: hogy e' Titok, 's ollyan Titok mind azon által, hogy ha e' világ vagy ön' maga, vagy egygy valami, örökös Matériából állott vólna fel, sokkal nagyobb Titok lett vólna. Valamint sok más dolgokrúl, 's e' világ Alkományairúl, nem külömben magárúl e' világ alkottatásárúl is kell gondolkodnunk. Vallyon, ki teheti Igasságra mutató, jobb kezе két ujjait a' Természet pitárára, hogy a' teremtetlen nemű, ſzerü Plánták növekedésének, 's barom állatok ſzaporodásának belső természeti mesterséges mivoltát, eredeti titka mellett, kihajhálſzſza, 's tóvább kitanúlja? 's hát lehet e' okosságom mellett azokat tagadnom tsak azért, hogy a' Titoknak belsejét meg nem foghatom, úgy e' bár hogy nem?

XXXVIII.

Ha vagyon Isten, a' mi Lelkünk halhatatlan. E' két Igasság egygy más

tól

tól elolszólhatatlan. Mert ha nints Isten, Igasság sintsen. Nintsen Igasság? nintsen a' gonoszságnak büntetése, nintsen a' jóságnak jutalma. Ne légyen e' kettõ? hijába vitatod a' jövendõ világ életét. Ezt tagadod? tagadod Lelked halhatatlanságát. Ha tehát vagyon Isten, képes következés mellett a' te Lelked is halhatatlan.

XXXIX.

Az Istennek tagadására két kézzel vezetõ Tanitás az, hogy a' mi Lelkünk halandó. Mert ha meg hal a' mi Lelkünk, büntetés nélkül marad tehát a' gonoszság, jutalom nélkül a' jóság. E' kettõt pedig állatni, annyit tészen, mint azt mondani, vallani; hogy nem igaz az Isten. 's hogy hogy mondhatod pedig ezt józan, 's ép észed mellett az Istenrõl?

XL.

Ha nem volna egyéb, úgy mond nagy Isteni félelemmel, a' külömbenn, az

Ésp. Max. et princ. de J. I. Rousseau c. I. art. de la spir. de l'ame.

Isten félelmével nem sokat gondoló *Russó*, ha nem volna egyéb fontos okom a' meg győződésemre a' Lelkünk halhatatlansága felöl tsak ez egygy, hogy a' gonoszok, egész életeket kénnyekre élik, 's e' világ gyönyörüségeibenn torkig fáznak, lakoznak; az Igazak ellenben nehéz életekbenn bőr tsontig sanyargattáttnak; már ez egygy minden kételkedésemet eránta meg szüntettné. Mert ez a' nagy külömbség a' több e' világonn látható teméntelen egyenlőségek között, fel ébresztene, hogy annak sokára utánn értekezzem; 's ön' magam így szóllanék magamhoz: ím' látom, hogy ez életbenn érdeme szerént nem éri el végét az Ember, hátra marad a' fő pontya, 's tsak az egygy halál adja-ki igaz valóságában a' mi sorsunkat.

XLI.

'S vallyon mi az Isten? nagy kérdés. Hijábann támasztom ezt a' Természet előtt. Ímé, kérdeztem a' Földet? 's ő minden haza Fiaival, Rokonival

val meg felele; hogy ö nem Isten. Kérdeztem a' Tengert, a' mélységeket, a' halakat, a' vad, 's ſzelíd mind a' földön járó kelö, mind a' vízbenn úſzó állatokat? 's ezek is megfelelének; hogy ök nem Istenek. Keresem azt ö feletek. Kérdeztem a' bennünket éltetö Levegöt? 's ez is hímezés hámozás nélkül minden madaraival egyetembenn azt felelé: hogy nagyot hibázott *Anaximenes*: mi nem vagyunk Istenek. Kérdeztem az Eget, a' Napot, a' Holdat, 's a' Tsillagokat? de ezek is tsak azt felelék: hogy ök nem esmérik magokat azon Istennek, a' kit én keresek. Azutánn fordúlék az engem mindenütt követö környül állásos Alkotmányokhoz, 's megſzóllitám azokat mondván: minthogy ti nem vagytok Isteneim, leg alább oktatásomra ſzóllyatok valamit felölle? 's ök is fenn ſzóval egyetembenn felkiáltának: ö alkotott bennünket. E' feleletetet én nem vártam. Im! én kérdezem töllök mi az Isten? ök azt mondják váloſzúl: mi nem vagyunk Istenek.

Interrogavi terram, et dixit: non S. Aug L. 10. Conf. 8. 4.

sunt; et quaecunque in eadem sunt, idem confessa sunt. Interrogavi mare, et abyssos, et reptilia animarum vivarum, et responderunt: non sumus Deus tuus; quaere super nos. Interrogavi auras flabiles, et inquit universus aër cum incolis suis: fallitur Anaximenes, non sum Deus. Interrogavi Coelum, Solem, Lunam, et Stellas: neque nos sumus Deus, quem quaeris, inquiunt. Et dixi omnibus his, quae circumstant fores carnis meae: dicite mihi de Deo meo, quod vos non estis, dicite mihi de illo aliquid: et exclamaverunt voce magna: ipse fecit nos.

XLII.

Mi az Isten tehát? minthogy e' kérdésre Alkotmányid nem tudnak megfelelni, feleld meg tehát ön magad oktatásunkra én Istenem! *Én vagyok, a' ki vagyok*, mondád valaha *Moysesnek*; így fzólly az Israël Fiainak? *a' ki vagyon*, a' küldött engem hozzátok. 's mit akarfz vallyon e' fzavaid által nékünk mondani, én Istenem? Nem de azt? hogy te vagy

egy gy

egygy Fő Hatalom, Minémüség, kitül vették természeti léteket, kezdeteket minden más Minémüségek? Te pedig a' mi vagy, ön' magadtúl vagy, a' mi vagy. Oh kezdet nélkül, öröktöl fogva való új szépség! e' nagy, 's megfoghatlan Név téged illet, öröktöl fogva; 's e' közöttünk, 's te közötted által nem ható mélységet vét.

Dixit Deus ad Moysen: ego sum, qui sum: sic dices Filiis Israel: qui est, misit me ad vos. Exod. cap. 3. v. 14.

MÁSODIK RÉSZ.

A' RELIGIÓRÚL, VAGY IS A' VALLÁSRÚL ÁTALLYÁBANN

I.

Az Isten az, ki monda: én vagyok, a' ki vagyok; mert ő tőle, és ő általa, és ő benne vagynak mindenek; ő benne élünk, és mozgunk, és vagyunk. Ő bennünket maga végetlen ereje, 's hatal-

talma által, teremtett, maga megfoghatatlan kegyelme által őriz, 's oltalmaz, maga imádandó, 's atyai gondviselése által kormányoz; ſzükséges tehát, hogy ötet tiſztellyük; nem de képes, 's igaz e' *consequentziám?* Az Isten léte ſzükségeskép' jár az ő imádásával. Mert ha vagyon Isten; Isteni tiſzteletnek is, vallásnak is kell lennie; egygyik a' másika nélkül képtelen dolog. Hogyhogy kérded? megmondom: a' Teremtmény a' maga Teremtőjét, a' maga megtartóját, 's óltalmazóját, a' maga jó Akarójját megelmérje, és ő néki ne ſzolgállyon, ötet ne tiſztellye, 's ne imádja?

Rom. II. v. 36. *Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia.*

Act. 17. v. 28. *In ipso enim vivimus, et movemur, et sumus.*

II.

Valamint terméſzetes gondolattya az az Embernek, hogy vagyon Isten; azonképpenn ez is, hogy vagyon *Religio*, vagy is vallás. Mert valamint nints e' világonn olly nemzet, melly némű némű Istenséget nem ésmérne: úgy nintsen

en egygy Nemzet is, kinek Relígiója
lenne. Azon egygyetértés pedig e' do-
gbann minden Nemzeteknél, *Ciceró-*
k a' ſzava: nem de magának a' Ter-
mészetnek ön', ſzava, ön' Törvénnye?
A' melly Embernek tehát nintsen Reli-
giója, azon ember nem Ember, semmi
Ember; avagy még is ha emberi neve-
etet tulajdonítunk nékie; tehát egygy
barom Ember, nem emberi Ember.

Multi de diis prava sentiunt: omnes Cic.
tamen esse vim, et naturam divinam cen-
sent.

Omni in re consensio omnium Genti- Cic.
um lex naturae putanda est.

III.

Haſztalan hozol-elé, Barátom! e' vi-
lág Utazóinak könyveiből egygy né-
melly költsönözött Tanúbizonyságokat,
hogy tudniillik, ök akadtanak olly vad
Nemzetekre, kiknek sem törvénnyek,
sem Templomjok, sem oltárjok, sem
Istenek nem léve. Az ollyan Nemze-
teknek kikbenn a' vad, 's erköltstelen
életek mellett, alig vagyon fenn az em-
beri

beri természetnek Képe, ottan, 'a hol e' világnak józanonn gondolkodó nagyobb része megegyezz, nintsen helye, szavának. Mikor az emberi Testnek alkotmányáról átallyában ítéletet akarunk tenni: például nem állityuk magunknak a néma, süket, vak, sánta, béna Embereket; 's hogy hogy állíthatunk tehát egygy valami vad, ostoba, barom Nemzetet például, sinór mértékül akkor, mikor az egész emberi Nemzet egygyetértésérül, szándékárúl, természeti egygy Törvényérül ítéletet akarunk tenni? azon Filozófusok, kik e' képpenn böltselkednek, magoknak e' verseket tulajdonithattyák:

Qu'a bon droit, Libertins, vous êtes meprisables.

Lorsque dans ces foréts vous cherchez vous semblables.

Azaz, ti szabadonn gondolkodók! igazánn megvetésre méltók vagytok, mikor a' ti hozzátok hasonlókat az Erdökbenn keresitek.

Porphyrius lib. de abstin. *At ex gentibus illis tam efferatis, et in-*

humanis non oportet ab aequis Judicibus convicium fieri naturae humanae.

IV.

A' Gyermek téjjel ſzopja a' Relígiót. Az ősz jámbor viſzſzajárúl az elhagyott szövényre. Tsak a' közép kor nèm örömest veſzen a' ki tsapó tzélyától bútsút. A' Hitetlen hitetlensége tehát azon képpen vagy nevedik, vagy fogy, a' miképpen ö benne a' testi Indúlatok vagy növekednek, vagy fogynak. Elnémúltak, elhaltak azok nála, azonnal leesküſzik a' Relígio Záſzlójára. Egygy bizonyos új Irónak a' mondása: méltó, hogy az Ember betsületes Ember légyen; mert a' betsület mintegy kalaúza az Embernek a' kereſzténységre.

V.

A' Relígiónak, és az Isten tagadásnak azon egygy az Eredetek. A' ſzívnek megveſztegettetése ſzülö Annya mind a' kettönek. Hitetlen az Ember; mert a' hitetlenségbenn az ö megbomlott hajlandósági haſznot látnak. Minden okot,

mó-

módot keres az illyetén Ember, hogy a Relígio ösztönéit, és a' Lelke esmérete mardosó gondolatait magában megfojtsa, ne hogy némü némü akadályt szenvedjen a' vásott, s erkölcstelen) lakozásában. Rövid, és unalmakodással vagyon a' mi életünknek ideje; ha a' mi életünk elóltatik, hamuvá lészen a' mi testünk, és a' Lélek elszéled, mint a' gyénge Levegő ég. Jertek azért, és élyünk a' jelen való jókkal, és élyünk hamarsággal a' teremtett állatnak, mint ifiuságban: drága borral, és kenetekkel töltözzünk, és el ne múllyék tőlünk az üdőnek virágja; mindenütt jeleit hadjuk vigasságunknak; mert ez a' mi Részünk, és ez a' sorsunk. — Igy szóllanak az Ember testi Érzékenységei.

Sap. C. 2. v. 1, 2, 6, 7.

Exiguum &c.

VI.

Önnön maga tapasztalásából irja le módját egygy bizonyos vers szerző, hi életének nagyobb részét minden szabadságbann tölté el, miképpen vezeti t. i. a' megromlott erkölts az Embert a' hitentlenségre:

Tout

Tout libertinage
Marche avec ordre, et son vrai per-
sonnage
Est de glisser par degrés son poison
Des sens au coeur, du coeur à la raison.

Rousseau lettre a M. Racine.

Azaz: a' Hitetlen annak rende ſzerént jár a' maga úttyán; az ö mérge elébb nézi meg a' testi Érzékenységeit; azután járja meg a' ſzívét; utollyára megmaſzlagíttya az eſzét is.

Az Ember. Úgy mint bünös Ember; nem pediglen úgy mint ſzabadonn gondolkodó Ember ſzületett. Szabadonn gondolkozását tsak a' vásott erkölts ének tulajdóníthattya. A' vakság minden időbenn tsak következése, tsak büntető eſzköze a' vásottságnak, a' buja életnek. A' vásott, buja életü Ember tsak a' testi érzékenységei által nézi a' környülállásokat; az ö élete minden dologrúl tsak oda megy ki: itt lakolhatok; e' kézemre ſzolgálhat, itt kedvemet tölthetem, e' légyen jó, ámbár ön' magábann nem jó; a' Lelke ſzíve által elbolondíttatik. A' hol a' testi vágyódások érzékenységek a' ſzabadság Fáját felütötték,

ott

ott még a' gondolkozás módja is az *Egi-*
litét, az Egyenlöséget vítattya.

S. August. Serm. 242. in dieb Paschal. Serm. 13. c. 1. n. 1. p. 1009. t. 5. ed. Bened.

In homine carnali tota regula intelligendi, est consuetudo cernendi. Quod solent videre, credunt: quod non solent, non credunt.

VII.

Horat. L. 1. Od. 34. edit. Venet. 1789.

Parcus Deorum cultor, et infrequens,
Insanientis dum sapientiae
Consultus erro; nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos.

Minden ſzabadonn gondolkodó Ember, ha nagyobb öſzbenn keveredett, a' *Horátz* nyomdokát hágditsállya. Minek utánna a' megbomlott testi kívánságinak kitsapásai között untig tsavargott, kénſzeríttetik ön' magától a' természetitöl elhagyott útra ismét viſzſzatérni. Viſzſzatér ismét akarattya ellen is a' Relígióhoz. Mert a' Relígiót tsak addig átállya az Ember, míg Rabja a' vásott erköltstelenségnek. Míg fiatal az Ember, erőt veſznek egygy könnyenn a' józan eſzénn a' megbomlott barom testi kí-

ván-

ságok. Ez az oka, hogy gyakrab-
an nagy Filozófusnak akarván kiadni
gát az iffiú Ember nagy vítatva
ndja: hogy a' Relígio tsak Politiká-
k a' Találmánya azon fundamentom-
úl ugyan, hogy annak örve alatt a'
könnyen hivö községét, 's pór Népet fe-
nyítékbe tarthassa. Sőt olykor azt is
gy vakmeröenn kiböffenti: hogy nin-
en Isten; avagy leg alább is ezt kí-
ánva kívánó szándékát tselekedeteivel
izonyíttya. De mikor immár a' meg-
ggott Kora a' szabadonn nyargalódzó
esti érzékenységeit rántzba kezdi szedni,
a' tétovázás homályából ismét észreve-
hetetlenül kezd kivergödni; nem külöm-
benn, mint a' mély álomból felserkentt
jámbor, felnyittya szemeit, az Isten lé-
tének annyi bizonyságait láttya nagy el-
bámúlva, a' mennyi környülállások öt-
lenek szemeibe; magában visszatér,
's azon Igasságrúl tökélletessen meggyö-
zettetik ujj tanúbizonyságok által. Vég-
tére megadja magát azon véghetetlen Ha-
talomnak, Minéműségnek, mellyet olly
sokáig, olly rútúl káromlott; megesmé-

ri,

ri, hogy tartozik maga Istenének imádásával, ſzeretetével, 's néki áldozza vétségének utólsó hideg maradványit minél utánna a' hitetlenségre elpázérolta iffiságának leg drágább, 's legkedvesseb nyarát. Meg kell vallani, e' megtér igen kéttséges, veſzedelmes; mindazon által igen gazdag, végetlen, 's határ nem esmerő az Isten kegyelme, 's irgalmassága.

S. Aug. Ser. 153. de verbis ap. C. 8. n. 10. Eph. C. 2. v. 4.

Quam diu blanditur iniquitas, et dulcis est iniquitas, amara est veritas.

Deus autem, qui dives est in misericordia.

VIII.

Minden ſzabadonn gondolkodó Ember, a' kételkedés határaibann, úgy mond *Bayle*, megſzorúl, az Igasságra ſoha el nem éri. Imé! mikor egyſzer haldokló ágyába esett, látványn, hogy immár kitsapásaira haſztalan a' hitetlenség, a' bizonyossabbhoz kapaſzkodik. Hiſzi a' Lelke halhatatlanságát, a' jövő világot; minthogy, ha hamissat hiſzen semmit sem veſzt; ha pedig igazat, mindenkor sokat, nyér. Igen jól vagyon

A' l'article Bion, remarg. E.

de

kötelessen. kérlek kedves Barátom! miért nem akar azon hiszemben élni az Ember, a' mellyben megakar halni? Nem de utólsó lehet életünknek minden elökerülö szempillantása! 's valjon mit árt a' Relígio az egésségnek? akár a' vásottságtúl tartóztassa meg az embert; akár a' büntetésre méltó gyönyörségeit tilalmazza néki, megérdemli a' hogy ezért azt megvesse?

IX.

Éppen ide szolgál *Montesquieunek* ö' bölts észrevétele: mind az Istent félö; mind az Istent tagadó szünet nélkül beszélnek a' Relígiórúl, azon különbséggel mindazonáltal, hogy e' féli, ama szereti ötet. En pedig azt is hozzá adom, hogy ama mindének által akarja azt szerettetni; e' pedig minden Emberek szívéből utólsó tsemetéig kiirtani.

X.

Egygy közönség sem állhat sokáig Relígio nélkül. Az e' világonn uralkodó Fejedelem a' maga alatta valóinak Testekre

tekre terjeſztheti egyedül a' maga Hatalmát; a' törvénynek elmebéli megſzegése ő általa meg nem büntetthethetik. *Cogitationis nemo poenam patitur.* Az Isten ellenbenn Ura a' mi Lelkünknek. Már: a' külsö félelem, engedelmesség mindenkor hibás, ingadozó, ha a' belsönek Lelke nélkül ſzükölködik. Roſzſz Polgár, Jobbágy az, ki maga törvényes Királlyának törvényi hivatala mellett nem engedelmeskedik. Mert e' féle Ember büntetlen ſzabadságot mutató első alkalmatosságbann foga fejérét megmutattya, Igáját nyakárúl lerázza. Okosan éſzre vette ez: Igasságot tanai Tsáſzárok Tzímere nagy *Károly*, mikor a' többi törvénnyei között ezeket mondja a' ki Istennek, és az ő Szentegyházának engedetlen, hitetlen, tellyességgel meg nem foghatom, miképpen lehetne az én nékem is hívem. A' roſzſz, gonoſz Ember mindenkor ellensége a' Királyi, 's Tſáſzári uralkodó ſzékeknek.

Curtius. *Nemo Rex perinde animis imperare potest.*

Nullo pacto agnoscere possumus, qualiter

ter nobis fideles existere possunt, qui Deo infideles, et suis sacerdotibus inobedientes apparuerint. Carol. Mag. in select. capit. Tom. 2. Conc. Gall. t. 1. c. 2.

A' fő Gondviselés a' Relígiót a' közjóval olly különös móddal kaptsolta öszve, hogy ennek boldogsága addig marad fenn, meddig amannak Törvényei, engedelmesség, pontig való megtartás, megőrzés alatt vagynak. Mert ſzinte azon engedelmesség, hívség Lelke, melly az Embert Isten Fiává, azon Embert a' közhoz is engedelmes, 's hív Polgárrá, Jobbágygyá téſzi. Valamint ellenbenn azon ſzabad gondolkozás, melly a' Hitetlenek némelly *systemáiknak* ſzülöménnye, az Uralkodók, a' Bírák ſzékeit megreſzketteti. És valóbann: a' ki nem átallya az Isten mély útait, Fő Gondviselését, imádandó Törvénnyeit vakmerőenn kérdőre vonni, az ugyan nem fogja átallani e' világ Uralkodóit is maga eleibe idézni, az ő Jussaikat kénnye kedve ſzerént fel, 's alá hánni, vetni, 's alatta valóinak az engedelmesség Határait is utólsó pontig kiſzabni.

XI.

Annyi mint az. Engedjük, állyon fel *Voltér* Iskolájábann neveltetett egygy nevezetes Óráló a' maga óráló ſzékébenn valami Népes, ſzámos Német Birodalmi Városbann, hirdesse ſzámos Halgatói előtt fenn ſzóval e' Tanitást: Jertek ide fületekkel, ſzemetekkel, ſzívetekkel kedves Barátim! halgassátok ez Igasságimat: az Uralkodó Fejedelmek az Erköltsöt se nem ſzeretik, se nem esmérik, se meg nem jutalmazzák. Az ő egygyetlen egygy Tudománnyok a' ſarkalatos Törvényeknek örve alatt, az igasságtalanságot maga eredeti lábára felállítani; a' ſzabadonn ſzületett Embert magok békójába öltözteni, magok örök rabjává tenni. Ő Kabinéttyeik Barbarussai, Tyranussai. Ostobák, 's bolondok mind azok, kik azon ſzép ſzín alatt, hogy kiki tartozik maga Hazáját oltalmazni, miattok életeket feláldozzák. Nem az orſzágokat puſztító Seregek, hanem a' puſztításra őket nyakra före unſzoló, hajtó Fejedelmek büntetésre méltók. Válaſzſzon bár akárkit a' község, a' Nép maga

elöl-

Bírójának, maga elö Ülöjének, maga Fejének, sokkal törvényessebben fogja illetni e' Hivatala ötet, mintsem a' kinek születése, 's vér szerént való Rokonság azont tulajdonittya. — Ha e' fé-le Oráló maga esze utánn jó Fejü, 's könnyen tanúló Halgatókra kapott; bátrann így kiáltok fel: jaj néked hatalmas Tsászár! jaj a' te Tsászári székednek! vigyázz magadra, hogy e' tsápodár, 's lépedet pártütésre lázasztó Orálónak Halgatói, Tanítványi közzül azonnal valakmerönn egygy valaki meg ne támadjon, szent koronádat istentelenül fejedrül le ne húzza, meg ne szenteleníttse; vigyázz magadra! — De hova ragadtattam? Söt bátrann mondom: Ne fély, jó szívvel, kedvel légy! íme! mellyet nagy szívvel, lélekkel óltalmazol, más Letzkét ád a' te alattad valoinak a' Religio, íme! a' szavai: Fiaim! én Magzatim! a' Rom. 13, v, 1, 2, 5, ti Fejedelmetek hatalmassága magától az Istentöl származott; a' ki e' hatalmasságnak ellene áll, az Isten rendelésének áll ellene. Az okáért szükség, hogy Matth. 6, 22, v, 22, pékie engedjetek nem tsak a' büntetésért,

hanem a' Lelki esméretért is. Adjátok meg a' mi a' Tsáſzáré a' Tsáſzárnak,
Petr.C. 2. v. 13, 14. és a' mi az Istené az Istennek. Engedelmesek légyetek azért a' ti Fejedelmeteknek, mint leg fellyebb valónak, és az ö ſzolgáinak, mint ö töle küldetteknek a' gonoſz tévök büntetésére, a' jóknak pedig ditséretekre. Mert így vagyon az Isten akarattya. — Így támogattya a' Relígio az uralkodó Fejedelmek Trónussait az ö alattok való Népek előtt.

XII.

A' minden ſzéltöl ingadozó Levegöbenn épít, ki akármi közönségbenn, akárminü Politika ſzövevényeket, *systémákat* akar behozni, ha azoknak talpkövévé nem a' Relígiót tette.

Cic. 5. in verrem. *Omnia Religione moventur.*

XIII.

A' babona hamis Isteni tiſztelet nem annyira ártalmas, veſzedelmes a' köz jónak, az orſzágnak, 's akármi közönségnek, mintſem a' Hitetlenség, Ollykor akarattyok, ſzándékjok ellen is ſigazat

t mondanak a' mi nagy Lelkû Filozó-
ſaink. Állyon elé *Vóltér*, mondja el
maga Letzkéjét: Mikor az Istenség- M. de Vol-
k léte felöl a' meggyözödésre ſzolgáló taire tr. de
z tanúbizonyságai nintsenek az Em- la toler. ch. 20.
ernek, hamiſſakat teſzen hellyekbe, úgy
mond ö; nem külömben, mint háborús
időbenn, mikor nintsen az Uralkodónak
egendendö 's igazánn vertt pénze, ha-
ſſal pótollya ki ſzükségét.

A' Pogány némelly gonoſzságoktúl
a magát, hogy hamis Isteneitöl meg
büntettessen. Nem külömben fél a'
Calabari Lakos is az ö *Pagodától*, Akár
l légyen a' közönség, ott ugyan a'
elígiónak is kell lennie. A' város
örvénnye vigyáz ugyan a' külsö, 's
nyilvánn valóra; de a' Relígio az Em-
berek belsö, ſzívekbenn, 's Lelkekbenn
elrejttetett dolgokra.

XIV.

Semmi sem zabolázza olly keménn-
yen a' község álhatatlanságát, és a'
tulajdonos Fejedelméhez való igaz en-
gedelmességbenn ſemmi sem tartya azt
olly

olly ſzorossann, mint a' Relígio. Ellenben sehol sem hajlandóbb a' pártütésre a' község, mintsem a' hol vagy éppenn semmi Relígio nintsen; vagy a' hol igen keveset hajtanak reá. Ez Igasságot még a' Pogány Böltsek is tudták. *Plato* azt mondja: hogy a' közönségekbenn nintsen dögleletessebb kórság a' hitetlenségnél; 's a' ki megveti a' Relígiót, az emberi Társaságnak ſzegleg kövét, fundamentomát veti ki. A' hitetlen Embert tehát a' közönség esküdt ellenségének kell mindenkor tartani.

Plato lib. 10. de leg. *Veri Dei ignoratio, est summa omnium rerum publicarum pestis.*

Plato ibid. *Itaque omnis humanae societatis fundamentum convellit, qui religionem convellit.*

Monterquieu. Ha ki azt mondaná; hogy a' Relígió azért nem elegendö, 's hathatós Zabola, mert nem mindenkor, 's minden Embert tartóztat meg a' gonoſztól; azon Ember azt is mondaná: hogy a' város Törvényei sem elegendö, 's hathatós zabolák, minthogy azok sem tartóztatnak meg mindenkor, 's minden Embert

a'

latorságtól. Az orvosság nem mindenkor haſzon vehetetlen azért, hogy mindenkor nem haſznál. Az ő haſzna nem jár mindenkor az ő belső erejével, azért is az ő olykori haſztalanságáért, ostobául vetné meg örökre az Ember.

XV.

Az okos, 's meſzſze látó Politikát tulajdonítyuk közönségessen a' Rómaiaknak. Ezek a' Relígiót mindenek felett megbetsülték. Ő nálok minden Közönség kormányozó minden foglalatosságaibann a' Relígiót ſzemeinn hordozta. *Cicerónak* a' ſzavai: minden Polgárnak, ki a' közönség kormányozására válaſztatik, tudni kell mindenek előtt, hogy e' Földnek Urai, Kormányozói légyenek az Istenek; hogy az ő rendelések, jóvá hagyások nélkül semmi sem történik meg e' földönn; hogy ők jó tévői az emberi nemzetnek; hogy ők különössenn tudják, mi, 's ki légyen az Ember? jót vagy roſzſzat gondol-e', téſzen-e', mi ſzándékkal viſzi végbez a' Relígió tetteit? egygy ſzóval; hogy ők megkülömböztetik a' jókat a' gonoſzoktúl.

In

Floruslib.1. rer. Rom. c. 15. *In ultimis religio publica privatis affectibus antecellebat.*

Val. Max. L. 1. de religione. *Omnia namque post religionem ponenda semper nostra civitas duxit, etiam in quibus summae majestatis conspici decus voluit.*

Tullius de legibus. *Sit hoc a principio persuasum civibus, dominos esse omnium rerum, et moderatores Deos, eadem, quae geruntur, eorum geri vi, ditione, et nomine, eos denique optime de genere humano mereri, et qualis quisque sit, quid agat, quid in se admittat, qua mente, qua pietate colat religionem intueri, piorum, et impiorum habere rationem.*

XVI.

A' mi Tudákosotskáink örömest hallyák, ha öket *Horáttzal* egygy Diktátori ſzékbe helyheztettyük. E' nagy Ember pedig nem félt, mint a' mieink, gyermekessenn, hogy ha a' maga idejébéli Rómái Birodalomnak viſzontagságait a' Religiók megvetésének tulajdoníttya, hogy vagy a' nagy Lelkűségébenn, vagy a' jövő világ előtt nagy bölcsességébenn valami rést fog ſzenvedni;

avagy

nagy hogy ötet gyáva, 's babonaság-
ól elragadtatott Léleknek mondani fog-
k, ha ezeneket irja:

Delicta Maiorum immeritus lues Horat. Carmin. Lib. 3. Od. 6.
Romane, donec Templa refeceris
Aedesque labentes Deorum, et
Foeda nigro simulacra fumo.
Dïs te minorem quod geris, imperas:
Hinc omne principium, huc refer exi-
tum.
Dii multa neglecti dederunt
Hesperiae mala luctuosae.

XVII.

Régi mese már az, hogy a' Polí-
kának találmánnya a' Relígio. Mond-
ják ezt az erőss Lelkek; de még eddig
meg nem mutatták. Hánnyuk, 's ves-
sük fel bár e' világ minden Krónikáit,
sehol sem találunk tsak egygy Embert
is, kit ők a' Relígió elsö szerzöjének ne-
veznének. Ellenbenn mindenütt felta-
lállyuk, hogy annak eredete minden kö-
zönségek eredetét megelözte. Móyses
könyvei, e' világ leg régibb könyvei.
Ezek a' világnak, és a' Relígiónak egygy
eredeti napot tulajdonítanak.

XVIII.

XVIII.

Már arra is vetemedtek sokan, hogy vér ſzopással, vér ſzomjúhozással vádolnák a' Religiót. Vaj mi sok vér ontatott már érette? E' vádolás illetlenségének végére járunk, ha az igaz, és hamis buzgóságos indúlat között, vagy az igaz Religió, és Religióbéli vak buzgóság között különbözést teſzünk. Ez az utólsó, és a' hamis buzgóságos indúlat, melly az Isteni tiſztelétnek roſſz elrendeléséből áll, és magában mindenkor nagy vétek, mind azoknak a' roſzſzaknak kút feje. A' test érzékenységei, kivált ha azok a' Religió köntösébe öltöztettnek, vallyon mire nem viſzik az Embert? Tanúbizonyságunk itten, ó Frantz ország! a' te hajdani vér özönös Lakadalmod. Az igaz Religió semmit sem tud az e' féle rendetlenségekről; soha sem fegyverkeztette ő fel az Embereket egygy más ellen. Az ő buzgósága a' felebaráti ſzeretetnek, és igaz megvilágosításnak igaz buzgósága, melly soha semmi roſzſzat nem ſzülhet. Ha nem ellenbenn minden jót; a' mint több

jót

is vitt véghez e' koráig mint sem e' világnak öszszeséggel minden Böltsei. a' Királyok Trónussait támogatta; s' Nemzeteket jó erköltsre oktatta, sakságból világosságra hozta, elevevaló ítéleteiket elosztatta.

XIX.

Ha az Atheismus Isteni tagadás, e' képpen szóll egygy a' Hitetlenek Eminenjei közzül, soha sem vala oka a' vér ontásnak, azt nem kell tulajdonítani a' békesség szeretete Lelkének, hanem inkább a' jóhoz vére hidegségének: Mert az Atheista nem sokat aggódik azzal, ki mit hiszen, mit tsinál, tsak ő hitetlensége mellett békességbenn maradhas, son. Az ő tzéllya nem a', hogy az Ember életét elvoszesse, hanem inkább, hogy életre ne kapjon. Az Atheisták azon erköltsöket veszteget ik meg az Emberbenn, mellyek az Ember szaporodását elősegítik. Mert a' terméfzet ellen való bujaság által megtompíttyák az Emberbenn az erőt, és tehetetlenné téfzik azt a' szaporodásra. Ők hozzák-be a' Rousseau.

Fá-

Fámíliákbann az *Egoismust*, mélly rendetlenséget okoz bennek, és az erkölcsbenn, és az emberi ſzaporodásbann is nagy megzavarást. E' Filozófusok békessége hasonlít azon békességhez, melly ottan vagyon, a' hol határ nélkül való Hatalom (*Despotismus*) uralkodik. Hasonlít a' Halál békességéhez, melly sokſzor károssabb a' hadakozás idejébenn ki ütő nyughatatlanságoknál. Mert ámbátor a' vak buzgóság, ha ötet az eſzköz nélkül érdeklő tetteibenn megtekintyük, többet árt, mint a' mái Filozófia; kevesebbet árt még is e' Filozófiánál, ha ötet kiséró következéseibenn bellyebb ſzem ügyre, és jól fontolóra veſzſzük.

XX.

Az okos, ét meſzſze látó uralkodó soha se enjedje meg alatta valóinak, hogy vagy magárúl az Istenröl; vagy az ő Gondviseléséröl magok között vetélkedjenek. Mert akár ſzívek lelkek ſzerént, akár tsak tettetve tselekſzik ök azt, mindenkor nagy veſzedelemmel jár az ö vetélkedések. Mert a' ki vakmeröenn mé-

réſzel

zel az Egek Istene ellenn kikelni, az yan méréſzelni fog a' Földnek Istenei en is pártoskodni. A' ki a' Relígiót g nem kémélli, az ugyan a' közönsé- sem fogja kémélleni; mihelyest ben- maga haſznát, és annak büntetlen ömozdítását láttya.

Nequaquam in Republica bene mo- Plato L. 1. de legibus.
a tolerandae, vel disputationes ipsae tra Deum, et eius providentiam. Mala im est consuetuetudo contra Deum di- tandi, sive id ex animo fiat, sive si- late.

XXI.

Tiberius Tsáſzárnak a' mondása: magok az Istenek boſzſzút állyanak a' nékik tulajdonított meltatlanságokért. De itten, magyáránn ſzóllván; igen alkal- matint mondhatom: a' jó Ló, ha botlik, nagyot botlik. A' jó Tsáſzár itt a' ma- ga belseibenn igen rövídet látott. A' ki Istenének hitetlen, vallyon hogy hogy lehet az híve Fejedelmének? mindenkor félelem; 's nagy rettegés közt kell azon Uralkodónak lenni, kinek alatta valói gonoſz, lator Emberek. Vallyon mire

nem

nem alkalmas az ollyan Ember, ki előtt a' sovány velőnek költeménye az Isten; eſzelős bolondság a' Törvény?

Tacit. L. 1. annal. *Deorum injuriae diis curae.*

XXII.

A' Relígiót a' Deistákkal tsak a' belső Isteni ſzolgálatnak határai közzé ſzorítani, és a' kép mutatókkal tsak a' külsővel megelégedni, mind a' kettő nagy hiba. Itt éppenn közép útonn kell járni: minthogy az igaz Relígió két féle Istení ſzolgálatból áll. És az egygyik ugyan illeti Lelkét; más pediglen Testét az Embernek.

XXIII.

Az egéſz Embert teremtette az Isten, és ugyan ön' magáért. Kötelességebenn jár tehát az Embernek, hogy egéſz állattyábann ſzolgállyon az Istennek, egéſz állattyával ötet tiſztellye. Ha Lelke ſzolgál az Istennek, vallyon ki ſzábadíthattya fel Testét a' ſzolgálattól?

Psalm. 34. 10. Nints, nints egygy tag is bennem, melly téged ne ditsérne, 's ne mondaná: Uram! vallyon ki hasonlít hozzád? Ha tsupán-

tsupa Lélek vólna az Ember, 'a' Re-
ója is tsupádon tsupa tsak belsö len-
, mint az Angyaloké; minthogy pe-
glen a' Lelke testével öſzve vagyon
aptsolva, mind a' két réſze maga mód-
a mellett tartozik az Istennek hódolni.

XXIV.

'S vallyon tehetnek e' kedves ſzol-
álatot az Ember Tagjai az Isten elött?
iért nem? ha Lelkétöl veſzik eredetét.
ert akkor más terméſzetbenn öltöztet-
k, és az erköltsös tselekedetek orſzá-
ába emeltettnek fel.

XXV.

A' belsö Isteni tiſzteletre köteles
minden Ember hívatallya mellett, mond-
ják a' Deisták. Én pedig azt hozom ki
ki innen: hogy ſzínt' azon hívatallya
mellett köteles minden Ember a' külsöre
is. Mert amaz e' nélkül sokáig fenn nem
állhat. Elmúlik, és elenyéſzik a' ſzívbé-
li, a' belsö Isteni imádás nem sokára,
ha bizonyos czérémóniák, jelek által
időröl időre fel nem buzdíttatik, 's mint

egygy

egygy lelkesíttetik. Az Ember érzékenyes; meg nem egygyez tehát természetével a' Relígiója, hogy ha tsak tsupádon tsupa belsö, és Lélek ſzerént léſzen.

XXVI.

Hogy külsö, 's látható imádással tartozik Istennek az Ember, abban megegygyeznek minden Nemzetek. Megvetheti e' okossága mellett az Ember a egéſz világ tanúbizonyságát? A' közönséges egygyetértésböl folyó bizonyságot megtzáfolhatatlan bizonyságnak tartotta még a' Régiség is állatván: hogy a' Hamisság olly ſzélessen el nem terjedhet. Innen is tehát nyilván kitetſzik', hogy a' külsö Isteni tiſztelet ſzükséges.

XXVII.

Minthogy tehát a' Relígiónak külsönek is kell lennie, ſzükségesképpen kell lenni bizonyos, 's tiſztességes ſzokásinak is, czérimóniáinak is. E' gondolatom Sz. Ágostontúl költsönöztem, ki így ſzól: sem az igaz, sem a' hamis Relígióban egygybe nem álhatnak az Emberek, hatsak

sak bizonyos, 's öket külömböztető je-
ik, sacramentumaik nintsenek, mellyek
tal öſzve is kaptsoltattnak, meg is kü-
mböztettnek egygy mástúl.

Multum dare solemus praesumtioni omnium hominum, apud nos veritatis argumentum est aliquid omnibus videri. Senec. Ep. 117. et L. 4. de benef. c. 4.

In nullum nomen religionis seu verum, seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum, vel sacramentorum visibilium consortio colligantur. S. Aug. L. 19. contra Faustum c. 11. pag. 319. t. 8. edit. Bened.

HARMADIK RESZ.

TSAK EGYGY IGAZ RELIGIÓ VAGYON.

I.

Azon Állatás, hogy akár minű Religióhann lehet egyenlőképpenn az Istent tiſztelni, tsak a' ſzabadonn gondolkodó Embereknek hibás találmánya; a' ſzabad életű Embereknek pedig ollyan hirdetménye, mellyet a józan ész, 's okosság mindenkor farba rugott. Mert, valamint tsak egygyetlen egygy Isten va-

gyon, úgy e' világonn tsak egygyetle
egygy igaz Relígió vagyon, és tsak e
által lehet azon Fő valóságot igazán
's vóltaképpen megtiſztelni.

II.

Nem érdemes a' Relígiónak bets
nevezetére azon Relígió, melly minde
más akár minű Relígiót ſzabad gyako
lásra méltónak tart, 's ítél. Mintho
ez által az igaz Istenséget Bálvány
téſzi; kinél, úgymint lelketlen alkotmány
nál minden tiſztelet egygy, 's jó ti
telet. Nem álmot hüvelyedzek, kedv
Barátom! ſzoross, 's jó gondolóra ve
e' ſzavaimat. A' bálványozó, ki sc
Isteneinek áldoz; a' Zsidó, a' Kereſ
tény, a' Török, kik tsak egygyet imá
nak: a' Kereſztény, ki a' Mahomet
tsalfa ámítónak tartya; a' Török,
ötet leg nagyobb Prófétának tiſzteli;
Zsidó, ki a' Kristus Jésust, úgy m
leg nagyobb gonoſz tévőt kereſztre
függeſztette; a' Kereſztény ki benne
Próféták által megjövendöltetett, és
nemzetektől ohajtva ohajtatott Messi

es-

mér; a' ſzabadonn gondolkodó, ki az teni kinyilatkoztatást tagadja; a' Zsi-ó, a' Kereſztény a' Török, kik azt jó-á hadják, megtartyák; a' kereſztény, ki a' Kristust Isten Fiának hiſzi, és ötet, mint az Atyával egygy állatú Istent, imádja; a' Sociniánus, ki ötet a' terem-tett állatokhoz képtelenül hasonlíttya; vallyon mind ezek egygy kedves tiſzte-tet hogy hogy adhatnak az Istennek, tet illendöképpenn imádhatyák? Barám! Mi Emberek ezt magunk eránt em ſzedvednénk, hogy hogy gondolha-od, hogy ezt az egygymással ártzúl el-enkező imádását jóvá hadja, azon Fő Hatalmasság? a' mi Istenünk igen ſze-retü a' maga Tiſzteletét.

III.

Az egygyügyü, 's tudatlan Község, az illyetén tiſzteletnek tsak külseire a' tsudálkozásra ragádó, 's tündéres Kép-telenségeire tekint. De az elmúlttbann, és a' jövendöbenn vándorlott elméjü bölts Emberek, kik a' külsökről is tudnak ítéletet tenni, és igaz, 's réſzre hajlás

nélkül való ítéletet ugyan, azok láttyá
benne az igaz Relígiónak kiirtására int
zett mesterséges eſzközöket. A' ki józa
éſzſzel bír, láttya maga magától, hog
az e' félé imádás olly végetlen, 's töké
letes Hatalmasság előtt, a' minémü a' r
Istenünk mindenkor útálatos.

IV.

Hijjába ſzépíttyük mi ama *indi*
rentiát a' Relígióbann, Türedelem (*T*
lerantia) általó nevezet által. A' Re
gió nem Filozófia; nem lehet abba
mint a' Filozófiábann naprúl napra, e
tendőről eſztendőre újj ſzövevények
systémákat koholni, újjításokat ten
A' Relígió Istenünkhez való, elkerülh
tetlen, 's örökre megváltozhatatlan k
telességünk. Jaj annak, ki azt nem ü
zi, nem óltalmazza.

V.

Hogy hajdan Róma Várossa Triu
phussainak közepette, valamennyi Bá
ványra akadott, mind kebelébe el
gadta; hogy e' világ fő Uralkodóné
min-

den akkorbéli Pogányok ſzokásait gybeſzedte; Olaſz, Görög, Egyptus, más minden Nemzetek Isteneit maga ntheon roppantt Házába bététette, és yedül az igaz Relígiót kihagyta, ki- kekeſztette, azon éppenn nem kell meg- ndúlnunk, nem kell tsudálkoznunk. Nem le megaggott Igasság? hogy egygybe fér gyan terméſzetessen a' hiba hibával, a' setéttség setéttséggel; de az igaz Re- ió terméſzetessen ellenkezik a' hamis lígióval; nem külömbenn, mint az asság a' Hazugsággal.

Cum pene omnibus dominaretur gen- S. Leo M. serm. 1. na-
bus, omnium gentium serviebat errori- tali Ap. Pe-
us: et magnam sibi videbatur assumpsis- tri et Paulli.
e religionem, quia nullam respuebat fal-
itatem.

VI.

Az igaz Relígió mind azért nem türedelmetlen, vagy leg alább az ő türelmetlensége nem kegyetlen. Mintegy az tsak ebből áll: hogy ő nékie zoknak idvességé felől, kik kebelébe intsenek, semmi reménysége nintsen, s kik nékie engedetlenek, jövendőbeli

sor-

sorsokat sirattya. Ő senkinn sem teſz erőſzakot, útálva útállya a' kénſzerítést; a' ſzív ſzerént való meghódolást pedig kedvelve kedvelli. Nem esmén magáénak, ki kedve, 's eltökéllett akarattya ellen Záſzlójához réſzelkedik.

S. Athan. in apol. 2. *Piae religionis est proprium, non cogere, sed suadere.*

VII.

Főbe járó ſzerentsétlenségei közzé ſzámlállya az Ember, ha a' Relígió vállaſztásában hibáz. Minthogy soha bűntetlenül meg nem vetheti az igaz Relígiót. Akár erőt vegyünk mi rajta, akár nem; mindenkor győzedelmeskedni fog rajtunk az igasság, így ſzóll Sz. Ágoston D. Leg nagyobb ſzerentsétlenségbe ejti tehát magát az Ember, ha akarattya ellen is az Igasság győzedelmes léſzen rajta.

S. August. Ep. 238. ad Pasc. c. 5. n. 29. *Bonum est homini, ut eum veritas vincat volentem, quia malum est homini ut eum veritas vincat invitum. Nam ipse vincat necesse est, sive negantem, sive confitentem.*

VIII.

VIII.

Az igaz Relígió igaz Istennek igaz
ádása, 's olly hathatós mód, 's eſz-
, melly az Embert Istenével egygyez-
i; olly hathatós mód, 's eſzköz,
elly megesmérteti az Emberrel Istené-
ek felséges vóltát, 's maga egygyûgyû-
égéhez képést végetlen külömböztetlen-
égét, 's egygyſzersmind, mivel köteles
ékie, és mit reménylhet tőle. De val-
on miképpenn, és kitől tanúlhatty a meg
azánn az Ember ez imádásnak mód-
t? Támaſzthattyuk e' bátrann e' kér-
ésünket a' mái Filozófusoknak minden
udománnyával kérkedő Tanáttsa elött?
lem; éppen nem. E' felséges dolgot
em az emberi Elménck akaratosságára
ízta az Isten; hanem ön' magának
egtartotta. Ő maga határozta meg,
kijelentette módját tiſzteletének, 's
zon ſzolgálatnak mellyet kíván tőlünk.

IX.

Isteni jelek által kell tehát magát
egesmértetni az igaz Relígiónak elöt-
ünk. Tsak e' fő, 's világ elött esmére-

tes

tes 4. Religiót hozom elé ugymint: a' Pogány, Zsidó, Kereſztény, és a' Mahometána Religiót. Lássuk immár mellyiknek tulajdoníthattyuk közzülök igazán az eredeti Isteni jeleket; 's lássuk őket egygyenként.

X.

A' Pogányság egyebet nem mutathat az undok megvakítás Zürzavaránál, a' hazugságnál, az igasságtalanságnál. Itt a' Teremtmények foglalták el az Istenségnek Trónussát; ő nékik tétetett az imádás. A' Pogányok Istenei leg éktelenebb gonoſzságokrúl vádoltattnak; és a' fő Istenek ugyan *Jupiter* a' Házasság törésrül; *Vénus* tiſztálanságrúl; *Mercúrius* tolvajságrúl, 's a' t. A' Pogányok közt Istennek esmértetett azon Tſzáſzár, ki undok ki tsapássai által híres lett. Itt az Ember maga kézi alkotmánnya előtt térdhajolva, tömjényezve nyújtódzott. Egygy ſzóval: a' Pogányok innepeit egyedül ſzentségtelenségek által, gyakrabbann véres *Comoediák* által, 's vagy éppenn leg rútabb kitsapások által volt ſzabad ülleni. Hogy hogy lehet tehát

az

az ollyan Relígio, melly az Erköltsök megveſztegettetését megengedi, helybe hadja, azon Relígió, mellyet mi kere-lünk?

XI.

A' Mahometána Relígío; vegyük bár ſzorossabb ſzem ügyre a' ſzerzöit, vagy annak sarkalatos, 's Relígiójárúl ſzólló könyvét, vagy utólſó Tzéllyát, minden felöll útálatos, 's megvetésre mélló. És ugyan.

A' mi illeti az ezen pokolnak tüzes kohábúl költ Relígionak ſzerzöjét *Mahometet*; Relígiójának kezdeténn, nem vala egyéb, hanem egygy tsalfa tsapodár, ámító Ember; folytatása közbenn egygy valóságos Tyrannus; végre igaz békességnek háborítója. Minthogy ez a' tsalfa Ember eleintén maga költött mennyei követtségét Tsudák által meg nem bizonyíthatta, reá beſzéllette a' maga könnyen hivö Feleségét, és az által sok másokat, 's egygyſzerſmind el is hitette velék, hogy valahányſzor a' nehéz nyavályától (*epilepsia*) a' Földre le-tögyna; mind annyiſzor mennybe ragadtatna,

tatna, és *Gábriel* fő Angyallal titkossann egygyütt beſzélgetne. E' tsalfasága által nagy hírre, 's tekíntetre kapván, Próféténak, 's mennyei titkokban Isten előtt leg kedvessebb belső Tanátsosnak adta ki magát. Relígióját nagy erőſzakossann kiterjeſztette : nem Mártyrok, hanem katonái által; kik is nem nyelvel, hanem karddal prédikálták sűltt kábasságait. Meghala nem Relígiójáért ; hanem étető által, mellyet egygy némelly általa elámíttatott Aſzſzonyok nyujtának néki próba gyanánt, ha valyon igaz Próféta légyen e', avagy inkább hazug, ámító Ember?

A' Relígiórúl ſzólló *Korán* könyve, rakva vagyon gyermeki mesékkel, tudatlansággal, ellenmondásokkal. Imé! abbann ő a' Boldogságos Szűz Máriát ostobáúl elváltoztattya Máriával *Áaron* Húgával. A' Kristusrúl azt állattya, hogy ötet a' Zsidók megakarták ugyan ölni; de az Istentől nagy tsudálatossann megmentetett, 's ő helyette más függeſztetett fel a' kereſztre. Moyses, a' Jésus Kristus, és Szűz Mária nagy tekintet-

benn

benn vagynak ugyan ö elötte; de ha az Evangéliom igaz, tsak ez egygyért hamis tsalóka Ember a' *Mahomet*. Ha ellenbenn hamis az Evangéliom, miért hagyta megkövetöinek, hogy nékie higygyenek? Miért hirdeti, hogy ö jött az abbann foglaltatott igasságoknak megbizonyítására? Az egéfzfz Relígiójának summája ide megy ki: hogy az Ember az imádság közbenn artzúlattal *Mekka* várossa felé fordúllyon; hogy nyöstén tevét álva áldozzon fel; hogy a' hitetleneket öldököllye, kiirtsa; a' mennyi Afzfzonyt eltarthat a' Férjfi, annyit vegyen magának; gyakrabbann mosódjék; bizonyos állatoktúl megtartóztassa magát; a' Mahometet leg nagyobb Prófétának tartsa, tifztellye.

E' Relígió tehát kézzel lábbal vezeti az Embert a' pàrt ütésre, a' zsembélésre, és a' rendetlenségre az orfzáglásokbann. Az ö végbéli 's örök bóldogsága, mellyel hítegeti, 's ámíttya sorsossait, fölötte útálatos, és tsak a' puſzta emlékezete is a' józanonn gondolkodó, 's tifztaság ſzerető Embernek

gyom-

gyomrát fenekig felkeveri. Hogy pedig e' Relígió olly igen hamar, 's rövid idő alatt nagy meſzſze elterjedett, éppen ter-méſzetessenn történt; és tsak annak a' jele, 's tanúbizonysága ez, hogy a' vásottság, erőſzak, tsalfaság, képmutatás, tudatlanság, és testi jóknak kívántsisága, 's más egyéb gonoſzságok igen könnyen meſzſzehatnak, ſzámtalanoknál helyt találnak. Minthogy Éva utánn nagy édessenn belélharapott a' Paraditsom almába az Ember; nem tsuda, hogy e' Relígió utánn olly édessenn siet, 's hozzáragaſzkodik. E' Relígió barom Relígió; semmi Relígió én előttem. E' sem lehet tehát az, mellyet keresünk.

XII.

Vegyük elé immár a' Zsidók Relígióját. Ennek ugyan eredete az Istenre mutat, akár a' Terméſzetet felyülmúló Tanitását, akár erköltsi tiſztádon tiſzta oktatását, okos Törvényeit, akár a' nagy böltsességü Embereknek karjait tekintyük. Nem külömbenn a' Tanítói is erköltsnek, tsuda-tételeknek, prófétálásnak

nak ajándékával birtak, díszeskedtek. De egygyszersmind észreveszem e' Relígiónak is az Istennek eleve való elrendeléséből következendő megszünésére nem kétes értelem által, hanem kézzel vezető nyom jeleit, és hogy valóbann végét is vette. Mert ímé! ezer hét száz esztendeje elmúltt immár, miólta követőinek sem templomjok, sem óltárjok, sem papjok, sem áldozattyok nintsen. Idegen Nemzetek közt laknak; azoknak szolgálni kénszeríttettnek, velek nem közösülnek. Mind ezekből nem hibázok, ha azt hozom-ki, hogy Atyáikbann igen nagyot kellett nékiek vétkezni; mintthogy mái napiglan rajtok marad az Atok: E' Nemzet hellyet tehát mást kellett magának válaszlani az Istennek, 's maga Relígiójját nékie örökségül általadni. Már: vallyon melyik lehet azon Nemzet?

XIII.

Az ugyan nem egyéb, hanem a' Kereszténység. Vaj mi felséges Isteni jeleket nem szemlél az Ember a' keresztény Relígióbann? Az ő Emberi elme ál-

tal

tal megfoghatatlan titkai; ſzemmel ſzedett tiſzta, 's egygyſzersmind nagy ſzoross fenyíték alatt álló erköltsi oktatása, melly minden roſzra vágyódó hajlandóságokat keménny zabolánn tart; az ö eleve tett mindenkori ſzámtalan jövendöléseinek nyilvánságos, 's tagadhatatlan utólsó pontomig való bétellyesítése; az ö sok féle ſzemlátomást tett, megtzáfolhatatlan tsudái, mellyek által annak ſzerzöi küldettetéseket bizonyították; az ö Hirdetöinek ſzegénysége, és alatsony sorsú állapottya; az ö annyi téméntelen akadályok közt, olly rövid idö alatt való elterjedése; az ö minden Nemböl, korból, rangból álló ſzámtalan Mártyrjainak emberi hitet ugyan felülmúló, de vérrel petsételtt állandósága: mind ezeknek az emberi fogyatkozásokkal terméſzet ſzerént való megegygyezése. Nem de nagy, 's felséges jelei e' Religiónak? Mind ezeket pedig ſzemlélvén, vallyon kételkedhet a' józanonn gondolkodó Ember, annak Istentöl vett eredetéröl?

XIV.

Hogy Istentöl vette eredetét a' Kereſztény Relígió, annak elsö jelei, az ö megfoghatatlan Titkai. Tellyességgel nem lehet az emberi Elménck vizsgálas végett tárgya az ollyatén dolog, melly az ö minden tehettségeit végheteten fellülmúllya. Ollyatén dolog pedíglen a' Kereſztény Relígiónak az ö Titkai, úgy mint: hogy az Isten egygy állattyábann, három ſzeméllyébenn; és hogy azon egygy állattya közönséges azon külömbözö három ſzeméllyeknek. Hogy azon egygy korú a' Fiú az Atyával; 's hogy az Atya nem idösebb a' Fiúnal; hogy öröktül való Isten a' Szüz méhébenn emberré lett. Hogy azon emberré lett Isten a' bünös Emberért meghala, és ismét tulajdon ereje által halottaiból feltámada. Hogy a' világ végezetinn minden sírok felnyitódnak, 's minden halottak közönségessenn feltámadnak. Hogy egygy Embernek vétke minden jövendöbéli maradékainak tulajdonittatik. 's a'. t. A' Kereſztény Relígió tehát sem a' maga eredetébenn, sem

gya-

gyakorlásában emberi munka, találmány nem lehet. Mert éppenn lehetetlen, hogy olly megfoghatatlan titokra az ember embert rátanittson, ha tsak tanitását magától az Istentől nem vette.

XV.

Második jele Istentől vett eredetének az ő tiszta, 's egygyszersmind fenyitékes kereszténi erköltsi Tanitása. Ez terjeszti elönkbe Istenhez, Felebarátunkhoz, önnön magunkhoz szoross, 's meszsze elterjedő kötelességeinket.

Az Isten eránt ugyan; ezekre kötelez mindnyájunkat: hogy ötet mindenek felett szeressük, ötet egygyedül imádjuk, minden tselekedeteinkel ő reá tzélozzunk, az ő tiszteletét minden javaink felett betsüllyük; inkább hallyunk meg mint sem leg kissebb parantsolattyát a fő Urunknak általhágjuk.

Felebarátunk eránt pedig im! ezekre kötelez: hogy ötet mint önnön magunkat szeressük; minden Embernek azt kívánnyuk, a' mit magunknak kívánunk, úgy bánnyunk minden Emberrel, a' mit akar-

karjuk, hogy minden más Ember bán-
yon velünk. Minden Emberekhez alá-
tossággal, nyájassággal, ſzolgálatra-
ló kéſzséggel, ſzeretettel viseltessünk.
lások hibáit, fogyatkozásait jó nevenn
vegyük; ha ellenünk vétkeztek, nékiek
ſzívünk ſzerént megengedjünk; őket,
ámbátor halálos Ellenségeink, ſzeressük.
A'mi a' Tsáſzáré, nékie megadjuk; a'
eményenn Uralkodónak is, úgy, mint
agának az Istennek engedelmeskedjünk.
kább veſzſzen el mindenünk, mintsem
gaz, 's törvényes Urunk ellen, Fejedel-
ünk ellen zúgolódjunk.

Ön' magunk eránt ſzóval fejenként
ötelez bennünket, hogy ki ki közzülünk
józanonn, mértékletessen, tiſztességes-
en éllyen; túltva túltya még a' vétkes
ondolatokat is, a' tiſztálalan kívánsá-
okat is, a' ſületlen képzelödéseket is,
a' ki tsapó beſzédeket is.

Továbba: megtanít minket arra,
miképpenn fojtsuk meg a' rendetlen haj-
andóságinkat; miképpenn győzzük meg
ſtünet nélkül roſzſz kivánságinkat. Öſz-
önöz hathatóképpenn, hogy magunkat

megtagadjuk; a' világ javait megútállyuk, hozzájok kézzel lábbal ne ragazkodjunk. Elönkbe adja a' megalázódást is, és a' sokaktól megvettetett magános életet, a' megútáltatást, a' szenvedösséget, és az életnek minden nyomorúságait mind annyi lelki bóldogságunkra vezető, 's igazánn szolgáló eszközöket. Bóldogok, ugy mond ö, kik itt sírnak; mert minden bizonnyal megvígasztaltattnak.

Vaj mi erköltsi oktatás ez! mi felséges, mi tiszta, mi szent! de egyszersmind mi kemény! vaj mi artzúl ellenkezik a' mi tulajdon puha szeretetünkkel! Magát mindenkor kénszeríteni, magán erőszakot venni, maga testi kívánságait szüntelen zabolánn tartani, és mind ezeket örök kárhozat fenyítéke mellett megtartani, vaj mi nehéz állapat! 's erre az életre, erre a' Relígióra reábeszélhették az Emberek e' világot? e' nem emberi hanem Isteni Munka.

XVI.

Harmadik jele Istentől vett eredetnek a' Prófétáknak eleve tett bizonysá-

té-

telei, mellyek hoſzſzú, 's ſzakadhatlan rend ſzerént való kijelentések által világossabb lévénn egygyik a' másnál ſzerzőjöknek ſzületése Napját, élete közbenn különös tekintetre mélelő fordúló környülállásoknak mi vóltát jelentik. A' Próféták külömb külömb féle időkbenn úgy mint követtyei Mennyei Királynak megjelentek, hogy ő Fiának eljövetelét az emberi Nemnek kihirdessék. Minden Nemzetek várva várták, és óhajtva óhajtották a' nekik hirdettetett Isten fiát. 's ímé időközepette eljöve, és bétellyesíté, a' mond Sz. Ágoston, a' Próféták minden jövendöléseit ſzületése által, élete tanítása, tselekedetei, kin-ſzenvedése, halála, feltámadása, Mennybe menetele által. Vaj mi igaznak kell tenni lenni ezenn Relígiónak! Vallyon a' más Relígiók közzül mellyik ditsekedhetik azzal, hogy sok ſzázadok előtt az ő ſzerzőjének eljövetelét maga az Isten hirdette? ki jelenthetteki más a' Próféták környülállásossann a' Jésus Kris-

tust illető dolgokat, ha tsak nem a', ki nél tudva vagyon minden idő?

S. Aug. Ep. ad volus. 137. n. 16. Edit. Bened.

Venit et Christus; complentur in ejus ortu, vita, dictis, factis, passionibus, morte, resurrectione, ascensione, omnia praeconia Prophetarum.

XVII.

Negyedik jele Istentől vett eredetének az Evangyéliom Igasságainak megbizonyítására tett Tsudák. Azon Tsudák mellyekre tulajdon petséttyét nyomta az Isten mindenhatósága 's igazsága; azon Tsudák, mellyek megalázták a' világi Bölcsek büszkeségét, széllyel szórták a' kömségnek hebehurgyaságát, eleve való ítéleteit; a' jó erköltsöt lábra állították, a' világosság bévételére szemeit felnyitották, az Evangyéliom hirdetőit nem Rómábann hajdann, avagy Athena Városábann álltató ékessenn szóllással, hanem magától az Istentől költsönözött erővel felruházták. Valóbann! kik e' Tsudákat ön' szemeikkel látták, így kellett nekiek okoskodni: a' tsalfa, ámító hazug

ság. Embereknek a' természet nem engedelmeskedik, a' mint engedelmeskedik ezek parantsolattyára, ezek tehát Istennek igaz küldettyei, kik bennünket az igasság úttyára vezessenek. És ugyan, óh Uram! ha a' nem igaz, a' mit hiszünk, te tsaltál-meg tehát minket; mert a' miket hiszünk, megvagynak petsételve, bizonyítva olly jelek által, tsudák által, mellyek egyedül a' te Munkáid. De távol légyen tőlünk, óh örök Igasság! hogy ezeket felőled tsak gondollyuk is. Inkább tellyes szívünkből, erőnkből kiáltunk fel: a' te bizonyság tételid igen hihetőkké lettek.

Domine si quod credimus, error est, te decepti sumus; nam ea, quae credimus, confirmata signis, et prodigiis fuere, quae non nisi per te facta sunt. Ricardus ad S. Vict. lib. 2. de Trin. C. 2.

Illi (Apostoli) autem profecti praedicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Marci C. 16. v. 20.

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis. Psal. 92. v. 7.

XVIII.

Ötödik jele Istentől vett eredetének azok

azok ſzegénysége, 's alatsony-sorsúsá
ga, kiket válaſztott az Isten az Evan
gyéliom hirdetésére. Sok ſzázadokna
elfolyása által minden féle mesterség
ſzerekkel ostromolták a' Relígiót a' F
lozófusok. Most az agyaskodó vetélk
dés, majd a' tsábító tanítás által.

De mind haſztalan; követőkre ne
kaptak. A' babonaság, a' jó erköltsn
megveſztegetése, hamis Istenek tiſztel
se, és békételenség hatalmaskodtak mi
denünnen, 's mindenkor. Végre: elj
ve a' Jésus Kristus, ki tizenkét ſzemél
válaſzta magának, nem a' hívalko
Órálók, sem a' gögös, 's magokat elh
Filozófusi Karokból, hanem együgy
tudatlan, neveletlen, ſzegény H
láſzokat. Elküldé öket, hogy hirdetn
az Evangyéliomot minden Nemzetekn
Kik is rövid idö alatt a' magok egyen
's ſzint mutatástól írtózó ſzívek molle
minden agyaskodás, vetekedés nélk
ſzámtalan ékessen ſzólló, ſzéles tu
mányú, fö fö Méltóságú Férjfiakat K
tus aklába gyüjtöttenek, és ugyan
lyan férjfiakat, kikből nem sok

nagy

nagy tánító Mesterek, és az Isten félelmének nagy buzgó Hirdetői váltanak. Vallyon ki ne tulajdonittsa ezt magának az Isten evejének, Isten ujjának? Az egéfzfz világnál élessebb légyen az a' szem, melly az egéfzfz Világot megakarja lopni. Itt bé tellyesedet a' Prófétának e'mondásá. Elveſzem a' Böltsek böltsességét, és az okossak okosságát megvetem. Hol a' Bölts? hol az Irástudó? hol a' világnak tudákozója? Nem tette e' bolondá az Isten e' világ böltsességét?

Quae stulta sunt mundi, elegit Deus, ut confundat sapientes; et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia, et ignobilia mundi; et contemptibilia elegit Deus, et ea, quae non sunt, ut ea, quae sunt, destrueret, ut non glorietur omnis caro in conspectu eius. 1. Cor. C. 1. v. 27, 28, 29.

Ex imperitissimis, ex abjectissimis, ex paucissimis illuminantur, nobilitantur, multiplicantur praeclarissima ingenia, cultissimae eloquia, mirabilesque peritias acutorum, facundorum, atque doctorum subjugant Christo, et ad praedicandum viam pietatis, salutisque convertunt. S. Aug. E. 137. ad Volus. n. 16. edit. Bened.

Digitus Dei eſt hic. Exód. c. 8. v. 19.

Scri-

1.Cor. 1. 20. *Scriptum est enim perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium re probabo. Ubi sapiens? ubi scriba? ub conquisitor hujus saeculi? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi?*

Is. 29. 14. *Peribit enim sapientia a sapientibu ejus, et intellectus prudentium ejus a scondetur.*

XIX.

Hatodik jele az ö Istentöl vett ere detének az Evangyéliom kiterjedését aka dályoztató ſzámtalan Efzközök. O ſzent Relígió! vaj mi tsudálatos val mindjárt ſzületésed elsö zsengéjében A' te ſzerzödnek ſzületése hellyé a' bá mok istálója; nevelö Attya ſzegény Á Mester Ember; halála a' Kereſzt-fán tsalárd Ember módjára két lator köz történék vala. A' Tanítványi békók bann, bilintsekbenn hevertenek; te min dazáltal mind ezeknek közepette egé a' bámúlásig, és ellenségeid meggyözet tettéséig olly meſzſze terjedtél, hogy lennél, a' kinek óltára elött minde nemzetnek ön' térdét meghajtani kell ne. Tsekélynek látſzatott ugyan forr

sod-

dnak Eredete, 's Feje; de imi nagy olyó Vizek, sőt Tengerek ſzármaztak belőle! Bolondá tette, megſzégyenette kevés Haláſzoknak tudománnya a' Filozófusok okosságát. Az egygyüttüség diadalmat vőn az erősségenn, 's hatalmasságonn. A' kereſztenn függőnek Ágya, lőn a' Tanítóknak Óráló ſzékjek. Valóbann Istentől vagynak mind ezek, és tsudálatosok a' mi ſzemeink előtt.

Magister suspensus est, et servi vinci sunt, et quotidie religio crescit. S. Hieron. Ep. 150. ad Vebid.

Flumina magna vides, parvis de fontibus orta. Ovid. L. 1. de remed. amor.

Numero exigui per mundum dissemi-nantur, Populos facilitate mirabili convertunt, inter inimicos augentur, persecutionibus crescunt, etc. S. Auguſt. Epiſt. 137. ad Volus. n. 16.

Scientia piscatorum stultam fecit scientiam philosophorum. S. Ambros.

Lignum pendentis cathedra facta est dicentis. S. Aug. Serm. 234. dieb. pasc. serm. 5. n. 2. p. 987. t. 5.

A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Ps. 117. v. 22.

Ha egygy valakinek a' mi Messiá-

sunk

sunk eljövetele előtt eszébe jutott vólt e' világot azon formába önteni, mellyet ő az Apostolival önté, nem de azt vé hez vinni lehetetlen vala az Isten mi denhatósága nélkül? e' nagy Munk végbe vitte a' Krisțus; 's a' Naturalis az erőss Lélek rajta meg ne indúllyon vaj mi vakság!

XX.

Hetedik jele az ő Istentől vett erő detének az Apostolok szörnyü Halála, mellyel bépetsételték prédikállásokat. Nagy hihető, 's a' meggyőződésre szolgáló jelnek kell lennie, mellynek kedvéért feláldozza az Ember maga életét. A' magától kikoholtt hazugságért senki sem hal megörömest, ámbátor történik ollykor, hogy a' vak buzgóságtól elragadtatott Emberek, tsak képzelődéseknek engedelmeskedhessenek, életekkel keveset gondolnak. Az Apostolok nem ön' magok költeményeket, hanem jelenlétekbenn mástól tett jeleket hirdettek; ki hirdeti pedig élete veszedelmével, ha tsak nem Anya szült bolond, maga köl-

te-

ménnyét mástól tett, 's maga általlá-
tt jel hellyett?

Azutánn különbözést kell tenni a'
alárd, és megtsalattatott Ember közt.
ert a' megtsalattatott Ember, hogy ha
gyvalaki hihetővé téfzi előtte Hibá-
it, életét is le teheti annak állatása
ellett, ámbátor hibás a' lelki esmére-
e; minthogy a' hihetőség, igasság, 's
ilágos meggyőződés hellyett vagyon ő
ála, 's az Isten félelme is hathatós őfz-
önökkel őfztönözve őfztönözi őtet, hogy
ukább mindenét elvefzesse, mintsem az
igaz Religiótúl el vállyon.

Másképpenn vagyon a' tsalárd Em-
bernek a' dolga. Mert, a' mik a' meg-
tsalattatott Ember lelke-esméretének le-
tsendesítésére; ennek felzavarására fzol-
gálnak. Meg kell ennek Lelke esmére-
te ellen is az Istent támadni, a' jó indú-
latokat, mellyek másokat az ő meges-
mérésére ébreftetnek, magábann meg-
fojtani. Egygy fzóval: a' tsalárd Em-
ber soha sem áll ki azonn egygy bátor-
sággal a' megtsalattatott Emberrel a' Ha-
lál piattzára.

XXI.

XXI.

Nyólfzadik jele az ö Istentöl vett eredetének a' Zsidóknak jelen való állapattya. Onnan Nap-kelettöl fogvást egéfzfz Nap-nyúgotig minden Nemzettségek á' sok féle változások, 's egygy más sal való közösülések által egygybe olvadtak; tsak ez egygy tsudálatos Nemzettség, melly már ezer hét fzáz eftendönek elfolyása alatt teméntelen viszontagságok, megútáltatások, megvetések között sinlödik, a' maga ösi Zsidó vére mellett fenn maradott olly fzéplötelenül, hogy majd nem ágrúl ágra, nemzettségröl nemzettségre egéfzfz az Ábrahámig maga törzsökös Eleit eléfzámlálhattya. Ámbátor a' Rómaiaktúl meghódolttatott, mindazonáltal soha sem fzeplösítette meg magát az ö bálványozó fzokásival. Széllyelszórattatott légyen bár az egéfzfz világ fzegleteire, még is fzentül, 's fedhetetlenül megtartya a' maga ösi Törvényeit. Az ö igen régenn eleve megjövendölttetett nyomorúsági fzemünk eleibe terjefztik a' Próféták Igéjének igazságát. Fenntartya ötet olly fzorgalmatossággal

az

az Isteni Gondviselés, hogy légyen benne a' Kereſztény Relígió igazságának eleven tanúbizonysága; minthogy ugyan ezon Próféták, kik a' Zsidóknak megvettetését elöre kihirdették, nem külömben a' Pogányoknak hellyekbe való elválaſzttatását is megjövendölték.

Fenntartotta magát e' Nemzettség máí napiglan, hogy lenne benne, úgy mond Sz. Agoston D., a' Sz. Irás ígasságának megtzáfolhatatlan tanúbizonysága az Isten Híveinek az egéſzſz világonn. Valóbann! e' ſzéllyel ſzóratott Nemzettségnek akár hol léte, a' Kereſztény Relígiónak javára ſzólgal. Mert ö reá vetvénn ſzemeinket, tanúllyuk, hogy annyi ſzázadoktúl fogvást az örök életnek, és bóldogságunknak egygy reménységét a' Kristusbann helyheztettvén, nem valami emberi tekintetnek adtunk helyt, sem valami hazugság utánn nem indultunk, hanem ö' magának az Igasságnak áldozunk, mellynek Talp-köve a' Próféták által bétellyesítése elött sokkal elöbb tett 's máí napiglan a' Zsidóktól ſzentül fenntartatott jövendölések.

Vaj

Vaj'mi tiſzteletre, 's betsületre méltó az ollyan Relígió, mellynek Leveles Tárházait maga az esküdt Ellensége majd nem főbenn-járó ſzorgalmatossággal őrzi.

S. August. Ep. 149. ad Paulin. n. 9.

Quod vero in Psalmo quinquagesimo octavo de Judaeis intelligitur, dicente, ne occideris eos, ne quando obliviscantur legis tuae, convenienter mihi videtur intelligi, ita esse praenuntiatum, eandem gentem etiam debellatam, atque subversam, in populi victoris superstitiones non fuisse cessuram, sed in veteri lege mansuram, ut apud eam esset Testimonium Scripturarum toto orbe terrarum, unde ecclesia fuerat evocanda. Nullo enim evidentiore documento ostenditur gentibus, quod saluberrime adveritur, non inopinatum, et repentinum aliquid institutum spiritu praesumtionis humanae, ut Christi nomen in spe salutis aeternae tanta auctoritate praepolleat, sed olim fuisse prophetatum, atque conscriptum. Nam ipsa prophetia, quid aliud nisi a nostris putaretur esse conficta, si non de inimicorum codicibus probaretur?

A' Zsidóknak még mái Maradékikbann is azon kemény megátalkodása, ősi Nemzettségeknek annyi sok Nemeknek közepette való fenntartása, a' i Hitünk igasságának leg felségessebb núbizonysága. Ha e' koráig mindnyáann megtértek vólna, *Páskális* éfzre vezése fzerént, kéttséges vólna az ő bizonyságok előttünk. Ha az Isten, minden gasságtalanságnak megbüntetője, egygy ibig a' Föld fzínéről letörölre vólna őket, kkor éppenn semmi bizonyságunk nem vólna bennek.

Pensées sur la religion.

Et hoc enim magnum est, quod Deus praestitit ecclesiae suae, ubique diffusae, ut gens Judaea merito debellata, et dispersa per terras, ne a nobis haec composita putarentur, codices prophetiarum ubique portaret; et inimica Fidei nostrae, testis fieret veritatis nostrae.

S. Aug. L. 1. de consensu Evan. c. 26. n. 40. p. 17. et 18. t. 3. part. 2. edit. Ben.

XXII.

Kilentzedik jele az ő Istentől vett eredetének a' minden korbúl, nemből, rendből lett martyroknak kiontatott vére. Kik is e' Relígiót egygyfzer felvévénn,

vénn, inkább ezer kínok közt ſzörnyü halált haltanak, mintsem azt megtagadnák. E' tsudálkozásra méltó állandóságok másunnan nem ſzármozhatott, hanem azon nagy meggyözettetésekből, mellyet vettenek annak igasságárúl tett bizonyság tételekből.

Haſztalan mondják az erőss Lelkek, hogy a' Mártyroknak ezenn meggyözödéseket a' nevelésből ſzármozó eleve való ítéletek eſzközlötték. Mert a' Mártyrok nem vóltanak mindnyájann ſzületett Kereſztények, hanem inkább ſzámtalan Pogányokból lett Kereſztények. Ki nem tudja pedig, hogy a' Pogány nevelésből ſzármozott eleve való ítéletek artzúl ellenkeznek a' ſzületett Kereſztényekkel? 's még is a' Kereſztény Religióért, minekutánna azt felválalták vólna olly nagy örömest meghaltanak.

Azon egygy vágásbann jár ez is; hogy a' Mártyrok tsak a' köz Népből, tsak a' Nép allyából állottanak. Nem tudja, ki nem tanúlta még gondolkozása, vágyódása módját a' köz Népnek, a' ki eképpenn beſzéll. A' külsökönn kézzel

kel lábbal kap a' köz Nép, az ideig ſráig tartó boldogságot ſzívvel lélekkel kadáſzſza; a' mi ſzemeit tsiklándoztatja, legelteti érzékenységeit, azutánn Lélek ſzakadtáig indúl. Melly igazság mind ezek nélkül ſzûkölködik, azt ugyan gyûlölve gyûlöli E' dologbann indúlattyainak nem engedelmeskedni, mi nagy magánn tett erőſzak? Azutánn: Nem t' köz-Népből állottanak egyedül a' Mártyrok. Vóltanak közöttok fő Rangu Emberek is, bölts, 's tanúltt Emberek is, úgy mint: *Ignátz*, *Polikárp*, *Kelemeny*, *Justinus*, *Irenæus*, *Cypriánus*, 's a'. t. Ezekrûl ugyan nem lehet mondani, hogy az eleve való ítéletektől megtsalattattvánn, haltanak meg a' Kereſztény Relígióért. Hanem ellenbenn, hogy felettébb hathatós bizonyság tételeknek kellett lenniek azoknak az ő igazságárúl, mellyek őket arra bírták. Vallyon lehet e' az hamisság, avagy gonoſzság, úgy mond *Tertulliánus*, a' mibenn a' bévádoltatott ditsekſzik, a' mirûl béakar vádoltattni, 's érette megbüntettettni, 's a' mit ő bóldogságának tart? Ide esett ki a'

Mártyroknak a' Kereſzténységrül tett Religióbéli vallás Tételek.

Tertullianus Apolog. *Quid hoc mali est, cujus reus gaudet, cujus accusatio votum est, et poena felicitas?*

XXIII.

Tizedik jele az ö Istentöl vett eredetének a' minden emberi fogyatkozásokbann való megegygyezése. Magamat adom ki Példáúl. Testem tusakodik Lelkem ellen. Nagyra betsülöm ugyan az erköltsöt, még is roſzſzat mivelek, ámbár azt gyülölöm. Mi tsudálatos Alkotmányok vagyunk mi Emberek! A' tilalmas utánn vágyódok; a' mivel ſzabad vagyok, azt gyülölöm. Azonn egygy tárgy majd nem azon ſzempillantásbann már tetſzik, már nem tetſzik. Azonn egygy Embert, kit felkeltt kórombann válogatott ditséreteimmel magnem a' Hóld két ſzarvára felemeltem, lenyugtom elött talpig legyalázom. Állhatatlanságnak Remekje vagyok. Ime az Elmém törvényével ellenkezö törvényt látok tagjaimbann! Tusakodásim közt felkiálték! én ſzerentsétlen Ember!

ki

Iſzabadít meg engem e' halálnak Tes-
ből! Hijába, fárad a' Lelkem Istenem
nn; mert ſzüntelen földiekhez ſzeren-
lenül lenyomattatik. Aſzſzonytúl ſzü-
tett Ember vagyok, rövíd ideig élek,
k nyomorúságokkal elteltt Ember va-
yok. Megjelentem e' Földönn, mint
virág, mellÿ alig nyíl-ki, már is öſz-
tapodtatik. Futok, mint az Árnyék,
soha azonn egygy állapatbann meg
maradók. Majd nem kísértetbe
em, hogy a' Koronás Öreggel eze-
kre fakadjak: elsö ſzerentséje vólna
Emberének nem ſzületni; második ſzü-
ése után azonnal meghalni. Fögyat-
ásim, nyomorúságim ellen keresek
yan magambann orvosságot, de mind
ztalan, nem találom azt. Olvasom e'
gett a' Filozófusok könyveit, minthogy
ek az emberi nemzét megvilágosító Ta-
iknak nevei alatt adják ki magokat,
olvasom ugyan azokat gyakrabban;
itt is a' világosság hellyett, mellyet
eresek, tsak vastag sötétségre akadok.
megyek a' Kereſztényekhéz. 's ímé!
ek elömbe adják azon könyveket,

mellyeket Sz. Irásnak neveznek, 's Istenségnek béllyegét mutattyák. Felnyitom, 's elolvasom azokat ſzorgalmatosann; 's ímé! azonnal ſzemembe ötlik bennek minden nyomorúságimnak eredeti kútfeje elsö Atyámnak a' vétke. De egyſzersmind mindenható orvosomra is akadok ottann, ki mindjárt e' világ semmiből való teremttetése utánn, sok féle Istentöl elrendeltetett, 's éledt jámbor Férjfiaktúl eleve megjövendöltetett, 's idönek elfolyása utánn el is jött, 's maga Relígiójábann az én setéttségem elöſzlatására világosságot, fogyatkozásaim orvoslására segíttséget, és nyomorúságim végképpenn való megſzünteté sére kéſz, 's hathatós ſzereket nyújt. Vallyon kételkedhetek e' mégis ezutánn tsak egygy ſzempillantatig e' Relígiónak igasságárúl; minthogy fogyakozásim megorvoslása utánn olly kéſzséggel bú gólkodik?

Ovid. *Video meliora proboque*
Deteriora ſequor.

Ovid. *Nitimur in vetitum ſemper, cupimus*
negata.

Quod

Quod licet ingratum eſt, quod non licet Ovid.
acrius urit.

Video autem aliam legem in membris Rom. cap. 7.
repugnantem legi mentis meae. Infelix v. 23, 24.
homo! quis me liberabit de corpore
mortis huius?

Homo natus de muliere, brevi vivens Job. cap. 14.
tempore, repletur multis miseriis, qui quaſi v. 1, 2.
flos egreditur, et conteritur. Fugit, ſicut
umbra, et nunquam in eodem ſtatu
permanet.

XXIV.

Tizen egygyedik jele, a' maga minden emberi elméhez való egyenes, 's együgyű alkalmaztatása. A' bálványozás, kedvére ſzólgált a' köz Népnek; annak érzékenységeit legeltette. A' Templomnak, ámbár külsőképpenn réſzt vettek benne, alattomban mindazáltal szönségessenn azt megvetették. A' Mahomet Religiója is ketsegtette ugyan a' testiekhez ſzokott, 's ragaſzkodott emberiséget; de korán sem a' meſzſzelátó gondolatokat. Igen maga kezére jádzott annak ſzerzője, midőn az aránta való vetekedéseket megtiltotta. Mert az ollyan

ki

ki tsapó, 's útálatos Relígió, a' minü
egygy átallyábann ki nem álhattya
ſzorossabb, 's ſzemessebb megvisgálá
nak próba kövét maga nagy veſzedel
nélkül. Egyedül a' Kereſztény Re
giónak tulajdona az, hogy ö mind a' T
dósokat, mind a' Tudatlanokat kielégítt
Ambátor felségessebb minden világi b
tsek böltsességénél, mindazonáltal
leg egygyügyübb Ember eſzével egy
fér, általa megfogható, Felséges, agy
kodás nélkül; egygyügyü, megvette
nélkül; a' leg nagyobb dolgokat, ho
hidjék, a' leg egygyügyübb Lelkek
leikbe adja, és a' leg alatsonyabb d
gokat, hogy bétellyesíttsék, a' leg föl
's méltóságossabb Lelkeknek eleikbe t
jeſzti. Valóbann! e' felséges *praero*
*tivájá*t a' Kereſztényi Relígiónak, 's
nak létét nem tulajdoníthattyuk az emb
okosságnak, sem a' kösség tudatla
gának; hanem, a' ki az Emberek
vébe azt a' sokféle gondolkozás mó
béóltotta, magának az Istennek.

XXV.

Tizenkettödik jele az ö Istentöl v
ere-

redetének az, hogy ő mái napiglan azaz
majd nem tizen nyóltz ſzázadok elfolyá-
a alatt annyi teméntelen esküdt ellen-
gei, 's mindenünnen való ostromlásai
zött ſzeplötelen, 's maga ősi eredeti
lóságábann fenn vagyon. Valóbann!
igazánn mondhattya, mái nap magá-
a' Prófétával: gyakorta ostromoltak
gem ifiúságomtúl fogva az én Ellensé-
im, a' hátamonn kovátsoltak a' Bű-
ösök mint az ülő vasonn; az ő hamis-
gokat meghoſzſzabbították nyomorúsá-
mat megöregbítvén, de az igaz Úr, el-
vágta a' Bűnösök nyakait.

Saepe expugnaverunt me a juventute Ps. 128. v. 1,
mea, supra dorsum meum fabricaverunt 2, 4.
peccatores, prolongaverunt iniquitatem
suam. Dominus justus concidit cervices
peccatorum.

Julianus Tsaſzár megakarta hazut-
olni a' Kristusnak az ő jövendölését, és
azon megtzáfolhatatlan, 's állandó bi-
zonyság tételt, melly a' Zsidók állapattyá-
ból a' Kereſztény Relígiónak igazságát
mutattya, semmivé tenni, a' végett, a'
három ſzáz eſztendövel az elött, *Titus*

által

által földig ledönttetett Jérúsalemi Templomnak felépítéséhez ismét hozzá fogni méréſzlett, 's azért is elhívattatta mindenünnen, minden világ zugollyaiból a' Zsidókat Jérusálembe. Kik nem annyira buzgóságból, mint dühösségből a' munkákoz fogtanak; újjaknak helyt akarván kéſzíteni, a' régi fundamentom köveit kiásták, ſzét ſzórták annyira, hogy egygy sem maradna a' maga előbbeni hellyén; a' mibenn éſzre sem vévém, bétellyesítettek utólsó pontomig Idvezítönknek róla való jövendölését. Midőn pedig munkájokat tovább is folytatni akarnák, óh Isten haragjának nagy tsudája! mennél méllyebbenn ástanak a' föld gyomrába, annál több, 's nagyobb tüzes golyóbisok omlottanak a' munkásokra úgy, hogy annak további való folytatásától kénſzerítettenek örökre elállani. Nints ennél igazabb, 's nagyobb tanúbizonyság. Vaj mi haſztalan az Ember tusadokása Isten ellen!

Mindenkor, 's minden időbenn gyözedelmeskedett a' Kereſztény Relígió a' maga ellenségeinn. A' kérkedő Böltsek

agyas-

gyaskodásainn soha meg nem indúlt. Porphyriusnak, *Celsusnak*, *Plotinnak* fitogatásait nagy ſzívvel lélekkel ſzüntelen megvetette. A' mái Böltsek; *Bayle*, *Voltr*, *Russo*, 's a' t. tsak figuráznak; nem egyebek amazok viſzſza hangzásánál. A' Kereſztény Relígió mindenkor megvetette Ellenségeinek dühösségét. Tovább három ſzáz eſztendönél minden ſzon nélkül fereſztették fegyvereket vébenn a' Tsáſzárok. 's ímé a' Fiainak omlott vére gyarapította tenyéſzését. Ha is tsak Farkas nevetéssel fogadja-el a' ſzabadonn gondolkodóknak sürü fittyek hányásait. Nagy ſzánakodva, 's ſzive ſzakadva ſzemléli a' sok útálatos, 's minden gonoſzságbann torkig elmerült megvetett Emberek sepreinek seregeit, hogy mindenünnen ellene miként töreſtednek. Kik nem külömbenn, mint a' vakondakok felakarják túrni a' Jérusálemi Templomnak fundamentomait. De vallyon kitöl tarthat azonn Relígió, kinek Talpköve ön' maga, ki e' világ fundamentom kövét megvetette?

Semen est sangvis christianorum. Tertull. Apolog. sub fine.

Si

Rom. c. 8. v. 13. *Si Deus pro nobis, quis contra nos?*

XXVI.

A' Krónikákból tanullyuk, hogy első zsengéjében is nagy világi Böltsek vóltanak a' Kereſztény Relígiónak fiai között. Ezekről nem lehet mondani, hogy ők vaktábann elhittek mindent; az ő hitek okos, 's hathatós meggyőződésenn épült; minthogy ők a' Megváltónak, 's Apostolok idejéhez igen közelítének, következésképpenn a' hamisság, 's igasság közt, igaz külömbséget tehettenek. E' Tanúbizonyság ezenre birta Sz. Ágostont: minthogy a' Filozófusok hittek, vallyon hogy hogy nem hiſztek ti hitetlenek?

S. August. *Cur ergo Philosophis credentibus, infidelis non credit?*

XXVII.

Kezdeténn mindjárt a' Kereſztény Relígiónak, az ellene tett kifogások, semmi eleve való ítéletre fundamentomot nem nyujthatnak senkinek. Minthogy ezek tsupánn tsak üldözés által,

bün-

bántetés által, nem pedigien megtzáfolhatatlan Tanúbizonyságok által tétetődnek. Mihelyest annak egyenes igasságát megesmérték az Emberek, azonnal végé ſzakadt az üldözésnek is.

Omnes, qui retro oderant, quia ignorabant; simul desinunt ignorare, cessant odisse. Tertull. Apol.

XXVIII.

Azt állatni, hogy eleintén egyedül csak a' tudatlan község vette vólna-bé az Evangyéliomot, nem pedigien a' tanúltt, 's tudós Emberek is, az ugyan csúltt hazugság. De légyen úgy 's valyon mit lehet innen kihozni? úgy e' bár ezt? hogy a' község a' maga természeti ſzokása ellen a' maga Tanítóinak nem engedelmeskedett, hanem ellenbenn a' Tanítók a' községnek? 's hát nem kelle é ezt nagy tsudának esmérni, vallani, ha az okos Emberek, a' világi Böltsek a' Relígió válaſztásábann, az ember élete bóldogságának leg főbb tzikkelyébenn a' községet követik? Így ſzokták a' Kereſztény Relígiónak ellenségei tulajdon

ſze-

ſzerekkel akarattyok ellen is annak igasságát őregbíteni.

XXIX.

Tovább: ezt is vétattyák a' Keresztény Relígiónak ellenségei, mondván: azt ugyan nem lehet tagadni; hogy az Evangyéliom prédikállására egygy-két Pogány meg nem tért volna; de mi ez? nem de ezrenn, 's még ezrenn maradtanak a' pogányságbann? nem de azonn egygynek kettőnek megtérését az ő igen könnyű hihetösségeknek tulajdonítani lehet, ezen ſzámtalanoknak pedig a' Pogányságbann való álhatatosságát az Evangyéliombann a' meggyőzödésre ſzolgáló bizonyságok ſzükölködésének? Nem; éppen nem. Ez időbenn tsak az egygyetlen egygy megtért Pogány is annyi, mint más ſzáz ezer: Könnyű el-látni a' külömbséget. Az olly megvettetett, megútálttatott Relígiót, a' millyen vala ekkor a' Keresztény Relígió, felvállalni, a' Kristusért maga minden vagyonnyait, tiſzti méltóságos hívatallyait, a' maga jó hírét, nevét, söt életét is el-

ánni; feláldozni, nem de nem emberi unka? De még azt is mondják: hogy ntsen nagy ſzükſége a' meggyözödés, hogy a' Relígióbann álhatatos lé- yen, az ollyannak, ki annak sarkalatos rvényeit annya tejével ſzopta, 's más ok tekintetből el sem álhat tőle egygy ényen úgymint: a' ſzükségből, eleve aló ítéletből, tulajdon haſznából, em- ri tekintetből, 's a' t. A' minek fun- mentomát az ember egygyſzer meg- tette, könnyebb attól elállani, mint m a' minek a' belsejét nagy ſzemessen megvisgálta, kivált: mikor a' követke- zéseitől nagy rettegve tart, 's azok ör- vénnyébe elmerülni nem akarna.

XXX.

A' ki a' ſzabadonn gondolkodókat követvénn állattya, hogy a' Kereſztény Relígió a' maga méltóságát, 's hathatós- ságát egyedül köſzönheti a' maga régisé- gének, 's innen eleve való ítéletekből ſzármozott bizonyságainak, az ugyan nem tudja, avagy tsak tetteti magát nem tudni, mi álhatatlanok, ingadozók, 's

kevés

kevés ideig tartók az ember találmányai. A' világi Böltsességnek sok féle systemái ha nem mind, leg alább többnyire az Evangyéliom előtt vették eredeteket, 's felettébb meſzſze elterjed az ő régiségek, nagy elméktől, ſzéles tudományú, 's okos Férjfiaktúl ſzármoztanak; 's még is idő jártával végek lett, a' feledékenységnek tengerébe estek. Tsak az egygy Kereſztény Relígió, ámbátor első zsengéjétől fogvást teménteken, 's minden féle esküdt ellenségeitől, 's nagy dühösséggel ugyan ostromoltatott légyen, nagy álhatatossággal ellent állott mái napiglan a' minden emberi találmányokat, remeki ſzüleményeket emeſztő idő hatalmának.

Cic. lib. 2. de natura Deor. c. 2. *Opinionum commenta delet dies, naturae judicia confirmat.*

XXXI.

Mi nagy örömére, 's vigaſztalására lehet az a' kereſztényságnek, hogy az ő Religiója mái nap olly könyvek által megtámadtatott, mellyeknek fő tzéllya, minden iparkodása az erköltsöt utólsó

tse-

emetéjéig kiirtani. A' minden vásot-
ságot, 's kitsapást ſzabad lábra állítani;
z emberi Társaságot egygybe olvaſztó
ereit semmivé tenni; az Uralkodók
rónussait ledönteni; az embert a' ba-
om állatok alá leſzállítani; a' Tör-
vényt, melly már *Lycurgus*, *Solon* előtt
egy régenn maga divattyában vala, a'
evelésből ſzármozó, eleve való ítélet-
ől feltserélni. Egygy ſzóval: a' maté-
iát az Istenség ſzékébenn helyheztetni.
Vaj mi nagy betsületre, nagy tiſzteletre
neltó az a' mi Relígiónk, mellyet ha
ki megtámadott, magát az Isteni kinyi-
atkoztatást, sőt magát az emberi józan
okoskodást támadta meg. Meg vallom,
e' nái moslék Emberek a' magok ellen
való vásott törekedései által sokkal tet-
ſzetessebbé teſzik azt előttem, 's inkább
minden tehettségeivel ſzívem lelkem ra-
gad hozzá, egyſzersmind megesmértetik
velem Igasságát *Tertullianus* e' mondá-
sának: az egyedül az okos Ember, a' ki
hiſzen. Minden gyanakodást felül-hat
azon Relígió, mellynek, tselt tsak a'
hazugság, 's azt is, tsak lesbenn vethet.

Nemo

Tertull. L. de praesc. cap. 3.

Nemo sapiens, nisi fidelis.

XXXII.

Bayle, minekutánna minden más Religiókból tsúfot üzött, a' utóllyára a' Keresztény Religiót is tzégérre kitette, 's azt méréfzlette fzemtelenül vítatni hogy a' valóságos Kereſztények sohá egygy magok javára fzolgáló Política közönséget nem formálhatnak. 's vallyon miért nem? Talám úgy mint Kereſztények a' magok polgári kötelességeiket ki nem tanúlhatnyák, 's azokat buzgónn véghez nem vihetik? avagy talám a' terméſzeti oltalmazásnak törvénnyét, mert Kereſztények, efzekkel fel nem érhetik vóltaképpenn? A' Kereſztény ember mennél fzorossabb kötelességének tartya a' Religiója mellett buzgólkodni, annál haſznossabb a' Hazájának is. A' Kereſzténységnek törvénnyei, ha a' jobbágyok fzíveikbe jó mélly gyökeret vertek, haſzon vehetőbbek, hatatósabbak a' minden jóra való eſzközlésre minden más Monárchiákbann találtató akármi hamis tiſzteletnél; minden más polgári Közönség-

régbenn akármi fennálló emberi erkölts-nél, avagy akármi határ nélkül való *Despotica* hatalom uralkodó társaság-nann akárminű szolgai félelemnél.

XXXIII.

Azon közbenn, mikor az Osmánok Nagygyai, vagy szünet nélkül másokat öldöklenek, vagy ön' magok is öldös-settnek, a' keresztény Relígió arra birja a' maga Fejedelmeit; hogy ők emberi-séges szelídséggel kedveltessék magokat. Innen vagyon: hogy a' keresztény Feje-delmek minden reménységeket az alatta valóikbann, 's ezek viszszont az ő Feje-delmeikbenn helyheztetik. Mi tsudálá-tós dolog ez? a' keresztény Relígió, ki-nek egygy fő, 's utólsó tzéllya a' mi jö-vendő örök életünknek boldogsága, már e' szarándokságunkbann is megérezteti velünk annak mennyei kellemetességét.

XXXIV.

Emlékezzen meg az ember a' régi-ekről, állíttsa szeme eleibe a' Királyok, a' régi Görögök, Rómaiak Nagygyainak

embertelen méſzárlásokat, azonnal eſzé
be jut, miképpenn foſztattak-meg egéſz
nemzetek minden polgári jussaiktúl; mi
képpenn irtattak-ki, minden maradékjaik
kal 's az ö fellázzaſztóikkal egygyütt
miképpenn dúlta-fel, prédálta, 's puſztú
totta-ki Ásiát a' kegyetlen *Thimár*, é
Gengiskán. De azt is eſzébe juttassa á
itten, hogy a' Kereſztényeknek min
ezek eltávoztatására a' békesség ideibe
ugyan vagynak bizonyos politika iga
ság törvényeik; nem külömbenn a' had
kozás közbenn is vagynak a' polgári
nemzetek igasságaihoz mérséklett rég
láik, mellyektől nagy, 's tetemes ok n
kül elállani a' valóságos Kereſztény
ſzentség törés nélkül átallyábann ne
ſzabad.

XXXV.

Ha a' Kereſztény Relígió a' világ
böltsességnek alkotmánnya, meg k
vallani felséges remek munka. Vaj m
egybe illenek utólsó pontomig mind
leg kissebb réſzetskéji! Tsudálatos ſz
lemény! Kinek vége kezdetével, a' k
zepe pedig mind kettövel ſzoross eg
gyes-

ességbenn volt mindenkor. Ha csak az
beri elménekʼ költeménnye, megér-
mlik aʼ botsánatot minden követői az
gy tekintetből is; mert nagy közel
az igassághoz. Kellemetes megvakí-
s, mi szívem szerént esik veléd való
lyongásom! De mit is mondék? aʼ
reszténynek Relígiója nem az agyásko-
Filozófusoknak álma, sem aʼ hajszál
logató, ʼs aʼ kákánn is görsöt keresö
méknek aʼ találmánnya; hanem magá-
k az Istennek aʼ munkája. Nem aʼ
lgi böltsek hirdették azt aʼ nemzetek-
k, hanem az egygyügyü tudatlan em-
nek birták arra aʼ böltseket.

Respondent extrema primis,
Media utrisque, omnia omnibus.

XXXVI.

Aʼ Keresztény Relígió az idvességre
séges. Aʼ halálnak árnyékábann
lyong, aʼ ki benne nintsen. Nagy hi-
ás, hogy ha egygy valaki azon hi-
emben vagyon, hogy aʼ Keresztény
lígiónn kivül is vagyon olly Relígió,
lly, ámbátor tökélletlen, ʼs nem kö-

zönséges minden nemzetek között, á
bátor az egygy Istennek, igaz Bíróna
a' jók' megjutalmazójának, a' gonoſzo
megbüntetöjének tanúbizonyságainn n
épül, az Isteni kinyilatkoztatással sem
köze nintsen, még is Isten fiait ábráz
hasson, tökélletes igasságot munkálódj
és, a' hitetleneknek ottan, a' hol esmére
len az Evangyéliom, Kristus érdemeine
minden eſzközlése nélkül, örök bódo
ságot ſzerezhessen. Nem erre tanítot
a' mi régi eleinket az Apostolok. Hallyá
ön' magokat: Nints másbann senkiben
idvesség; mert nem is adatott más név
Ég alatt az embereknek, a' mellyb
nékünk idvezülnünk kellene. Ö mind
ó, mind az ujj Testamentombann, mi
den igazaknak idvezítöje, az Isten,
az emberek között egygy Közbennjár
ja az Ember Kristus Jésus; ö az
Igasság, és Élet: senki az atyához te
mégyen, hanem tsak ö általa.

Ephes. c. 4. v. 20. *Vos autem non ita didicistis Christum*
Act. c. 4. v. 12. *Non est in alio aliquo salus: nec*
enim aliud nomen est sub coelo datum hi
minibus, in quo oporteat nos salvos fieri

Una

Una enim fides justificat universorum S. Leo Serm. 14. de Passione Domini, c. 1. et 2.
porum sanctos.

Unus enim Deus, unus est mediator 1. Timoth. c. 2. v. 5.
i, et hominum, homo Christus Jesus.

Dicit ei Jesus: ego sum via, veritas, Joan. 14. v. 6.
vita. Nemo venit ad Patrem, nisi
per me.

XXXVII.

A' Kereſztény Relígiót két felöl le-
ſzem ügyre venni, úgymint: az ő
májárúl, vagy is módjárúl; és miné-
ségérül. A' módjábann megváltozott.
ert más vala módjábann a' terméſzet'
rvényébenn; más a' Moyses' törvényé-
nn; más az Evangyéliomi törvény-
enn. De a' minémüsége mindenkor
on egygy, 's megváltozhatatlan. Min-
en igazak, kik világ kezdeténn éltenek,
gymond Sz. Ágoston, a' Jésus Kristust
z ő Fejeknek esmérték; mert úgy hit-
ek, hogy ő eljövénd, valamint mi hiſz-
zük, hogy immár eljött és azon hit á'-
al idvezültek azok, melly által idvezü-
ünk mi is, hogy úgy ő is feje lenne az
egéſzſz Jerusálemnek.

Omnes, qui ab initio saeculi fuerunt S. August.
justi,

Conc. 3. in Psalm. 36. t. 4. p. 284. 5. et Ep. 102. ad Deograt. q. 2. edit. Bened.

justi, caput Christum habent. Illum en venturum esse crediderunt, quem nos nisse jam credimus; et in ejus fide, et ip sanati sunt, in cujus et nos: ut esset ipse caput totius civitatis Jerusalem.

XXXVIII.

A' Kereſztény Relígió külömbö világi böltsességnek igasságától; mi hogy ennek tulajdon bírája az emberi me, amannak pedig, úgymint érzéken nek, az embernek érzékenységei. valóbann! mi egyéb a' Kereſztény Re gió, hanem azon tanításnak summá melly mennyekből vette eredetét, és emberi nemzetnek megjelentetett az Istennek ſzolgái által, hogy ö maga ő egygyetlen egygy fiát a' tizenkét núknak társaságábann kihirdesse, magának tekintetet eſzközöllyön? téſzi ſzükségképpenn fö vezetékül az i ni kinyilatkoztatást. A' Kereſztény R gió tehát ollyan Isteni bizonyság, mel hez ha ki igazánn réſzelkedett, s sem veſztett; veſztett pedig annyiſzor, mennyiſzer kérdés támadott az érz

kenyes

nyes igasságról, ő pedig az elme futta-
nak, és a' sok féle elme viszkettető agy-
ötlen kifogásoknak engedett. Szól-
t e' tehát az Isten az emberhez? Ha
az; nyertesek a' Kereszténynek; mert e'
ővön épül az ő Relígiójoknak az egészsz
lkotmánnya. Állapodjunk meg e' kér-
s mellett.

NEGYEDIK RÉSZ.

Z ISTENI KINYILATKOZTA-TÁSRÓL.

I.

' ki nyilatkoztatás által nem egyebet
értenünk, hanem bizonyos tanítás-
külsö, 's világos jelentését, mellyet
felséges Isten az emberi nemzet elei-
terjesztt részz szerént, a' természet tör-
vényének nagyobb kinyilatkoztatására,
szerént a' józanság, 's az egygyügyü
ölcsnek maga tekintete' öregbítésére.
on kivül kötelezi az embert a' kinyi-
koztatás a' természet felett valókra is,
azoknak bétellyesítésére; természet

fe-

ſelett való módokat is nyujt. Nem ki
lömbenn teſz az ember eleibe megfogha
tatlan igasságokat is, mellyek közzi
némellyek örök igasságok, úgy mint
hogy egygyetlen egygy az Isten, 's h
rom ſzeméllyébenn. némellyeket ped
tsak az idő nyilatkoztat ki, úgymin
hogy az íge emberré lön; hogy a' halo
tak feltámadnak. E' mind ketönek k
teles ſzívünk lelkünk a' meghóldolássa
minthogy mind kettönek maga az Iste
ki azokat kinyilatkoztatta, ſzeglet kö
's örök fundamentoma.

II.

Az Isteni kinyilatkoztatás lehett
ges; mert benne akár mi éles elmék se
mi ellen mondást nem találnak. És
lóbann! mi ellenmondás, 's lehetetlens
lehet abbann, hogy az Isten ön' ma
bizonyos elválaſztott ſzeméllyekkel
ſzéll akár a' felhöből megérthető ſza
által, valamint tselekedett *Moyssesse*
Sinai hegyenn; akár más mód ált
mellyet eléveſzen a' maga imádandó ak
rattyának kinyilatkoztatására? Nem ki
löm-

benn abbann sem látok semmi némű hetetlenséget, hogy a' mindenható Is- azon ſzeméllyeknek megparantsolta, gy az ö igéjét más embereknek kihir- sék, 's ök nékiek hitelt adjanak; 's ről, hatalmat is közlött velek, hogy udákat tehessenek. Megaggott tenye- talpas Matériálista légyen az, ki e' nítás ellen némű némű kifogást tenni ér.

III.

A' kinyilatkoztatás haſznos; az ö tárgyai fundamentomosak, velösek, fon- sak, javainkat eſzközlök. Az ö fö gondja, hogy elménket megvilágosíttsa, vünket megjavíttsa, az emberi társa- ságot ſzorossabbann öſzvekaptsollya, az egygymáshoz való okos engedelmességet az emberek között öregbíttse, a' jó rend- tartást mindenütt elömozdíttsa, 's fenn tartsa; a' tsalárd ſzerentsének elviselhe- tetlen viſzontagságai között bennünket vigaſztal; józan, 's mértékletes gondo- latokat ébreſzt bennünk; ſzerentsétlen eseteinkenn nem tsak kút-fejét nyittya- ki merőenn, hanem annak tölünk való el-

há-

hárítására haſznos, 's kezünkre ſzolgáló alkalmatos eſzközöket is nyújt. Ennek világossága mellett a' leg egygyügyübb jámborok olly felséges igasságoknak es mérésére jutnak, mellyek nélkül ſzükölködött *Plato* is, *Demosthenes* is.

S. Hieron. Paulino loquens de Princ. Ev. Secundum Joan.

Hoc doctos Plato nescivit, hoc Demosthenes eloquens ignoravit.

IV.

A' kinyilatkoztatás ſzükséges. Igaz az, hogy a' terméſzeti Religió is terjeſzt elönkbe egygy néhány törvényeket; de az azoknak, 's a' mi kötelességeinknek is bétellyesítésére ſzükséges, 's elömozdító eſzközök nélkül. Miképpenn vergődjünk ki ſzerentsétlenségünkből, gyarlóságunkat miképpenn orvoſollyuk, vágyott vágyódásinkat hogy mérsékellyük, minden napi fogyatkozásinkat, ſzükségeinket magunktól miképpenn távoztaſsuk el, arra minket nem tanít. Hozzá lehet adni azt is: Minü jutalommal kínállya az erköltsöt, avagy minü büntetéssel rettegteti a' bünt, a' gonoſzságot. Mind ezekből következik, hogy még

más

más nagyobb világosságra vagyon az embernek szüksége annak világossága mellett, melly az ö elméjét hathatóssabbann megvilágosíttsa, egyenessebbenn kormányozza.

V.

Mire mehet az emberi elme az Isteni szolgálat, és józan, 's igaz erköltsök dolgábann, leg jobbann megtanúlhattyuk azon nemzetekrül, kik Isteni kinyilatkoztatás nélkül szükölködtenek. A' leg-tanúlttabb, 's leg-okossabb nemzetek, úgy mond a' nagy *Bossuet* a' Chaldaeusok, Aegyptombéliek, Phoeniciaiak, Görögök, és a' Rómaiak a' Religió dolgábann leg tudatlanabbak valának, és éppenn vakok annyira, hogy tsak ezek példájából is valágossánn megérthettyük, hogy az Isteni Religiónak megesmérésére különös kegyelem, és az emberi okosságot felülmúló, 's véghetetlenül felségessebb okosság, 's böltsesség kívántatik. Vallyon ki számlálhattya-el az ö Istenek útálatos czérémóniáit, és éktelen titkait? az ö sátoros innepjeik, áldozattyaik, ditséretekkel hangzó dallyaik,

M. Bossuet disc. sur l'hiſtoire univers. 2. part. chap. 16. p. 177.

ik, templomjaikbann fényeskedő képjeik nem egyebet jelentettek, 's példáztak hanem a' tiſztátalan ſzeretetnek tilkos nemeit, a' kegyetlenségnek gyakorlását, a' ſzemtelen irígy bánatot, és ellenbéli sok egyéb kitsapásokat. Így imadták az emberek a' pogányok között a' gonoſzságot, 's elhitették magokkal, hogy egyébképpenn meg nem adhattya senki tiſzteleket Isteneiknek. A' leg-kedvényebb Filozófus közöttök megtiltotta nagy fenyíték alatt a' réſzegséget; de hogyann? ha a' *Bacchus* inneplése alkalmatosságot reá nem adánd. Más vátig ótsárollya a' ſzemtelenségre ingerlő képeket azon kifogás mellett mindazonáltal, hogy ha ez éktelenség által tiſztelettetni akarnának az Istenek, ſzabadon tölthesse ki ki akarattyokat.

Nem olvashattya az ember nagy indódzás, 's undorodás nélkül azon ſzemtelen tiſztelet nemeit, 's fajtalanságokat, mellyekkel tiſzteltetett *Vénus*. Ámbátor nagy finom erköltsökkel, 's maga okossággal tündöklött légyen Görög orſzág mégis ez Isten Aſzſzony' undok tiſztelé-

nek mételyétől elragadtatott. Nem csak *privát* személlyek, hanem a' nagy közönségek is áldoztanak leg-nagyobb szükségeikbenn is *Vénusnak*, és ugyan vésottságok miatt a' leg-bestelenebb személlyek által. Hogy ha pedig ínnyek, 's kedvek szerént esett ki a' dolog, nem fogyenlették azt azon személlyek fogadásaiknak, 's imádságaiknak tulajdonítani. Bizonyíttya ezt *Xerxesről* vett dialalom utánn egygy ollyatén szemtelen indokságokból, 's leírott figurákból álló, 's a' templombann kitétetett kép. *Simonides* híres Poétának ezen felülírásával; ezek hívták segítségül *Vénust*, és kedvekért megmentetett Görög ország.

Hogy ha szükségesképpenn kellett imádni a' szeretetet, leg alább a' betsületre méltó, 's tiszta szeretet lett vólna az. De, óh fájdalom! nem az vala *Solon*, ki hitte vólna, 's ki várt vólna olly nagy embertől olly éktelenséget, Athénásbann templomot építtetett a' betsületlen *Vénusnak*, vagy is a' tisztátalan szeretetnek. Az egésszz Görög ország tömve vala e' féle templomokkal. De a' há-

házassági szeretetet csak egygyre sem méltóztatták sehol is, ámbár mind a' férjfiakban, mind az aszszonyokbann útálva útálták a' házasság-törést, és a' házasság-béli szövettséget nagy szentségnek tartották. Mikor pedig a' Religiójok gyakorlásához fogtak, ollyanok lettenek, mint az megszállottak, és a' természeti okosságok fénnye bútsút vett tőlök, 's vakságba hagyta őket.

A' Rómaiaknak emberséges magoktartása, meg nem felelt emberségekben a' Religió gyakorlásában. Ámbár ők *Theatrumok* szemtelenségeivel, és az egymást öldöklő véres játékokkal tiszteltek Isteneiket, az az: a mi tsupa vadságot és vásott megvesztegetésnek remekje lehetett, mind azt felszentelték nékiek.

Azonbann nem tudom, ha nem vóltanak e' nagyobb kárára a' Religiónak azon vélt egygyes kábaságok; minthogy olly szonyú megvetést okoztanak néha. Nem is lehetséges a' szent dolgoknak érdemes tiszteletét fenntartani, ha bennek 's körülettek az ember annyi méltatlanságokat, költött meséket szemlél, mellyek-

el emlékeznek a' históriák. Az Istenek illető egéſzſz külsö tiſztelet nem más egyéb, hanem ſzünet nélkül való tanítgatás, avagy inkább Isten nevének kitsúfolása. Valóbann esküdt ellensége vólt e' ſzent névnek az, ki arra bírta az embereket, hogy a' féle útálatos méltatlanságokat tulajdonittsanak Istenekhez. A' Filozófusok megesmérték ugyan, hogy azon Istenenn kivül, a' kit imádd a' község, más Istennek kell lenni; de azt nyilvánn vallani nem mérlették. Sőt *Sokrates* közönséges törvényt ſzabott arrúl, hogy ki ki köteles azon országnak, mellyhenn lakik, Religióját megtartani. *Plátó*, az ő tanitványa, bár látta légyen, hogy nem tsak Görög országbann, hanem a' világnak mindenkor tartományaibann az éktelen, 's elſzedett hálványozás uralkodik, 's annak tudnivaliságát is megesmérte; még is a' közönségnek polgári törvényei között fentartattni akarta, hogy az egyszer bévett Religióbann valami változást tenni senki ne merészellyen, és kábe sültt bolondnak kell annak lennie, a' ki tsak

gon-

gondolna is arrúl. Ily nagy, 's világ tudta okos emberek, kik az Istennek természetéről nem csak felségesen gondolkodtak, hanem rólla sok igasságokat is kinyilatkoztattak, olly bátortalanok sőt féleknek voltanak, hogy e' nyilvánvaló, 's közönséges hibával megvinni nem méreszlettenek, 's nem is nyújtottanak semmi reménységet annak kiirtásárúl. Midőn elárúltatott volna *Socrates* a' közönségesenn imádtatott Isteneknek tagadásárúl, úgy védelmezte magát, mintha leg nagyobb gonosz ember lett volna. *Plató* pedigien az Istenről, úgy mint a' remtőről szólvánn, azt mondja: hogy nehéz őtet feltalálni; az ő minémüsége pedig nem volna szabad a' községnek kinyilatkoztatni 's kifejezni. Hozzá adja azt is, hogy felőle csak úgy fog szólhatni mint valami elrejtett dologrúl, attúl tartván, hogy olly felséges igasságot a' gonyolás tzégérére ki ne tegyen.

Olly annyira elmerűlt volt az egeberi nemzet a' bálványozás tengerében, hogy csak messzűnnen sem akart vala mit hallani az igaz Istenről. Athén vá-

ırosa, az egéſzſz Görög orſzági vá-
ık között leg-derekabb, és leg-tanúlt-
bb város, azokat tartotta Isten taga-
óknak, kik a' lelki dolgokrúl ſzóllotta-
ık; ſzinte ez okozta halálát *Szókrates-*
ık. Hogy ha azon bátorságra vetemed-
nek némellyek a' Filozófusok közzül,
ogy a' bálványoknak Isteni terméſzete-
et tanítványaik előtt eldisputálták, azon-
al tanításoknak viſzſzahúzására kén-
eríttettek, és úgymint a' közönséges
ékességnek, tsendességnek háborítói,
s Istenek gúnyoló gyülőlői Areopágus
ltal ſzámkivettettek is. Az egéſzſz töb-
világ is hasonló hibának áldozott. A'
alóságos igasság sehol sem mere a'
aga eredeti köntösében megjelenni.
z igaz Istennek, a' világ valóságos Al-
otójának, Jérusálemenn kivül sehol
em vala templomja, tiſztelete.

Ha a' bálványozók valami áldoza-
ot valaha Jérusálembe küldöttenek, ez
ltal az Israel Istenének egyéb tiſzteletet
em tettek, hanem egyedül mutatták,
ogy őtet magok Istenei közzé ſzámlál-
ák. Zsidó orſzág tudta egyedül miképen

penn kell igazánn ſzeretni, tiſztelni az Istent. Ő tudta egyedül, hogy azonimádás, melly ö közte, és a' bálványok között feloſztatik, nem kellemetes az igaz Isten előtt.

Illyen az ember, ha tsak a' természeti okosságra bízza magát. A' legnagyobb, leg-éktelenebb hibákba elmerül. Azon egygy mértékbe jár nála a' ſzentség, és a' gonoſzság. Az egygy Zsidó nép az Isteni kinyilatkoztatás által ez emberi nemzet közönséges veſzélyétől fenntartatott. Vallyon mi következést hozunk-ki ez éktelen példákból? nem kell sokat aggódnunk, ímé! ezt: az Isteni kinyilatkoztatás ſzükséges.

VI.

Ön' magok a' Pogányok megesmérték, hogy az Isteni kinyilatkoztatás ſzükséges. A' leg-okossabb közöttök látván az emberi elménck sok féle fogyatkozásait, ſzembenn ötlő hibáit a' Relígió dolgábann, megvallotta, hogy az mind addig igaz úttyára viſzſza nem tér míglen valami fő Jóság, 's valóság mennyeiből

ből le nem ſzáll, és azt maga Isteni világosságával meg nem világositty a. A' mi tudatlanságunkbann, úgy mond *Plátó*, nints egyéb hátra, hanem hogy várakozzunk, míg valaki eljövénd, ki bennünket az Istenhez, és felebarátunkhoz tartozó kötelességekre megtaníttson.

Necessarium esse igitur exspectare, donec quis discat, quo animo et erga Deos, et erga homines esse oporteat. Al. *Quando vero tempus illud erit Socrates? et quis illud docturus eſt? Lubentissime enim viderem hunc hominem, quisnam ipse sit.* Socr. *Hic ille est nimirum, qui de te curam gerit,* Al. *Auferat sive caliginem, sive quid aliud voluerit. Ita enim me comparavi, ut nihil eorum, quae ille imperaverit, subterfugiam, quicunque tandem fuerit vir ille: dum modo melior sim evasurus.*

VII.

Bayle, az a' híres *Bayle*, kinek elmés tehettsége által nyertt dítséreteitől zeng minden ſzeglet, ön' maga megvallotta, hogy az emberi éſz mindenünnen elégtelen arra, hogy az embert maga

kötelességeire vóltaképpenn oktathassa. Az emberi ész, azt mondja ő, többet árt, mintsem haſznál; a' kételkedésenn kivül, egyebet nem tud nemzeni; hánnya, veti magát mindenfelé, hogy a' zsembélést, pántolódást, zürzavart örökösíttse. Szeme eleibe terjeſzti az embernek az ő vakoskodását és elégtelenségét; de a' mellett egyſzersmind ſzükségét az Isteni kinyilatkoztatásnak, mellyet az Irásbann feltalálunk. Nints ostobább dolog, mint megtámadni illyen dolgoknak lehetösségét, mellyek már megletek. A' Kereſztény Religiónak nem ítélő ſzéke a' Filozófia, hogy az ő ügyét fedhetetlenül eligazíthassa.

VIII.

De talám a' mái Filozófusok e' híres mesterjek halála utánn, azon ſzívek ſzerént való titkot kihajházták, hogy nintsen ſzükségünk az Isteni kinyilatkoztatásra; minthogy közönségesenn így dalolnak majd nem mindenütt: Bóldog légyen, mondvánn, a' mi ſzázadunk! mi nagyra ment a' tudományokbann! az okos-

koskodásában! E' Filozófusok ſzava mánn elindúlvánn, azt lehetne goldolni: hogy a' világ tsak most hadja-el a' gyermeki pólly ájját, tsak most kezd az Aggnők regéjekből kivergődni, és a' dajkáinak eſzelős költeményeket megvetni. A' végett nyissuk-fel egygykevessé könyveiket; és vallyon mit látunk bennek? Nem de egygy a' Religiónak leg-fontossabb dolgairól, az erköltsnek tudományáról bolondúl pántolódo tsorda embert?

1.) Éſzre veſzem én itt az Istenségről ellenkező véleménnyeket. Ímé! egygyik réſze vítattya *Démokrittal*, *Epicurral*, *Lucréttzel*, és *Spinozával*, hogy e' világonn nints egyéb a' matériánál, következésképpenn, hogy az Isten azonn egygy a' világgal. A' másik réſze meggyőződvénn, hogy a' matéria nem gondolhat, hiſzi, hogy az Isten tsupa lélek. De ha tulajdonságairól támad a' kérdés, ezek is itten elhasonlanak. Vagynak, kik tagadják fő gondviselését állatvánn; hogy ellenkezik az Istenségnek felségével, hogy a' földiek alatsonságával elegyíttse magát. Némellyek azt

he-

helybehagyják ugyan; de annak kifejezésében, megmagyarázásában meg nem egygyezhek.

2.) Tulajdon terméſzetek felöl sintsen azonn egygy értelmek. Találtatnak ollyanok, kik az ember, és a' barom közt nem egyéb külömbözést állatnak, hanem egyedül, mellyet teſz közöttök az ö külsö formájok. A' lélek halhatatlanságát tagadják; azonn egygy vége vagyon, úgy mond, az embernek, és a' baromnak. Vagynak ollyanok is, kik azt mondják, hogy e' féle képtelenségekrül, állatásokrúl tsak a' barom emberek álmodoznak. Amazok a' ſzabadság utánn belsö vágyódásunkat tsupa vakoskodásnak tulajdonittyák; ezek nem fundamentom nélkül vetik meg amazoknak vélekedéseiket.

3.) Nem külömbenn ellenkeznek az erkölts tanításábann is: ki ki maga vélekedése ſzerént ír magának törvény könyvet. A' terméſzet törvénye a' *Materialistánál* tsak eleve való ítélet; a' *privát* maga haſzon minden törvénynek eredeti kútfeje. A' *Deisták* ellenbenn helyt

ad

adnak ollyan törvényes könyvnek, mellyet a' természet szerzője nem az értzre, sem a' pergamenre; hanem az ember szívére egygy formánn nyomtatott. De ezek is, hogy ha e' könyvbenn foglaltt törvényeket kezdik magyarázni, 's azokat a' magokat elöadó esetekhez alkalmaztatni, meg nem egygyeznek magok közt. Vagynak, kik semmi esetbenn helybe nem hagyják az ember maga gyilkosságát; találtatnak ollyak is, kik azt egygynéhány környülállásokbann szépítik, 's megengedik. A' tolvajság egygy néhányaknál tsak a' gyorsaság tehettségének ártatlan próbája; némellyeknél pedig gonoszság. Mindnyájoknál közönségesenn nem vétkes a' természet ingerlö öztönözéseinek engedelmeskedni. A' kurválkodás pedig nálok tsak nyájas fedhetetlen idö töltés.

A' mi illeti e' Filozófusok Theológiáját, a' nem egyéb, hanem a' teménlen zürzavaros, tekervényes vélekedéseknek keverékje, mellyek közzül egygyik a' másikával örökre ellenkezik. Immár mind ezeket fontosann megvisgálván,

mind-

mindnyájokat így szóllítom-meg: Barátim! vagy kezet tsapjatok mindnyájan 's egygy formánn egygyet gondollyatok vagy velünk egygyütt minden réfzre való hajlás nélkül vallyátok-meg, hogy az a' ti bálványotok a' ti eſzetek tsak az út félre viſzi az embert, ha tsak az Isteni kinyilatkoztatástúl meg nem világosíttatik.

IX.

Hogy ha az Isteni kinyilatkoztatásnak a' ſzüksége megmutattatik, meg vagyon mutatva a' léte is. Mert az Isten, úgy mint teremtő, és megtartó a maga alkotmányait ſzükségesek nélkül ſzükölködni nem hagyja. Úgy vagyon ſzóllott az Isten az emberekhez, Aztbizonyíttyák Moyſes tsudái; a' Próféták nak bétellyesedett jövendölései, és Kristus Urunknak tsuda tételei.

Heb. 1, 1. *Multifariàm, multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissime diebus istis locutus est nobis in filio, quem constituit haeredem universarum, per quem fecit et saecula.*

X.

X.

Az egéſzſz föld kerekségét e' három Relígió válaſztya-el, úgy mint: a' Zsidó a' Kereſztény, és a' Török Relígió. A' bálványozást, minthogy igen kevesek követői, ſzámba sem veſzem. Már: e' három Relígió helyhe hagyja az Isteni kinyilatkoztatást. A' Török tiſzteli a' kereſztények Messiását, és a' Zsidók Prófétáit. A' kereſztények a' magok törvényesenn bévett ſzent könyveik mellett még a' Zsidóknál törvényesseknek tartatott ſzent könyveket is bévették. Tehát az egéſzſz föld kereksége bévette az Isteni kinyilatkoztatást. Vaj mi nagy tanúbizonyság, mikor az egéſzſz világ egygyet ért, újjával egygyre mutat. A' Zsidóság, és a' Kereſzténység terméſzetesenn tsak egygyre mutatnak, és valóbann tsak azon egygy Relígióra, t. i. a' Kereſztények Relígiójára.

XI.

Minthogy a' *Deisták* annyira ágoskodnak, olly hevenn kikeltek az Isteni kinyilatkoztatás ellen, nem állítok ellenek

nek senkit az Apostolok közzül, sem a Sz. Atyák közzül, sem a' Theológusok közzül; hanem öt' magát a' fö mestereket, t. i. a' híres *Russót*; ö maga ſzóllyon: 's ímé! „megvallom, úgy mond a' maga *Emiliussábann*, megvallom, a' Sz. Irás felsége nagy elrémülést okoz bennem, az Evangyéliom ſzentsége hathatós ſzavaival nagy megillettdésre birja ſzívemet. Hányd fel bár kivelenként a' Filozófusoknak minden könyveit, vaj mi nagy tsekélység az ö minden pompás kéſzületek, ezekkez képest! vallyon lehet e', ámbár minden mesterség nélkül légyen az, olly felséges munka, a' millyetén ez, egygy valami ember munkája? lehetséges-e', hogy az, kinek tselekedeteit, élete módját leábrázollya, tsupa ember légyen? hasonlíthat e' valami ſzéllel béllett Enthuſiastának, sültelen lepénynek, 's külsö ſzentségböl dítséretet vadáſzó vakartsnak élete az ö életéhez? Ímé! mi nagy ſzelídség, tiſztaság ragyog az ö erkölts eibenn? mi ſzívét, lelkét az embernek átható az ö tanítása! mi felségessek az

Emil. t. 3. pag. 179.

ö

törvényei! mi mély okossággal, böl-
lességgel tetézett az ő minden beszédje!
mint megegygyez mindenkor magával
az ő változhatatlan lélke! mi fontos,
egyszersmind kellemetes az ő minden
élete! mi nagy fenyítékre muttatnak
az ő hajlandóságai! ki az az ember, az
okos, 's bölts ember, a' ki minden-
kor, minden fogyatkozás nélkül, ön' maga
szeretete nélkül mindent munkálódjon,
szenvedjen, meghallyon? *Plátó* elöhoz-
ván egygy igaz embernek képét, kit,
ámbár jó erköltsü életéért minden érdem-
re méltónak tart, megengedi mindazon-
által ötet minden gonoszságoknak beste-
lenségével mértéken felül tetéztetni,
magát a' Jésus Kristust benne elevenenn,
's utólsó pontomig leábrázollya. E' ha-
sonlatosságtól egészsz a' bámúlásig elra-
gadtattak a' régi Atyák annyira, hogy
azt lehetetlen tagadni. Vak légyen az
's mély gyökeret kellett verni már az
eleve való ítéleteknek annál, a' ki *So-
phroniscus* fiát Mária fiához hasonlítaná!
vaj mi teméntelen közöttök a' hasonlítat-
hatlanság! *Szókrates* könnyenn érte végét

a'

a' maga játékának. Meghala fájdalom nélkül, gyalázat nélkül: ha az ő könny halála nem díszesíté az ő életét, kétk kedni lehet, ha felül múltt-é eszének mi den tehettségeivel egygy valamelly S phistát. Tulajdoníttatik ugyan nékie erköltsök tudománnya; de azoknak gy korlása sokkal ő előtte másoknál fen vala; a' mit mások véghezvittek, ts azt kellett vólna nékie tanítani. Mine előtte *Szókrates* megmondaná mi légy az igasság? már *Áristides* igaz vala. M nekelőtte a' hazai szeretetet *Szókrates* polgári törvények közzé számlálná; má *Leonidás*, hazájáért meghala. Minek lőtte *Szókrates* a' józanságot magaszta már *Spárta* varosa józan vala; és m nekelőtte ő az erköltsöt ajánlaná; m jó erköltsű emberekkel tömve vala Gör ország. De vallyon honnan költsönöz Jésus azon felséges tisztádon tiszta erkö tsi tudománnyát, mellyet mutat az ő el- ső tanítása, 's annak megbizonyítására előadott példái? a' Zsidók *fanatismus-sának* közepette felnyitá a' maga nyelve tárját a' fő böltsesség, és a' minden nem-

zet-

ettségek között megvettettebbet a' leg-
ilségessebb erköltsökre felemelé. *Szó-
krates* békességbenn böltselkedett maga
ó baráttyaival, leg-nagyobb tsendesség-
benn, nyugodalombann hala meg. A'
Jésus minden kigondolható kinzások,
gyötrelmek között hala-meg; minden
képtelenségekkel megtetéztetett, egygy
egéſzſz nemzettségtöl nagy útálatosann
kitsúfoltatott, megkáromoltatott; az ö
halála minden kigondolható halálok kö-
zött leg irtóztatóbb. *Szókrates* azt áldá,
ki nagy sírva nyújtá néki a' mérges po-
harat. Jésus a' leg-irtóztatóbb kinnyai
között esedeze a' maga vérét ſzomjúhozó
hóhérokért. Valóbann! ha *Szókratest*
élete módjáért, haláláért okos embernek
lehet mondani; Jésus mind kettöre te-
kintvén Isten vala. De talám az Evan-
gyéliom tselekedetei tsupádonn a' gyö-
nyörködtètésnek költeménnyei? nem;
éppen nem, kedves barátom! az illye-
tén tselekedeteket nem költményezi az
ember. Azutánn: *Szókrates* tselekede-
teiröl, ámbár azok nem olly próbálttak
légyenek is, mint a' Jésus tselekedetei,

senki

senki sem kételkedik. Az e' féle mendemondákkal nem teſz fundamentomosann az ember eleget a' kérdésnek, hanem azt tsak fortélyosann elhalaſztya. Mert sokkal nehezebb az embernek elhitetni magával, miképpenn költeményezhették többenn egygyütt azon könyveket, mint sem azt hogy miképpenn költeményezhette egygy? Senki a' Zsidóktól között úgy mindent el nem találhatott, úgy önnön magától az erköltsök ſzekrényéhez nem férhetett; az Evangyéliom igasságának olly fontos, olly gyökeres, megtzáfolhatatlan bizonyságai vagynak, hogy ha azt egygy valaki tsak költötte vólna, tsak ezért is nagyobb betsületre, tiſzteletre méltó vólna, mint sem a' Héróssa, kinek kedvéért költötte.

XII.

Az Isteni kinyilatkoztatás olly világosság, melly az embert egyenesen viſzi az igassághoz. Az Isten, ki általſzóll, nem hazug, mint az ember, sem nem változó, mint az ember fia. Himinden maga ígéreteibenn, 's igaz mi-

den

ben maga ſzavaibann. Az ég, és a' föld elmúlnak, de az ő ígéji el nem múlnak. A' mit ő kijelentett, mind igaz; a' mit negígért, mind meg leſzſz. Méltó tehát, hogy mi az Isteni kinyilatkoztatásnak engedelmeskedjünk; és mikor az Isten ſzól, az ember nékie viſzſza ne felellyen.

Non est Deus, quasi homo, ut mentiatur; nec ut filius hominis, ut mutetur. Num. c. 13. v. 19.

Fidelis Dominus in omnibus verbis suis. Psalm. 114, v. 13.

Coelum et terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Marci c. 13. v. 31.

XIII.

Az Isteni kinyilatkoztatásnak fennhágó léptsői vóltanak. Az elsö Atyánk ideibenn vette eredetét; a' Pátriárkák, Moyses, és Próféták idejibenn nevekedett; a' Jésus Kristus ideibenn pediglen egéſzſz tökélletességét elérte. A' kinyilatkoztatás az ó testamentombann lámpás gyanánt vala, melly a' setéttségbenn világosít. De az ujj testamentombann ollyan, mint a' hajnali tsillag, melly minden setéttséget eloſzlat.

Habemus propheticum sermonem firmio-

miorem, cui bene facitis attendentes, quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris.

2. Petr. c. 1. v. 19.

XIV.

Az elválaſztottaknál helyt találhat az Isteni kinyilatkoztatás. Mert a' Sz. Lélek ott fúj, a' hol akar. Azombann igen jól magára vigyázzon az embe hogy az Isteni kinyilatkoztatásbann me ne tsalattasson, és a' mérő elme elr gadtatása hevétül esett velőtlenségek is, 's ember ellen minden ſzereivel tus kodó ördög vakságáit is Isteni kinyila koztatásnak ne tartsa. Minden bizonny itt vagyon hellye e' Sz. János intés nek: fiaim! ne adjatok helyt minden t nításnak, hanem jól rostállyátok m azt; ha Istentöl vette-é maga eredet vagy sem. A' többi között itten a emlékeztetlek, hogy sokkal sürübb r tánn kell ereſzteni az aſzſzonyok' ki latkoztatásait, a' férfiak' kinyilatkozta sainál; minthogy az aſzſzonyok sok többet engednek a' képzelödö tehet geiknek, mint a' férfiak.

Spi

Spiritus, ubi vult, spirat. Joan. c. 3. v. 8.
Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint. 1 Joan. cap. 4.

XV.

A' Katólika Anyaszentegyház egyéb kinyilatkoztatást igaz Isteni kinyilatkoztatásnak nem tart, hanem egyedül azt, mellyet, akár az írva légyen, akár nem, az Istennek Igéje meghatározott. Pálnak a' tanítása szerént, a' mi fundamentomunk az Apostolok, és a' Próféták; ezeknek szegletkövepedig maga a' Jésus Kristus. A' mi hitünk azon kinyilatkoztatásokonn épül, mellyeket az Apostolok, és Próféták vettek; nem pedigben azokonn, mellyek a' következendő időkbenn sok elválasztott lelkeknek adattak.

Super aedificati sumus super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu. Ephes. c. 2. v. 20.

Innititur fides nostra revelationi Apostolis, et Prophetis factae, qui canonicos libros scripserunt; non autem revelationi si qua fuit aliis doctoribus facta. S. Thom. 1. p. q. 1. a. 8. ad 2.

XVI.

Igen közelről érinti meg az embe
az Isten fő gondviselését, ha hiſzi, hog
az ő kinyilatkoztatása maga epségében
hozzánk nem jutott. Mert ſzinte azo
bizonyságok terjeſztik az Isten Igéjéne
maga tökélletes épségében egéſzſz hoz
zám való terjedését, melly épséggel ter
jeſztették Atyáim elejekbe az Istenne
imádandó ſzent akarattyát.

Valóbann ha megengedte vólna
mindenható, hogy az ő ſzávainak jegy
ző könyvei vagy éppenn elveſzſzenek,
vagy a' magok valóságábann némű né
mű fogyatkozást ſzenvedjenek, követk
zésképpenn ezeket lehetne kihozni:
hogy az Isten ſzerzett úgyan Religiót;
annak femntartása eránt nem ſzorgalm
toskodik. 2.) Hogy tsak némellyekn
nyilatkoztatta-ki akarattyát, sokakn
pedig annak elérésére ſzolgáló eſzköz
megtagadta. 3.) Hogy a' kinyilatkoz
tást tsak elejtén ítélte ſzükségesnek
végre pedig ſzükségtelennek tartotta.
Hogy ő az igasság, és hamisság ál
mellyekkel rakva vagynak a' Sz. köny

vek,

ek, az alázatos, és a' tanítást könnyenn fogadó lelkeket tsel törébenn akarta teni. Az Isteni böltsesség állandó a' aga útaibann; az eljegyzett tzélnak el-réséhez, ſzükséges ſzerekkel él. A' elly könyveket a' Zsidók, és a' Ke-reſztények törvényesenn elfogadtak, és az azokbann foglaltt tanítást Isten taní-sának ésmérik, azokat, a' ki el nem arja fogadni, az a' józan okosság el-n kikelni méréſzel.

ÖTÖDIK RÉSZ.

AZ ANYASZENTEGYHÁZRÓL.

I.

Azon látható társaság, melly az Isteni kinyilatkoztatást fenntartya, egyéb nem lehet a' Kereſztény Anyaſzentegyház-nál; mivel a' Kereſztény Relígiónn kí-vül, mellyet a' Kereſztény Anyaſzen-tegyház vall, semmi egyéb Relígió, a' mint már azt megmutattuk, igaz nem le-het. Minthogy pedíglen sok más pár-

tos, 's Religió szakadások is azon szé
Keresztényi közönségnek nevét mago
nak tulajdoníttyák, 's egygyik a' má
kát hamissagrúl vátig káromollya, va
lyon hogy lehet reáesmérni mellyik l
gyen közzülök azon betses, 's felség
nevezetre igazánn érdemes?

II.

Négy jelek vagynak, mellyek
Keresztény Anyaszentegyházat megk
lömböztetik, a' magoknak ezen nevez
tet. hamissann tulajdonító más közös
gektől. 1.) Az ő egysége. Egygy
elöszször mivel az ő minden hívei át
lyábann egygy testet formálnak, mell
nek feje a' Római Pápa, ki e' földönn
Jésus Kristusnak igaz helytartója, és S
Péter Apostolnak hívatalbéli követő
másodszor: mivel minden hívei ugy
egygyet hiszsnek, azonn egygy szents
gekbenn részesülnek, azonn egygy re-
ménységtül táplháltattnak. E' jelt maga
a' Jésus Kristus elönkbe adta mondvánn:
vagynak még más juhaim is, mellyek
még aklombann nintsenek, azokat is

meg-

neg kell hívnom, és ſzavamat elfogad-
k, és úgy léſzen egygy Akol, és egygy
áſztor.

Et alias oves habeo, quae non sunt Joan. 10. v.
ex hoc ovili: et alias oportet me adduce- 16.
re, et vocem meam audient, et fiet unum
ovile, et unus pastor.

2.) Az ö ſzentsége. A' Kereſztény Anyaſzentegyház ſzent elsöbenn az ö fejbenn a' Jésus Kristusbann, ki minden ſzentségnek élö kút-féje. másodſzor ſzent a' maga ſzentyeibenn, kik kebelébenn vagynak, 's mindenkor egéſzſz világ végezetéig léſznek. harmadſzor ſzent a' maga tanításábann, melly, a' millyetén most, ollyan léſzen örökké.

3.) Az ö közönségessége. A' Kereſztény Anyaſzentegyház közönséges. mivel minden időre, és minden orſzágokra elterjed. Elterjed ö minden időre nézve; mert minden időbenn léſzen egy látható közönség, mellynek hívei egygyet fognak hinni, 's azon egygy Fönök, úgy, mint igaz Tanítójoknak engedelmeskedni. Másodſzor elterjed minden orſzágokra; mert az ö tanítása a' föld-

földnek minden ſzegletéire elhat; el
hatott már, 's még inkább is el fog hat
Mindenütt vagynak Katólikusok, vólt
nak mindenkor, léſznek is mindenko
E' jel fennvagyon jegyezve a' másod
zsoltárbánn, a' hol a' mennyei Atya
maga megtestesülendö fiához így ſzó
Kérjed tölem, és néked adom a' Po
nyokat örökségül, és birodalmúl a'
határait.

Ps. 2, 8. *Postula a me, et dabo tibi ge*
haereditatem tuam, et possessionem t
terminos terrae.

4.) Az ö Apostolisága. Hogy a'
reſztény Anyaſzentegyház Apostoli,
tetſzik elsöbenn ebböl, hogy ö mind a
kat, a' miket tanítottak az Apostolo
hiſzi. Másodſzor: hogy annak a' ſz
zöi az Apostolok, és a' kik azt kor
nyozzák, azoknak hívatalbéli köve
Végre: mert ö a' maga hatalmát, és
detetését magától a' Jésus Kristustúl
te. Minden más közönség, Anyaſz
tegyház, melly e' négy jel nélkül
kölködik fattyú közönség, nem i
Anyaſzentegyház, és idegennek, és
el-

pártoltt, elkortsosodott, 's röhes tár-
ságnak kell azt tartani.

III.

Minden más közönségek között,
ellyek a' Kereſztény Anyaſzentegyház-
k felséges nevezetével kérkednek, el-
a' Római Anyaſzentegyház, az az
on Szentegyház, melly a' Római
nyaſzentegyházat az egygyesség kö-
p pontyának esméri, és azon négy je-
ket, mellyekrül elébb ſzóllánk, néki
gyedül tulajdoníttya, 's ö azoknak
ygy, 's igaz tulajdonossa is. Való-
ann is ö egygy, ſzent, közönséges, és
postoli, a' mint közönségesenn tanít-
ák a' Theológusok. ' Mondatik pedig-
n átallyábann Katólikának, hogy a'
ás pártos egyházaktól megkülömböz-
essék. A' Katólika Anyaſzentegyház
hát egyedül az melly az igaz Istení
ſzteletet fenntartya; ebbenn az Anya-
zentegyházbann vagyon fenn egyedül
z igasság óltara, a' hitnek lakó hellye,
s az Isten temploma.

Sola igitur catholica ecclesia est, quae

ve-

Lactant. L. 4. div. inſtitut. de sap. c. 30.

verum cultum retinet. Hic est fons veritatis, hoc est domicilium fidei, hoc est templum Dei.

IV.

A' Katólika Anyaſzentegyház az igazánn hívöknek gyülekezete, kiknek egyenlő tanítások, és egyenlő ſzentségeik vagynak. Az ő fő, de láthatatlan fő a' Jésus Kristus, látható pedig a' Róma Pápa, úgy mint Péternek helytartója és hívatalbeli követöje.

S. Cypr. Ep. 69. ad Florentium Pup.

Ecclesia plebs sacerdoti adunata, et pastori suo grex adhaerens.

V.

A' Katólika Anyaſzentegyház tehát terméſzete ſzerént egygy bizonyos látható társaság, mellyet könnyü megkülömböztetni minden más társaságoktúl. E' láthatóságát a', mi Anyaſzentegyházunknak megjövendölte Isaiás Próféta mondván: az utólsó napokbann elkéſzíttetik az az Úr Házának hegye a' hegyek tetejénn, és felemeltetik a' halmok felibe, és ahoz folyamnak minden nemzettségek. Sz. *Ágoston* pedig ezt az ő láthatótó-

ságát a Donátisták elikbe imígyenn tegezi: Az Anyaſzentegyházat minden nemzettségek esmérik, *Donátusnak* részét igen kevesenn; *Donátusnak* réſze, ihát nem lehet Anyaſzentegyház.

Et erit in novissimis diebus praeparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes. Is. c. 2. v. 2.

Nota est ergo (ecclesia) omnibus gentibus; pars autem Donati ignota est pluribus: non est ergo ipsa. S. Aug. L. 2. Contr. Litt. Petiliani c. 104. n. 239. sub fin. cap. 9. p. 293. edit. Ben.

VI.

A' ki ezen vélekedésnek, hogy az Anyaſzentegyház maga láthatóságának végét veheti, helyt ád, az elöbb meggyözödvę légyen, 's fontosann megmutassa, hogy a' Jésus Kristus nem hív a' maga ígéreteibenn; a', mirül tsak gondolkozni is iſzonyatos nagy gonoſzság. A' Jésus Kristus nagy világosann megígérte a' maga Anyaſzentegyházának, hogy rajta még a' pokolnak kapui sem veſznek érőt soha. Az eretnekségek felhöbe keverhetik ugyan azt, de végképpen

soha

soha el nem temetik. Ollykor izzaſztó fáradtságba, 's veréjték ſzakadt lankadtságba hozhattyák azt; de soha meg nem győzik; akár mi erőſzakos, 's utólsó veſzedelemmel fenyegető tsata utánn tsak ugyan övé a' dialom istápja, 's koſzorúja.

Math. c. 16. v. 18. *Portae inferi non praevalebunt adversus eam.*

S. Ambr. Hexam. l. 4. cap. 2. v. 7. *Videtur (ecclesia) sicut luna deficere, sed non deficit. Obumbrari potest, deficere non potest.*

VII.

Akarja egygy valaki tudni, ha igaz Katólika Anyaſzentegyházbann vagyon-é vagy sem? visgállya-meg jól ſzemesenn vallyon volt e' ő néki ſzünet nélkül fő páſztorá minden időbenn, mostantól viſzſzalépdegelvénn egéſzſz az Apostolok idejéig, és a' Kristusig, ki őket küldötte. E' fogás tromfal nagy hathatósann tomfolta egygy a' régi Atyák közzül a' maga idejebéli eretnekeket, imígyenn ſzóllítván-meg őket: adjátok-ki tehát eredetét a' ti Ekklésiátokhak, for-

gas-

gássátok-ki rendit a' ti Püspökeiteknek eleitől fogvá egyenes líneánn fellyebb fellyebb egéſzſz addig, hogy az a' ti első Püpökötök megmutassa megtzáfolhatatlanúl, hogy az Apostolok közzül valamelyikétül, vagy olly valamelly Apostoli férjfiútúl vette légyen hatalmát, a' ki az Apostolokkal megmaradott. Nem tudom, mit felelnek a' mi pártos Atyánk fiai az illyetén kérdésre. Tudjuk napját ſzakadások eredetének; megmondhattyuk ez, vagy amaz ujjító melly eſztendőbenn állította lábra tanítását. Vallyon hol vóltak a' Lutheránusok *Luther* előtt? hol vóltak a' Calvínisták *Cálvínus* előtt? hogy hogy hízelkedhetnek magoknak az eretnekek, kik akkor mindjárt, mikor elſzakadtak az Anyaſzentegyháztúl, kieſtek páſztorjaikbann az Apostoli fő kormányozók rendes ſzámából, hogy hogy hízelkedhetnek magoknak mondom, hogy hogy hitethetik-el magokkal, hogy ők páſztorjaiknak ſzámát felvihetik egéſzſz az Apostolok idejéig?

Edant ergo origines ecclesiarum suarum; evolvant ordinem episcoporum suorum, Tertull. L. de praescr. edit. Rigal. pag. 243.

rum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis, vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem, vel antecessorem: hoc enim modo ecclesiae catholicae census suos deserunt.

Optat. Milevit. lib. 2. contra Parmen.

Vestrae Cathedrae originem ostendite, qui vobis vultis sanctam ecclesiam vindicare.

VIII.

Semmi más egyéb ſzentegyház Katólika Anyaſzentegyház nem lehet, ha az ujság béllyege rajta esmérſzik. Mert a' Katólika Anyaſzentegyház mind eredetére, mind maga valóságára Apostoli. Ide járúl: hogy az ö megrögzött régisége törsökös just ád nékie minden más társaságokra, mellyek a' Keresztény Anyaſzentegyháznak nevezetét magoknak tulajdonítani akarják. Kik vagytok ti így ſzóllíttya-meg a' második ſzázadnak vége felé azonn időbéli eretnekeket *Tertulliánus*, az Anyaſzentegyház képébenn? honnan ſzakadtatok? mit akartok az én örökségembenn, nem lévén

tu-

tulajdon édes gyermekeim? *Marcionnak* neveznek téged? ki adott just arra, hogy erdőmbenn fát vágjál? *Valentin* vagy te? ki ſzabadított-fel arra, hogy vizeim öbleit más-fele fordíttsad? Hát te *Appelles* vagy-é? mond-meg, ki engedelmével méréſzletted határimnak jegyző köveit elterélni, 's máshová vínni? Hát ti többiek is végképpenn, hogy mertek olly ſzabadonn az én tulajdonomonn vetni, legeltetni? nékem egyedül vagyon igaz jussom reá, nálam vagynak a' tulajdonosságot mutató igaz eredeti levelek, nekem estek örökségül, úgy mint igaz örökösnek azoktúl, a' kiké vala eredetében; én vagyok az Apostolok örökőse. Vallyon nem ſzólíthattya e' megezenképpenn az Anyaſzentegyház a' mái eretnekeket is?

Qui estis? quando, et unde venistis? quid in meo agitis non mei? Quo denique, Marcion! jure, silvam meam caedis? qua licentia, Valentine! fontes meos transfers? Qua potestate, Appelles! limites meos commoves? mea est possessio. Quid hic caeteri ad voluntatem vestram semina-

Tertull. de praescr. ed. Rigalt. p. 245.

tis,

tis, et pascitis? Mea est possessio, olim possideo, habeo origines firmas ab iis auctoribus, quorum fuit res; ego sum haeres Apostolorum.

IX.

A' hibák, mellyek találám imitt, amott látszatnak, és némü némü rendetlenségek, mellyek egygy néhány egygyü-gyü jámborok között bétsúsztak, nem adnak elegendö okot senkinek az Anyaszentegyháztól való elszakadásra. A' ki az e' félékből alkalmatosságot vadász, él is vélé az elszakadásra, már elébb megromlott a' szíve, úgy mond Sz. Ágoston.

S. August. Ep. 108. ad Macr. edit. Ben.

Quisquis ergo propter quorundam immunditiam congregationem hujus desertit unitatis, tanquan arcam in diluvio munda, atque immunda portantem ostendit, sepotius hoc esse, quod fugit.

X.

Akár minük légyenek a' környülállások, sem nem szükséges, sem nem tanátsos, sem nem okosság az egygyességet felbontani, pártos szakadást tenni, óltárt óltár ellen, óráló széket óráló szék el-

llen épiteni. Minthogy az Anyaszentegyház a' maga tanításában tsalhatatlan, a' maga erkölcseiben szent; és a' hívei közzé bétsúszott hibákat ón maga, legelőszőr megszokta átkozni; már nints alkalmatossága, nints igaz oka senkinek, hogy tőle elszakadjon.

Hujus unitatis praecidendae, nunquam justa necessitas esse potest. S. Aug. L. 2. contra Epist. Parmen. c. 11. n. 25.

XI.

A' Jésus Kristus Anyaszentegyházához senki maga szeretetét úgy meg nem mutathatja, úgy mond Sz. Agoston, mint az, ki abban az egygyesség megtartásáért, és a' szakadásnak meggátlásáért maga jó hirét nevét feláldozza. Szép áldozat akkor kötelesség, mikor közönséges jóval jár. Minthogy ennek a különös privat emberek java mindenkor engedni köteles. Egygy régi bölcsnek a' mondása: hogy mi nem magunkért születettünk, s élünk, hanem a' közönséges jóért. Vallyon nem mondottyuk e' mi is azonképpenn, hogy mi nem magunkért születettünk, hanem

édes

édes Anyánkért az Anyaſzentegyhá-
zunkért.

S. August. Serm. 10. n. 8. pag. 69. to. 5. edit. Ben. *Nulla major est in Christi ecclesia probatio charitatis, quam cum etiam ho-nor ipse, qui apud homines videtur esse, contemnitur, ne membra parvuli dividantur, et unitatis dissidio christiana dilanietur infirmitas.*

XII.

A' mi pártos Atyánkfiai tehát sem miképpenn meg nem ſzépíthetik elſza-dásokat, Az ö nagy hangal, 's nagy kérkedve minden ſzegleteket megtöltö-dallyok, hogy ök az Anyaſzentegyhá-zat hibáitól megtiſztitották, megmente-ték, ha élessebb ſzemmel tiſztább világ-nál megvisgáltatik, nem egyéb, hanem azon *Comoedia*, vagy is játék, melly bizonyos Papnak némelly Apátzával va-ló házassági kimenetelét 's végét elő-adja.

Erasm. Ep. ad fratres infer. Germ. Paris. ap. Simonem Colinaeum 1545. cum priv. *At ista omnis tragoedia exit in catastrophen comicam.*

Ubi contingit uxor, occinitur; valete, et plaudite.

Unde

Unde tanta carnis rebellio in his, qui ejactant agi spiritu Christi?

XIII.

Az Istennek tsak egygy temploma vagyon, és az egyedül a' Katólika Anya-szentegyház. Ennek falainn kivül nin-sen idvesség, a' ki azt maga Annyá-nak el nem fogadja, nem esméri, annak Atya nem lehet az Isten. Mind tiſztá-lan az, ki benne nem eſzi a' bárányt.

Domus Dei una est, nemini salus, qui in ecclesia esse potest. S. Cypr. Ep. 61.

Habere jam non potest Deum patrem, qui ecclesiam non habet matrem. S. Cypr. L. de unit. eccl.

Quicunque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. S. Hieron. Ep. ad Damas. 14. alias: 57.

XIV.

Azt állatni a' mi pártos Atyánkfiai-ról, hogy akár melly kereſztény ſza-badásbann idvezülhet az ember, a men-nyire egygy nehány tzikkelyekbenn, mellyek ö nálok fö tzikkelyek, meg-győgyez, a' fortélyos mesterséggel járó tsalásoknak leg nagyobb kifogása. Azon-

bann? ez által nem orvosolnyák sebjeket, hanem éppenn orvosíthatatlanná tészik.

Libr. variationum Bossueti.

Mert vallyon hová tzéloznak mind ezzel? nem de, minthogy a' község a' szakadás által, és a' tanításnak zürzavara által felháborodott, ez édesenn készítettett falat által megengeszteltessek? nints külömbenn. E' látszott nékiek a' természettel főképpenn megegyezni minden szerek közzül. Nem is-múlattak semmit, hogy a' békességnek, és igasságnak Istenét ez irtóztató systemájok által békételenség', zürzavar', és hazugság' Istenének tegyék, és mind a' kettő általa jóvá hagyattassák, megegyeztettessék.

1. Cor. c. 14. v. 33. *Non est dissensionis Deus, sed pacis*

XV.

Ezen Relígióbéli *indifferentiábann*, vagy is a' Relígió dolgábann minden személy válogatás nélkül való magok viselésekbenn, kézzel tapogatható a' tzélyok a' mi pártos Atyánkfiainak, t. i. ő által akarják szakadásokat szépíteni, tévelygéseket az igaz tanításnak színével

fe-

fedezni és lelkek esméretét az által megnyugtatni, hogy ők a' hit vallásnak formuláját tsak annyira tartyák, mint a' kereſztények között tett kötelezést, mellyre az ember kedve ſzerént reáállhat, vagy nem. E' tzéllyok pedig nem de arrúl ellenkezik az elsö kereſztényeknek törvényeikkel? minden kéttség kivül. Az igaz Anyaſzentegyház valóságával jár, hogy egygy légyen. Az ö egysége pedig áll az egygy hitnek egyenlö vallásából a' ſzentségek egyenlö éléséből, és az azonn egygy fönek való egyenlö engedelmeskedésből. A' ki ez egységet felbontya, hittöl ſzakadt, az Anyaſzentegyház ötet elſzakadásának elsö ſzempillantatjában fiai örökségéből, ſzámából kitudja.

XVI.

A' Relígióbann való *indifferentiának* projectuma, nem ujság; nyomát láttyuk a' régi ſzakadásokbann. *Appelles*, a' mint *Eusebius* feljegyzette, *Rhodont Tatziánnak* tanítvánnyát imígyen ſzóllította meg: nem illik, hogy egygy valaki

mást a' maga hitébenn háborgasson ſzükséges, hogy kiki a' maga Relígiójá bann, mellyhez állott, békességbenn lé gyen; mindnyájan, kik reménységeke a' Jésus Kristusbann helyheztetik, id vezülnek, tsak a' jót gyakorollyák. Ne külömbenn elönkbe adja *Tertulliánus* i hogy az ö idejebéli eretnekek között i ezen *indifferentia* árúltatott, 's közönsé ges is vala. Élnek ök, úgy mond, a egéſzſz világgal békességbenn; és ámbár vélekedéseikbenn egygy más közt meghasonlottak, mindazonáltal az igasság megtámadásábann mindnyájan megegygyeznek. Nem sokára utánna pedig ezeket teſzi: Innen vàgyon, hogy a eretnekek között semmi ſzakadások nintsenek; avagy ha vagynak némellyek annyiba kell tartani, mintha nem vólná nak; minthogy e' ſzakadásaik az egysé get munkállyák.

Tertull. L. de praescr. cap. 4. et cap. 2.

Pacem quoque passim cum omnibus miscent. Nihil enim interest illis, licet diversa tractantibus, dum ad unius veritatis expugnationem conspirent, et hoc est, quod schismata apud haereticos fere non sunt:

sunt: quia cum sint, non parent schismata; est enim unitas ipsa.

XVII.

Ez az *indifferentia* pediglen a' katólikus' törvényeivel ellenkezik. Mert mihelyest vallya a' Katólikus, hogy a' Jésus Kristus az Anyaſzentegyházbann látható hatalmat ſzerzett, melly a' hit dolgábann tsalhatatlan végzéseket tehet; azonnal mind azokat, kik nékie engedelmeskedni nem akarnak, pártosoknak, és az idvesség úttyánn tévelygöknek kell nékie tartani. Másképpenn hegedülnek az eretnekek. Mikor ök a' sok féle vélekedéseikbenn megegygyeznek, törvényeik terméſzetét követik. Minden másképpenn gondolkodó eretnek ön' magával ellenkezik az ellen mondásbann: mert a' ki a' látható Anyaſzentegyház előtt nem akarja magát megalázni, az önként ſzabadságot tulajdonít magának a' gondolkozásra; a' ki pedig e' just magának tulajdoníttya, mást, hogyha azonn egygy vágásbann jár, hibárúl nem vádolhat; minthogy az emberiség az illye-

nek-

nekbenn egyenlöségre kötelezi az embert.

XVIII.

Minden eretnekségeknek remeke summája az a' Relígió dolgábann minden ſzemélly valógatás nélkül való magaviselés, (*indifferentia*) mikor helyben hagyja, mindennek azonn egygy őrizet alatt való létét. Ide járúl: hogy a' *fundamentomos*, és *fundamentomotlan* tzikkelyek között külömbözést tévénn, hamissann megnyugtattya a' tévelygőknek lelkek esméreteket. E' külömbözésrül semmit sem tudott az egéſzſz betses régiség. Az hitte mindenkor, hogy a' kinyilatkoztatott igasságok mindenkor valóságossann, fundamentomossann ſzükségessek az örök idvességre.

XIX.

Az Jésus Kristus azonn egygy átok alá vetette ad *indifferentiát* a' Relígióbann a' Pogánnyal, és Publicánussal mondvánn: a' ki az Anyaſzentegyházat nem halgattya, légyen elötted ollyan mint a' Pogány, és Publicánus. Mert min-

minden eretnek maga tanítását követvénn
az Anyaſzentegyházat nem halgattya az
tanításával ellenkezvénn. Mind ezek-
re nézve mindazonáltal ha ki azokat
elybehagyni akarja, annyit téſzen,
int magának a' Jésus Kristusnak nem
ngedelmeskedni.

XX.

Sz. János Apostol a' maga mennyei
estere tanítása ſzerént nagy buzgóság-
al átkozza ez *indifferentiát* mondván:
a ki ti hozzátok jö, és e' tudományt
nem hozza, ne fogadjátok azt házatok-
ba, se ne köszöntsétek azt; mert a' ki
köſzönti azt, réſzes az ö gonoſz tselek-
deteibenn. Itt éſzre kell venni, hogy
Sz. János a' tanítás, és tanítás közt kü-
lömbséget nem téſzen, hanem átallyá-
bann mondja: hogy azokkal az emberek-
kel kik más tanítással jönnek, mintsem
ö a' Jésus Kristus nevébenn tett, semmi
réſze ne légyen.

Si quis venit ad vos, et hanc doctri- 2. Joan. v.
nam non affert, nolite recipere eum in do- 10, 11.
mum, nec ave ei dixeritis. Qui enim illi dicit
ave, communicat operibus eius malignis.

XXI.

XXI.

A világi tudományokbann ſzab
ſtárnyára ereſztheti az ember maga eſz
ſzabadonn koholhat más systemáka
innye, 's tettzése ſzerént, már ehe
már amahoz réſzelkedhet. Nem idéz
tik sehová, sehol ſzámot nem ád, ak
Carthesiust, akár *Gassendet*, akár *Ne*
tont kövesse. Az Isten e' világot a'
lág böltseinek vetélkedéseire hagyta. I
a' Relígió dolgábann nem úgy vagyo
A' fö valóság ſzóllott, az ö ſzava a' n
eſzünk áldozattyára méltó; nem illi
hogy az egygyügyü halandó ember
ö imádandó ſzavait feſzegesse, és a' *fu*
damentomos, és *fundamentomatlan* tzi
kelyek között tett külömbözés ált
azok elöttünk méltó tekintetének, 's fel
ségének gráditsát meghatározza. Avagy
hiſzen átallyábann az ember mindene
ket, a' miket az Isten kinyilatkoztatott,
avagy semmit sem. Az Isten ſzava min
denekbenn igaz, mindenekbenn egyenlö
hiedelemre méltó.

XXII.

Vallyon hogy hogy lehetnek annyi

sok

ik ellenkező tanításokra elhasonlott tár-
ságok szentegyháza annak, a' ki ön'
agát igasságnak mondja? valamint tsak
gy az igasság, úgy tsak egygy az
ten is, egygy a' Kereszténység is,
gy az Anyaszentegyház is, egygy a'
anító szék is, melly az Isten szava ál-
al Péterenn építtetett. Ez egygy óltá-
nk mellett, nem lehet más nemběli ól-
rt, felállítani; ez egygy Papi rend mel-
tt, nem lehet más Papi rendet fundál-
i; vagy egygy légyen az Anyaszent-
gyház, vagy egygy se légyen. A' melly
zakadás minden más szakadásokat hely-
e hágy, annak homlokát megjegyezte
a' megvetésnek béllyege.

Deus unus est, et Christus unus, et una ecclesia, cathedra una, super Petrum Domini voce fundata; aliud altare constitui, aut sacerdotium novum fieri, praeter unum altare, et unum sacerdotium non potest. S. Cypr. E. 43. olim: 40.

HATODIK RÉSZ.

A' LÁTHATÓ ANYASZENTEGYHÁZBANN EGYGY FŐ HATALOMNAK SZÜKSEGESSÉGÉRŐL, ÉS JELLÉTÉRŐL.

I.

Lehetetlen az Anyaszentegyházat fennállani elöljárók nélkül. Az ő elrendelése; olly tartós fennmaradása, fő méllyeinek, kikből áll, belső állapotya; az ő tzéllya, mellyután szorgalmatoskodik; az ő tanítása, mellyben foglalatoskodik; a' hite fondamentomos tulajdonságai, mellyek semmi kételkedést meg nem szenvednek; az ő egységére a' közép Pontnak szüksége; a' támadott sok eretnekségek; az értekezésnek dolgábann ön' magunk tehettségének elégtelensége; az Isteni kinyilatkoztatásnak léte; a' Prótestánsok Relígiójok elöljáróinak magok viselete; a' fő gondviselésnek erántunk szünet nélkül való foglalatossága; az emberi elménck álhatatlansága; mind ezek, 's. a'. t. mind annyi meggyőződésünkre szolgáló bizony-

inyságok, hogy vagyon ſzüksége, 's
ttébenn is igazánn vágyon látható fő
talma az Anyaſzentegyháznak.

II.

Első bizonyság az Anyaſzentegyház-
ak elrendelése. Az Anyaſzentegyház
gygy mindenünnen jól elrendeltetett kö-
önség; nintsen pediglen jól mindenün-
en elrendelve azon közönség, melly-
enn nem találtatik olly fő hatalom,
ellynek kötelessek légyenek minden
tagjai engedelmeskedni. Egygy polí-
ka polgári Uradalombann ſzüksége va-
yon a' törvénynek a' Magistrátus párt-
gására, hogy annak bételyesítését
rgesse. Szükség ideibenn azt megma-
yarázza, az azt általhágó ſzeméllyeket
ółtaképpen megbüntesse. Nem külöm-
enn megkívánnya a' Jésus Kristus Anya-
entegyházábann az Isten ſzava a' páſz-
rainak pártfogását, kik azt hirdessék,
nak törvénnyeit magyarázzák, a' bű-
sökre büntetéseket ſzabjanak. Foſz-
nk meg azt ezen Auctoritássátúl; oda
inden divattya törvénnyeinek, igassá-
nak.

Nints

Nints egyéb mód a' Társaságnak (légyen az bár lelki, akár világi társaság,) fenntartására, mintsem ha egygyi fél felvagyon ruházva maga Auctoritásával, a' másik pedig engedelmeskedi. A' ſzabadság annak felforgatására legh-hatóssabb eſzközlő ſzer. Nem álhat sémmi Társaság engedelmeskedés nélk sem semmi engedelmeskedés nem le fő Hatalom nélkül. Másképpenn a' t saság Elöljárók nélkül, hasonló egy olly testhez, mellybenn a' ſzem lába képzel, a' láb ſzemet, a' váll nyelve a' gyomor főt egygy ſzóval: minden be ne egygy zürzavarnak egéſzſze, és egy útálatos keverék.

Virgil. *Monstrum horrendum, informe*
Ingens, cui lumen ademptum.

A' Jésus Kristus Mátkája olly iſzſzon olly útálatos abrázatú légyen? óh t légyen tölünk e' rettentő gondolat!

III.

Második bizonysága az Anyaſze egyház Fő Hatalmának, az ö régi fe vagyonsága. A' Jésus Kristus, a' m maga

ga bizonyságot teſz arról, ollyképnn fundálta az Anyaſzentegyházat, gy fennmaradjon egéſzſz a' világ vézetéig. Olly alkotmánynak, melly nyi sok ſzáz eſztendőnek előtte a' Próták által megjövendőltetett, olly ſzámminden féle kéſzületekkel elrendelett, annyi teméntelen tsuda tételekkel hozattatott, a' régi fentvagyonságánn, vagy is tartósságábann rövídebb tára nem lehet, mintsem a' világnak. ár egygy lelki, vagy is lélek ſzerént ló közönségnek éppenn lehetetlen lett lna ekkoráig fenn maradni, ha tsak őljárói nem lettenek vólna, kik a' ſzſzavonásokat letsilapíttsák, a' tévelyeket ſzámkivessék, a' törvényeket megmagyarázzák, és a' bünösöket megbüntessék; ez tagadhatatlan igasság. A' Jésus Kristus bőltsésségével járt tehát, hogy ő az Anyaſzentegyházbann egygy látható Fő Hatalmat minden időre ſzerezzen.

IV.

Harmadik bizonysága az ő híveinek belső állapattya. Az Isten Relígiójához egy-

a' barom állatokonn. Már a' Lelki-es méret ſzabadsága, a' mint azt maga lá bára állítani akarják az ö imádói, a igaz Relígióval, és a' józan éſzſzel ép penn ellenkezik. Mert vallyon mi egyé az az ö gondolkozások módja ſzerént hanem: azon Jus, melly felſzabadítty az embert, hogy innye, 's kedve ſze rént gondolkodjon, elme futtatása ſzerí fundamentomotlan ítéleteket tegyen, vé zéseket hozzon? az ö hitét ſzél vitorlái hoz alkalmaztassa, minden képtelensé geket annyira ſzabad ſzájokra ereſzſze hogy azokat semmi hatalom meg ne za bolázhassa? E' nem ſzabadság, hanem igaz kitsapás. Ha megſzenvedi a' *Ka putzánt* (zabolát) az akarat a' maga viſzketegségeibenn, miért hánnya azt le ſzájjárúl az éſz a' kerengös útakra, 's út félre elragadó intézetének közepet te? Éppenn nem látom. Tehát ha fö-ha talom nints; törvény sints.

S. August. *Cur illi potius, quam mihi certa fides?*
Non hominem homini, sed hominem pecori voluit dominari.

VII.

Hatodik Bizonysága az ő Tanítása. E' Tanítasa áll egygy-réſzént a' Hitnek megfoghatatlan ágazatáiból; más réſzént a' ſzemenn ſzedett tiſzta, de ſzoross, 's kemény erköltsi tanításából. Éppenn oly ſzükséges pedig azoknak elhitelére az ő Hatalom, mind ezeknek a' gyakorlására. A' Jésus Kristusnak által kellett látni, hogy az emberi éſznek kábasága nem külömbenn fogja ſzegezni magát a' Hitnek mély titkai ellen, mint az érzékenységek' ſzabadsága az ő parantsolatjainak keménysége ellen pártoskodni. Ezeknek ſzilajkodások megzabolázására, 's azon két jónak fenntartására vallyon rendelhetett e' hathatóssabb eſzközt a' Fő Hatalomál? vallyon eleit vehette e' fontosabbann a' Hitbenn való álhatatlanságnak, erköltsi minden megvéſztegetéseknek, és azok kárhoztatását munkálódhatta e' foganatossabbann? Hibásann hagyta vólna tehát a' maga Anyaſzentegyházát a mi Idvezítönk, hogy ha nem rendelt vólna nékie Fő-Hatalmat.

VIII.

Hetedik Bizonysága az ő természetes belső állapattya a' Hit-dolgábann mellytől viseltetvén, semmi bizonytalansággal egybe nem fér. Az ő bizonyos vólta a' Hit-dolgábann semmi kissébb részt sem hágy a' kételkedésnek; olly eredete kút fejére mutat tehát mellyben mindenünnen tsalhatatlan; mások képp' tökélletessebb lenne a' meg-lételnél (*effectus*) a' maga okánál. (*quam causa*). De honnan származhat tehát? Talám magának az embernek kell utánna járnia, és ugyan szoross értekezések által? a' kik ezt mondják, ön' magok vallyák hogy e' féle tett értekezések utánn is a' magok ítéleteikbenn nem tsalhatatlanok. Más hova kell tehát fordúlni az embernek; de hová, ha tsak nem a' törvényes fő Hatalomhoz?

IX.

Nyóltzadik Bizonysága a' Közép-Pontnak szükséges az egygyesség megtartására. Nem lehet a' Kereszténység Anyaszentegyház a' Közép-Pont nélkül, mellyáltal

által az ő Tagjai egybekaptsoltattnak. De vallyon mi lehet e' Közép-Pont? azt tartom, hogy azt nem lehet mondani *Privat Spiritusnak*, vagy is különös kutskáló Léleknek, minthogy ez minden kor annyi utálatos Eretnekségeknek *Trojan Lova* gyanánt, szülő-Annya vala. De a' Sz. Irásnak sem lehet mondani; minthogy ez a' maga megmagyaráztása közt sok külömb külömb féle vetélkedékre nyújt alkalmatosságot. Hát talám az emberi ész leszsz az? ingyen sem lehet ezt is mondani; mert ez is minden idő ólta minden emberek között a' tziválkodások, teméntelen zürzavarjának eszközlő *Páris* Almája. Egyébnek tehát nem lehet azt okossan mondani, hanem azon Elsőségnek, melly az Anyaszentegyház minden Tagjait egybekaptsollya. Igazánn! ő azon egygy haszon vehető szer, melly minden Relígióbéli hebehurgyáskodásokat egybeolvaszt. Nem de ki ki az eretnekek közzül a' maga fundamentomait mások fundamentomi ellen; maga bizonyságait a' mások bizonyságai ellen; maga nemü nemü képpenn a' mér-

téket megütni látſzató végzéſeit, a' má
sok végzései ellen ſzegezni ſzokta? nem
de *Calvin* mondja: 'nálam az Igasság' ó
tára, annak tömjénye, 's tömjényez
edénnye? Itt vagynak az igazánn fe
ſzenteltetett Papjai! — De *Luther* is ne
de ſzint' ezeket, és teli torokkal ugy
vítatja? nem de e' sem akar amann
az útból kitérni tsak egygy haj-ſzálny
is? örökre elterjed a' Zsémbelések, h
közikbe nem ſzólt a' Fö-Hatalom. A
Fö-Hatalom tehát Sz. Hieronymus bi-
zonysága ſzerént, a' minden Zürzavarok-
nak letsilapítására, eligazítására ſzolgá-
ló egygy leg alkalmatossabb, leg fon-
tossabb eſzköz.

Lucan. Phar-
sal. L. 1. v.
127.

Magno se iudice quisque tuetur.
Qui velit ingenio cedere, nullus erit.

Martial.

S. Hieron.
cum Luci-
ferian di-
sputans. t.
4. part. 2.
pag. 306.

Poteram omnes propositionum rivulos uno ecclesiae sole siccare.

X.

A' kilenzedik Bizonysága a' külömb
külömb félé támadott Eretnekségek. Ha
az Anyaſzentegyházbann nem lett vólna
olly Fö-Hatalom, kinek köteles minden

iga-

igazánn hivö ember engedelmeskedni, soha e' koráig egygy eretnekség sem állott vólna fel. Mert mi egyéb az emberek közönséges vélekedése, 's értelme szerént az eretnekség; hanem az Anyaszentegyház Fö-Hatalma ellen lett párbolkodás a' hit dolgábann ? Hogy pedig onnan á' kereſzténységnek elsö Zsengjétöl fogva vóltanak eretnekségek, beszéllik azt a' minden ſzázadbéli Acták mái nap is.

XI.

Tizedik Bizonyzága az értekezésnek dolgábann ön' magunk tehettségének elégtelensége. Ha egygy bizonyos út nem hozza a' Hitre az egygyügyüeket, és a' tudatlanokat, átallyábann senkit sem hoz. Vagyon pedig ſzüksége ez igasság úttyának a' meg külömböztetés jelére, melly által az egéſzſz világöt reá vezesse; minthogy annak esmérésére minden Halandó az Istentöl hívattatik. Már az ön' magunk értekezésének úttya soha sem viſzi az egygyügyüeket, és tudatlanokat a' Hitre; másnak tehát egygy valakinek kell lenni, ki öket az

igas-

igasság megesmérésére vezesse. Azo
feltétel: nem kell a' hit dolgábann sem
mi igasságot elfogadni, minekelőtte a
ember mindent jól meg nem rostált, mi
mindennek gyökeres oka nem adatik,
Theoriábann igen gyönyörü, 's mag
kedvelteti; de vallyon olly lehettséges
a' gyakorlásbann? Az emberi éfznek ig
fzoross határai vagynak, mellyeket k
nyenn általhág; a' felettébb nagy nehé
ségek, mellyek az értekezés közbe
eléfzokták magokat adni; az ember r
víd élete; a' kimondhatatlan félelme, n
talántán e' fő dolgábann hibázzon, mi
egygy újjal mutattyák, hogy lehetetle
avagy leg alább igen nehéz általá aká
Tudósnak, akár tudatlannak boldogú
ni. Mindenkor viſzſza kell térni a' Fő
Hatalomhoz az embernek, úgy mint leg
rövidebb, leg könnyebb, 's leg bátorsá
gossabb módhoz az igasság elérésére.
Farkast kiáltsunk tehát annyiſzor, a
ménnyiſzer hallyuk, hogy semmi Reli
giót bé nem kell venni, minekelőtte an
nak minden fundamentomait jól meg nem
rostáltuk, semmit nem kell hinni, a' mit

az

ember eſzével fel nem ér. Nem egyébütt kell keresni a' hitetlenség nagyobb tharapódzásának okát, hanem az emberi éſz büſzkeségénél, és a' Fö-Hatalomnak megvettetésénél. Nem az emberi észnek élessége, elevensége, úgy mond egy Sz. Atya, hanem a' hitnek egygyüttsége helyhezteti bátorságba a' hívősséget a' Katólika Anyaſzentegyházban.

Sola est auctoritas, quae commovere possit stultos (hoc est, ipsius rei ignaros) ut ad sapientiam festinent. S. August. L. de utilit. credendi c. 16.

Auctoritati credere magnum compendium est; et nullus labor. Lib. de quant. anim. c. VII.

In ecclesia catholica turbam non intelligendi vivacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit. Contra Ep. Manich. C. IV.

Minthogy tehát a' mi öh' magunk értekezésünk, akár minü ſzoross légyen az, elégtelen az igasság elérésére, köteles tehát az ember a' Fö-Hatalmat elfogadni. A' ki köteles bizonyos állatásokat, feltételeket elhinni, és ön' magától azokat meg nem tanúlhattya, ſzoross kö-

te-

telességében jár, mástól valakitől azokat megtanúlni.

XII.

Tizen egygyedik Bizonysága az Anyaszentegyház Fő-Hatalmának az Isteni kinyilatkoztatásnak igaz léte. Az Isteni kinyilatkoztatást, melly a' mi Istenünkhöz, felebarátunkhoz, és ön' magunk eránt való kötelességeinket meghatározza, helybe hagyni, 's egyszersmind, mint egygy fundamentomúl megvetni, hogy azon kinyilatkoztatásának megesmérésére egyéb módot nem adott az Isten az embernek, hanem a' maga értekezését, annyit teszs, mint azon végetlen böltsességü Fő-Valóságot a' leg ostobább törvény szerzők közzé leszállítani. Mert e' mód a' kösségtől való gyakorlásra nem tsak lehetetlen, hanem gyakrabbann igen is veszedelmes. Mert mire nem viheti az embert? vagy hibába ejti, hogy ha vakmerő, 's hirtelen a' maga ítéleteibenn, vagy a' bizonytalanság örvénnyébe süjjeszti ötet, hogy ha még is az alázatossággal bír, és éppenn magát el nem hitte. E' nyújtott kéttség kivül alkalmatos-

sá-

gót Sz. Ágostonnak e' mondásra: nem that az ember az igaz Relígióhoz, hogy a néki ujjával útat nem mutat az Anyaentegyház Auctoritássa. Egyhez tét a' kettő közzül kell állania az emberek; vagy vesse meg, úgy mint haſztalan dolgot, az Isteni kinyilatkoztatást; vel annak megkülömböztetésére bizonyos mód nélkül ſzükölködik; vagy fodja-el a' törvényes Fő-Hatalmát az Anyaſzentegyháznak.

Vera Religio sine quodam gravi auctoritatis imperio iniri nullo pacto potest. S. Aug. de utilit. credendi c. 9. n. 12. pag. 58. to. 8. ed. Ben.

XIII.

Tizen kettődik Bizonysága az emberi elménck álhatatlansága. Erről emlékezetet téſzen Sz. Pál Apostol az Efusbéliekhez irtt Levelébenn, a' hol megmutattya, hogy a' Jésus Kriſztus mikor az Anyaſzentegyházba béhozná a' hatalmat, odatzélozott légyen, hogy mi a' tanítás bizonytalanságábann ſzüntelen ne lebegnénk. A' Jésus Kriſztus, úgy mond, adott nékünk némellyeket ugyan Apostolokat, némellyeket Prófétákat, né-

mel-

mellyeket úgy mint az Evangyéliom Hí detöit, némellyeket peniglen Páſztoro kat, és Doctorokat. Hogy mi gyerme kek módjára, kik elött minden jó, mi den igaz, avagy a' lebegö lélekkként a emberi vélekedések minden ſzelétöl id 's tova ne vitettessünk. A' fellyebb való hatalom nélkül, melly a' Híveket kor mányozza és elméjeknek is eleget téſzen éppenn lehetetlen az egygyességet meg tartani a' tanításbann. Ha az ember kedvénn állana, hogy kiki maga eſze, terméſzeti hajlandósága utánn magának kohollyon Hitet, annyi Hit vólna a' világonn, a mennyi ſzeméllyt ſzámlál: a' Hitet pedig ſzaporítani, nem de annyit teſz, mint azt semmivé tenni? minthogy az ö terméſzeti minémüsége kívánnya, hogy az tsak egygyetlen egygy légyen. *Una fides.*

Innét ſzármazott a' Sz. Atyáknak ezen közönséges tanítások: hogy minden ſzakadásoknak, és eretnekségeknek az Anyaſzentegyházbann siralomra méltó egygyetlen egygy kút feje, az ö hatal-

lmának, és minden Auctoritásának egvetése.

Et ipse dedit quosdam quidem apo- Ephes. cap. *stolos, quosdam autem prophetas, alios* 4. v. 11. 14. *ro evangelistas, alios autem pastores,* *doctores. Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni ventó doctrinae, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.*

Neque enim aliunde haereses obortae S. Cyprian. *unt, aut nata schismata, quam inde,* Epist. 55. *nod sacerdoti Dei non obtemperetur.*

XIV.

Tizenharmadik Bizonysága az Isten fő gondviselésének igaz léte. E' bizonyságot elöhozza Sz. Ágoston, mikor a' látható fő hatalomnak, melly az Isteni szolgálat eránt gondoskodik, béhozását, úgy mint Isteni gondviselésnek szükséges következését ajánlya. Ha nints fő gondviselés, melly az emberek' dolgait kormányozza, oda a' Relígió apróstól sepröstöl; ha pediglen az fennvagyon; éppenn nem lehet kételkedni, hogy az Isten föbb hatalmot nem rendeltt vólna,

melly

melly által mi, úgymint tsalhatatlan mutató kalaúz által az Istenhez vezettetsünk.

S. Aug. L. de utilit. credendi c. 16. *Si Dei providentia non praesidet humanis, nihil est de religione sogendum. Sin vero . . non est desperdum, ab eodem ipso Deo auctoritatem quam constitutam esse, qua, velut grcerto innitentes attollamur in Deum.*

XV.

Tizennegyedik bizonysága a' R formátusok vallásbéli Elöljáróinak migokviselete. Mi fzükségesnek kell lenazon fö hatalomnak, mellyröl az ö ekküdt ellensége maga viselete által bizonyságot tészen? A' mi pártos Atyánkfiazt megvetették úgy, mint kegyetlenvaló Uralkodást, még is az Anyafzenegyháznak reformálását vítató mindenfelöl réses torzomborz alkotmányokannak dülledékjeinn építették. Nemakarvánn elsö zsengéjébenn mindjárt fzakadásoknak végét látni, akarattyok ellenis, viſzſza kellett nékiek térni a' fö hatalom fzárnyai alá. Ez ön' magokkal va-

ló

ellenkezéseket tagadni nem lehet; mert
zonyíttyák a' máſi históriák. Ébredje-
k-fel, értekezzetek! így kiáltának te-
torokkal á' Katólika Községhez, hogy
t elámíttsák; ne hagyjátok magatokat,
jávák módjára, a' fö hatalom által,
elly ſzakaſztott kegyetlenül való ural-
odás, orrotokonn fogva ide 's tova hur-
oltatni. Azért adott az Isten éſzt,
gy éllyetek vele. Ellenbenn a' magok
sossai előtt más hurt pengettek, ki-
t ha azok tudatlanok valának. En-
delmeskedjetek a' ti előljáróitoknak,
vénn öket minden ſzegeletbenn, az ö
áttsok ellen egygyet se merjen senki
óllani! A' Kereſztényi alázatosság
za magával, hogy a' ti elmétek által
sa engedjen az ö elméjek által látá-
ak, élességének, okosságának; ök
deltettek a' ti öktatástokra. Vaj mi
ömböz e' két órálás egygymás között!
Az értekezést engedelmeskedés nél-
dobbal trombitával a' Katólikusok
ditésére hirdetni; engedelmeskedést
ekezés nélkül azoktúl, kik a' gondol-
ás ſzabadsága utánn halnak, kíván-

ni,

mi, hogy lelkek esmérete tsendesülyö annyit teſz, mint: két felé sántikálni és két nyerget egygy farral megülni; mi Isten előtt útálatos.

Hadján, légyen: ímé! magok ujjítók világossann mutattyák, hogy elámított soxsossainak az egygyesség bann való megtartására ſzükséges a' hatalom, a főbb auctoritás. Azomban vallyon ki adott nékiek hatalmot, ſ badságot az Anya ſzentegyház fő auc ritása képébenn elé-állani? E' kerdés más hellyet megfelelünk.

XVI.

Mi ugyan erötlenek vagyunk; de mellett elmések is. Sokat kíván tőlü a' Relígió, ha az igasság elérésére ſ net nélkül tulajdon értekezésünkhez i zít bennünket. Mutat más felöl auct tást az ollyan dologbann, melly fon okok által nintsen megbizonyítva, erőſ kot teſzen elménkenn, melly tsak a' kélletes meggyözödés utánn ſzokott gedelmeskedésre állani. Valamint digleni maga a' fő böltseségnek alk

mán-

ánnya, úgy ſzerzője kötelességében
ir, a' mi erőtlenségünket támogatni
ménknek minden megsértése nélkül;
állított ő a' maga Anyaſzentegyházá-
ann egygy bizonyos játható auctoritást,
ő hatalmat fáklya gyanánt, beléje ólt-
ánn egyſzersmind Istenes eredetének
utató jeleit.

XVII.

Az auctoritásnak engedelmeskedése
tal megtsalattatni, nagy ſzerentsétlen-
g. De sokkal nagyobb semminémül
k helyt nem adni, úgy mond Sz. Agos-
n. A' hamis tanítást bevévő fél, az
ök ſzámába vagyon, a' ſzabadonn
ndolkodó, ki semmi út mutatót nem
mér, hanem a' maga elméje találmá-
ának egyedül áldoz, a' más rendbé-
kel tart. Minthogy a' Katólikus em-
megvagyon győződve, hogy egygy
mánn hibás állapotbann vagynak mind
ok, kik semmi auctoritásnak nem akar-
k engedelmeskedni; mind azok, kik
ndent, elfogadnak, különbséget té-
en tehát az igaz, és a' költött auctori-
között; ezt megveti, útállya; 's ama-

hoz

hoz egyedül ráfzelkedik tudván, hog
azt egyedül rendelte az Isten az igass
megesmérésére vezető, 's igazgató bír
nak, 's tanítónak.

S. Aug. L. de utilit. cred. c. 16. n. 34. p. 67. to. 8. edit. Bened.

Auctoritate quidem decipi miser est, sed certe miserius non moveri.

XVIII.

Soha nem emelkedik a' józan az
ellen; sem a' Kereſztény a' Sz. Irás
len; sem a' békesség ſzerető az Any
ſzentegyház ellen. Az okosság ho
magával, hogy mi vélekedéseink ál
eſzünket ne gyengíttsük; a' Kereſztén
ség, hogy a' Sz. Irásnak engedelmesk
jünk, és a' békesség lelke, hogy
Anyaſzentegyházat halgassuk az abba
való egygyességnek fenntartása vége

S. Aug. L. 4. de Trin. cap. 6. n. 10. in fin. pag. 817. t. 8. Ed. Ben.

Contra rationem nemo sobrius, contra scripturas nemo christianus, contra ecclesiam nemo pacificus senserit.

XIX.

A' mi pártos Atyánkfiai arrúl
dolnak bennünket, hogy mi magunk
lünk értekezésekkel az az ő tőlök fel
ba-

dított értekezéseknek felforgatására, következésképpenn, hogy egygyik réſzről építtyük, a' mit más réſzről ledönteni akarunk. De itt a' homályos kifejezéseikkel furtsálkodnak a' jámborok. Mert nagy külömbség van ám azon érkezés közt, mellyet ök ſzükségesnek, s elegendönek tartanak, és e' kérdések értekezése között; ha vallyon ſzerint e' az Isten a' maga Anyaſzentegyházában egygy valami fö auctoritást, fö hatalmat? Itt egygy kis vigyázással lehünk, 's íme az elsönn a' másik által győzedelmeskedünk. Ez ellenvetések nem a' mi Atyánkfiainak, merö tsel vetés.

XX.

E' mellett helytelenül kenik reánk a' Pápos Atyafiak a' rendes állatas formája szerint való *kerengös tsavargást* (*circulum vitiosum*) az Anyaſzentegyház, *auctoritásának*, és a' Sz. Irás Istensége megbizonyittatására ſzolgaló bizonyságoknak előadásábann. Érne valamit ez ellenvetés, ha e' képpenn mondanók: helybe kell hagyni az Anyaſzentegyházbann a'

fellyebb való auctoritást, hatalmot
mert azt helybe hagyja a' Sz. Irás is
és a' Sz. Irásnak Istentül vett ſzármazás
kell tulajdonítani, mert azt tulajdonít né
ki az Anyaſzentegyház is. De ingye
sem így okoskodnak a' mi Theológu
saink; nem e' nyomorn hágditsálnak
hanem ők az Anyaſzentegyház *auctor*
tássát a' Jésus Kristus küldettetésé
mellyből vefzi maga ſzármozását, m
tattyák-meg; a' Jésus Kristus küldet
tését pedig a' jövendölések által, m
lyek azt hirdették, és tsudák által, m
lyek követték, és sokkal elébb történ
nek, mint a' Sz. Irás; nem külömbe
mint ha elébb ſzoknának lenni a' ts
kedetek, mint sem az azokat jegy
könyvek. Hogy ha e'ként mutatta-m
az ember az Anyaſzentegyház *auct*
tássát; könnyen kihozhattya innen a'
vett Sz. Irás könyveinek Istenségét i
rendes állatás formája ellen való *ke*
gös tsavargásnak minden félelme né
fökép', mikor a' mi pártos Atyánkf
val vetekedünk, kik úgy is velünk e
gyütt a' Sz. Irást helybe hagyják. E'

nyság oskolák módjára ſzóllvánn: *est argumentum ad hominem*, avagy magyárán mondvánn: tagadhatatlan igasság.

XXI.

Kérem kötelesenn azokat, kik az Anyaſzentegyházbann, a' hol minden hit vaſzedelmes, semmi főbb hatalmat mérni nem akarnak, hogy emlékezzenek-meg itten arrúl is, hogy még a' világi tudományokhoz is az *auctoritás* rajánn kell járúlnunk. Azt a' természet rendje hozza magával, úgy mondgy meſzſze látó Filozófus, 's egyarsmind Theologus Atya, azt a' természet rendje hozza magával, hogy a' mi minden tudományunkbann az ész engedjen elsőséget az *auctoritásnak*. A' Filozófiábann is az első lépésekre az *auctoritás* tanít bennünket: elébb kell elhinnünk, a'mit bellyebb tudni akarunk. Az ész akkor lépdegel az *auctoritás* rajánn, mikor, a' mit elébb tsak hittünk, már veleit feſzegettyük. A' Filozófus jó hírének, nevének ſzülő annya az emberi tudományoknak hitelessége; az ész tsak tö-

kélletesíti ötet a' maga észre vételei által. Ellenbenn a' Theológiábann elsőséget tart az ész, hogy vezethessen bennünket a' kút-fejekhez, mellyekből kell merdegélnünk; más hová ki nem hat. Az *auctoritás* utánna járúl, megszóllítván bennünket: ímé! ide vigyázzatok itt találjátok-meg, a' mit kell hinnetek; miképpenn kell azokat elrendelnetek. Az *auctoritás* minden tudományokbann országol. A' természeti tudományokbann is főbb az észnél, és az ész csak ö utánna tökélletesíti azokat, a' miket tanúlt általa, minthogy minden természeti tudományok annak határaibann vagynak zárattatva. Egyedűl az Istenes tudománybann engedi az észnek az elsőséget, minthogy e' tudományt mellyet felülmúllya az ész, mástúl semmiképpen meg nem lehet tanúlni, hanem egyedűl valami főbb *auctoritástúl*, hatalomtúl.

S. Aug. L. 2. de ord. cap. 9. et lib. 2. de morib. eccles. cathedr. cap. 2.

Naturae quidem ordo ita se habet, ut cum aliquid discimus, rationem praecedat auctoritas.

XXII.

Nints külömbenn; vagyon a' Kereſz-

reſztény Anyaſzentegyházbann ſzakadatlanúl fennálló *auctoritás*; ennek bizonysága világos. A' ſzámtalan tsuda tételekből nyilvánn való, hogy a' Jésus Kristust a' Mennyei Atya küldötte; meg vagyon mutatva, hogy a' Jésus Kristus elöljáró hatalmat ſzerzett; és az is tagadhatatlan, hogy ő akarta, hogy azonn hatalom fennlégyen egéſzſz a' világ végezetéig. Azonnbann kérdést lehet ittenn támaſztani, ha vallyon az e' igazánn azon eredeti elöljáró hatalom a' mái Anyaſzentegyházbann, mellyet ſzerzett a' Jésus Kristus? E' kételkedésnek eleget teſzünk, tsak egygy kérdést kifejtvénn; az pedig e' légyen: vallyon a' mái Lelki Páſztorok igazánn hívatalbéli követöi e' azoknak, kikre bízta azonn elöljáró hatalmát a' Jésus Kristus? Ha ezek azok, tehát a' hatalom is ſzinte az. Már: olly könnyű megmutatni, hogy VI. PIUS Sz. *Péternek* igaz hívatalbéli követője, valamint könnyű megmutatni, hogy II-dik FERENTZ Tsáſzár, 's egyſzersmind *Magyar Orſzág Királlya*, késöbbi *Unokája*, 's a' Magyar Orſzági

Ki-

Királyságbann hivatalbéli követője I. FERDINÁND *Királynak.* Meg kell te- hát vallani minden réſzre hajlás nélkül, hogy a' Katólika Anyaſzentegyházban fennvagyon mái napiglan azon eredeti igaz fő elöljáró hatalom, mellyet ſzen- zett a' Jésus Kristus. Ennek a' jussa egyedül hogy a' Sz. Irás Isteniségét elönt- be terjeſzſze, és annak foglalattyát m- gyarázza. Nem külömbenn, mint a Polgárok a' Polgári elöljáró hatalom- veſznek *politika* törvényeket, 's a- magyarázására ſzabadságot. Megv- lom! azt mondá egygy ſzéles tud- mányú, 's meſzſze látó Atya: az Eva- gyéliomnak nem hinnék, ha az Any- ſzentegyház *auctoritása* reá nem birna-

S. Aug. contra Ep. Fundam. c. 5. *Ego vero Evangelio non crederem nisi me catholicae ecclesiae commoveat auctoritas.*

XXIII.

A' Relígió dolgábann az *auctorit-* által, mint külömböztető próbakö ál- esméri-meg nagyobb réſze az émber- nek, mellyik félhez réſzelkedjenek. azonn egygy Annya a' híveknek is,

hi-

itetleneknek is. Szavaimat megmagyarázom. A' Katólika Anyaſzentegyházbann hiſzſzük a' Relígió igasságait, és indállyuk magunkat a' látható *auctoritánn*, mellyet hennefzerzett az Isten. A' Prótestánsok több igasságokat nem hiſznek, követvénn az elöljáróiknak, így mint tanítóiknak, *auctoritását*. Igyan hogy kormányozhattya e' nélkül a' községet, melly az értekezésre minden nap elégtelen! ön' magok a' tanúltak is tanításoknak sok ágazataibann a' közönségre, támaſzkodnak mellynek ök tagjaik. Minthogy lehetetlen, hogy azokat illendö figyelmetességgel, a' mit minden matériának felsége, fontossága megkívánn, tövébenn, 's utólsó pontig megismálhassák. A' hitetleneknek nagyobb része semmit sem hiſz, ha csak a' magokat elmebéli tehettségei által megkülömböztetö emberek *auctoritásával* némü néműképpenn nintsen a' dolog megtámogatva. Hány ſzámtalanok vagynak, nem csak az Ifjabbak közzül, hanem a', megett korból is, kik *Baylénak*, *Voltérnak*, *Russónak* csak puſzta neveikkel is, minden

den elöbbeni megrostálást farba rúgván nagy édesenn megelégeſznek? Minden kor, 's minden idöbenn még a' halálo ellensége ellen is tanúbizonysága vala a községnek az *auctoritás*. Bóldogok azok kik a' töryényes *auctoritasnak* ſzavá tánn járnak! illyenek pedig a' Róma Katólikusok. Nagyonn külömböz a' sok sok a' ſzakadásoknak, és a' hitetlenek nek; minthogy mind ketten máshoz r ſzelkedtek. Ezeknek *auctoritása* minde tanúbizonyság nélkül ſzükölködik. V hányat mutatott *Luther Calvinnal* egy gyütt? hányat hozhatnak-elö a' hitetlene *Tzéh Mesterjei?* A' hit tehát közönsége a' Katólikusok, ſzakadások, és a' hitet lenek között; azon külömbséggel mind azonáltal, hogy e' két utólsók hite, tsak emberi hit, tsak egygy nehány tsábítók tsalfa ſzavaitól függ; a' Katólikusok hite pedig Isteni hit, mellyet az ember az Isten ſzavára veſz-bé, és a' melly azonn *auctoritástól*, mellyet maga az Isten ſzerzett, támogattatik.

HE-

HETEDIK RÉSZ.

ALLYON KINÉL LÉGYEN AZ ANYA-SZENTEGYHÁZ FŐ HATALMA?

I.

Az Anyaſzentegyház látható Fő-Hatal-ával nem birnak a' hívek, hanem a' ispökök, kiknek az Apostolok ſzemé-ébe mondotta a' Jésus Kristus: mennye-k, és taníttsatok minden nemzettsé-ket, és kereſztellyétek-meg öket az yának, és Fiúnak, és a' Sz. Lélek-k nevebénn. Taníttsátok öket min-nekre, a' miket én parantsoltam nék-; és ímé! én veletek vagyok minden p, egéſzſz a' világ végezetéig.

Euntes, docete omnes gentes, bapti- Matth. c. 19.
ntes eos in nomine Patris, et Filii, et iritus Sancti; docentes eos servare, aecunque mandavi vobis, et ecce ego biscum sum omnibus diebus usque ad nsumationem saeculi.

II.

II.

Nem külömbenn mint az embe
test, úgy vagyon elrendelve az Anya
ſzentegyház is. Nem egygy dologba
foglalatoskodik annak minden társa
béli tagja. Egygy néhány tagjai a' p
rantsoló, az elrendelő tagjai közzül v
lók. Nagyobb réſze a' parantsolato
elfogadó, azoknak édesenn enge
meskedő tagjai közzé ſzámláltatt
Egygyik a' másika vetésétől sarl
megtartóztassa, a' maga foglalatos
határánn kivül ki ne hasson. Mert ha
egéſzſz test ſzem vólna, hol lenne a' h
lás; úgy mond a' Sz. Apostol? Egy
nagy képtelenség tehát, mikor a' ta
vány a' maga tanítóját tanítani, és a'
a' mága páſztorát legeltetni akarná.

1. Cor. 12, 17. *Si totum corpus oculus, ubi audi*

1. Cor. 12, 28. *Nunquid omnes Apostoli? nun omnes Prophetae? nunquid omnes ctores?*

III.

Jól foly minden mindenütt, ha kiki
ga kötelessége utánn jár. Minden kö
ség hivatalbéli ſzakaſzſzainak ki va
nak

nak ſzabva maga poſztyai; ezeket leg
lább nagy kissebség nélkül nem ſzabad
nkinek elhagyni, annak határait által-
gni; ezen rendes útonn jár az Anya-
ntegyház is. A' lábak, és a' kezek
g nem tamadhattyák a' ſzemeket, és
nyelvet mondvánn: vallyon ti mi jót
ztek? gyomrából nem ſzenvedné, az
os ember az aſzoſzonyt tanítói fövel.

Difficile bile tumet jecur. Horat. L. 1. Od. 13.

inden bizonnyal ím' erre fakadna:

Optat ephippia bos piger.

z ökör lóvá akar válni; mivel nyergét
vánnya.

IV.

A' Püspök egyedül birja azonn
ſzfz igaz, tökélletes Papi fő Hatal-
at, mellyet adott a' mennyei Atya a'
ius Kristusnak. Az a' Püspök Papi
ndbéli rangját nem kissebbíti, hatalmát
m fogyaſztya, hogy ha ő a' maga ha-
mát a' maga alatt valóival közli. A'
üspök engedelme nélkül, úgy semmihez
m foghat senki az Anyaſzentegyház
lgaibann, valamint semmit sem tett
Jésus Kristus a' maga mennyei Attya

aka-

valamint Ááron vólt, hívatalosnak lenni.
A' törvényes küldettetés az egyházi szolgálatoknak ajtaja; ki az akolba nem az ajtónn, hanem más felé mégyen-bé, az nem igaz pásztor, hanem egygy tolvaj egygy zsivány.

Hebr. c. 5. v. 4. *Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatus a Deo tanquam Aaron.*

Rom. c. 10. v. 15. *Quomodo vero praedicabunt, nisi mittantur?*

Joan. c. 1. v. 1. *Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliunde, ille fur est et latro.*

VIII.

Nints több törvényes küldettetés kétfélénél; az egygyik rend kivül való, és egyenesenn magától az Istentől származik. Így küldetett Moyses, és a' Jézus Kristus. A' másik rendes, vagy is rend szerént való: e' szerént rendeltettnek pásztorok a' törvényes Elöljárók által nem külömbenn, mint a' Katólikus Püspökök küldettnek. A' ki e' két küldettetések közzül valamelyiktől nem küldettetett, 's még is Püspöki fővel járó méréssel, annak akarja magát ki adni,

Unde scire debes, episcopum in eccle- S. Cypr. Ep. 66. ad Pupianum 69.
sia esse, et ecclesiam in episcopo, et si
quis cum episcopo non sint, in ecclesia non
esse; et frustra sibi blandiri, eos, qui
pacem cum Sacerdotibus Dei non habentes,
arripunt, et latenter apud quosdam com-
municare se credunt.

VI.

Ignátz Mártyr, ki egyſzersmind
Apostolok tanítványa vala, azt mon-
dá: az Isten, és a' Jésus Kristus fiai a'
hagok Püspökjökkel tartanak. A' kik
ehát Püspökjöknek az ötet illetö enge-
delmeskedést megtagadják, tőle elſza-
kaſztyák magokat, sem az Istennek,
em a' Jésus Krístusnak fiai nem lehet-
ek; következésképpenn méltatlanok az
Anyaſzentegyházra is.

Quotquot Dei, et Jesu Christi sunt, S. Ignat. Ep ad Philad. n. 3.
cum Episcopo sunt.

VII.

A' Püspöki méltóságot maga kénnye
zerént senki sem tulajdonítthattya ma-
gának. Istentöl kell arra mindeniknek,

va-

prophetavit? suscitare mortuos potuit? Horum enim aliquid habere debuerat, ut Evangelium novi juris induceret.

Tertull. *Nemo veniens ex alterius auctoritate ipse eam sibi ex sua affirmatione defendit.*

X.

A' rendes küldettetés a' törvényes páſztoroknak hívatalbéli követtségekből tettzik-ki, hogy ha annak fonala viſſzamenvénn, minden közbe ſzakadás nélkül egéſzſz az Apostolok idejéig terjed, kiket küldött a' Kristus. E' nélkül senki sem járhat a' Katólika Anyaſzentegyházbann Püspöki fővel, semmi tiſztséget nem viselhet. Hą ki talám erőſzakosann bétolta magát valami hívatalba valaha, az ugyan ſzentség törő útálatos herének tartatott minden hívektől, minden időbenn.

XI.

Luther, és *Calvin* nem valának rendesenn küldettve. Sőtt mind ketten e' küldettetésnek lántzát félbe ſzakaſztották mihellyest magokat az Anyaſzentegyháztúl elſzakaſztvánn, óltárt óltar ellen,

ca-

athedrát cathedra ellen állítottak-fel. De talám rend kivül való leve az ö külettetések? Hát hol vagynak a tsudák, ellyek azt bizonyíttsák? Ha a' világ megvitására rendeltettek az Istentöl, a' reájok bízott hatalmat tanúbizonyságok állal kellett vólna nékiek megmutatniok. Hogy hogy adhatunk hitelt puſztádonn ſzavaiknak? Máskép' minden tsalámító embernek mindent kellene hinnünk. Hogy pedig valami tsudát tettenek vólna valaha, sehol sem olvassuk. Annak egygy hamar való elterjedését senki se vítassa. Ám ezt egyedül eſzközlötte az emberi érzékenységeket tsiklándoztató alkotmánnya. Hanem ha igaz tsudának esmérjük azt, hogy azon tanítás, melly az emberi tsalfaságot helybe hagyta, a' földiekhez ragaſzkodott községet maga *ragujára* ſzoktatta.

Ragú (*Ragout*) Frantzia sok féle füſzerſzámokkal, 's ſzerekkel kéſzült eledelt jelent. Itt, a' minden féle tévelygésekből öſzvehabartt, 's testi érzékenységeket hízlaló keveréket értsed.

XII.

Jurieu el akarja hitetni az okos, t
bölts világgal, hogy az igasság annak
ki azt mások elébe terjeszti, törvény
auctoritást tulajdonít. De ez az ő áll
tása két félé néz. Ha általa ezt ér
hogy a' rend szerént, és a' rend kiv
való küldettetésnek igassága törvény
auctoritással ruházza-fel azon embe
ki azt megtzáfolhatatlan bizonyságokk
megmutatta; kezet tsapunk vele. Hog
ha pedigleh az igasság nevezete nem
egyebet tészén nála, hanem tsak, hog
mind igaz az, a' mit valaki igaznak tar
már itt háttal fordúlunk ő kegyelméne
Mert az igasság, vagy is arra való j
még itt meg nem veti fundamentomát
törvényes auctoritásnak. Minthogy mi
den magájénak mondhattya; mert mi
den elhiteti magával, hogy az igasság
tart, 's jár.

XIII.

A' lelki igazgatás formája nem *de-*
mocratica, vagy is nem polgari. A' Jé-
sus Kristus nem a' községhez szóllott,
midön azt mondá: mennyetek, tanittsa-

tok,

tok, kereſztellyetek nemzettségeket. De *aristocraticának*, vagy is nemesinek sem lehet azt mondani; minthogy az ő hívatalbéli tagjai nem egyenlő, 's azon egygy tekintetbenn tartattnak, azon egygy auctoritással járnak. Annál kévesebbet tulajdoníthattyuk nékie a' *Monarchiát*, vagy is a' tellyes hatalommal való egygy személyre ſzorított uralkodást; mert a' fő hatalma nintsen tsak egygyre határozva. Minémünek kell tehát azt esmérni? Réſzſzerént *Monarchiának*, réſzſzerént *Aristocraticának*, kinek tsak egygyetlen egygy fő hatalommal bíró feje vagyon; de az is az Anyaſzentegyház ſzoros törvényeire köteles.

XIV.

Az Anyaſzentegyházbann egygy látható fő Igazgatónak kell lenni; minthogy egygy nem lehet, és a' maga egységét meg nem tarthattya, ha tsak az ő tagjai egygy köz Pont által egybe nem kaptsoltattnak. E' fő Igazgató a' Római Pápa, ki úgy mint hívatalbéli követője *Péternek*, Istennek rendelése ſzerént, az Anyaſzentegyház fő Páſztorai között első

nem tsak ſzemélyére, 's hívatalbéli tekintetére nézve; hanem az Egyházi hatalmára nézve is. Az ő kötelessége gondoskodni, hogy az Anyaſzentegyház törvényei az egéſz világonn gyakorlásbann légyenek; a' közönséges zsinatokat, mikor ſzükséges, egybe hívatni; ha kik fejességekből megjelenni nem akarnak, azokat az Anyaſzentegyház egységéből kitudni. Úgy mint közönséges Attya a' Kereſzténységnek, ſzabhat újj törvényeket, azokat az Anyaſzentegyház elejébe terjeſztheti; de mind addig tellyes divattyokbann nem lehetnek, míglen a' többi Püspököktől jóvá nem hagyattatnak.

S. Hieron. adv. Iovinian. *Unus eligitur, ut, capite constituto, ſchismatis tollatur occasio.*

Matth. 16. v. 10. *Tu es Petrus, et ſuper hanc petram aedificabo ecclesiam meam.*

Tellyes divattyokbann nem lehetnek, míglen a' többi Püspököktől jóva nem hagyattatnak, ezt nem úgy kell érteni, mintha a' Pápának a' hit és erköltsi dolgokrúl ſzóló törvényei, mikor azokat a' Cathédrából ſzóllván, hozta, a' többi Püspököknek jóvá hagyásától vennék tsalhatatlanságokat; mivel

oda

oda alább a' IX-dik Réſznek 5-dik paragraphusára tett jegyzésbenn megmutatom, hogy a' Római Pápa Kristus' rendelése ſzerént függetlenül a' többi Püspöktől, mikor a' cathedrából ſzóll, a' hit, és erkölcsi dolgok eránt tsalhatatlan, és a' közönséges zsinatnál is főbb auctoritású.

XV.

A' Püspökök az ő hatalmokat magától a' Jésus Kristustúl vették, nem pedig a' Római Pápától, kihez ők hasonlók, kivévénn az egygy Elsőséget, mellyet a' Jésus Kristus ſzerzett egyedül az egygyességnek megmutatására, 's megtartására. Ők a' hit dolgábann, és az Anyaſzentegyház fenyítékének (disciplina ecclesiastica) eligazításábann a' Pápával ítélő Bírák olly meghatározás alatt mindazonáltal, hogy az ő hatalmok a' megyéjekenn kivül ki nem hat, a' Pápáé pediglen az egéſzſz világra kiterjed.

Quamvis apostolis omnibus post resurrectionem suam parem potestatem tribuat, tamen ut unitatem manifestaret, unam cathedram instituit, et unitatis ejusdem originem ab uno, incipientem sua autoritate disposuit. S. Cypr. L. de unitate ecclesiae.

XVI.

XVI.

Vigyázzatok magatokra ti pásztorok! és az egésszsz nyájra, mellyenn a' Sz. Lélek titeket Püspökökké tett az Isten Anyaszentegyházát vezérelni, mellyet a' Kristus az ö vérével keresett. Mindenekbenn magadat adjad például a' jó tselekedetekbenn, a' tudománybann, a' tökélletességbenn, a' megért erkölcsbenn, hogy a' kik ellened vagynak, megszégyenüllyenek, semmi gonoszt nem mondhatvánn ellened. Legyetek én követöim, a' mint én is vagyok a' Kristusé.

Act. 20, v. 28. *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos, regere ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

Tit. 2, v. 7. *In omnibus te ipsum praebe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in gravitate.*

1. Cor. c. 4. v. 16. *Rogo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi.*

XVII.

Legeltessétek az Istennek köztetek való nyáját, gondot viselvénn nem kénszerítésböl, hanem szabad akaratból Isten

ten ſzerént. Sem az undok nyereség kedvéért, hanem jó akaratból; sem úgy mint uralkodvánn az Úr örökségénn, hanem példája lévénn a' nyájnak ſzívből. A' fő páſztorok hatalmának mutató jele légyen a' ſzelídseg, és a' ſzeretet. Tsupa lehetetlenség, hogy az erőſzak ſzülö anya lehessen az igaz Relígiónak. Újj, s hallatlan tanításnak kell lenni annak, gy mond Sz. Gergely, melly verések ltal terjeſzti a' hitet; a' fegyverbenn öldözött Apostolok ſzint mutató kereſztényeket ſzerezhetnek, igaz kereſztényeket soha sem. A' mi Istenünk az erőltetett ſzolgálatot soha sem kívánnya; nem akarja kénſzerítve vallatni magát. Ha ötet imádjuk, nem az ő javáért, a' mi haſznunkért kell imádnunk ötet.

Pascite, qui in vobis est, gregem Dei; providentes, non coacti, sed spontanee secundum Deum, neque turpis lucri gratia, sed voluntarie; neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo, 2. Petr. c. 5. v. 2, 3.

Nec religionis est cogere religionem, quae sponte suscipi debeat, non vi; cum et hostiae ab animo libenti expostulentur. Tertull. ad Scapulam ed. Rigalt. p. 85. et Apolog. S. Greg. M. lib. 2. Ep.

Nemo

ind. 11. epistol. 52. ad Joan episc. Jerosol.

Nemo se ab invito coli vellet, ne homo quidem.

S. Hilar lib. 2. ad Constant.

Deus universitatis non indiget necessario; non requirit coactam confessionem, nostra potius caussa, non sua, venerandus est.

XVIII.

Szelídek legyetek, és engedelmesek; de a' mellett mindazonáltal a' henye lankadtság, gyáva félénkség hatalmat ne vegyen rajtatok. Prédikállyad az Igét, légy rajta alkalmatosann, alkalmatlanúl; feddödzél, esedezzél, dorgály minden békességes türéssel, és tanítással. Az igaz buzgóság mindenkor magával megegyez; az ellen mondások lankadt fáradtságba ejthetik ugyan, de feltett tzéllyától azt soha végképpenn el nem idegenítik; az elveſzett juhait másoknak egéſzſz megneheztelésejig is keresi, 's hajháſzſza.

2. Tim. c. 4. v. 4.

Praedica verbum, instà oportune, importune: argue, obsecra, increpa in omni patientia, et doctrina.

XIX.

Jaj az Israel Páſztorinak, kik ö magokat legeltetik vala! nem a' nyájak legel-

eltettnek e' a' páſztoroktól? mind a' elki, mind a' világi kormányozásnak tólsó tzéllya a' haſzon, és bóldogúlás. e nem azok haſzna, és boldogúlása, k kormányoznak, hanem azoké, kik ormányoztattnak. Nem ön' magáért, nem a' nyájért vagyon a' Páſztor.

Vae pastoribus Israel, qui pascebant Ezech. c. 34.
met ipsos: nonne greges a pastoribus v. 2.
scuntur?

XX.

Engedjetek a' ti elöttetek jároknak, birtokok alatt legyetek; mert ök vigyáznak, úgy mint kik ſzámot adnak a' ti lelkeitekért, hogy örömmel tselekedjék azt, és nem nyögve; mert az néktek nem haſznál. Ha ama vezetöknek, kiket Isten adott néktek, út mutató ujjaikat nem követitek, kerengeni, tsavarogni fogtok, az orſzág útyánn nem járhattok soha.

Obedité praepositis vestris, et subja- Hebr. c. 13.
cete eis, ipsi enim pervigilant, quasi ratio- v. 17.
nem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes; hoc enim non expedit urbis.

XXI.

XXI.

Kereſztények! még egyſzer mondom néktek, engedelmeskedjetek a' ti Püs pökjeiteknek, valamint engedelmeskedet Jésus Kristus a' maga Attyának. Juhak kövessétek páſztorotokat, soha el n hagyjátok ötet. De azt mondjátok, ha Páſztornak tanítása meg nem egygye az ö erköltseivel, vaj mi tévök legyün Emlékezzetek itten arrúl: hogy ö az A postolok ſzékénn ül; tzelekedjétek, a mit mond, nem a' mit tselekeſzik. Meg kell betsülnünk az Elöljárókat, ámbátor ök meg nem betsüllik is hívatallyokat.

S. Ignat. ad Smyr. n. 8. *Omnes episcopos sequimini, ut Jesus Christus Patrem.*

Ignat. Ep. ad Philad. n. 3. *Ubi pastor est, eodem, ut oves sequimini.*

Matth. c. 23. v. 2, 3. *Super cathedram Moysi sederunt scribae, et pharisaei, omnia ergo, quaecunque dixerint vobis, servate, et facite: secundum opera vero eorum nolite facere. Dicunt enim, et non faciunt.*

XXII.

Az engedelmeskedésnek, mellyel tar-

artozunk a' fő Pásztorinknak, vagynak határai. *Rationabile obsequium.* Engedelmeskedésből soha sem szabad vétkezni, roszszat tselekedni. Parantsol valaki az Isten, és az ember ellenkezőt kíván? Inkább, az Istennek, mintsem az embernek kell engedelmeskedni. Elhatalmolott, elszakasztotta magát egygy néhány Püspök a' többi Püspököktől a' végett, hogy maga új tanítását elterjesztgesse, és azon, van testestől lelkestől, hogy benneteket eltsabíttson, maga kerenges úttyára nagy tekintetének, színe alatt édesíttsen; ne halgassátok ötet, úgy mint hamis, és tsalóka embert vesbétek-meg ötet, az egygyesség mellett maradjatok-meg.

Nunquam per obedientiam malum fieri debet. S. Gregor. mag. lib. 35. moral. c. 12.

Melius est obedire Deo, quam hominibus.

Cavete in obedientia fratres mei: sub ipsa enim potest latere fel draconis sub specie mellis, lupus sub pelle ovina. S. August. Serm. 7. ad fratres in eremo.

XXIII.

Az Anyaszentegyház, ha szükségesnek

nek lenni láttya, a' bünösöket maga k
béléböl kitüdhattya; azoknak ama le
javakat, mellyek a' Hívek közönsé
illetik, vagy réfzfzerént, vagy átallyába
megvonhattya. Ám hogy hogy neml
ne azon közönségnek, mellyet maga
Isteni Böltsesség állított fel, olly Jus
mellyel minden más *política* közön
bír, tudni illik: hogy a' nyakassana
lene törekedö kortsokat fzámkivethe
avagy öket mind a' polgári jussaik
mind azokkal öfzve kaptsoltt hafznai
túl megfofzthassa.

XIV.

Akkor él e' jussal, e' hatalmával
Anyafzentegyház, mikor egygy val
maga kebeléböl kirekefzt. Az An
fzentegyházból ki rekefzttetett bün
deák nyelvenn fzóllvánn *excommun*
tusnak, a' büntetés: *excommunicátió*
mondatik. Két féle pedig az Anyafz
egyházbann e' büntetés: nagyobb,
kissebb. Az elsö által kirekefzttetik
bünös a' híveknek közönségéböl olly
mánn, hogy az sem fzentségekkel n
élhet, sem azokat másoknak ki n

fzol-

olgáltathattya; sem, mikor valami Isteni ſzolgálat tartatik, jelen nem lehet, sem annak gyakorlásában némű némű ſzót nem vehet; és erről kell a' Jésus Krisztus ama' ſzavait érteni: *Sit tibi sicut ethnicus, et publicanus.* Légyen néked, mint a' pogány, és a' publicánus. A' kissebb *excommunicatio* által megfoſztatik a' bünös egyedül a' ſzentségeknek vételétől, megmaradván mindazonáltal hatalma a' ſzentségeknek kiſzolgáltatására, és a' hívatalnak, 's *Beneficiummoknak* jövedelmeknek kioſztására.

Si autem ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus. Matth. c. 18. v. 17.

XXV.

Az elsö büntetés az Anyaſzentegyház büntetései között leg-nagyobb; ez az utólsó ſzere a' leg-nagyobb gonoſzságoknak megorvoslására. Nem is ſzokott véle élni elébb, mintsem megpróbálta minden azon módokat, mellyeket e' féle állapotbann javasol a' Kereſztény ſzeretet.

XXVI.

Az Anyaſzentegyház lelke nem kívánnya, hogy e' nagy, 's kemény fenyíték,

ték, és büntetés alá vettessenek a egéſzſz közönségek, p. o. egygy egéſzſ város, egygy egéſzſz ſzerzetes Társaság egygy fö tekintetü egéſzſz oskola; me illy állapatbann nagy könnyenn tsorb ſzenvedhetnek az ártatlanok a' vétkes között. Az e' féle közönségnek nagyo réſze vétkes, leg tanátsossabb akkor ſ ve réjtekébenn a' megorvosolásért az galmas Istenhez nyögve fohászkodni, b kességes türéssel a' borzaſztó vétkeke 's hibákat elſzenvedni; és a' mibenn mi Eleink sokſzor, óh fájdalom! nagy botlottak, ſzemesenn azt is elkerülni.

Innoc. IV. in sexto tit. de sent. excommun. c. Romano.

In universitatem, et collegium profe ri excommunicationis sententiam pro bemus.

S. Thomas. in Suppl q. 22. a. 5.

Non est probabile, quod aliqua com munitas ita tota ad malum consentiat quin aliqui eint dissentientes.

S. August. contr. Ep. Parmen.

Cum uero idem morbus plurimos oc cupaverit, nihil aliud bonis restat, quam dolor, et genitus.

XXVII.

Az Anyaſzentegyházból kirekeſzt

men-

mennyköve, az Egyházi fenyítéknek tartalékja, és felette hathatós eſzköze, a' híveknek az ö hívatallyokbann való megtartásra. Mindazonáltal igen tapogatva, 's okosann kell véle élni. Mert a' tapaſztalásból nyilvánn való, hogy ha ítélet nélkül minden apróságnak harcaibann engedez, nintsen sikere, sennin sem fog; több kárt, ſzokott okozni, mint haſznot.

Conc. Trident. sess. 24. c. 3. decreto de reformat.

Quamvis excommunicationis gladius nervus sit ecclesiasticae disciplinae, et ad continendos in officio populos valde salutaris; sobrie tamen, magnaque circumspectione exercendus est: cum experientia doceat, si temere, aut levibus ex rebus incutiatur, magis contemni, quam formidari, et perniciem potius parere, quam salutem.

XXVIII.

Az Anyaſzentegyházból való kirekeſztés tsak azoknak ſzolgál büntetésül, kik tőle tartanák, és tsak addig haſznos, miglen a' bünösnél a' Relígió, és az Egyházi Hatalom betsületbenn, tiſztelletbenn, és maga tellyes divattyábann áll.

El-

Ellenbenn a' ki az ő kereſzténységéről már annyira lemondott, hogy azt megvesse, avagy olly hatalmas ember, hogy azt büntetlenül megfertőztethesse; az alkalmatosságbann tanátsossabb véle nem élni. Ez okból igen vélte bötsátkozott az Anyaſzentegyház e' ſzerrel való élésséhez még akkor is, mikor leg-kevésnyeb vala az ő fennyítéke, 's inkább tűrſzenvedte maga kebelébenn az félre rugóldozó, 's út félre kitsapó Páſztorokat, mint sem hogy rajtok kiadjon, öket e' tsapással illesse, 's így maga tekintetét, auctoritását holmi agyaskodó tsapodár emberek tzégérjére önként kitegye, 's leg-drágább kintsét az egységet némü némüképpenn felbontsa, megtsonkíttsa. Ha e' dítséretes ſzokásától olly régenn el nem állott vólna, mái napiglan Angol orſzágbann virágzana a' Katólika Religió.

XXIX.

Válamint a' Hatalom, mellynek ſzüleménnye a' kirekeſztés, lélek ſzerént való, nem külömbenn az ő tettei is. Annakokáért az e' féle kirekeſztés a' kirekeſz-

teſzttett ſzemélynek polgári környülállásában, semmi változást nem tészen. Meg nem foſztya ötet sem Hatalmától, sem Hivatallyától; sem Egyházi Birtokától, mellyel törvényesenn él vala. Röviddenn: az Anyaſzentegyházból kirekeſzttetett ember, töle elſzakaſzttatott Tag; ollyan Tag, melly az ö lelki javaival nem élhet. Ö pedig Pogány; megmarad mindazonáltal a' közönségbenn polgárnak, és maga házájábann házanak.

XXX.

A' lélek ſzerént való hatalom, 's pasztorsolat ſzerént azzal, ki *nótorie*, vagy is nyilvánn kitudott az Anyaſzentegyház kebeléből, nem ſzabad a' híveknek társolkodni, ötet köſzönteni, vele imádkozni, dolgozni, enni; 's a'. t. Ez öt eseteket; mindazonáltal kivévénn: 1.) hogy ha reménységet nyújt a' megtérésre, ſzabad haſznos eſzközökkel körülettejárni. 2.) Hogy ha házas a' ſzemély a' viſzontag való kötelesség hozza magával, hogy egygyik réſz a' másikát tellyességgel el ne hagyja. 3.) Azonképpen köte-

leztetik a' fiú is az Attyához, a' há
Tseléd a' házi Gazdájához, a' rab a
Elöljárójához, a' jobbágy a' maga Kir
lyához. 4.) Nem vétkezik, a' ki tud
lanságból az ollyan ſzeméllyel jár, k
5.) Végtére: az sem, kinek elkerülh
tetlenül véle kell bánni.

Si pro delictis anathema quis efficiat
Os, orare, vale, communio, mensa
getur
Haec anathema quidem faciunt, nep
sit obesse
Utile, lex, humile, res ignorata,
cesse.

XXXI.

Az okok, mellyek által kénſzer
tik az Anyaſzentegyház a' Kristustól
ezen Hatalmával az elhasonlott fiai
len élni külömbfélék. 1.) Az Isten
telete; ez által t. i. akarja az Eretnek
nek, és sok más gonoſz mihaſzna em
reknek rakontzátlan ſzájokat bédugni
megmutatni, hogy ö nem ánnya
gyámnéja a' hibáknak, 's gonoſzságok
2.) A' fenyítéknek fenntarsása. E'
r

rel kikülözöl a' házából mind azokat, kik durva nyakasságjokkal ellene ágaskodnak. 3.) A' józan erköltsök. Ezeknek fenntartására ki rekeszti maga társaságából mind azokat, kik gonosz, mételyes példájokkal az ártatlanokat némü némüképpenn megveszthetnék. 4.) A' bünösöknek megtérése, 's idvessége. A' ki tudás által az elöbbeni farba rugott engedelmességre ismét viszszahozza az embert. Mikor pedigien kihirdeti, közönségessé tészi az Anyaszentegyház a' kitudást, ez által a' bünöst nem akarja elveszteni, hanem keresi egyedül az ö megtérését, bóldogúlását.

NYOLTZADIK RÉSZ.

A' KÉT HATALOMNAK KÜLÖMBSÉGÉRÜL.

I.

Két Hatalom vagyon e' világon az emberi nemzet kormányozására rendelve. Egygyik lelki, mellyel birnak a' Püspökök;

kök; a' másik világi, mellyel országolnak a' Királyok. Mind a' kettőnek szerzője az Isten, kitől vagyon minden Hatalom. Keresztények! adjátok-meg a' Tsászárnak, a' mi a' Tsászáré, és az Istennek, a' mi az Istené.

Gelasius P. Ep. 8. ad Anastas. Imp. conc. Labb. t. 4. pag. 1182.

Duo quippe sunt, quibus principaliter mundus hic regitur, auctoritas sacra Pontificum, et Regalis potestas.

Rom. cap. 13. v. 1.

Non est enim potestas nisi a Deo: quae autem sunt, a Deo ordinatae sunt.

Matth. c. 22. v. 22.

Reddite ergo, quae sunt Caesaris, Caesari, et quae sunt Dei, Deo.

II.

E' két Hatalomnak felállítása, mellyből az emberi nemzetre mind e' jelen való, mind a' következendő életben számtalan jók hárúlnak az Isteni gondviselés, főbb ajándékjainak egygyike. Illik azért, hogy e' nagy kegyelmét leg érzékenyebb háláadatossággal vegyük.

Justin. in constit. ad epist. Patriar. nov. 6.

Maxima quidem sunt dona Dei in hominibus a suprema collata clementia; sacerdotium, et imperium.

III.

III.

Mind a' kettõnek vagyon aránnya, mellyet ez is, amaz is el akar találni. A' világi Hatalom ügyel az emberek jelenvaló életének bóldogúlására; a' lelki Hatalom pedig ſzorgoskodik a' jövendõbéliről. Olly mennyei ajándék mind a' kettõ, mellynél felségessebbet az emberi nemzet eredetétõl fogva nem látott, 's azért meg nem betsülhet.

Potestas, ecclesiastica est, . . . ad aedificationem ecclesiae militantis secundum leges Evangelicas pro consecutione felicitatis aeternae. Gerson de potestate ecclesiae.

IV.

Nem akarta az Isten maga alkotmányinak bóldogságát egygy kézre bízni; hanem két külömbözõ Elöljárókat rendele, mellynek egygyike Polgárjainak kellemetes, 's békességes napokat ſzerezzen; a' másika pedig öket Isten Fiává, tulajdon orſzágának örökössévé, és a' Kristus örökös társává tegye, 's tökélletesíttse minden jóbann.

Amarias autem sacerdos, et Pontifex vester in his quae ad Deum pertinent, Paralip. 2. c. 19. v. 11.

prae-

praesidebit; porro Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Juda, super ea opera erit, quae ad Regis officium pertinent.

1. Timoth. c. 2. v. 2. *Ut quietam, et tranquillam vitam agamus.*

Rom. cap. 8. v. 17. *Si autem filii, et haeredes; haeredes quidem Dei, cohaeredes autem Christi.*

V.

Mikor az Isten e' két féle Elöljárókat szerzette, egygy más ellenébe azokat nem állította. Ő egygyességnek, békességnek, nem egyenetlenségnek, zürzavarnak Istene. Az Isteni böltsesség maga ellen ki nem kelhetett. Inkább arra arányzott ő, hogy egygyik a' másikát támogassa, 's költsönös erövel, 's igyekezettel elömeneteleket szaporíttsák. E' két Elöljáróknak egysége, olly menybéli ajándék melly által mi rajtunk az emberekenn mind a' kettö nagyobb erö, és hathatósságot kap az Isten akaratyának bételly esítésére. Jól igazgattatik mindenkor e' világ, ha e' két Elöljárók egygyet értenek, ha meghasonlanak pedig

dig a' leg-okossabb intézettyeik gyakrabbann veszedelmesek.

Non enim utriusque institutor Deus in destructionem ea connexuit, sed in aedificationem. S. Bernardus epist. 244.

Ad divinam gratiam referendum est, cum vota principum concordant animis sacerdotum. Concil. Aurelian. V. an. 1549. t. 1. conc. Gall.

Cum regnum, et sacerdotium inter se conveniunt, bene regitur mundus, floret, et fructificat ecclesia. Cum vero inter se discordant, non tantum parvae res non crescunt, sed etiam magnae miserabiliter dilabuntur. Ivo Carn. Ep. 46. ad Paschal. sum. Pont.

VI.

E' kétféle Elöljáróknak egysége, soha sem okozhat némü némü függéseket, alattvalóságot egyiknek a' másikától. Mind egyyike határozatlan, független, és a' maga határaiban ön' tulajdonossa. Mind a' kettönek különösenn ön' magának vagyon módja a' magát illetö engedelmességet megszerezni. Köteles egyyik a' másikának segítségül lenni; de nem úgy mint a' másiknak alattvalója,

lója, 's tőle függője; hanem úgy mi
szövettségesse, 's egygyet értője.

VII.

A' lelki Elöljáróknak a' kötelesség
a' híveket megínteni, hogy a' Kirá
parantsolatokat hívenn bétellyesítsé
követvénn a' Jésus Kristusnak példáj
ki a' Zsidókhoz mondotta: adjátok m
a' Tsászárnak, a' mi a' Tsászáré; n
különbenn követvénn az Apostolok
kik a' nevendék Keresztényeket a' v
gi Hatalom alá vetették lenni mo
ják, 's tanítták. De viszont a' vil
Fejedelmek kötelességekbenn is jár, hog
ha a' szükség hozza magával, minden
hettségeket, auctoritásokat arra ford
ni, hogy jobbágyaik azokbann, a' mi
lelki igazgatást, s kormányozást illet
a' Papjaiknak engedelmeskedjenek.

Tit. cap. 3. v. 1. *Admone illos, principibus, et po
staribus subditos esse, dicto obedire.*

Leo Pont. Maxim. ad Leon. Aug. ep. 125. ed. Par. 1675. *Debes inconcusse adversus
giam potestatem illi non solum ad mu
regimen, sed maxime ad ecclesiae p
stadium esse collatam.*

VIII.

Az Anyaſzentegyház a' *Státusba* vayon béóltva, és viſzont a' *Státus* az nyaſzentegyházba. A' Páſztor magayájával engedelmeskedjen a' világi dolokbann a' *Státus* törvényének, a' Kiály a' maga népével a' lelkiekbenn az nyaſzentegyház törvényének; a' *Stásbann*, és az Anyaſzentegyházbann ndennek kőltsönösnek kell lenni. Ezt dig a' Kereſztény *Státusról* kell érteni. ert kik az Anyaſzentegyházonn kivül gynak, azokhoz néki semmi köze, vek egységet nem tart.

Quid enim mihi de iis, qui foris sunt, 1. Cor. c. 5. *dicare? Nam eos, qui foris sunt, Deus* v. 12. *dicat.*

IX.

E' Papi, és Királyi Hatalomnak gyetértése áll tehát 1.) abbann: hogy Püspökök híveikkel a' világi dolgokn a' Királyoknak, és viſzont a' Felelmek Népeikkel a' lelkiekbenn engemeskedjenek a' Püspököknek. 2.) A' sönös óltalmazásbann nem ugyan y, mintha egygyik hatalom a' másiká-

kától függne; hanem, mivel egygyet értenek, és úgyan pedig függetlenül. 3.) végtére abbann áll; hogy a' Fejedelem soha sem lehet Bíró, és Tanító a' valódi, 's merő lelki dolgokbann; hasonlóképpenn a' Pápa sem avathattya magát a' Fejedelmek dolgaibann; ha pedig néha történik, azt egyedül tselekeſzi jó tamátsból.

X.

A' lelki Hatalom e' jussokkal bír. Elsöbenn: az Isten Igéjét hirdeti a' népeknek, és azokat kereſzteli. Nékem adatott minden hatalom, úgy mond a' Krisztus, az égbenn, és a' földönn; elmenvénn azért taníttsatok minden nemzeteket, megkereſztelvénn öket az Atyának, és Fiúnak, és Sz. Lélekнek nevébenn, tanítvánn öket megtartani mind, a' miket parantsoltam néktek.

Matth. c. 28. v. 18. *Data est mihi omnis potestas in coelo, et in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, et filii, et spiritus sancti, docentes eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis.*

Másodſzor: a' Földönn megkötöz,

's

a' felóldoz. E' jus eleinten egyedül Péternek vala megígérve, annakutánna mindnyájoknak az Apostoloknak adattatott e' szavakbann: vegyétek a' Sz. Lelket; a' kiknek bünöket megbotsáttyátok, megbotsáttatnak nékik, és a' kiknek megtartyátok, megvagynak tartva.

Quodcunque ligaveris super terram, Matth. c. 16. *erit ligatum et in coelis, et quodcunque* v. 19. *solveris supet terram, erit solutum et in coelis.*

Accipite Spiritum sanctum: quorum Joan. c. 20. *remiseritis peccata, remittuntur eis, et* v. 22. *quorum retinueritis, retenta sunt.*

Harmadszor: a' Sz. Titkokat, Mystériomokat a' Jésus Kristus emlékezetére megüli. Ezt tselekedjétek, monda ö az Apostolinak, az én emlékezetemre; és azokat nem különbenn mint a' többi Sácramentomokat a' híveknek kiszolgáltattya.

Hoc facite in meam commemorationem. Luc. c. 22. v. 19.

Negyedszer: a' nyakas, 's megáltalkodott bünösöket megbünteti. E' just már az Apostolok, 's maga a' Jésus Kristus nyilvánn kijelentette ezén szavaibann:

ha

ha egygy valaki az Anyaſzentegyházat nem halgattya; légyen néked mint a' Pogány, és Publicánus.

Matth. c. 18. v. 17. *Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus, et publicanus.*

Ötödſzör: az Egyházi Fenyíték törvénnyei által jó rendbe ſzedi, 's fen tartya, és a' lélek ſzerént való Korm nyozásra ſzolgákat rendel. E' juſti egéſzſz Régiség a' Püſpököknek tulaj nította, és egéſzſz XIV ſzázadoknak folyása alatt ſzakadatlanúl maga divat tyában fennmarada. Ezekből áll a Lelki Hatalom; 's innen kitettzik, ho ő legkissebbenn sem arányoz a' földiek

XI.

A' Kiralyi Hatalom ezen kötele gekkel jár. Elsöbenn: tartozik min ſzorgalommal azon lenni, hogy a' S tus törvényei maga divattyábann lég nek, és ha a' környülállások úgy hozz magokkal, újjakat is ſzabjon; a' tör nyek általhágóit testi, avagy pé büntetéssel, avagy pedig, ha olly ſz nyü a' bün, halállal megbüntesse.

Má-

Másodſzor: a' más Hatalmasságokkak ellenségeskedö bérontások ellen tartozik a' Király maga alattvalóit védelmezni, a' környülállások mellett békeséget kötni, avagy hadat indítani; az ügyenetlenségeket, zürzavarokat, melyek ollykor elöladódnak, eligazítani, és az igasságot vagy ön' maga által, vagy arra rendelttetett Elöljárói által kinek kinek minden tekintet, 's ſzemély válogatás nélkül kiſzolgáltatni.

Harmadſzor: a' maga alatta valóinak tartozik adót kiſzabni, hogy Királyi kintses kamarája mindenkor elegendö légyen a' *Státus* ſzükségeinek elgyözésére.

Negyedſzer: a' Relígiót az ö tanításában, fenyítékjében, erköltsi oktatásában, és annak ſzolgáibann tartozik támogatni, 's védelmezni. A' kitsapóknak ſzemtelenkedö, 's másokat maſzlagító tetteiket megzabolázni, és ha a' gonoſzság temérdeksége immár fellyebbhágott, azokat kemény büntetés alá vetni. A' Fejedelem egyſzersmind Püspök a' külsö dolgokbann, ki a' jó rendet min-

de-

denütt védelmezése által fenntartya, az Anyaſzentegyházbann annak törvényeit támogatvánn, a' ſzerzetes házakbann, a' bétsúſzott viſzſzaéléseknek kiirtásárá a' maga auctoritásának méltóságával, é ha a' ſzükség megkívánnya, az Anyá ſzentegyház Auctoritásának segittség hívásával is.

Egygy ſzóval: a' Király egéſzſz *tussábann* a' jó rendnek Gyámja, 's Attyá Ő a' megmásolhatatlan Királyi Jussá mellett védelmezője a' jó erköltsnek, és az élő Isten boſzſzújának a' gonoſzokra kiſzolgáló eſzköze. Ő néki mindazonáltal hatalma vagyon az emberekre testiképpenn, valamint a' Püspököknek lelkiképpenn.

Constant. Mag. apud Euseb. lib. 4. de vita Constant.

Vos intra ecclesiam episcopi, ego extra ecclesiam episcopus sum.

Rom. cap. 13. v. 4.

Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit.

S. Chrys. Hom. 4 de verb. Is. ubi de facto oziae.

Regi corpora commissa sunt, sacerdoti animae.

XII.

Fonákul forgattya ki az Istentől béhozott rendeléseket, ki az igázánn való lelki

lelki dolgokra a' Fejedelemnek némü né-
mü hatalmat tulajdonít. A' Fejedelem
nem azok számából való, kikhez szóllott
Jésus Kristus: mennyetek az egész világra, taníttsatok, és kereszteljetek
minden nemzeteket. Hallyuk e' dolgul ama' Királyok példáját, kit az Anya-
szentegyház leg *kereszténnyebb*, Király-
nak, és maga *korossabb* Fiának nevez,
XV-dik *Lajost*: egyedül az Anyaszent-
egyház' tulajdona, úgy mond ö, meg-
határozni, mit higyjen, tegyen, avagy
mihez tartsa magát az ember a' vallás
dolgábann; ö maga tudja, mik fogana-
tossak a' vallás dolgábann, az ö tör-
vénnyei, parantsolattya mi hasznnal
járnak a' hívek megkötözésébenn. A'
világi Hatalom soha semmiféle esetbenn
ne merészellyen a' hit tanítása ellen, a-
vagy a' valódi lelki dolog ellen maga
parantsolattyával kikelni. Vallyon miért
hízelkedik az ember a' Királyoknak, 's
az öket nem illetö tekintetet, auctoritást
nékiek miért tulajdonittya? ön' magától
felségesenn fényeskedik a' Királyok szé-

l'Arret du cons. du Roi du 24. Maji 1766.

ke

ke, nintsen ſzüksége a' másoktól költsö-
nözött hímekre.

2. Paral. 26. et 1. Reg. cap. 13. v. 10. *Non est tui, Oziá, ut adoleas incen-sum Domini, sed sacerdotum.*

XIII.

Iſzonyú rút vétek, azt mondja egyg Keréſztény Tſáſzár, hogy ha egygy v laki, nem lévénn a' felſzentelttetett Pü pökök laistromábann, a' lélek ſzeré való környülállásokba avattya magá A' világi ember, úgy mond egygy má Tsáſzár, akármi felséges, 's ritka talen tomokkal, tudománnyal, erköltsökke bír, mind addig meg nem ſzünik a' Pap nak juhatskája lenni, míglen világi em ber marad. Hogy hogy meréſzeltek te hát ti, minthogy mindenkor még juha vagytok, a' ti Páſztoraitoknak Bírái len ni? honnan, 's kitől kaptatok just, tsu pánn felfúvalkodásból avatkozni azo dolgokba, mellyek nálatoknál határozat lanúl felségesebbek? a' Fejedelmek, nem de világi emberek? juhak tehát nem kü lömbenn, mint az alattok valók.

Ne-

Nefas enim est, qui sanctissimorum episcoporum catalogo adscriptus non est, illum ecclesiasticis negotiis, et consultationibus sese immiscere. Theodosius jun. epist. ad Synod. Ephes. tom. 3. conc. p. 441.

Quantaecunque enim religionis, et sapientiae laicus existat, vel etiam si unica virtute interius polleat, donec laicus est, ovis vocari non desinit. Basilius Imp. apud Conc. oct. 10. Conc.

Quae ergo vobis ratio est, in ordine illum constituris, pastores verborum subtilitate discutiendi, et ea, quae sunt super vos, quaerendi, et ambiendi. Harduin. to. 5. pag. 920, 921.

XIV.

Hogy éme dolognak a' tette szembe-lmő, nem bizonyos jele annak, hogy a' világi ítélő székhez tartozandó. A' természete, és belső mivólta válaszlya el mellyik Hatalomhoz való. Nem minden dolog lelki azért egyedül, hogy elrejtve mégyen véghez. De polgári, 's világi sem lehet minden dolog azért egyedül, hogy az szemlátomást vitetik végbe. A' szentségeknek kiszolgáltatása, a' prédikállás, az Isteni szolgálat, az imádság, a' külömb-féle Czerimóniák, a' val-

lásnak érzékeny, külsö, és nyilvánn va-
ló tettei láthatók, miségekre nézve mind
azonáltal a' lelki Hatalmat illetik. A
ki azokat a' világi hatalom alá vetné,
az ugyan füstre akaſztaná a' külömbsé-
get, melly mind a' kettöt elvaláſztya,
és a' kettö helyett egygy Hatalmot ho-
na-bé, melly mind a' lelki, mind a' vi-
lági dolgokra ügyelne, és e' lenne oka-
tán a' Királyoknak, és azok nagygya-
nak Hatalma. De, nem úgy; a' Kirá-
lyok, ugyan az Anyaſzentegyháznak
Fiai de nem Tanítói, sem nem Birái.

Vanespen jus eccles. p. 3. tit. 2. de causis eccl. cap. 1. num. 4. pag. 188. ed. Lovanii 1753.

Hinc unanimi consensu receptum es causas sacramentorum esse mere ecclesi sticas, eo, quod hae ex natura sua si mere spirituales.

XV.

Az igaz, és tulajdon határait a' vi-
lági Hatalomnak meſzſzünnen sem esmé-
ri, a' ki azt a' Püspökök hatalma felett
helyhezteti, és az ö ſzent hívatallyokat,
és vezérléseket a' Királyok hatalma alá
veti: sohá roſzſzabb, éktelenebb, hallat-
lanabb hízelkedés, úgy mond egy nagy

Püs-

Püspök (a) eſzébe nem tönhetett az embernek. Minden iſzonyatos, és borzaſztó ujjságokra, ez egygy ujjság által nyitnak meg minden kapuk; minden keresztény léleknek ez illyen törvénytelen iſzaélés alatt fohászkodnia kell. Igy Anyaſzentegyház rabja léſzen a' Kinyoknak diſztelen, 's formátlan test a' *Státusbann*; az ő Kristustól vett, 's plántált kormányozása módja fonákúl felforgattatik; nem külömbenn a' Kereſztenység átallyábann ő általa tagatlanittatik, és az Antikristusnak az útja ésszehetetlennül megvettetik. A' lelki hatalomnak a' maga jussaibann olly függetlennek, határozatlannak kell lenni, valamint a' Királyoknak.

(a) Bossuet liv. 6. des Variat. n. 44. et 73 liv. 10. n. 15. liv. 7. n. 68.; liv. 15. n. 121.; et les actes du Clergé de 1765.

XVI.

Hogy pedigien a' Püspökök a' Izentségek ki-ſzolgaltatásábann a' világi Hatalomtól függetlenek, azért ſzabad kényekre nem marad a' Hatalom. Ki vagy-

nak nékiek ſzabva a' Régulák, mellyek hez kötelessek magokat alkalmaztatni; ha tettében pedig betellyesitik e' azokat, vagy sem az Anyaſzentegyház dolga egyedül itéletet tenni arrúl. Ha egyvalaknek a' hívek közzül megtagadtatik az igasság, vagyon az Anyaſzentegyház Fejedelemségének itélö ſzéke, melyhez folyamodhatik a' megsértetett, 's maga ügyét megvisgáltathattya, ha tulajdon Páſztorának megtagadása törvényesen, és az Anyaſzentegyház Régulái ſzerént ment e' végbe? De valami külsö, 's idegen Hatalmat, segittségül hívni, annyi teſz éppenn, mint onnan ſzármazhat minden roſzſzat magára önkéntt tetézni. Az Anyaſzentegyház közönsége meg nem ijjed maga árnyékától, váz ijjeſzgetéseknek, puſzta dörgéseknek nem engedi egyedül Kereſztényi élete, 's maga viselete által teheti azt magáénak az ember.(6)

6. Leo Ep. 10. ad Episcop. per provinc. Vienn. constitutos.

Nulli christianorum communio facile denegetur, nec ad indignantis fiat hoc arbitrium sacerdotis, quod in magni reatus ultionem invitus, ac dolens quodam modo inferre debet animus judicantis.

Si

Si qui autem sunt, qui existimant, S. Cypr. epist. 68. *licitum se sibi terroribus facere, pro certo habeant, contra tales, clausam stare ecclesiam Dei.*

(a) Észre lehet venni, hova tzéloz a' szerző. Azonbann valamint kötelességekbenn jár a' Fejedelmeknek az Anyaszentegyház törvényeit óltalmazni, úgy vagyon jussok azon esetbenn, mikor azok nyilvánu, 's szemlátomást által hágattatnak a' Pásztorokat magok kötelességéről meginteni, és más szerekhez nyúlni. A. d. B.

XVII.

A' Király maga Hatalmát sem a' Papátúl, sem a' Kösségtûl nem vette, nem attól, ki ötet, minekelőtte az uralkodáshoz fogna, embernek alkotta. Általam országolnak a' Királyok, úgy mond az Úr, és igasságot tésznek a' törvény szerzők. Valamint az Istent illeti egyedûl teremteni az embert, úgy ötet illeti egyedûl a' Királyt is rendelni. Az országoknak tehát, és a' Kiralyi Koronáknak elosztogatásának jussát nem tulajdoníthattya az ember senkinek másnak, egyedûl az igaz Istennek.

Inde

Tertull. Apolog. ed. Rigaltii pag. 30. *Inde est Imperator, unde et homo antequam Imperator: inde potestas illi unde et spiritus.*

Prov. 8, v. 45. *Per me Reges regnant, et legum conditores justa decernunt.*

S. Iren. L. 5. cap. 24. *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu et reges constituuntur.*

S. Aug. L. 5. de Civ. Dei, cap. 21. *Non tribuamus dandi regni, atque imperii potestatem, nisi Deo vero.*

XVIII.

Azon Isten, ki *Augustust*, *Vespasianust*, *Titust* a' Tsáſzári póltzrá fel[emelte], *Nérót* is, *Domitiánus* is; ámbátor ők az emberi nemzetn[ek] tsúfjai voltának. Azutánn mind a[z] nofi, mind a jámbor Fejedelmeknek h[a]talma azon egygy kútfore t. i. az I[sten]tenre mutat, azokat adja ő nékünk ma[gá]hatalmából, ezeket imádandó irgalmas[sá]gából.

S. Aug. L. 5. de Civ. Dei, cap. 21. *Qui Augusto imperium dedit, ipse Neroni: qui Vespasiani, vel patri, filio suavissimis imperatoribus, ipse et Domitiano crudelissimo.*

XIX.

XIX.

A' Királyok kötelessége, mellyet ölök mint Királyoktól megkíván az Isten, két tzikelyből áll. Első hogy ök azokat, a' mik a' *Státusbann* jók, apollassák, védelmezzék. Második: hogy ök, a' mi nem tsak az emberi társaságnak, hanem a' Religiónak is árthat, elávoztassák. Igaz hogy, ök ma az emberek felett azért vagynak, hogy azókat kötelességek határaiban megtartsák. De felettek is vagyon még Isten, a ki öket az ö töle vett Hatalomnak jó, vagy ízíz éléséért vagy megjutalmaztassa vagy megbüntesse.

In hoc enim reges, sicut eis divinitus S. Aug. L. 3. contra Crescen Donat. c. 51. n. 56. to. 9. pag. 463. edit. Ben. *raecipitur, Deo serviunt, in quantum reges sunt, si in suo regno bona jubeant, mala prohibeant, non solum quae pertinent ad humanam societatem, verum etiam quae ad divinam religionem.*

XX.

A' Királyoknak nem tsak félelemből, hanem lelki esméretünk öztönéből kell engedelmeskednünk. A' ki azok

ren-

rendeléseinek ellene áll, az Isten rend
lésének áll ellene. Ezen okból mondo
ta ama nagy *Bossuet* (a) hogy a' Kir
lyok Trónussa leg-bátorságossabb,
leg-tartóssabb helyre helyheztetik, hog
ha a' jobbágyok lelkek esméretébe hel
heztetik; mivel az Isten Trónussa is o
vagyon helyheztetve. A' melly kös
egyedül félelembül, engedelmeskedi
igen közel jár a' pártoskodáshoz.

(a) Az Anyaszentegyház egygyességé
Beszéd. X. Rész. A' Német Fordít.

Rom. cap. 13. v. 2. *Qui resistit potestati, Dei ordinati ni resistit.*

Ibid. *Non solum propter iram, sed etia propter conscientiam.*

XXI.

Azonn engedelmeskedés, melly tartozunk a' Monárkáknak, kötelez mi den embert minden válogatás nélkül, l gyen az bár, a' mint Arany-szájú Sz. J nos mondja, felszenteltetett Pap, ava Apostol; avagy Evangélista, A' Feje delem az ideig tartó dolgokbann Hely tartója az Istennek e' Földönn, valamint a'

Pápa

és tévelygéseknek kiirtására rendeltetett.

Cum vero audis, reddenda Caesari quae sua sunt, illa solum dici non dubita quae pietati, et religioni nihil officiunt tam quod fidei, et virtuti obest, non Caesaris sed diaboli tributum, atque vectigal est. S. Chrys. homil. 71. in Matth.

XXV.

A' Királyok az ideig tartó dolgokban magok felett senkit nem esmérnek. Nintsen egygyetlen egygy eset is, mellyben szabad volna egygy valakinek, légyen az bár, akar minû Rangú, Auctoritású, avagy tekintetû az alattvalókat a' Fejedelmekhez tartozó Hitektôl felszabadítani. Valamint egyedûl az Isten e' dologbann az ô Urok, úgy ô egyedûl a' Birájok is. Ô egyedûl büntetheti-meg bennek a' hatalomnak viszszaéléſét. Azért kiálta amá bûnös, és penitentziát tartó Király hajdan a' maga Istenéhez: egyedûl néked vétkeztem; mert én Király valék, és senkitûl máſtûl nem féltem; mint ezt Igéket magyarázza Sz: Hieronymus.

Su-

Optat. lib. 3. contra Parmen. *Super Imperatorem non est, nisi solus Deus, qui fecit imperatorem.*

Psal. 50, v. 5. *Tibi soli peccavi.*

S. Hieron. ep. 90. alias 46, ad Rusticum. *Rex enim eram, et alium non timebam.*

XXVI.

A' jó Tanítás által megvilágoſíttatott keresztény előtt el nem veſzti maga becſét a' Monárka, ámbátor maga hatalmával viſzſza éllyen is. A' Jéſus Kriſtus által látta, hogy az ő Apoſtolai a' Királyokhoz túl, és azoknak Helytartóiktúl fognának üldöztettni, az ítélő Széknek eleibe, tömlötzökbe hurtzoltatni, ſzámtalan éktelenſégeket fognak tőlök ſzenvedni; még ſem engedte-meg nékiek, hogy a' tyrannusok igájokat vállaikrúl lerázzák, hanem reájok parantſolt; hogy minden erőſzakoſkodáſoknak az igaſságnak megeſmérélét, a' hitet, és a' ſzenvedőſéget ellenibe ſzegezzék. E' fegyvert adta kezekbe; ez által akarta, hogy az egéſzſz világon győzedelmeskedjenek. Elküldötte őket, mint a' juhokat a' farkaſok közzé.

Luc. c. 21. v. 12. *Et persequentur, tradentes in Synagogas*

gogas et custodias, trahentes ad Reges, et praesides propter nomen meum.

Continget autem vobis in testimonium. Luc. cap. 21. v. 13.

In patientia vestra, possidebitis animas vestras. Ibid. v. 29.

Haec est victoria, quae vincit mundum fides vestra. 1. Joann. c. 5. v. 4.

XXVII.

A' pártoſságra fellázzaſztó, hamiſs, ſ a' Kereſzténység lelkével ártzúl ellenkező tanításaż, ha egygy valaki állatty a' ogy hitetlenſége miatt, vagy az igaz álláſtul lett elſzakadáſa miatt, vagy e ſenékſége miatt, vagy váſott 's megveszegéttetett erköltsei miatt ſzabad a' Fejedelemnek az engedelmeſséget megtagadni. Ezekre minket az Apoſtolok nem tanítottak. Adjátok meg, azt mondja Pál Apoſtol a' Römaiakhoz, mindennek, a' mivel tartoztok; a' kinek adóval, az adót, a' kinek vámmal, a' vámot; a' kinek félelemmel, a' félelmet; a' kinek tiſztelettel, a' tiſzteletet. Az elsö kereſztény Hívek, kikhez írta ezeket Pál, éltenek a' Pogány Tſáſzárok, és Bírák alatt. A' mi elsö kereſztény sorsossaink

ez

ez okos törvényre jól lévén reá oktatva, soha semmiféle pártosságba, ámbátor külömb külömb féle ürv alatt a' Fejedelmek ellen sokaktúl indíttattak, légyen is, réſzt nem vettenek. Vádolnak bennünket, azt mondotta *Tertullianus*, hogy mi meg nem adjuk a' Tsáſzárnak, a' mi az övé; azombann tagadhatatlan, hogy Albíniánusok, Nigriánusok, avagy Cassiánusok között soha Keresztény nem lett ve. Jól tudták ök, hogy soha sem szabad a' törvényes Fejedelem ellen, akárki légyen ö magábann rugóldoznj. Ezen békesség és hívség lelke leg jobban kitetſzik a' negyedik ſzázadbann élö keresztényekbenn. Juliánus Tsáſzár, ki akkor időbenn a' Római Birodalomnak kormányát igazgatta, egygy hitetlen, hittel ſzakadt, zürzavaros, bálványokat imádó ember vala. Mindazonáltal, e' roſſz Fejedelemnek sok Keresztény vitézek, a' mint ezt feljegyezte Sz. Ágoston, zsoldjánn állottanak vala. Ha valami parantsolattya valahol ellenkezett a' Jésus Kristus tiſzteletével, akkor nem esmértek más Urat azonkívül, ki Mennyekbenn la-

lakik. Hogy ha ellenbenn azt mondotta: az ütközetre állyatok, a' kösséget támadjátok meg, minden halogatás nélkül engedelmeskedtek. Igen jól tudták a' Menynek Urát a' földnek urától megkülömböztetni, és az ideig tartónak az örökké-valóért hódoltának. Így gondolkodtak, így tselekedtek a' mi Eleink. A' megvilágosíttatott jámborság reátanította őket miképpenn betsüllyék meg az Isten képét éppenn azon Fejedelmekbenn, a' kik azt éktelen kitsapásaikkal megszennyezték.

Reddite omnibus debita, cui tributum tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem timorem; cui honorem honorem. Rom. cap. 13. v. 7.

Circa majestatem imperatoris infamatur tamen nunquam Albiniani, vel Nigriani, vel Cassiani inveniti potuerunt Christiani. Tertull. ad Scapulam.

Julianus exstitit infidelis imperator; nonne exstitit apostata, iniquus, et idolatra? Milites christiani servierunt imperatori infideli; ubi veniebatur ad caussam Christi, non agnoscebant, nisi eum, qui in coelis erat. Quando autem dicebat: S. Aug. in Ps. 124.

pro-

producite aciem, ite contra istam gentem statim obtemperabant; distinguebant dominum aeternum a domino temporali; tamen subditi erant propter dominum aeternum domino temporali.

XXVIII.

Örökre légyen átkozott azon vak és ektelen tanítás, melly amaz esetekben hogy ha a' Király vagy eretnek, vagy tyrannus, vagy kitsapó, maga határán általhágó, ſzabadságot ád ötet életétől megfoſztani. Ezt egyedül a' vak buzgóság engedheti meg; de az igaz Religio tely ességgel meg nem engedheti. Vallyon ki nyújtya ki kezét az Úr Kristusára, és ártatlan léſzen? Egygy Kereſztény, úgy mond némelly régi Atya, ki az üldözések idejében élt vala, egygy kereſztény semmi féle embernek ellensége nem lehet, annál kevessebbé egygy Tsáſzárnak. Mivel megvagyon győződve, hogy az Isten válaſztotta légyen ötet; annakokáért kötelességének tartya, ötet ſzeretni, nagy tekintetbenn tartani, megbetsülni, és az ö, és a' Római birodalom

nnak fenntartásáért óhajtásokat tenni, imádkozni. Megbetsüllyük mi tehát a' Tsáfzárt, a' nékünk megengedett, és ötet illető módonn; tiſztellyük mi ötet, úgy mint olly alkotmányt, melly Isten tám e' földönn az elsö helyenn ül. Ez az oka, hogy mi a' Tsáfzárnak bóldogulásáért is áldozatokat, solosmákot teſzünk; de tsak az ö, és a' mi Istenünknek, és ugyan tiſzta ſzívünkből, lelkünkből, a' mint parantsolta az Isten. Így gondolkodtak az elsö Kereſztények Monárkáikról nem tsak a' jámborokról, hanem a' roſſzakról is. Mélſze járnak ök ama' vért, ſzomjúhozó tanítástól, mellyel egyedül a' vakmerö Írók hoztanak bé azon Religiónak, mellynek tsak a' ſzeretet, és békeſség vagyon ajánlva kebelébe; azon Religiónak kebelébe, melly maga Gyermekeit keménnyen kötelezi arra, hogy még a' leg kegyetlenebb, 's leg embertelenebb Uraiknak is engedelmeskedjenek.

Quis enim extendet manum suam in Christum Domini, et innocens erit? 1. Reg. c. 26. v. 9.

Christianus nullius est hostis, ne dum Tertull. ad Scapulam n. 2.

imperatoris, quem sciens, a Deo suo co
stitui, necesse est, ut et ipsum diligat, c
revereatur, et honoret, et salvum vel
cum toto romano imperio . . . colimus erg
et imperatorem sic, quomodo et nobis lice
et ipsi expedit, ut hominem a Deo secu
dum, et solo Deo minorem . . . Itaque
sacrificamus pro salute imperatoris, s
Deo nostro, et ipsius, sed quomodo pr
cepit Deus pura prece.

XXIX.

Ha vagyon e' Istentöl egyenes Ha talmok a' Püspököknek a' Királyok ideig tartó dolgaikra, vagy sem? semmi nyomát nem találhattyuk sem az elsö ſzázadokbann éltt Atyáknál, sem az Evangyéliombann. Igaz, hogy a' Jésus Kristus, a' mint ön' maga bizonyíttya, a' maga Apostolait, és azok ſzemélyében a' Püspököket azonképpenn küldötte, miképpen küldé vala ötet az Attya. De a' Jésus Kristus nem küldettetett, úgy mint világi Király, hogy az orſzágokonn, és világi javakonn hatalmaskodjon. Hallyuk ötet magát, mikor a' maga küldet

te-

tésérül ſzóll, világosann mondja akkor, hogy az ő orſzága nem a' világból való, hogy ő Király ugyan, de ollyan Király ki az Igasságot tanúttya egyedül, és rúl bizonyság jeleket ád. E' mondáskként, megtiltotta maga Tanítványinak hívekenn Monárkák gyanánt az uralodást. Tudjátok, mondá nékiek, hogy ok, kik a' Fejedelmességet láttatnak iselni a' nemzeteken, uralkodnak azokonn; és az ő Fejedelmeknek hatalmok vagyon rajtok. Nem úgy vagyon pedig köztetek, hanem valaki nagyobb akar lenni, inastok léſzen: és valaki ti közületek elsö akar lenni, mindeneknek ſzolgája léſzen. Mert az ember fija is nem jött, hogy néki ſzolgállyanak, hanem hogy ſzolgállyon.

Sicut misit me vivens pater; et ego vivo propter patrem: et qui manducat me, et ipse vivet propter me. Joan. c. 6. v. 58.

Hic est panis, qui de cœlo descendit. Non sicut manducaverunt patres vestri manna, et mortui sunt. Qui manducat hunc panem, vivet in æternum.

Regnum meum non est de hoc mundo. Ibid. c. 18. v. 36, 37.

Dixit itaque Pilatus: ergo Rex es tu? Respondit Jesus; tu dicis, quia Rex ego sum. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati.

Marc. c. 10. v. 42, 45. *Scitis, quia hic qui videntur principari gentibus, dominantur eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum. Non ita est autem in vobis; sed quicunque voluerit fieri major, erit vester minister. Nam et filius hominis non venit, ut ministraretur ei, sed ut ministraret.*

XXX.

A' Jesus Kristusnak élete, 's maga viselete módja, világossán megmutattya, hogy ő nem a' végre jött e' világrá, hogy a' Királyok hatalma felett még valami nagyobb hatalmat hozzon bé. Mert, mikor a' kösségből egygy valakitől kéretthetek, hogy testvérje, 's ő közötte az örökség osztását elligazítaná, 's mondaná ki eránta maga ítéletét, le mondott róla, okát adván, hogy ő erre semmi hatalmat nem vett légyen. Barátom! felele néki, kirendeltt engemet Bíróvá, vagy Osztóvá közöttetek? hogy hogy tulajdoníthatnyák tehát magoknak a' Püspökök, kik tsak szolgái, és az ő küldettyei, a' Királyok országairól, és a' Híveknek vagyonnyaikról való ítéletet? Nem;

Nem; a' ſzolga nem lehet-vaj maga Ura felett, semi a' küldettetett a' felett, ki őtet küldötte.

Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem super vos? Luc. c. 12. v. 11.

Pro Christo ergo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. 2. Cor. c. 5. v. 20.

Non est discipulus supra magistrum, nec servus super dominum suum. Matth. c. 12. v. 24.

XXXI.

Hogy ha a' Monárka eſmeknekké léſſen, az Egyházi Közönségből, valamint bárki más a' Hívek közzül kitudathattatik; a' Religió nékie semmi különös főbbséget nem enged. Minden Hívek fejenként onnan a' Királytúl ſzámíttván egészſz a' jun. Pásztorig a' Kultsek hatalma alá tartoznak. Nagy tapogatva kell mindazonáltal itten az Apostollal lépdegelni; mert, a' mik ſzabadok, nem mindenkor haſználnak. Vallyon ki érdemlette jobbann az Anyaſzentegyházból való kirekeſztetést, mint *Constantius*, a' ki nem csak védelmezte az *Ariánusokat*, hanem ön' maga is *Ariánus* vala?

még-

még sem olvassuk sehol is, hogy egy valakinek annyi sok buzgó Püspökök közzül, kik akkor éltenek, eszébe jutott vólna, hogy őtet a' Hívek számából kirekeszsze, *excommunicállya*. Az okos szemesség, ne talántán az idétlen büntetés nagyobb roszszaknak szülő Annya légyen, megtartóztatta *Liberiust*, *Athanásiust*, *Osiust*, és megvastagította benek az állandóságot, és a' szenvedőssget. Ha mindazonáltal az Egyházi kitudásban esik a' Fejedelem, meg nem kell felejtkezni, hogy a' Papának semmi jussa nintsen az ő birodálmára. Mert valamint tsupádonn tsupa lelki ez a' büntetés, úgy az ő következései is tsak éppenn lélek szerént valók.

1. Cor. c. 6. v. 12. *Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt.*

XXXII.

A' Pápákat nem illeti, hogy Királyokat a' földönn osztogassanak, sem a' Királyokat, hogy az Anyaszentegyháznak adjanak Pápákat. Ha kinevez, kiállít bizonyos személyeket a' Püspöki Hivatalra a' Király, azt ő nem a'

maga

maga Királyi törvényes, 's arra tett illető Fő Hatalomnak ereje szerént tselekedjék; nem az Anyaszentegyháztól nékie adatott engedelméből; majd azon módra, a' mint a' Pápák sem ofztogatnak értekeket Püspöki *Caracterek* mellett, hanem azon jus szerént, mellyet a' Királyok adakozásából vettenek. Minden Hatalom a' maga Határai között maradjon.

XXXIII.

Igen külömböző móddal él az Anyaszentegyház, és a' *Status* a' maga fenntartására. Ha a' Monárka a' békességes tanátskodásokkal semmire sem mehet, a' maga Igasságát el nem hagyhatja, fegyverhez nyúl; körülsántzolja a' városokat, teszi átkozódásokat, vért önti Ellenségének. Ellenben a' Püspök a' Jésus Krisztusnak országát egyedül maga hitével, imádságával, 's tulajdon halálával védelmezheti. Ezen fegyverrel győzedelmeskedtenek az első Püspökök a' Kereszténység ellenségein. A' mi üdvezítőnk maga vala nékiek ebben példájok; a' ki, úgy mond a' Sz. Péter, midőn

szi-

szádalmaztattnék, nem szidalmazott; mi
dőn szenvedne, nem fenyegetődzött; ha
nem adja vala magát az őtet hamissan
ítélőknek.

Lactant. L. 5. inst. div. cap. 20. *Non est opus vi, et injuria; quia re*
ligio cogi non potest . . . defendenda est
non occidendo, sed moriendo, non saev
tia, sed patientia; non scelere, sed fide

1. Petri c. 2. v. 21. 23. *Christus passus est pro nobis, vob*
relinquens exemplum, ut sequamini vest
gia ejus . . . qui cum malediceretur, no
maledicebat; cum pateretur, non comm
nabatur: tradebat autem se, judicanti
injuste.

XXXIV.

A' Püspökök, és a' felszentelltetet
Papok kiönthették ugyan a' tulajdon, de
nem az ellenségek vérét a' Religióért.
Az Idvezítőjök nem tanította őket arra,
hogy az erőszakot erőszakkal, a' fegy-
vert fegyverrel viszszálljják, hanem
egyedül, hogy ha egyikök városban ül-
dözni fogják őket, a' másikba fussanak,
és így a' hit szakadástul őrizzék magokat.

Matth. 10, v. 23. *Ecclesia nescit sanguinem.*

Cum

Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.

KILENTZEDIK RÉSZ.

AZ ANYASZENTEGYHÁZNAK A' HIT DOLGÁBANN VALÓ AUCTORITÁSÁRÓL.

I.

Az Anyaszentegyháznak úgy vagyon Hatalma a' lelkenn, valamint a' Fejedelemnek al tettenn. E' Hatalom csak a' külsőket rendeli-el, amannak jussa vagyon még a' mi akaratunkra is, és minden belseinknek a' mennyire azokat az Isten, és az ő szolgálattya meg kívánnya elrendelésére. Mát: egyedül az ember lelke hír természetesenn azon jussal, hogy csak olyatén ítéletnek adja meg magát, melly semmi hibának nem hódol, minden kifogás nélkül. Meg kell tehát esnünk, hogy az Anyaszentegyházbann vagyon olly tsalhatatlan Auctoritás, melly minden vészszálkodásokat, mellyek ollykor a' Hit dolgábann kiütik

ma-

magokat, letsendesítsen. Ez a' következés tagadhatatlan.

II.

Mert ha az Anyaſzentegyházbann nintsen élö, 's tsalhatatlan Bíró, kényed, 's kedved ſzerént vándorolhatſz a' Hit dolgábann. Lehetſz bátrann akár *Sabellianus*, akár *Arianus*, *Nestorianus*, akár *Eutychianus*, *Lutheránus*, avagy *Calvinista*. Söt ha jobbann viſzketteti akaratodat a' ſzabad gondolkozás, a' ſzabad gondolkozókhoz réſzelkedhetſz. Mindenre ſzabad vagy, senki egygyet sem ſzólhat ellened. Úgy mint Hitednek egygyetlen egygy Bírája ön' magad, azon félhez álhatſz, a' mellyik jobbann tetſzik. Hogy ha pedig vagyon az Anyaſzentegyházbann élö *Oraculum*, és tsalhatatlan Auctoritás, a' ſzabad válaſztás azonnal megſzünik; azonnal az Anyaſzentegyház tanításához, kell magadat alkalmaztatnod; mivel maga a' józan ész javasollya, hogy az ember a' tsalhatatlan ítélethez kézzel lábbal állyon. Válaſzſz tehát egygyet e' kettö közzül, t. i.

a'

a' tsalhatatlan Auctoritás, és a' hámatlan ſzabad gondolkozás között; de ez a' násik fejette veſzedelmes.

III.

A' vallás dolgábann ſzükségképpenn a' kettő közzül kell az embernek állani egygyik félhez vagy a' Katólikusokkal a' tsalhatatlan Bírót, ki minden kételkedéseket helyre hozzon, eligazíttson, megesmérni; vagy a' Hitetlenekkel egyedül az észt közönséges sinór mértékül válaſztani. A' vallás dolgábann nints valami közép út, mint a' Filozófiábann: következésképpenn vagy Katólikusnak, vagy ſzabadonn gondolkodónak kellenni az embernek. Az okosann gondolkodó ember tellyességgel nem láttya, miképpenn válaſzthat egygy valami harmadik félt. Idé ſzolgál egygy nagy Méltóságú, 's böltsességü Püspöknek nagy *Bossuet* utánn tett ímez észrevétele: a' melly indító okok teſzik az embert Kereſzténnyé, ugyan azok teſzik egyſzersmind Katólikussá is. Anna' nevezetes, 's ſzéles tudományú *Fenelon* is azt mondja:

ja: hogy a' Katholika Religiő közt, és az Isten tagadás közt valami harmadikat nem tud. Mind a' kettő előtt pedig jól régenn, látvánn amaz éles ſzemű *Puffendorf* a' maga felebéli protestáns Theologussainak a' vallás dolgáról való hevves agyaskodásaiknak fundamentomait mindenfelől ingadozni; sőt vefzendőben hanyatt homlok omlani, kikoholt egy új systémát az egéſzſz Kereſztényi Religiónak fonákul való felforgatására, a tövestül, tsemetéstül való kiirtására, a természeti Törvények új principiumjain az ujságot hálálig ſzerető világnak eleibe terjeſztvén, tsalárdul, és nagy subtilitással különbözést tévénn az embernek Polgárnak, és Kereſztények Kötelessége között olly furtsán pedigien, hogy elátatvánn egéſzſz az elandalodásig az embert emberi kötelességekkel, majd nem a' gyomra felkeveréséig elidegeníti őtet az igaz, 's ő ſzinte való polgári kötelességeitül, és elhitetni igyekezik, hogy a kereſztényi kötelességek között éktelen ellen mondások vagynak.

Non abs re scribit magnus Bossuet:

ea-

eadem motiva, quae faciunt hominem christianum, facere etiam catholicum; et famosus Fenelon: quod inter Catholicam Religionem, et Atheismum non videat medium: imo jam ante hos Puffendorfius videns suorum Protestantium Theologorum fervidissimas tunc polemicas Disceptationes in ipso fundamento vacillare, cadereque, adinvenit nova media potius totam Religionem christianam evertendi; utpote adveniendo nova Principia Juris Naturalis, et dolose aeque, ac subtiliter distinguendo inter officia Hominis, Civis, et Christiani; idque ita: ut quemvis inescatum officiis Hominis, avertat a sinceris officiis Civis; et in officiis Christianis esse contradictionem persuadere nitatur.

Illmus. Eppus. Nittr. Franc. Xav. Fuchs in Epist. ad me data die 6. Mai an. 1799.

IV.

Minden közönség, melly megesmérí, hogy nintsen lathatò, és tsalhatatlan Auctoritása a' Hit ágazatairúl tett ítéletekbenn, ön' maga vallyá, hogy azon Apostoli Egyháztől nem ſzármazik, melly tsalhatatlan igasságggal mondja: tetſzett a' Sz. Léleknek, és nékünk.

Már:

Már: a' mi tébolygó Atyánkfiai nem akarják megesmérni az illyen Auctoritást; hozzák-ki tehát ön' magok magoknak az innen egyenesenn folyó következést. Bár nyitnák fel ſzemeiket egyſzer az örvényre, mellybe kéſz akartva rohannak.

Act. c. 15. *Visum est spiritui sancto et nobis.*

V.

Az ítélet tételbenn való tsalhatatlanság a' Hit dolgaibann nem adatott különösenn fejenként a' Páſztoroknak: senki különösenn a' Püspökök közzül, mèg ön' maga a' Római Pápa sem tulajdoníthatya magának e' fö *Praerogátivát*, nem *Péter*, nem *András*, nem *János*, hanem mindnyájann az Apostolok közönségesenn, ès azoknak képébenn mindnyájann a' Püspökök azok, kiknek a' Jésus Kristus maga jelenlétét, 's igazgatását a' tanításbann, hogy némü némüképpenn el ne hibázzanak, megígérte. Mindnyájokhoz ſzóllott mikor mondotta: veletek vagyok minden nap egéſzſz a' világ végezetéig.

Vo-

Vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem saeculi.

Észre kell venni, hogy e' könyvnek szerzője Frantzia születés lévén, Hazafiainak tanítása szerént mondja ezeket. Mert nagy kérdés forog majd nem két század ólta immár a' Frantzia, és Olasz 's sok más Theologusok között, ha vallyon tsalhatatlan e' a' Római Pápa a' Hit, és erkölts eránt tett ítéleteibenn? másodszor: ha vallyon fellyebb auctoritású e' a' közönséges zsinatnál?

E' kérdéseknek vóltaképpenn való megértésére, 's eligazítására, szükséges tudni *Elsőbenn*: hogy két féle az Apostoli Hivatal, és Hatalom. belső, vagy is állatos (*intrinseca, sive essentialis dignitas, et potestas*) és külső, vagy is történetből származó (*ex. trinseca, sive accidentalis*). Az elsőt mind nyájokra az Apostolokra kiterjesztette a' Kristus; mivel mindnyájan tőle hivattattak, 's el is küldettettek e' világra. És kiterjesztette ugyan mindnyájokra tökélletes egyenlőséggel. Mert: ki ki közzülök ugyan azon egygy Jussal, és hatalommal prédikálhatta az Evangyéliomot akár hol, akár kinek; fundálhatott Ekklésiákat; kiszolgáltathatta a' szentségeket, és más hasznos, 's szükséges, és az Anyaszentegyház gyarapítására szolgáló dolgokat vihetett véghez. Mind ezekbenn tökélletes egyenlőség vala az Apostolok között.

Perronius Cardinal. in respons. ad Regem Angliae cap. 58.

A' második áll az azon vett Hatalomnak mód, 's rend szerént való gyakorlásában, 's ebbenn különböztek az Apostolok. Mert eltökélvénn magábann a' Kristus, hogy mindnyájann mindenütt azon Hivatalokbann az egygyességnek sérelme nélkül, eljárjanak, szükségesnek ítélte egyszersmind az egygyesség megtartása, és minden szakadások eltávoztatása végett közöttök és felettek Péter Hivatalnak, és Hatalomnak különös Privilégiomjával felruházni, hogy annak fentsége mellett ő, úgymint az Anyaszentegyháznak Feje minden híveket, nem különbenn az Apostolokat is hivatallyokbann megtarthasson, és az Anyaszentegyháztól minden Eretnekségeket, és szakadásokat elháríthasson. A' mint ezt Sz. Hieronymus tanittya mondvánn: egygy válaszatik a' tizenkettő közzül, hogy fő tétetvénn, a' szakadásnak alkalmatossága elvitessen.

S. Hieron. contra Jovinian.

Inter duodecim unus eligitur, ut capite constituto schismatis tollatur occasio

Másodszor: tudni szükséges, hogy a' Páp, úgy mint különös, 's *privát* Tanító, hibázhat a' Hit; és erkôltsi dolgokbann tudatlanságból, nem külömbenn mint más Tanító. De úgy mint Feje az Anyaszentegyháznak, és közönséges Tanító, vagy is mikor a' *Cathedrából* szóll, nem hibázhat.

Szóllyunk már a' dolgokhoz. Hogy ha megmu-

mutatom, hogy Pétert a' többi Apostolok között a' Hivatalnak, 's Hatalomnak különös Privilégiomjával felruházta a' Kristus, melly a' tsalhatatlanságból, és az Apostolok között, az Anyaszentegyház dolgaibann való fő Hatalomnak gyakorlásából áll, megmutatom 1.) hogy a' Római Pápa, úgymint Péternek Hivatalbéli Követője, mikor a *Cathedrából* szóll, tsalhatatlan. 2.) Hogy fellyebb auctoritású a' közönséges zsinatnál. Már mind a' kettőt könnyű megmutatni.

A' mi az elsőt illeti: Tagadhatatlan az, mert Sz. Máté bizonyíttya, hogy minekutánna Péter a' Kristust Isten Fiának vallotta vólna, a' Kristus ezeket mondá hozzá: bóldog vagy Simon Jónás Fia! mert a' test, és vér nem jelentette néked, hanem az én Atyám, ki mennyekbenn vagyon. Én is mondom néked, Matth. 16. hogy te Péter vagy, és e' kő szálonn fogom építeni az én Anyaszentegyházamat; és a' pokol kapui erőt nem veszsnek rajta. Tagadhatatlan az is, hogy a' Kristusnak ezenn Igéji egyedűl Pétert illetik, nem pedig mindnyájokat az Apostolokat.

Mert: senki egyéb az Apostolok közzűl a' Kristus Istenségét akkor olly nyilvánn nem vallotta, mint Péter; senki egyéb Péterenn kivűl Simonnak Jónás fiának nem mondattathatott; senki egyéb nem hívattatott *Cephásnak*; vagy is kő szálnak; mert a' Kristus nem

mondotta, a' mint a' deákbann olvassuk: *tu es Petrus*, te Péter vagy; hanem, a' mint Syriai nyelvenn fennvagyon: *tu es Cephas*, az az: te kő ſzál vagy, vagy is Pétra, és e' kő ſzálonn, vagy is e' Petránn, a' hol is a' *pronomen e'*, nyilvánn kijegyzi azon Petrát, vagy is kő ſzálat, a' mellyről vala elébb a' beſzéd; mintha mondaná: te Petra, vagy is kő ſzál vagy, a' mellyen fogom építeni az én Anyaſzentegyházamat. Mondja pedig a' deák Fordító: *tu es Petrus*, te Péter vagy; nem pedig: *tu es Petra*, te kő ſzál vagy; mert a' görögbenn *petros*, és a' *petra*, egyre megy; mind a' kettő követ teſz; 's azokáért is illendőbbnek tartotta, hogy férjfi, mint fem aſzſzonyi nemenn nevezze ki őtet.

Atqui a' Kristusnak ezenn Igéjébenn foglaltatik Péter tsalhatatlanságának *Privilégiomja*. A' mi nyilvánn való. Mert a' Kristusnak ezenn Igéji: és a' pokol kapui erőt nem veſznek rajta, az Anyaſzentegyházat illetik; ki nem tudja pedig, hogy azok által néki tsalhatatlanságot ígér a' Kristus? hogy hogy lehet pedig az Anyaſzentegyhàz, vagy is az épület tsalhatatlan, hogy ha annak fundamentoma, mellyenn épül megtsalakozható? Innen mondja Sz. Tamás Origenes utánn: nem jelenti-ki, úgy mond, ha erőt nem veſznek e' a' kő-ſzálonn, mellyenn építi a' Kristus az Anyaſzentegyházat vagy az Anyaſzent-

ſzentegyházonn, mellyet épít a' kő-ſzálonn: mindazáltal nyilvánn való, hogy sem a' kő-ſzálonn, sem az Anyaſzentegyházonn a' pokolnak kapui erőt nem veſznek. Péter tehát a' Kristusnak azonn Igéji ſzerént tsalhatatlan.

S. Thomas super his verbis: et portae inferi non praevalebunt adversus eam, dicit ex Origene: non exprimit utrum petrae non praevalebunt, in qua aedificat Christus Ecclesiam, aut Ecclesiae, quam aedificat supra petram: tamen manifestum est; quia nec adversus petram, nec adversus Ecclesiam portae praevalebunt inferorum. S. Thomas Aquinas in catena.

De ezen Privilégiom illeti a' Római Pápát is, úgymint Péternek Hivatalbéli Követőjet; mivel a' Kristus akarta, hogy az ő Anyaſzentegyháza egéſzſz a' világ végezetéig fennmaradjon; másképpenn pedig fenn nem maradhat, hanem egyedűl a' Péter' Hivatalbéli Követőjénn; a' miht ezt magok az ellenkező Felek is megesmérik. A' Római Pápa-tehát a' Hit, és erkőltsi dolgokbann, mikor a' *Cathedrából* ſzóll, tsalhatatlan. A' második kérdést kifejtem a' Római Pápa réſzére, a' X-dik *paragraphusra* tett jegyzésbenn.

VI.

Hogy a' Pápának vagy a' Sz. Széknek vagyon egyedűl jussa a' vallás dol-

gairől támadott vifzfzálkodásokról ítéletet hozni, hogy hozzá, úgymint az első helyhez fzükségképpenn vitettessenek egygy az egéfz Régiség előtt esméretlen, és az Anyafzentegyház fzokásával artzúl ellenkező vélemény. Sok Eretnekségek vóltanak, mellyek sok különös hellyekenn elsö zsengéjekbenn mindjárt a' Püspököktől megátkoztattak, és a' Pápának rólok tett ítélete előtt kiirtattanak.

Itt is a' Hazafiai mellé fzít a' fzerzö. Én azt tartom, hogy annak vagyon egyedül Jussa, 's auctoritása, (értsd a' fő, 's *definitivum* Just, auctoritást) a' vallás dolgairól támadott vifzfzálkodásokrúl ítéletet hozni (értsd itt is, a' fő 's *definitivum* ítéletet), a' ki az előádódott alkalmatosságokbann, másoknak minden ellenmondása nélkül, él vele, és a' kinek az a' féle alkalmatosságokbann végső voksától függ egyedül a' pernek eligazítása annyira, hogy a' nélkül másoktól azok eránt tett minden ítéleteknek semmi sikere, 's divattya nintsen.

Atqui a' Római Pápák az eléadódott alkalmatosságokbann éltek mindenkor azon Jussokkal az Anyafzentegyházbann, annak minden ellenmondása nélkül, 's tőlök függött min-

mindenkor a' pernek eligazítása, 's a' végett is mindenkor hozzájok az Anyaszentegyház az a' féle alkalmatosságokban folyamodott, 's tőlök kért a' zsinatokban előfordúlt matériák iránt való végső voksot, 's ítéletet; nem is vala a' nélkűl semmi ítéleteinek sikere, 's divattya.

Az első kiretszik ezekből: Coelestinus Pápa az Ephesusi zsinatnak nem tsak a' végső voksot Nestorius ellen, hanem az arra szolgáló formát is kiszabta. Nem külömbenn Sz. Leó a' Chalcedoni zsinatnak Eutyches ellen; Agathó a' VI-dik közönséges zsinatnak a' Monothéliták ellen; I. Adriánus a' VII-dik közönséges zsinatnak az Iconomachusok ellen; és II. Adriánus a' VIII-dik közönséges zsinatnak Phocius ellen.

A' másodikra annyi a' bizonyság, a' mennyi közönséges zsinat tartatott nem tsak a' napnyúgoti Anyaszentegyházban, a' hol kivévénn az egygy Trienti zsinatot; mert itt a' maga követtyei által tartotta fenn az elölülést a' Pápa; minden más zsinatokban pedig személlyesenn jelen vala, 's helybenn azokat megerősséttette; hanem a' mellyek a' napkeleti Anyaszentegyházbann tartattak is.

In Tridentino etiam, eo absoluto, quaesitum est, an placeret, ut omnium, et singulorum, quae in eo fuerunt decreta, et definita, peteretur confirmatio nomine S. Sy. Billuart Dissert. V. de Concil. general. Art. 5. pag. 26.

Synodi per S. Sedis Legatos a Romano Pontifice? Responderunt omnes: Placet.

Hogy a' napkèleti Anyaſzentegyházban tartatott Nicaenumi I. közönséges zsinat jóvá hagyását, 's megerõssítését kérte S. Sylvestertõl, tudjuk a' III. Félix Pápa idejében vólt Római zsinatnak levelébõl, mellyben felvagyon jegyezve, hogy Niceában 318, egybegyûlt Atyák, követvénn az Úrnak ezen ígéjét: te Péter vagy, és e' kõ-ſzálon fogom épiteni az én Anyaſzentegyházamat, az ottann élõfordúltt, 's véghezvitt dolgoknak helybehagyását, 's megerõssítését kérték. Hasonlókat olvasunk a' többi VII. napkeleti közönséges zsinatokrúl. A' hatodiknak, melly III-dik Constantinopolitanuminak neveztetik, Agathó Pápához intéztetett könyörgését még ideiktatom; a' pedig ímez: az igaz Hitnek fényes világosságát véled egyggyütt mi is magaſztaltuk; kérjük Atyai ſzentségedet, hogy azt írásod által ismét megerõssíttsed. — Minthogy pedig Agathónak halála utánn érkezett ezen levél Rómába, eleget tett a' zsinat kívánságának a' Hivatalbéli Követõje II. Leo Pápa Pogonatus Tsáſzárnak imigyen felelvénn: Azért én, és általam ezen tiſztelendõ Apostoli ſzék egygy ſzívvel, lélekkel mind azokat, a' miket véghez vitt (a' zsinat) helybehagyja, és Sz. Péternek auctoritássával erõssíti, erõs-

Barronius ad an. 484.

erősségeket vévenn az Urtól a' kő-szálonn, melly a' Kristus.

Tehát az egész Régiség előtt nem esméretlen, a' mint a' szerző Hazafijaival vélekedik, és az Anyaszentegyház szokásával artzúl nem ellenkező, hanem inkább annak szokásával igen is megegyező vélemény, hogy a' Pápának egyedűl vagyon Jussa a' Vallás dolgairól támadott viszszálkodásokról ítéletet hozni, és hogy azok a' Sz. Székhez egyedűl tartozandók légyenek.

Orthodoxae autem Fidei splendidam tu- Apud Bil-
cem vobiscum clarè praedicavimus, quam; luart.
ut iterum per honorabilia vestra scripta confirmetis, vestram oramus paternam sanctitatem.

Id circo et nos, et per nostrum officium Ibid.
haec veneranda sedes Apostolica concorditer, ac unanimiter his quae definita sunt ab ea, consentit, et B. Petri auctoritate confirmat, sicut supra solidam petram, qui Christus est, ab ipso Domino adeptis firmitatem.

VII.

Nem Sz. Péterre magára, egyedűl, hanem minden Apostolaira közönségessen bízta Jésus Kristus a' tanításnak szolgálattyát. Mindnyájokat küldötte-el;

Men-

Mennyetek Mindanyájokhoz ſzóllott: *tanítsatok*; következésképpenn mindnyájann a' Hitbéli vetélkedésekbenn Bíróknak rendeltettek. E' just Sz. Péter más Attyafiainak kirekeſztésével, magának egyedül nem tulajdonította. Elsö Egyházi zsinatot tartott ö Jérusálembenn; ott egyetembenn tanátskoztak; ki ki maga *sentimentumát* kimondotta, és a' végképpenn tett ítélet mindnyájok nevébenn adatott-ki: Tetſzett a' Sz. Léleknek, és nékünk.

Visum est Spiritui sancto, et nobis.

Ide ſzolgál az V-dik *paragraphusra* tett jegyzés. — A' Jérusálemi zsinatbann megmutatta Péter maga fö Auctoritását. Mert: e: löſzſzör állott-fel az ott lévö Apostolok közzül; elöſzſzör ſzóllott a' Gyülekezethez, és a' végsö voksot ö mondotta-ki; *halgatta pedig az egéſzſz sokaság.* Jelen vala e' Gyülekezetbenn Jacab azonn idöbéli Jérusálemi Püspök, és Pál, és Barnabás. De leginkább megmutatta Péter, hogy ö Feje, Vezére, és Fejedelme légyen az Apostoloknak, midön Mátyás Júdás hellyett válaſztatott az Apostoli Hivatalra.

Actor. 1.

Actor. 15. v. 12.

Tacuit omnis multitudo.

VIII.

VIII.

Az Anyaſzentegyházat két különös állapotbann lehet ſzemlélni, vagy a' mint egybegyülekezve, vagy a' mint ſzét oſztva vagyon. Mint a' két állapotyábann lehet ő ítéletet a' viſzſzálkodásokról, mellyek kebelébenn kiütik magokat, és az ő hozott ítélete azonn egygy auctoritású mindenkor; mivel a' Pokolnak kapui soha erőt nem veſznek rajta.

IX.

Sok ízre oſztatik az Anyaſzentegyház. Elsőbenn: közönséges zsinatra, mellyet képzel. Másodſzor: *privát* zsinatra, mikor a' hozott ítéleteket helybe hagyja. Harmádſzor: az Anyaſzentegyház Fejére, mikor a' többi Püspökök egyetembenn az ő ítéletét elfogadják. Negyedſzer: a' tulajdon magános Püspökre, mikor a' maga nyája közt eredett némelly hibát megátkoz, 's az ő ítélete más Püspökök előtt tudva vagyon, 's jóva hagyattatik.

X.

Az Anyaſzentegyház zsinattya közön-

zönséges, hogy ha törvényesenn, és Egyházunkbann megrögzött 's megmohosodott ſzokás ſzerént tartatik, képzeli a közönséges Anyaſzentegyházat, és ugyan e' képébenn veſzi igazánn magá Auctoritását az Istentől. Ekkor a' Pápától kezdvénn, egéſzſz az utólsó ſzerzetesig; a' Királyok Trónussától fogvást egéſzſz az utólsó *Laicussig*, mindennek magát elötte meg kell alázniá nékie meghódolnia, nem egyedül a' Hitdolgábann valókbann, hanem abbann is a' mi illeti a' jó erköltsöt. Ekkor ö a' Sz. Léleknek ſzájja, 's nyelve; ekkor köteles kiki az ö ítéleteit, *sentimentumait*, mint a' Sz. Evangyéliomot megbetsülni. Mivel ſzívvel hiſzſzük az Igasságot, és ſzájjal téſzünk vallást az idvességre, nem de úgy ſzóll ama' nagy Pápa? világosann mondom tehát, hogy én a' négy (közönséges) Anyaſzentegyház zsinattyait úgy fogádom el, úgy betsülöm-meg, mint a' négy Sz. Evangyéliom könyveit; nem külömbenn az ötödik zsinatot is.

S. Gregor. *Quia corde creditur ad justitiam; ore au-*

autem fit confessio ad salutem; sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor Concilia suscipere, et venerari me fateor. Quintum quoque Concilium pariter veneror. M. lib. 1. epist. 25. circ. fin.

Itt a' ſzerzõ a' közönséges zsinatnak fõbb auctóritást tulajdonit, mint sem a' Pápának; én pedig azt a' Pápának, nem pedig a' közönséges zsinatnak tulajdonitom illy fontos, 's tetemes okokból.

Elsõbenn: a' Kristusnak ezenn Ígéji ſzerént; te Péter vagy, és e' kõ-ſzálonn fogom épiteni az én Anyaſzentegyházomat; Péter, és annak Hivatalbéli követõji, a' Római Pápák az Anyaſzentegyháznak fundamentomai; a' mint azt a' Pápának elsõségérûl ſzóllván, magok a' Frantzia, 's más Cathólicus Theológusok velünk egygyütt tanittyák, 's vallyák; annál inkább tehát fundamentomai a' közönséges zsinatnak, melly tsak képzeli a' közönséges Anyaſzentegyházat.

Atqui ha a' Pápa fundamentoma a' közönséges zsinatnak, annál fõbbnek is kell lennie; mivel a' Háznak fundamentomát úgy kell tekinteni a' Házbann, mint a' Fõt a' testbenn, a' Fejedelmet a' közönségbenn.

Megvilágositom ſzavaimat. Ezen Igéket: e' kõ-ſzálonn fogom épiteni az én Anyaſzentegyházamat, vagy úgy mondotta Péterrûl a' Kristus, a' mint õ külömbözött az Anyaſzentegyháztúl; vagy a' mint képzelte az

Anya-

Anyaſzentegyházat, vagy a' mint öſzſze va-
la kapsolva, véle, úgy hogy az azokbann fog-
laltt ígéretet az egéſzſz Anyaſzentegyház-
intézte: ha az elsőt megengedjük; tehát Pé-
ter, és annak Hivatalbéli Követője a' Római
Pápa léſzen egygy ön' magábann való fun-
damentom, függetlenül az Anyaſzentegyház-
túl, és ekkor a' zsinat elválva a' Pápától,
annyit fog érni, a' mennyit ér a' Ház, mi-
kor a' maga fundamentomától elvált.

Hogyha helybe hagyjuk a' másodikat, e' fé-
katzagásra méltó értelem sül ki belőle: a
én Anyaſzentegyházamat az Anyaſzentegy-
házonn fogom építéni. Mert az Anyaſzent-
egyházat képzelő Péter nem egyéb, hanem
a' Péterbenn képzeltt Anyaſzentegyház, é
az egéſzſz testel egybekaptsoltt Péter, ön
maga a' közönséges Anyaſzentegyház. Va
mi sületlen lepény vólna ez?

Másodſzor: a' Sz. Irás, 's *Traditiónként*
a' Római Pápa a' közönséges Anyaſzentegy-
háznak Feje, Páſztora, Áttya, Tanítója,
Vezérje: nem de pedig a' Fő nagyobb te-
kintetre méltó a' maga Tagjainál nem tsak
különösenn, 's ízenként, hanem mind egybe
ſzámlálvánn is azokat? Nem de a' Páſztor is
nem tsak minden egygy egygy juhánál; ha-
nem mind öſzſzeséggel fellyebb való, 's az
egéſzſz nyáját kormányozza? Nem de az
Atya is nem tsak ennek, vagy amannak a'

Mag-

Magzattyának, hanem az egéſzſz Famíliájának; nem de a' Tanító is, nem tsak ennek, vagy amannak a' Tanítványnyának, hanem az egéſzſz Oskolájának; nem de a' Vezér is nem tsak ennek, vagy amannak a' Katonájának, hanem az egéſzſz Seregének parantsol, annál fellyebb való?

Szinte úgy tehát a' Római Pápa is nem tsak minden Hiveknél fejenként, avagy ennél, vagy amannál a' ſzentegyháznál, hanem közönségesenn az egéſzſz Anyaſzentegyháznál; nem tsak a' közönséges zsinatbann lévő minden egygy egygy Püspöknél különösenn; hanem mindnyájoknál tsoportosann főbb auctoritású? 's. a'. t.

Nem kell tehát a' Pápának a' közönséges zsinat előtt, mint a' ſzerző akarja, magát a' többi Hívekkel egygyütt megaláznia, nem kell nékie sem a' Hitbéli, sem az erkőltsi dolgokbann meghódolnia; hanem ellenbenn a' zsinatnak a' Pápa előtt mind ezeket meg kell tennie; mivel úgy is ſzükségképpenn, a' mint a' VI-dik *paragraphusra* tett jegyzésbenn megmutattam, mindenkor a' közönséges zsinatok kérték a' Pápáktúl a' helybe hagyást, 's az általok folytatott dolgoknak megerősſitését. A' vitatásbann forgó két kérdés eránt a' Római Pápáról e' rövid sinór mérték mellett kell nékünk állanunk. *Quid Pontifex?*

Quis

S. Bernard. L. 2. de consider. cap. 8. ad Eugenium Papam.

Quis es? sacerdos magnus, summus Pontifex. Tu princeps Episcoporum, tu Heres Apostolorum, tu primatu Abel, gubernatu Noe, Patriarchatu Abraham, ordine Melchisedech, dignitate Aaron, auctoritate Moyses, judicatu Samuel, potestate Petrus, unctione Christus. Tu es, cui claves traditae, cui oves creditae sunt. Sunt quidem et alii coeli Janitores, et gregum Pastores: sed ta tanto gloriosius, quanto et differentius prae caeteris nomen hereditasti. Habent illi assignatos greges, singuli singulos, tibi universi crediti, uni anus: nec modo ovium, sed et Pastorum omnium tu unus Pastor. Unde id probem, quaeris?

Ex verbo Domini: cui enim non dico Episcoporum, sed etiam Apostolorum sic absolute, et indiscrete totae commissae sunt oves? si me amas Petre, pasce oves meas. Quas? illius, aut illius populis civitatis, aut Regionis, aut Regni? oves meas, inquit, cui non planum, non designasse aliquas, sed assignasse omnes. Nihil excipitur, ubi distinguitur nihil . . . Ergo juxta Canones tuos alii in partem sollicitudinis, tu in plenitudinem potestatis vocatus es. Aliorum potestas certis arctatur limitibus: tua extenditur in ipsos, qui potestatem super alios acceperunt. Nonne si caussa ex-

exstiterit, tu Episcopo coelum claudere, tu ipsum ab Episcopatu deponere, etiam et tradere Satanae potes? Stat ergo inconcussum privilegium tuum tam in datis clavibus, quam in ovibus commendatis. . . . Haec utinam Auctor, utinam omnes Pontificis Primatum, ac infallibilitatem oppugnantes eo animo, quo S. Pater natione alioquin Gallus, scripsit, legerent!!!

XI.

Mikor a' Püspökök egyetembenn a' közönséges zsinatot béfogadják, az által nékie hitelességet, és tsalhatatlanságot nem ſzereznek, hanem egyedül közönségessé téſzik, hogy azon zsinatbann mindenek annak rendje ſzerént véghez vitettettenek. A' ſzétoſzlott, az egybegyültt Anyaſzentegyházat soha sem ítéli; mivel mind a' kettö, ámbátor külömböző környülállásokra tekintve, tsak egygy Anyaſzentegyházat téſzen.

XII.

A' közönséges Egyházi zsinat törvényes lehet ugyan a' maga kezdetében, de törvénytelenné válhat folytatásában.

Ez

Ez esetbenn segíthet rajta a' következendö zsinat még az Hit dolgábann is. Úgy helyre hozták a' *Riminumi*, és második *Ephesumi* zsinatot, a' következendök; mivel ama' kettöbenn nem valának szabadok a' voksok.

XIII.

A' közönséges Egyházi zsinatok felettébb haſznosok; söt némelly esetekbenn igen is ſzükségesek. De azt állatni, hogy tsak azok által lehet a' viſzálkodásokat letsilapítani, nagy hiba mellyet a' történetek világosann megtzáfolnak. Kevés Eretnekségekre lehet akadni, mellyek kedvéért kénſzeríttetett vólna az Anyaſzentegyház közönségeſ zsinatokat öſzvehívni; többnyire, a' mint mondja egygy Sz. Atya, ſzületésekhellyébenn nyakokat törték, megátkoztattak, semmivé léttek.

S. Aug. l. 4. ad Bonifac. c. ult. to. X. pag. 592.

Quasi nulla haeresis aliquando sine Synodi congregatione damnata sit: cum potius rarissime inveniantur, propter quas damnandas necessitas talis exstiterit: multoque sint incomparabiliter plures, quae, ubi

ubi exstiterunt, illic improbari, damnarique meruerunt, atque inde per caeteras terras devitandae innotescere potuerunt.

XIV.

Azért, hogy az Anyaſzentegyház maga voksát kimondja, nem ſzükséges néki mindenkor egybegyülni. Ha valami Tanítást egygyet értöleg megátkoz, már is megérdemli maga gyermekeitöl a' tökélletes engedelmességet; ö mindenkor gyámja az Igasságnak. Igen keskeny határok közzé ſzoríttya a' Jésus Kristusnak minden időre az Anyaſzentegyháznak tett ígéretét, ki tsak akkor sulajdoníttya néki a' tsalhatatlanságnak *Praerogátiváját*, mikor egybe vagyon gyülekezve; söt ez Hit ellen való tévelygés. A' Jésus Kristus nem azt mondotta az Apostolainak: én tsak akkor leſzek veletek, mikor egybe léſztek gyülekezve; hanem én minden nap veletek leſzek egéſzſz a' világ végezetéig.

Ecclesia Dei vivi, columna, et firmamentum veritatis. 1. Tim. c. 3. v. 15.

Matth. c.16. v. 18. *Portae inferi non praevalebunt adversus eam.*

XV.

A' törvényesenn egybegyült, 's azon módonn végbementt kissebb zsinatot megjobbíthattya egygy ſzámossabb, 's föképpenn a' közönséges zsinat nem tsak az Egyházi Fennyítékbenn, hanem a' Hit dolgábann is. Mivel nem képzel az közönséges Anyaſzentegyházat, 's azért könnyen tévelygésbe eshet. Úgy jobbította-meg a' következendõ zsinat Sz. *Cyprián* zsinattyát, mellyet tartott vala a' másodſzori kereſztelést vítató Eretnekek ellen.

XVI.

A' prívát zsinat voksának a' tanítás dolgábann olly ereje, 's auctoritása vagyon, mint egygy közönséges megváltozhatalam Egyházi Gyülekezetnek akkor mikor közönségessé tétetvén a' ſzétoſzlott Anyaſzentegyháztól némũ némũ ellenmondást nem ſzenved. Annak a' Mátkája, ki magát Igasságnak nevezi, maga halgatása által semmi tévelygést helybe nem hagyhat.

XVII.

XVII.

A' Pápának *dogmatica* rendeléseit ámbátor a' többi Püspökök egygyet értések által meg nem orvosolhattyák, mindazonáltal nagy Auctoritásúak, és megérdemlik, hogy a' Hívektöl nagy betsületbenn tartassanak. Mert ha az eleve való ítélet közönségesenn az Elöljáróknak valamit tulajdoníthat; mennél inkább tulajdoníthat, és föképpenn ugyan a' Hívek közönséges Attyának? Tehát büntetésre méltó vakmerőség, az ő parantsolattyait tsak azért megvetni; mert nem tsalhatatlanok.

XVIII.

Szabad kéttség kivül bizonyos esetbenn a' Pápától, a' közönséges Egyházi Gyülekezethez, valamint a' kissebb ítélő ſzéktül a' nagyobbhoz *provocálni*. De ezt tselekedni, mikor immár az ő voksát a' ſzétoſzlott Anyaſzentegyház elfogadta, annyit teſz, mint maga engedetlenségét palástolni, és a' viſzſzálkodást ſzilaj ortzátlansággal öregbíteni; annyit teſz, mint az Anyaſzentegyház-

tól az Anyaſzentegyházhoz útat venni, ámbátor az soha azon egygy dologrúl két ítéletet nem téſzen. Az elsõ ítéletnek kell mindjárt meghódolnunk. Azon Eretnekséget, mellyet immár a' Püspökök megátkoztak, úgymond a' Sz. *Ágoston Júliánusnak*, nem kell többé visgálóra venni, hanem inkább ſzükséges, hogy azt a' világi fejedelmek kiirtsák.

A' Római Pápának ítélõ ſzéke nem kissebb, hanem fõbb a' közönséges Egyházi Gyülekezetnek ſzékénél, a' mint azt megmutattam a' a' X-dik paragraphusra tett jegyzésben; tehát mikor a' Cathedrából ſzóll a' Hit, és erkõltsi dolgokrúl, nem ſzabad semmi esetben a' Római Pápától a' közönséges Egyházi Gyülekezethez *provocálni.*

S. August. *Ecclesia non bis judicat.*

Damnata ergo haeresis ab episcopis non adhuc examinanda, sed coercenda est a potestatibus christianis.

XIX.

A' Papának *Bulláját* úgy adni elõ a' Híveknek, mint ollyatén rendelést, mellynek terméſzete ſzerént vagyon ereje mindnyájokat meghódoltatni; és ismét

mét úgy adni elö, mind ollyatén rendelést, melly az egéſzſz Anyaſzentegyház tanításaival megegygyez, kétmagok között igen külömböző dolgok. Az elsö esetbenn a' Pápának tsalhatatlanságát világosann adja elé az ember, Hitbéli Ágozat gyanánt, a' mirül semmit sem tudtak a' régi Atyák. Kissebítve érénti a' Püspökök jussát, és eképpenn egyedül ſzolgákká, és a' Római parantsolátoknak végre hajtójokká téſzi öket. A' második esetbenn olly ítéletre vezeti a' Híveket, hogy az ember tsak annyira tartozik tökélletes hóldolással vak Hit mellett a' Pápa *Bullájának*, a' mennyire az Anyaſzentegyház tanításával az megegygyez. A' megegygyezése pedig akkor jön világosságra, mikor azzal, a' mi benne foglaltatik, az egéſzſz világonn ſzétoſzlott Püspökök megelégeſznek. És ez útólsó értelembenn megkívánnya a' Frantzia Anyaſzentegyház maga Híveitöl a' Római Rendelések eránt való meghódoltatást.

XX.

A' Római Pápa megátkoz gyakrabbann

bann egygy néhány könyvből kihúzott Állatásokat, okát nem adván, miért átkozta légyen meg azokat. A' ſzétoſzlott Püspökök a' Katólikus világonn tudják ezen ítélő voksát, és jónak esmérik. Én mondom: jól vagyon; a' viſzſzálkodásnak, vége ſzakadt: az Isten az Igasság tanitását az egység óráló ſzékébe helyheztette, megesmérem Péter ſzavát azo Helytartójábann, annak adom meg magamat, annak engedelmeskedek. De vallyon megvisgálták e' azt a' Püspökök? vallyon kivetkeztek e' minden réſzre hajlásból? nem voksoltak e' tudatlanságból? nem vala e' félelem, avagy reménység rúgó tolla ítéleteknek? megmaradtaké e' dologbann úgy mint Hitnek Bírái? 'sembélödö Kérdések! Azokra bízom én azoknak ſzorossabb megvisgáltatását, kik nem hiſzik, hogy Jésus Kristus megígérté, hogy a' maga Anyaſzentegyházával léſzen mindenkor. Én tartok az egységre, melly megesmértetik a' Páſztoroknak Fejekkel való egygyet értéséből. A' mi Idvezítönk ezen közönséges egygyet értésnek ígérte meg

maga

maga igazgató jelen létét, a' ki hív mindenkor a' maga ígéreteibennn. Ez bír engem az engedelmességem véghez vitelére; én juh vagyok, és a' juhat nem illeti, hogy maga Pásztorát megítéllye.

Qui (Deus) in cathedra unitatis doctrinam posuit veritatis. S. Hieron. epist. 58.

Ego interim clamito, si quis cathedrae Petri jungitur, meus est. S. August. Ep. 105. ad Don.

Vobiscum sum.

XXI.

Azon állatás, hogy az ember köteles megvisgálni az indító okokat, mellyek a' Püspököket a' Sz. Széktül kiadatott Rendeléseknek elfogadására bírták, elsöbenn vakmerö; mivel egyedül azt illeti, ki a' szíveket visgállya, azoknak hajlandóságokat megítélni. Másodszor: a' *praxisbann*, vagy is gyakorlásbann lehetetlen. Vallyon hogyan jöhet az ember annak valóságához? talám támaszthat minden Püspöknek ügyes ítélö kérdést? vallyon ád e' az ö feleleteknek hitelt? a' ki az ö Auctoritásoknak egyenességérül kételkedik, vallyon nem fog

e'

e' azonképpenn a' feleletek Igasságárúl is kételkedni? Harmadſzor: az ollyatén ember jóvá hagyja a' pártos Atyafiak törekedésének ſzándékát, mivel hogy ő a' törvényes Bíró hellyébe a' nehéz, és haſztalan módot, a' tulajdon értekezésünket helyhezteti, kinek elégtelenségét az Igasságnak kinyilatkoztatására, maga a' tapaſztalás nyilvánn megmutatta. Ez állatás tehát tsak egygy hamis kifogás, mellynek ſzerzője azon Eretnek, a' ki maga engedelmességét, akarta elpálástolni.

S. August. epist. 89. circ. fin. *Talia disputare, qualia isti disputant, rebellare est.*

XXII.

A' Püspököket különösenn tekintvén, légyenek bár azok akár ſzentek, akár nem; akár tanulttak, akár tanúlatlanok; akár az eleve való íteletekenn felyül, akár nem; forogjon bár tzélúl ſzemek előtt *politica*, avagy tulajdon haſzon; avagy egyedúl az Isten tiſztelete; akár minémű tulajdonságtúl, ſzívek járásátúl ſzármazzanak a' voksolás tételre

ſzol-

ſzolgáló indító okok, mindenkor még is megmaradnak ök azoknak valahányſzor egygyet értenek, kiket azért adott nékünk az Isten, hogy bennünket a' Hitre, és a' jó erköltsre oktassanak. Az ö elökélléseik lehetnek világi, 's emberi módra elintézve; minthogy a' ſzentség nékiek nintsen megígérve; de az ö ítéleteik nem ellenkezhetnek soha az Igasſággal; minthogy megígérte nékiek Idvezítönk, hogy a' tévelygés soha eröt nem veſzen rajtok.

Non praevalebunt portae inferi.

XXIII.

Ha bizonyos Szentegyházak, mikor tévelygés támad, azon tévélygésnek megátkozásában megegygyeznek; más Szentegyházak pedig ezt tudván, hallgatnak., ezek amazokkal kezet fognak, 's ez bizonyság jele, hogy azon Apostoli *Decrétomot*, melly a' tévelygöket megátkozta, úgy mint *Cathólicum Decrétumot* kell elfogadni, mihelyest elegendö képpenn közönségessé tétetik. Az Anyaſzentegyház, melly Igasságnak Gyámja,

's Támaſzſza, sem el nem halgathat, sem meg nem engedhet, sem jóvá nem hagyhat semmit, a' mi a' hittel, és jó erkölcsel ellenkezik. Ezen módra a Pápáktúl kijött sok rendelések tsak akkor kapták meg Auctorításokat, mikor a' többi Anyaſzentegyházak egygyet értöleg jóvá hagyták azokat.

S. August. epist. 55. alias 119. c. 19. n. 35. to. 2. pag. 143. *Ecclesia Dei ea, quae sunt contra fidem, vel bonam vitam, non approbat, nec tacet, nec facit.*

XXIV.

A' külömbözö magyarázások az Apostoli *Decretomban* feltalálható bizonyos kinyomásoknak, elegendö okot nem adnak, hogy azt *canonice* ügyesenn el ne fogadjuk, hogy ha máskép' a' fö dolgokbann megegygyeznek. Úgy soha sem kételkedünk a' Theológusok egyenességérül, mikor a' Trienti közönséges Gyülekezetnek *dogmatica* ítéleteit elfogadják, ámbár némelly hellyeknek magyarázó vélekedéseikbenn meg nem egygyeznek is.

XXV.

XXV.

A' Tóldalékok, mellyek a' Frantzia Egyházak ſzokásival, és ſzabadságával ellenkeznek, és a' mellyek a' Pápák *Bullákbann* még fel nem találtatnak, nem lehetnek igaz törvényes okok azoknak vé nem vételére, hogy ha a' bennek foglaltatott tanítás hitünkel megegyezz. Ezen Tóldalékok, azt mondják a' *Canonisták*, magokbann vétkesek, de azokat vétkesekké nem téſzik. Minden Római Rendelésekbenn tehát két dolgot kell megkülömböztetni, a' Római *Cancelláriának Stilussát*, melly udvarának kívánása ſzerént különös kifejtésekben él, és azoknak Foglalattyát. Ezt el kell fogadni minden illendö tiſztelettel, és engedelmességgel, mihelyest, úgy mint jóvá hagyattatott, a' többi Püspöktöl közönségessé tétetik. A' Tóldalékok pedig, mellyek benne elökerülnek, és az Orſzágok ſzokásaival ellenkeznek, soha a' viſzſzaélésre nem nyújtanak alkalmatosságot azoknak, kik engedelmeskedni általlanak.

Vitiosae sunt; sed non vitiant.

XXVI.

XXVI.

A' Pápának Hatalma nem ád erő a' Fejedelem Törvényének azzal, hogy ő a' maga juhainak annak megbetsülését ajánlja. De a' Fejedelmek auctoritás sem téſzi betsesekké az Anyaſzentegyház törvényeit azzal, hogy a' maga alattvalóit azoknak bétellyesítésére kötelezi. Minden Törvény azon Auctoritástól, mellytöl veſzi maga eredetét, egyſzersmind maga erejét veſzi. Azt állani, hogy a' *Bulla*, melly a' Sz. Széktől kijött (még a' hit dolgábann is) a' Híveket lélek ſzerént le nem kötelezheti, hogy ha elébb a' Fejedelemtül bé nem fogadtatik, ámbár immár a' benne foglaltatott tanítás a' Püspököktöl jóvá hagyattatott is, annyit teſz; mint az Anyaſzentegyház Auctoritását kissebíteni; annyit teſz, mint a' Relígíót valami *politica* dolognak tartani. A' Katólika tanításnak Igassága nem függ az Orſzágok ſzokásaitúl.

XXVII.

Hogy az Anyaſzentegyház Rendelése

ése *Status* Törvényéve vállyék, ſzükséges arra a' világi Hatalomnak segítsége is. De az nem lehet indító oka illy belsö engedelmességnek, a' minüvel artoznak a' Hívek a' magok Páſztoraik arantsolattyainak. Nem azért tartozik éki az ember belsöképpenn engedelmeskedni, mivel az a' világi Hatalomtúl bégadtatott, hanem azért, mivel azoktúl redt, kiknek idvezítönk monda: *Menyetek*, és taníttsatok.

XXVIII.

Meg nem tagadhattya az ember az Anyaſzentegyháznak azon Jussát, melyel bír a' vallást illetö könyvek értelmének megítéltetése eránt. Minden Társáságnak vagyon jussa értelmét a' törvényeknek, és a' Könyvnek, mellybenn azok foglaltattnak, megvisgálni. Azon kivül tudja az Anyaſzentegyház maga jussát, és tsak azokbann él vele, kik nékie adattak. Már: ö minden idöbenn megítélte az Istenes munkákat, vagy azokat jóvá hagyván, vagy megátkozván. Úgy megátkozta *Arius* Munkáit;

a'

a' három nevezetes Irásait *Ibának*, *Theodórétusnak*, és *Mopsuesti Theodórnak*, Ellenben Sz. *Ágostonnak* jóknak mondotta a' kegyelemről ſzólló munkáit.

Conc. Eph. act. 1. *Omnes episcopi simul clamaverunt. Quicunque Nestorium non anathematisat, anathema sit . . . Omnes Nestorii epistolam, et dogmata anathematisamus.*

XXIX.

Azon jus, mellyel az Anyaſzentegyház a' Sz. dolgokrúl ſzólló könyveket megítéli, ſzükségképpenn kötelességgel jár, melly ſzerént tartoznak a' Hívek az ö tett végzéseinek engedelmeskedni; minthogy ollyatén Hatalom, kinek nem tartozik senki engedelmeskedni; nem Hatalom, hanem a' Hatalomnak árnyéka. Kötelessége tehát a' Híveknek, a' vallást illetö könyvek eránt az Anyaſzentegyháztúl hozott ítéleteknek fejet hajtani.

XXX.

Minden engedelmesség, melly a' parantsoló Elöljáróknak értelmével meg nem egygyez, legygy valóságos enge-

det-

detlenség. A' minémü a' parantsolat, ſzinte ollyannak kell lenni a' meghóldolásnak is. Már: az Anyaſzentegyház megkívánnya a' maga Gyermekeitül a' belsö meghóldolást, mikor ítélet aláveſzi a' Sz. dolgokrúl ſzólló könyveket, és azoknak ſzerzöit. Vallyon ki egygyeztetheti meg pedig e' válóságos meghóldolást, mellyel tartozik minden Híve az Anyaſzentegyháznak, ama' külömböztetésével *juris*, *et facti*, a' jusnak, és tételménynek, mellyet a' felfúválkodó ravaſzság egyedül gondolt ki, az Anyaſzentegyház ítéleteinek elmellözésére? Maga magát tsallya meg, a' ki elhiteti magával, hogy engedelmeskedik az Anyaſzentegyháznak, mikor a' dolognak Tettét tekintvén, róla halgat, ámbátor ſzíve ſzerént viſzſzálkodik is ellene.

In nostro Collegio moverint, se non futuros, nisi damnata cum auctoribus, sociisque damnantes profiteantur, catholicos sacerdotes. Celest. Papa, Ep. ad Syn. Eph. loquens de Nestorian. ad eccles. redeunt.

Si quis non anathematisat, et animo, et ore omnes, quos anathematisat ecclesia, condemnatus sit. Conc. Lat. Sect. 5. Can. 18. 1, 2, Conc. pag. 355. B.

XXXI.

XXXI.

A' halgatás, melly tsak ebből áll, hogy az ember az Anyaſzentegyháznak bizonyos voksai, 's végzesei ellen semmit nem ſzóll, sem nem ír, nem foglallya magábannn az egéſzſz igaz engedelmességet, mellyet kíván illyetén esetekbenn az Anyaſzentegyház a' maga Gyermekeitől. *Theodoretus* megígérte, hogy örökké halgatni fog ezen kérdés felől; ha vallyon meghagyattattak e' *Nestorius* Irásibann a' Jésus Kristusnak két ſzemélyei? az Anyaſzentegyház meg nem elégedett vele, hanem minek előtte viſzſzafogadná ötet kebelébe, megkívánta tőle, hogy azt, és annak Irássait megátkozza. Hijjába ſzépiti az ember e' halgatást betsülettel tellyes félelem nevével; nem egyéb ő magyaránn mondván: hanem a' kába felfúvalkodásnak ſzakaſztott ſzüleménnye. A' kereſztényi egyenes alázatosság soha sem szabadít fel egygy közönséges Hívet arra, hogy a maga véleménnyét a' közönséges Anyaſzentegyház tett voksainak eleibe tegye.

Conc. Calced. art. 3. *Theodoretus dixit anathema Nestorio,*

io, et ei, qui non dicit Dei genitricem irginem Mariam, . . gloriosissime judies dixerunt: omnis jam dubitatio de Theoloreto est soluta: omnes reverendi episcoi clamaverunt: Theodoretus dignus est ede.

XXXII.

Azon Hit, mellyet az Anyaſzentgyház a' *dogmatica* dolgok eránt megúván tőlünk, nem Isteni Hit, mellyel gyedül tartozunk az Istentől kinyilatoztatott dolgokat hinni; hanem inkább mber ſzerént való Hit, avagy jobban igyázva ſzóllván, az Anyaſzentegyház lite, a' mennyire az az Anyaſzentgyház auctoritásánn fundáltatik, és a' Relígió dolgábann értelmünknek minden árásait meghatározhattya.

XXXIII.

Egygy valami Apostoli Rendelést, nelly némű némű Állatásokat egygy vaami könyvből kiveſzen, és azokat a' ſzerzőnek értelme ſzerént megátkozza, keze rása által helybehagyni; a' mi pedig az értelem Jussát az engedelmesség dolgá-

bann illeti, ön' magábann eltitkolni, é ezek tekinteteként pedig a' mi Tettét illeti, tsak az betsületel járó illendöség gel kérkedni, annyit teſz; mint maga Elöljáróit orrán hurtzolni, hazudni; minthogy az hazudik, a' ki mást gon dol, 's mást beſzéll, 's téſzen.

S. Aug. de mendacio cap. 3. *Ille mentitur, qui aliud habet in ani mo, et aliud verbis, vel quibuslibet si gnificationibus enunciat.*

XXXIV.

Hidgyed a' Theólogusok' közön séges Tanításának, hogy a' Jésus Kris tus az Anyaſzentegyházát a' könyvek értelme eránt hozott ítéleteiben el nem hagyja. Ezen Igasság következése egygy más Igasságnak, melly egyene senn tartozik Hitünknek egygy más Ágo zattyához. Hitbéli Igasságúl tartatik mindenütt, hogy az Anyaſzentegyház a' Hagyomás tanításában tsalhatatlan. Már e' tsalhatatlansága fenn nem állhat ha tsak az Istenes dolgokat magokban foglaló könyveknek megvisgálására, és ítéletére ki nem terjeſztetik; minthogy

eként

eként válaſztya ö el az igaz, 's egyenes hagyományt, a' hamistúl; a' tsalogató mód pedig, melly a' tévelygésnek rabja, nem lehet az Igasság feltalálásának Kalauzza: ſzükséges tehát, hogy az ember a' kettö közzül egygyet válaſzſzon, vagy higygye, hogy az Anyaſzentegyház a' maga ítéleteibenn, mellyeket az Isteni dolgokrúl ſzóllo könyvek eránt tévzen soha magát meg nem tsallya, avagy, hogy a' Hagyományok dolgábann hibázhat. E' második a' Hit Ágozatával artzúl ellenkezik.

TIZEDIK RÉSZ.

MIBENN FUNDÁLTATTNAK AZ ANYASZENTEGYHÁZ ÍTÉLET TÉTELEI.

I.

Az Elöljáróknak ítéletet-Tételei fundáltatnak a' Törvénybenn; az Anyaſzentegyház ítélet-Tételei pedig az Isten Igéjébenn. E' világosság által vezetteti ö magát minden ítéleteibenn.

Megkülömbözteti, 's elválaſztya a' tévelygéseket az Igasságtúl; megátkozza amazokat; védelmezi ezt; kinyilatkoztattya magát, és valamiket közönségessé tészen maga gyermekei előtt, hogy azokat hidgyék, e' fáklyát tartván kezében, vezeti öket mind azokra.

Ps. 118. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, et lumen semitis meis.*

II.

Két féle az Istennek Igéje. Egygyik meg vagyon írva, a' másik nintsen megírva. Az elsőt Sz. Irásnak nevezzük, a' másikat Hagyományoknak mondjuk. Mind a' kettőnek azon egygy a' tekintete, auctoritássa mivel az Isten Igéjének nem lehet külömböző auctoritása.

III.

A' Sz. Irás, vagy is az Istennek leíratott Igéje az ó, és ujj Testamentom könyveibenn foglaltatik, mellyeket a' Katólika Anyaſzentegyház ügyes törvényes (*canónicos*) könyveknek nevéz, 's azoknak tart. Igaz, hogy e' könyvek em-

emberektöl írattattak; de olly emberektöl, kik megvalának íhletve a' Sz. Lélektöl, következésképpenn, minthogy az ö kezek az Isten Lelke által vezettettek, azokbann, a' miket írtak, nem hibázhattak.

IV.

Hogy azok, kik az ó Testamentomot írták, az Isteni ihlés nélkül nem ſzükölködtenek, bizonyíttyák a' Moyses által tett tsudák, és a' jövendöléseknek bétellyesítése. Nem, külömbenn a' bizonyság tételek, mellyeket e' dologrúl az új Testamentomban olvasunk. E' második ſzerzöjének Istentöl vett íhlését bizonyíttyák a' bizonyságnak azon fundamentomi, mellyek elönkbe adják a' kereſztény vallásnak Igasságát.

Spiritu sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines. 2. Petr. c. 1. v. 21.

Omnis scriptura divinitus inspirata. 2. ad Tim. 3. v. 16.

V.

Hogy az ember elhitesse magával, hogy az Apotsolok, és Evangyélisták, kik az új Testamentomot írták, a' Sz.

Lé-

Lélek ihlésével birtanak, szükséges tudni, hogy, mikor Jésus Kristus őket Tanítókká tevé, nem tsak auctoritássát, hanem világosságot, sőt maga Bőltsességét is velek közlötte, midőn mondá nékik: a' mint engem elküldött az Átya, én is elküldelek titeket, reájok lehelle, hogy a' maga Lelkét belélek óltsa, és ez által az övéket az Istenes könyvekrek megértésére megvilágosíttsa. Elküldötte őket, mint maga küldöttyeit a' nemzetek közzé, hogy személlyekbenn az ő személlyét ábrázolják, 's igaz Mássai légyenek.

Joan. 20. v. 21. *Sicut misit me pater, et ego mitto vos; haec cum dixisset insufflavit, et dixit eis: accipite Spiritum sanctum.*

Luc. 24, 45. *Aperuit illis sensum, ut intelligerent scripturas.*

2. Cor. 5, 20. *Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos.*

VI.

A' Hagyomány Istennek azon Igéje, melly magának Jésus Kristusnak szentséges szájjából, avagy a' Sz. Lélek által

tal

tal megvilágosíttatott Apostolinak ſzájokból omlott, mellyet ezek az ö követöikkel közlöttek, és a' melly egéſzſz máiglan az Anyaſzentegyház Gyülései által, a' Sz. Atyák által, és az egéſzſz Anyaſzentegyháznak azon egygy, 's megmásolhatatlan Hite által fenntartatik.

Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; majores tuos, et dicent tibi. Deut. 32. v. 7.

Tenete traditiones, quas didicistis sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Theſſ. 2, 17.

Quae audisti a me per multos testes, haec commoda fidelibus hominibus, qui idonei erant et alios docere. 2. Tim. 2, v. 2.

VII.

Tehát a' Sz. Irás nem egygy maga Régulája a' mi Hitünknek, a' mint a' mi tévelygö Atyánkfiai vítattyák. Máskép' ingyen kellene megengedni e' kettöt; elsöbenn: hogy az elsö Kereſztényeknek Jésus Kristus halálától fogvást, egéſz addig az idéig, mellyben kezdettek az Apostolok irni, a' mi nagyonn késönn történt; mivel a' kereſzténység sok orſzágok-

gokbann immár mély gyökeret vert vala, semmi Hit Régulájok nem vólt. Másodszor: hogy a' mi a' Relígiót illeti, a' mind útólsó pontomig le vagyon irva. De egygyet sem lehet a' kettő közzül meghagyni. Nem az elsőt: mivel Jésus Kristus még halálának előtte a' tanítás Hivatalát béhozta, mikor t. i. az Apostoloknak mondotta: elmenvénn tanittsatok mindem nemzeteket. Nem a' másikát: mivel ennek artzúl ellene állanak a' Sz. Irásnak számtalan hellyei, mellyek kezeiknél vezetik a' Híveket a' Hagyományhoz.

VIII.

Mikor az egésszsz Katólika Anyaszent egyházbann azon egygy dolog felől tsak azonn egygy vélemény forog fenn, bizonyos jele, hogy annak a' szülő Annya a' Hagyomány. Ollyan a' kisdedek kereszteléséről megaggott, 's megrögzött vélemény, 's más sok dolgokrúl.

Tertull. de praescript. ed. Rig. pag. 241. *Quod apud multos unum invenitur, non est erratum, sed traditum.*

IX.

A' mit az egésszsz Katólika Anyaszent egy-

egyház igaznak tart, 's mindenkor tiſztelettbenn vagyon elötte, és semmi Gyülekezetre, úgy mint maga ſzerzöjére nem mutat, arrúl fundamentomos meggyözödéssel kell hinnünk, hogy magoktúl az Apostoloktúl vette eredetét, 's általok igazánn ſzállott reánk. Ez Sz. *Ágostonnak* a' Régulája.

Quod universa tenet ecclesia, nec a consiliis institutum, sed semper retentum est, auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. S. August.

X.

A' Sz. Irás nem lehet maga magának édes maga magyarázója. Hogy ezt a' Just tulajdoníthassa néki egygy valaki, azt kellene elébb megmutatni, hogy azt egygy formánn, könnyenn, 's világossann lehet minden helyenn érteni, úgy, hogy soha semmi viſzſzálkodás az ö tanításbéli Állatásainak értelme eránt nem támadhat. 's vallyon nem de világossann ellent mond ennek minden idöbéli tapaſztalás? Minden Eretnekek, kik csak valaha vóltanak, a' Sz. Irás auctoritásával akarták, 's igyekezték támo-

gatni

gatni tévelygéseket, és e' végre az ő igaz, 's tulajdon értelmét sokféleképpenn rámájokonn ſzaggatva, vátig tsigázták.

§. Aug. L. 1. de Trin. cap. 3. *Omnes ex eisdem scripturis falsas, atque fallaces opiniones suas conantur defendere (haeretici).*

XI.

Hijjába fitogatták a' mái tévelygő Atyánkfiai a' Sz. Irásnak világosságát. Állapodjunk meg egygy kevessé a' Sz. Irásnak ezen mindnyájok előtt esmérétes ígéji mellett: *ez az én Testem.* Kérem őket ſzeretettel! magyarázzák meg nekem azokat; 's jól tudom, mindenik mást fog felelni. Ezen Igék, azt fogja *Luther* mondani, ennyit téſznek: ez a' Kenyér az én Testemmel valósággossann egybeolvad. Nem úgy; e' képpenn fog közbennſzóllani *Zwinglius*, nem ez az ő értelmek, hanem ez: ez a' kenyér tsak puſzta jele az én Testemnek; a' Test ön magábann nintsen jelen. Oh! be megtsalatkoztok mind a' kettten fogja végtére mondani *Calvin* János; ide vi-

gyázzatok! én adom elő néktek azoknak igaz értelmét: ez a' kenyér, mellyet eſztek, nintsen egygyesítve az én Testemmel, hanem akkor, mikor azt enni fogjátok az én Testem veletek igazán léſzen, megegygyesítve. Már: ha olly világos a' Sz. Irás, vallyon miért olly külömböző a' ti magyarázástok e' fő hellyen? ne kímezzük, hámozzuk a' dolgot, mondjuk ki a' mi igaz: hazudott magának a' Hamisság.

Mentita est iniquitas sibi.

XII.

Én két felé oſztom a' világosságot. Az elsö az eleven, és megvilágosító, melly senkit, légyen bár egygy valaki az eleve való ítéletektől, és indulataitúl akár miképpenn elragadtattva, homályba nem hágy, és minden embert, minden válogatás nélkül általhat. Ollyanok mind azok a' dolgok, mellyeknek tudására érzékenységeink által ſzoktunk jutni, valamint ez: hogy igazánn vagyon a' Béts, Buda, Nyitra, Újhely Várossa. Ollyanok nem külömbenn minden

dol-

dolgok, mellyeknek kezesse, 's tanú-bizonysága a' közönséges egygyet értés, (*communis sensus*) valamint ez: hogy Jérusalem várossát viadallal vette meg *Titus*, és *Vespasianus*. Szinte ollyanok a' tudákosságnak vítatásai is, valamint ez: minden három szegesbenn a' három szegnek summája egyenlő két derék szegnek summájával. (*In omni Triangulo, tres anguli simul sumti, sunt aequales duobus rectis.*) A' második nemű világosság homályossabb vágásonn jár, 's megkívánnya az okos értekezést, melly által, mint valamî szerzemény (*effectus*) szerzője által (*per caussam*) megesmértetik. Illy értekezés közben, hogy ha tapogatva nem jár az ember, mint a' Róka a' jegen, nagy hamar a' tsalatkozás feneketlenségébe bukik, és az igaz világosság helyett egygy annak fattyú súgárait találhattya. A' mi vetélkedő társainknak meg kell vallaniok, hogy az elsö világosság nem tulajdona a' Sz. Irásnak; mivel ök magok annak leg-főbb hellyei eránt meg nem egygyeznek. Hanem hogy tsak a' másodikával bír, és

az

az is á' ſzemes értekezésnek egyedül való ſzüleménnye. De ezen értekezés sem igérhet nékünk, a' mint tapaſztalásból tudjuk, a' tévelygésektől óltalom, 's menedék bátorságot. Szükséges tehát, hogy az Irásbann keressünk olly út mutatót, ki annak megértésére igazánn vezessen minket.

XIII.

Az Irás magyarazásbann nem követhettyük az emberi éſzt; mert ez még kerengöbb útra vezethet bennünket. Valamennyi Eretnekek vagynak, általlyábann mindnyájan azt vítattyák, hogy ök az éſzt követik, és éppenn az az éſz buktatta öket hanyat homlok a' sök útálatos tévelygésekbe. A' Sz. Irás nem emberi költeméný, hogy az éſznek bírói ſzéke elejébe idéztethetnék. Jaj néktek, mondja az Ür, bálgatag Próféták, kik tulajdon lelketeket követitek! ök egyebet nem láttak, a' hijába való látásnál, és nem ſzóllottak, a' hazúg jövendölésnél, 's még is azt mondák, kogy az Ür mondja azokat, holott ö nem ſzóllott. A' Sz. Irást nem magarázhattya az em-

ber

ber kénnyé kedve ſzerént. Iſzonyú nagy gonoſzság az ember' ſzavait az Isten ſzavaival minden aggodalom nélkül eltserélni.

2. Petr. c. 1. v. 20. 21. *Omnis prophetia scripturae propria interpretatione non fit. Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia, sed spiritu sancto inspirati, loquuti sunt sancti Dei homines.*

Ezech. c. 13. v. 3. 6. *Vae prophetis inſipientibus, qui sequuntur spirituum suum, et nihil vident . . . vident vane, et divinant mendacium, dicentes, ait Dominus: cum dominus non miserit eos.*

XIV.

Hogy ha egygy valaki abbann állapodik meg, hogy az embernek *prívat* tulajdon lelke magyarázója a' Sz. Írásnak; így kaput nyit minden éktelen zürzavaroknak. E' *prívat* tulajdon lélek vagy közönséges mindenek között, vagy nem. Hogyha közönséges; vallyon a' mi tévelygő Atyánkfiai miért hasonlottak meg olly annyira magok között a' tanításbann? Ha pedig nem közönséges; vallyon minű bizonyság jele mellett mond-

hat-

hattya bátram egygy valaki, hogy az az Istentől vagyon? Hallyátok! kik azt mondjátok, hogy ez, vagy amaz helyben a' Sz. Írásnak magyarázásából valóban titkos íhléstek vagyon; ha én is ſzinte azt állatnám, 's még is azon helyet külömb értelembe adnám elö; vallyon hogyan történhetne az? vallyon vádolhatnátok e' engem tévelygésről? ſzinte annyi ügyes jussom vagyon nékem az Istent íhleléſt ön' magamnak tulajdonítani, valamint ti néktek. E' közbenn egygyikünk a' kettönk közzül megtsallya magát, és talám mind a' ketten megtsallyuk magunkat. Tehát egygy más fáklyát keressünk inkább, melly mellett az igaz útonn minden kerengés nélkül járhassunk. Átallyábann lehetetlen, hogy egygy ollyan Régula, melly minden véleményt, értelmes mondást, gondolatot jóvá hágy, az Igassághoz vezethesse az embert; mivel tsak egygy vélemény, lehet igaz vélemény.

XV.

Szinte olly hibásann igazítana engem

gem egygy valaki a' Sz. Irás igaz értelmének feltalálására azokhoz, kik azt a' Zsidó, és Görög köntösből kivetkeztettvén, vagy Római, vagy Német, vagy Magyar, vagy akár melly Nemzetnek köntössébe öltöztették, vagy is más sok féle Nemzetek nyelvére fordították, avagy jegyző, s magyarázó könyveket irtanak róla. En akarok egygy olly világot, melly engem meg ne tsallyon, meg ne vakíttson. E' féle emberek pedig meg is tsalhatnak, meg is tsalattathatnak. Ezeken kivül az illyetén Fordítóknak, és a' Sz. Irás Magyarázóinak sehol sintsen semmi jussok arrá, hogy magok gondolatait nékünk sinór mértékül eléállíthassák.

XVI.

Vallyon tehát kitsoda az az igaz, egyenes szívü lelkü, 's tökélletes értelmü Tolmáttsa, Magyarázója a' Sz. Irásnak, kikhez én a' tévelygésnek minden félelme nélkül kézzel lábbal álhatok? Az valóbann nem egyéb, a' mint mondja a' Trienti Sz. zsinat, hanem ön' maga a' Katólika Szentegyház. A' Sz. Irás egygy

néma

néma Törvény, melly megkívánnya, hogy egygy élö, 's ſzóllo Bírája légyen, ki az ö igaz értelmét eléadhassa. Hogyha két Testvérek között az hagyott örökség eránt per támad, annak eligazítója nem az Attyoknak Testamentoma, melly a' pert okozta, hanem a' Bíró, ki eránta maga ítéletet téſzen. Szinte úgy vagyon a' viſzſzálkodások dolgával, mellyek a' Sz. Irásnak magyarázása eránt ſzoktak támadni, hogyha az Anya-ſzentegyháznak láthato Auctoritása azokat le nem tsilapíttya, azoknak végét nem ſzakaſztya, örökre fenmaradnak.

Ad coercenda petulantia ingenia, decernit (sancta Synodus,) ut nemo suae prudentiae innixus, in rebus fidei, et morum ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, sacram scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit, et tenet sancta mater ecclesia, cujus est judicare de vero sensu, et interpretatione scripturarum sacrarum, aut etiam contra unanimem consensum patrum, ipsam scripturam sacram interpretari audeat: etiam si hujusmodi interpre-

talones nullo unquam tempore in lucem edendae forent: qui contra fecerint, per ordinarios declarentur et poenis a jure statutis puniantur.

XVII.

Nem kell elhitetnünk magunkal, úgy mond legygy bölts Atya, hogy az Evangyéliom tsak a' puſzta ſzavakbann áll; az magábann az értelembenn gyökeredzik. Valamint tehát hinni kell az Anyaſzentegyháznak, mikor mondja, hogy ím' ez a' Sz. Irás; ſzinte úgy kell nékie hinni, mikor mondja, hogy ez, vagy amaz azon Sz. Irásnak az értelme. Valóbann! hijába bízta vólna reá azt a' Jésus Kristus zálogúl, hogy ha annak igaz értelmét meghatározó ajándékot néki nem adott vólna. Mi a' Sz. Irás könyvéibenn nem a' ſzavakat vadáſzſzuk, hanem keressük az Igasságot.

S Hieron. in 1. cap. ad Galat.

Ne putemus in verbis scripturarum esse Evangelium, sed in sensu; non in superficie; sed in medulla, non in sermonum foliis, sed in radice rationis.

XVIII.

A' polgári Törvényeknek magya-

rá-

rázása nem bízattatik az egygyügyû kösségre, fennmarad ez a' *praerogátiva* mindenkor a' Hertzegek helytartói mellett, kik a' Törvényekre vigyáznak. És az Isten Igéjének magyarázása minden Hívekre, minden külömbség, minden személy válogatás nélkül légyen bízva? Hogyan? egygy egygyügyû Aſzſzony, egygy ſzurkos kezû, 's eſzû Mester ember, egygyön' elméjû nap-ſzámos tolmátsollya az Istennek mély, 's megfoghatatlan ítélet-Tételeit, 's imádando akarattyát? Nem; éppenn nem. A' ki e' féle embereknek tulajdoníttya a' Sz. Írásnak magyarazását, az ugyan a' Sz. könyveknek Fentséget meſzſzünnen sem látya.

XIX.

A' Sz. Írásnak ſzó tsere mellett tett, vagy is ſzó váltású mondásait, nem ſzabad az embernek maga gondolkozása módja ſzerént magyarázni. Meg vagynak már azok magyarázva olly formán, hogy a' válogatott, 's erántok tett világos vítatások semmi kéttséget többé felőlek nem hagynak. A' Sz. Írásnak be-

tü ſzerént való értelme ſzolgálhat nékünk egyedül az Hit Igasságainak megmutatására, és a' tévelygésnek megtsáfolására.

S. August. Ep. 48. ad Vinc. Donat. *Quis autem non impudentissime nitatur, aliquid in allegoria positum pro se interpretari, nisi habeat, et manifestissima testimonia, quorum lumine illustrentur obscura?*

XX.

Mikor a' Sz. Írást olvasod, gondold, hogy úgy beſzélſz Istennel, mint mikor imádkozol. Olvasd tehát azt mély alázatossággal, és illendő tiſztelettel. Az Isten Igéjét az ember Igéjéhez hasonlóvá téſzi az, ki a' Sz. Könyveket nagyobb buzgósággal nem olvássa, mint közönségesenn ſzokta olvasni a' világi dolgokrúl ſzólló irásokat.

S. Aug. en. in Ps. 85. n. 27. pag. 905. t. 4. edit. Ben. *Quando legis, Deus tibi loquitur: quando oras, Deo loqueris.*

TIZENEGYGYEDIK RÉSZ.

A' KERESZTÉNYI TANÍTÁSRÓL.

I.

Mind azokra az Igasságokra reátanította Apostolait a' Jésus Kristus, a' mellyeket ſzükségképpenn kiakart kinyilatkoztatni az embereknek. 's azért megvilágosította, 's erössebbekké tette öket a' Sz. lélek az ö malaſztyával. Ök pedig tanító Mesterjeknek parantsolattya ſzerént mindeneket, a' miket tőle nem csak nyilván, hanem mások jelen léte nélkül, és titokbann oktatásúl vettek, mindem nemzeteknek prédikálták. Következésképpenn minden utóbbi Tanítás, melly az Apostolok ideje után vette eredetét, 's akár minü tojásból ütötte ki fejét, nem a' Jésus Kristusnak tanítása; hanem egygy ſzentségtelen költemény, 's ujjítás.

Omnia quaecunque audivi a patre meo; nota feci vobis. Joan. c. 15. v. 15.

Verba, quae dedisti mihi, dedi eis. Ibid.

Paraaletus autem Spiritus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, Cap. 17. v. 8. cap. 14. v. 26.

omnia, et suggeret vobis omnia, quaecunque dixero vobis.

Matth. c. 10. v. 27. *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, praedicate super tecta.*

Marci c. 16. v. 20. *Illi (apostoli) autem profecti, praedicaverunt ubique, domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.*

II.

Az Anyaſzentegyház semmi uj Hit Ágozatokat nem kohol a' maga Gyüleke-zeteibenn; hanem azokbann a' régiek kijegyzése által, úgy mint az eredeti tulajdon Igasságokat egyedül ujjonnan petsételi, azoknak homályosságát, ha hol egygy valakinek ollyanoknak látſzatnak lenni, fejti, 's magyarázza, hogy, a' mit annak elötte, mint egygy ingyen hitt, az ember, ez után meggyözödés mellett ſzorgalmatossabb állandósággal hidje; hogy nagyobb kitejezésekkel hirdesse, a' mit annak elötte nem olly hathatósann prédikállott; és a' mit annak elötte tsak bizonyos mód alatt tiſzteltt, ez után tökéletes buzgoſsággal is tartósann megállya

De-

Denique; quid unquam aliud conciliorum decretis enisa est, nisi, ut quod antea simpliciter credebatur, hoc idem postea diligentius crederetur? quod antea lentius praedicabatur, hoc idem postea instantius praedicaretur? Quod anteà securius colebatur, hoc idem postea sollicitius excoleretur? Vincent. Lirriensis in Commonit.

III.

Meg kell különböztetnünk az Anyaſzentegyház Tanítását, az ö Fenyítéktül (*disciplina*). Ez változható, 's az idök, és orfzágok, 's Tartományok környül állásaival jár. Ama' pediglen változhatatlan. Innen veſzik eredeteket a' külömbözö kifejezések, mellyekkel akkor élnek az Anyaſzentegyház Gyülekezetei, mikor ſzóllanak a' Hit Igasságairúl, és mikor tsak tsupánn ön' magoktúl ſzerzett némü némü törvényt téſznek közönségessé. Imé! mikor a' *Nicaeabéli* zsinatbann ezen kérdest kellett eligazítani, t. i. ha ſzükségképpenn kellene e' a' Húsvét elsö napját mindenkor vasárnaponn tartani, avagy pediglen nem vólna e' jó egygy, azonn naponn a' mint közzül

zül ſzentelni, mellyre a' tizen negyedik Hóld' tölte esik? az egybe gyültt Atyák e' ki fejezéssel éltenek: *mi akarjuk, mi parantsollyuk; e' tetſzik nékünk;* mivel ez a' kérdés egyedül az Anyaſzentegyház' Fenyitékét illette. Ellenbenn mikor a' Hit Ágozatairól kellett nékiek ſzóllani, akkor egyenesenn mondották: *Így hiſz a' Katólika Anyaſzentegyház.* Ez által jelentvénn, hogy ők semmi újságot nem hoznak-bé, hanem egyedül a' régi ősseiktül vett, 's megaggött Tanítást magyarázzák, 's helybe hagyások által petsételik.

IV.

Nem ſzabad nékünk kénnyünk kedvünk ſzerént valami Tanítást béhoznunk, sem al mástúl akár kitül már béhozott elme vizketegségét elfogadnunk. A' mi Tanítóink az Úr Apostoli, kik magok semmit nem koholtak, hanem a' Kristustúl magátúl vett Tanítást minden ô ſzintességgel általadták a' nemzeteknek. Jöjjön bár tehát mennyből az Angyal, 's más Tanítást prédikállyon, imé megátkozzuk ôtet. Így ſzóll vala hajdan

Ter-

Tertullianus. 's nékünk is így kell szóllanunk.

Nobis vero nihil ex nostro arbitrio inducere licet, sed nec eligere, quod alicui quis de arbitrio suo induxerit. Apostolos domini habemus auctores, qui nec ipsi quicquam ex suo arbitrio, quod inducerent, elegerunt; sed acceptam a Christo disciplinam fideliter nationibus adsignaverunt. Itaque etiam si Angelus de coelis aliter evangelizaret, anathema diceretur a nobis. Tertull. de praescr. Rig. Ed. pag. 232.

V.

Hát ha egygy valakinek e' féle gondolat ötlik eszébe, hogy a' nyelvekkel a' Tanítás is változást szenved. Mert válójában a' mi Theológussainknak a' nyelveik nem a' régi Atyák szakasztott nyelvei. De e' tsak fogás. Mert a' Hit nem a' puszta hangzásbann gyökeredzik, 's azért is a' Hit Ágozatoknak elöhozására szolgáló megváltozott mód, egyedül a' tudatlanokat szédítheti-meg. Az Anyaszentegyház a' régi Igasságokat új, 's jobbann magyarázó szavakkal mindenkor kifejezheti; sőt ollykor a' környül

ál-

állások szükségképpenn is ezt megkíván-nyák. Így történt mikor az *Áriánusok* kétes kifejezéseknek elejét venni akarván, és megmutatni, hogy az Atyával a' Fiúnak egygy állattya, 's természete légyen e' szót: ὁμοούσιον, (*consubstantialis*) vagy is egygy állatú, 's természetű szerzette. E' derék, 's különös kifejezését ugyan soha senki tövéből ki nem ejti. Az utóbb támadott Eretnekségek tulajdon tévelygések által adtanak néki alkalmatosságot a' más nyelvtől költsönözött Ígére.

VI.

Oh Timotheé! irja Sz. Pál Tanítványihoz; a' nálad letett kintset megőrizd, eltávoztattván a' beszédben a' hijjába való újjításokat, (mellyek a' kereszténység vallással, 's Hittel szemmel ellenkeznek) és a' hamis nevű Tudománynak ellenvetésit. A' világi Tudományokbann az új tanítás jó hirt, 's nevet szerezhet az okos embernek, de a' Vallás, 's Hitt dolgábann az újjítás betstelen bélyeget süt homlokára a' szerzőnek.

O Timothee! depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiae. 1. Timoth. 6. v. 20.

VII.

Annak okáért a' Régiség a' többi Tanúbizonyságok mellett válaſztya el az Igasságot a' tévelygéstül. Minden Tanítás ujj, melly a' Jésus Kristus idejében esméretlen vala. A' Hit dolgábann pedíglen minden ujjságokat fzükségképpenn meg kell vetnünk; mivel a' Hit azon egygy megváltozhatatlan, 's megmásolhatatlan dolog, és nem fzüleménnye a' változó embernek, hanem eredetét veſzi magától az Istentöl. A' maga elterjedését tulajdoníttya ugyan az embereknek, de olly embereknek, kikkel azt az Isten Fia a' Jésus Kristus Mennyorſzágból lehozván, közlötte.

Veritas Domini manet in aeternum. Psal. 116.

Ex ipso ordine manifeſtatur, id esse Dominicum, et verum, quod sit prius traditum; id autem extraneum, et falsum, quod sit posterius immissum. Tertull. de praescr. ed. Rigal. pag. 248.

Re-

Tertullianus de virginibus velandis. *Regula fidei una omnino est; sola immobilis, et irreformabilis.*

VIII.

A' világi Tudományokbann a' bátor iparkodás ollykor jó elömenetellel jár: *audaces fortuna juvat.* Ellenbenn a vallás dolgábann a' leg kissebb gondatlan ſzunnyadozás, leg nagyobb vakmerőség, mellyet hogyha éſzre nem veſz az ember, örök kárhozatra méltóvá téſzi magát. Annak okáért ſzüntelen kézben tartsa az ember a' ſzentséges helyet illető mérő serpenyőit.

Lactant. lib. 13. c. 13. *Nullus hic temeritati locus; in aeternum stultitiae poena subeunda est, si aut persona inanis, aut opinio falsa deceperit.*

IX.

A' Tévelygés, hogy magát az emberneknél megkedveltesse, ſzükségképpenn megkívánnya az áltató emberi ékes ſzólásnak himjeit; mivel tsak a' költsönözött idegen ſzín alatt vagyon kellete. Ellenbenn az igaz Kereſztényi Tanítás egyebet nem kíván a' régi ke-

re-

tészténnyi ékesenn szólló Tanítoknak nemes egy gyügyûségénél. Én pedig Atyámfiai, azt irja Sz. Pál a' Kórinthusiakhoz, mikor hozzátok jöttem vólna, nem jöttem a' beszédnek, vagy böltsességnek mélységébenn, hirdetvén néktek a Kristus Bizonyság tételét. Mert nem ítéltem, hogy tudnék valámit köztetek, hanem tsak a' Jésus Kritust, azt is a' megfeszítetettet.

Et ego cum venissem ad vos, vêni non in sublimitate sermonis, aut sapientiae, annuntians vobis testimonium Christi. Non enim judicavi, me scire aliquid inter vos, nisi Jesum Christum, et hunc crucifixum. 1. Cor. c. 2. v. 1, 2.

X.

A' Kereszténý Prédikátor, vagy is Tanító, ne a' hamis szavaknak áltatásával, hanem a' dolognak, 's felvett matériának szépes, 's velös belével keresse kedvét a' maga Halgatóinak. Semmi se tessen néhie ékesnek, a' mi magábann nem igaz. Hivatallya azt kívánnya tőlé, hogy urá légyen, nem pedíglen rabja a' szavaknak. A' Sz. lélek

nem

nem az ékesenn ſzólló, hanem az okos emberekről mondja: hogy azoknak sokasága a' föld kerekségének idvessége.

S. Aug. L. 4. de doctr. chr. c. 28. num. 61. *In ipso etiam sermone malt. rebus placere, quam verbis: nec aestimet dici melius, nisi, quod dicitur verius; nec doctor verbis serviat, sed verba doctori.*

Sap. 6. v. 26. *Multitudo sapientium sanitas est orbis terrarum.*

XI.

A' Keresztény Prédikátor, hogy hatôtet a' Halgatói vóltaképpenn megértik, ne gondollyon a' nyelvek hempelyér Tanítóinak ôtsárlásával. Azért beszéll ô, hogy tanittson; a' tanításra pedig nem a' tiszta, válogatott, 's tzikornyás szavak, hanem az egygyügyû kifejezések is elegendôk. Annak okáért a' régi meggyögött szó, az ujj szónak betsét felülmulya, hogy ha a' dolognak veleitt nagyobb világosságra hozza. Jobb részre a' Halgatóknak a' Kösségből áll, azoknak kell prédikállani, azokat egészen értelmességig tanítani.

S. Aug. Ser. 37. de proverb. c. 10. n. 14. pag. 187. to. 5. edit. Bened. *Dum omnes instruantur, grammatici non timeantur.*

XII.

Ki a' Kereſztény ékesenn ſzóllás által másokat arra indítani kíván, hogy valamit tselekedjenek, ſzükséges, hogy azt maga elsöben vigye végbe. Mert akkor járja kereſztül ſzívét lelkét a' Hallgatónak a' Beſzéd; akkor a' megátalkodást mérsékeli, lágyíttya, a' megrögzéstöri, bontya, téríti a' vásodtat, 's jámbortalant. De a' világi hívságoktúl elragadtatott óráló, kinek ſzemeiből is ki tetſzik, hogy meſzſzünnen sem tzélöz az Isten orſzágára, a' penitentzia tartásra, 's sanyarú életre, soha senkit reá nem viſz, reá nem beſzéll. Magáról a' megváltónkról is fel vagyon jegyezve, hogy ö elébb azokat tselekedte, a' miket azután tanított. Felséges példa az Isten Igéje ſzolgáinak ſzámára!

Coepit Jesus facere, et docere. Act. c. 1. v. 1.
Si vis me flere, dolendum est. Horat. de art. poet.
Primum ipse tibi.

XIII.

A' ki másoknak valami Igasság felöl való meggyözödésénn törekedik, annak

nak magának kell elébb arrúl meggyőződni, 's azon belső maga meggyőződését Halgatóinak némű némüképpenn kinyilatkoztatni. Hogyan lehet azt attól reményleni, ki, a' mit prédikál, vásott erköltseivel fonákúl felforgattya? Arany betüket érdemel Sz. Ágostonnak a' Keresztény Tanítók felöl ezen mondása: hijjába prédikállya kívül az Isten Ígéjét, a' ki azt szíve, 's lelke szerént elébb nem halgattya.

S. Aug. S. 179. c. I. 3. pag. 854. t. 5. edit. Ben. *Verbi Dei inanis est forinsecus predicator, qui non est intus auditor.*

XIV.

Az Apostolok szaporították az Anyaszentegyházat, meggyözték, megtanították egygyügyü beszédekkel a' Nemzeteket. A' mái *Concionátorok* hímes, 's nyálassan mesterséges ékesen szóllásokkal senkit meg nem térítének. Olly meddön jönnek ki prédikátzióik után az Isten Házából a' Halgatók, mint valami színjáték helyből. Vallyon honnét vagyon e' nagy külömbség? innét: mert az Apostolok mást prédikállottak, ezek

pe-

pedig' mostanában közönségesenn ön' magokat prédikállyák. Innét: mert azok jól ſzívére ſzóllottak az embereknek, ezek pediglen többnyire tsak eſzét ketsegtetik.

Laus praedicatorum in fletu audientium.

XV.

Némellyeknek vagyon gyönyörü ſzép módjok a' prédikállásra, de nintsen elegendö, 's ſzükséges tehettségek a' prédikátziónak elkéſzítésére. Másoknak vagynak a' prédikátziónak elkéſzítésére felséges Talentumjaik, de az azoknak elöhozására való mód nélkül ſzükölködnek. Mind a' két tuladjonságot igen ritkán lehet találni egybekaptsolva. Nem kell tehát roſzſz neven venni azt mondja Sz. *Ágoston* mikor a' Prédikátor talentoma nem lévén magának, más munkáját mondja el, hogy ha azt Halgatóinak jóvá hagyásával, 's ſzépenn el mondja. Az Isten Ígéjének ſzolgáit a' Hívek haſznára soha sem lehet elegendöképpenn ſzaporítani.

Sunt sane quidam, qui bene pronuntiare possunt, quid autem pronuntient, S. Aug. L. 4. de doct. christ. c. 29. n. 62. ed. Ben.

excogitare non possunt. Quod si ab aliis sumant eloquenter, sapienterque conscriptum, memoriaeque commendent, atque ad populum proferant: si eam personam gerunt, non improbe faciunt.

XVI.

Felettébb nagy hiba, megérett Tanátskozás nélkül botsátkozni a' prédikálló Hivatalban. Hogyha magánn az Igasság kelemetessége édesget bennünket a' megtanúlására; tehát a' kereſztényi ſzeretetnek ſzüksége is magán kéſztethet arra bennünket, hogy azt másoknak prédikállyuk. Szerentséssebb a' Halgató, mint a' Tanító. A' Halgató alázatos; megvallya maga tudatlanságát, minthogy taníttattya magát. De a Tanítónak vigyázni kell magára, hogy a' lappangó büſzkeségnek mérgétül fel ne puffaſztasson. E' Hivatalnak veſzedelmét megvallotta Sz. Ágoston, mondván: inkább akarok tanúlni, hogy sem tanítani.

S. Aug. de 8. Dulcitii quaestion. q. 3. n. 6. t. 6. p. 132.

Ego enim plus amo discere, quam docere, ut ergo discamus, invitare nos debet

het suavitas veritatis; ut autem doceamus, cogere necessitas caritatis.

Feliciores sunt, qui audiunt, quam qui loquuntur: qui enim discit, humilis est: qui autem, docet, laborat, ut non sit superbus. S. Aug. enarr. in Ps. 50. n. 13. t. 4. pag. 469.

Tutius veritas auditur, quam praedicatur; quoniam cum auditur, humilitas custoditur: cum autem praedicatur, vix non subrepit cuivis hominum quantulacunque jactantia. S. Aug. Tr. 57. in Joan. n. 2. p. 658. t. 3. part. 2 Ed. Ben.

XVII.

A' Kereſztény Halgató ne ſigyelmezzen arra, ha ſzépen, rendesenn, elmésenn által lépett e' a' Tanító egygyik felvett dologrúl, a' másikra; hanem ſzoross ſzem-ügyre vegye az Igasságot, melyrõl ſzóll; azt várja, azt keresse a' Tanítójánál mindenkor. A' józanon gondolkodó fõ, úgy mond Sz. Ágoston, nem a' puſzta ſzavakat lesi, 's vadáſzſza, hanem az azokban elrejttetett Igasságot. Vallyon mit haſznál nékem, hogy arany kúlts vagyon a' kezembenn, ha vele fel nem nyithatom az ajtót, a' mellyen be akarok menni? — avagy mit árt, hogy

ez a' kúlts, fa kúlts, hogyha az ajtómat felnyittya? Végtére: azért jelen meg a' Halgató Tanítója előtt, hogy általa taníttasson, nem pedigien, hogy ékesenszólló orálót halgasson. Hogy ha a' Kereſztény Tanító nékie a' Hit Agazatait, Igasságait értelmesenn, világosann, annak módja ſzerént előadta, eleget tett a' maga kötelességének; elégedjénmeg vele a' Kereſztény.

S. Aug. L. 4. de doct. chr. c. 11. n. 26. p. 74. to. 3. part. 1. ed. Ben.

Bonorum ingeniorum insignis est indoles, in verbis verum amare, non verba: quid enim prodest clavis aurea, si aperire, quod volumus, non potest? aut quid obest lignea, si hoc potest? Quando nihil quaerimus, nisi patere, quod clausum est.

XVIII.

S. Aug. Ser. 23. in Ps. 72. de versu 4. ejusd. Ps. c. 1. n. 1. pag. 122. to. 5. ed. Ben.

A' Kereſztény Halgatónak kötelessége nem tsak abból áll, hogy figyelmetesenn halgassa Tanítóját, hanem, hogy annak a' történhető hibáról aggódó félelmét is ſzánakodó ſzeretetével tsilapíttsa. Hogy ha pedig várakozásának vóltaképpenn amaz meg nem felelt; jó néven vegye, 's fáradozását betsülye meg.

XIX.

XIX.

Nints közönségesebb dolog a' Hitetlenek között annál, hogy a' Kereſztényi Tanítást az eleve való ítéletek közzé ſzállíttsák, 's így a' megútáltatásnak tzégérjére felakaſzſzák. Megakarom mutatni az Istenteleneknek, hogy ök ostoba tudatlan emberek, hazug emberek. Vallyon mi az eleve való ítélet? nem dé minden fundamentom nélkül való gondolat, vélemény, avagy nem igaz gondolat, vélemény? A' kereſztényi tanításnak pediglen vagyon fundamentoma, mellyet ön' maga az Isten Istensége kultsával annak haſznára tett tsudái által lepetsételtt, elönkbe adott, 's megmutatott. E' fundamentomok ſzinte úgy Ígéji a' fö valóságnak, melly maga Igasság, valamint a' Katólika Anyaſzentegyháznak látható auctoritása, melynek megígérte, hogy ötet minden tévelygéstül megörzi. A kereſztényi tanítás tehát nem eleve való ítélet, a' mint álmodják, vagy is magyaránn ſzólván, hazudják a' Hitetlenek. E' tzégéres nevezet inkább azoknak maga magával ellenkezö ta-

tanításokra illik, kiknek nintsen egyéb fundamentomok az egygy büszkeségnél, és a' vélemények különössége által neveknek, 's híreknek meſzſze terjedésénn héjjázó ostoba vágyódásoknál.

XX.

A' Kereſztényi Tanítás titkainak megfoghatatlansága föképpenn uſzíttya maga ellen a' mái Filozófusokat, e' vált közönségesen tzéllyos tzúffá nálok. Mutassuk meg e' vakmerőknek, hogy olly nagy a' tévelygések, melly nagy az Istentelenségek.

TIZENKETTŐDIK RÉSZ.

A' RELIGIÓNAK TITKAIRÓL.

I.

Vallyon mi a' Religiónak Titka? nem egyéb, hanem olly Fentség, melly az emberi észt felülmúllya, annakokáért azt az ember meg nem foghattya, hanem egyedül hinni kell nékie. Ollyan a' Sz. Háromságnak egygy állatbann való három Személlye, és a' Jésus Kristusbann az Igének az emberi terméſzettel való megegyesülése.

II.

Vagynak Titkok; egyedül az ostoba eſztelenség kételkedhet azoknak létérül. Vagynak Titkok a' Terméſzetbenn, vagynak éſzbéli Titkok, vagynak Hit béli Titkok is. A' leg okossabb, 's böltsebb embernek tudománnya azokhoz ké-

képest; a' miket nem tud, a' pornak leg kissebb ízetskéjénél is kissebb.

III.

Vagynak Titkok a' Terméſzetbenn. Az Alkotónak minden alkotmányi felül-múllyák az emberi éſzt; vagynak ugyan bennek olly ſzembetünö réſzek, hogy azoknak létérül éppen nem lehet kételkedni. De vagynak olly annyira elrejtett réſzetskék is, hogy azokat a' leg élessebb elme sem hathattya által. A' Terméſzet játſzik ollykor. Ezt mi láttyuk; de okát, adni nem tudjuk. Egyenesenn mondhattyuk a' mái Filozófusoknak amá' Frantzia vers ſzerzövel: Kéméllyétek megfáradtságtokat a' tanúlt systemáknak formálásábann, és azoknak fennyen hangzó ſzavaitokkal teendö elöhozásábann, vallyátok meg inkább leg nagyobb tudatlanságtokat. Minden, a' mi vagyon bennetek, érettetek, elöttetek, az mint egygy Titok. 's mi azt kívánnyuk még is, hogy az Isten maga elrejttetett Tanáttsait nékünk érdemetlen ſzolgáinak megjelentse.

Racine Pöeme de la relig. chant. 5.

IV.

IV.

Vaj mi keveset tudunk mi e' Föld-Gömben lévő alkotmányokról? ugyan az, ki azokat alkotta, ki minden különös réſzeiket kormányozza, ön' maga eltakarta belsejeket. Igaz ugyan, hogy külsejeket, a' mellyekre ſzükségünk vagyon, nékünk mutogattya; de azoknak fundamentomai, és belsejek eleibe kárpitot húzott, mellyen még a' hijuzi ſzem sem hathat soha által. Ő e' világot az embereknek vetekedése alá adta, hogy meg ne találllya az ember az alkományt, mellyet Isten alkotott kezdettől fogva végig.

Et mundum tradidit diſputationi eorum, ut non inveniat homo opus, quod operatus est Deus, ab initio usque ad finem. Eccleſiast. cap. 3. v. 11.

V.

Gassendus e' világnak fennállását az üress közből, és a' por' apró ízetskéinek öſzveſzerkeſztetéséből akarja kihozni. *Cartésius* a' három elementomoknak rendetlen mozgásából. *Newton* mindent a' hozzávonás Törvényeinek tulajdonít, és

e'

e' veléményét a' Mekkorasâgnak mélyebb állatásaival, ſzörnyű nagy ſzám vetéssel akarja megbizonyítani. De mindezek a' nagy hangal járó ſzavak olly puſztâk, mint hajdan vóltanak *Aristótelesnek* a' megfoſztás (*privátiones*) nevezete alatt uralkodó kifejezései. E' Filozófusok tsak azokat vakíthattyák meg, kik holmi torzom borzokon kapnak, nem pedigen olly lelket, ki az Igasságot egyedül keresi. Azt, ki e' Filozófusok systemái közzül valamelyiket tanúllya, méltán lehet hasonlítani olly emberhez, ki maga jó Baráttyától elébozott álomnak kornyülállásait nagy ſzorossan visgállya. Egygy húron pendülnek mind a' hárman. Szemeim elött nem egyebek, hanem ſzakaſztott ſzorgalmatos hívalkodók: *operose nihil agunt.*

VI.

Tsudálkozással nagyra betsüllöm azon Filozófusokat, kik a' terméſzeti Tudományokat uj lelelménnyeikkel gazdagíttyák. De katzagom hívságos fáradtságokat mikor azoknak jóvá hagyá-

sa,

sa, 's kifejezése végett külömb-külömbféle próbákat bokrosann egybehordanak. Mind ezekkel ök többet nem teſznek, hanem elmés, vagy elmésebb költeményeiket közlik másokkal; az én elmém pediglen egyebet nem kíván, hanem az egygy Igasságot. Egyedûl az alkotmánnynak ſzerzője tudja annak minden rugó tollait, kerekeit.

VII.

Mikor e' világnak némelly alkotmányábann elrejttetett réſzeknek rendbe ſzedéséről, 's állapattyárúl e' systematicus Filozófusok közzûl egygy valakit ſzóllani hallok, annyiba tartom, mintha *Canadának* vad lákossa az órának mûvéről ſzóllana. A' rugó tollai, e' világ' ſzörnyû nagy alkotmánnyának, mellyek azt mozgásba hozzák, ſzinte! úgy esméretlenek előttök, valamint azon vad ember előtt az órának mûve, ki soha egygy óra alkotmányt sem látott. Mind a' kettő hibáz gondolataibann; és az elsönek mondhatná az Isten a' mit mondott Jóbnak: hol vóltál, mikor a'

föld

föld fundamentomit vetem vala? jelentsd meg nékem, ha vagyon értelmed; ki rendelte el annak mértékit, ha tudod? avagy ki vont azon mérő sinórt? Annak talpai minn erössíttettek meg? avagy ki vetette fel annak ſzeglet kövét?

Ubi eras, quando ponebam fundamenta terrae, indica mihi, si habes intelligentiam: quis posuit mensuras ejus, si nosti? vel quis intendit super eam lineam? super quo bases illius solidatae sunt? aut quis demisit lapidem angularem ejus?

VIII.

En magam magamat nem esmérem. Testből állok, melly tsupádon tsupa matéria; vagyon Lelkem, melly gondol, ítél, visgál, ſzeret, gyülöl, betsül, megvet; az elmutakrûl megemlékezik, a' jövendőkről állatásokat téſzen; 's mind ezekre eſzemmel tanátskozok, 's kérdem azt, vallyon mi lehet az, a' mi e' két magokkal artzúl ellenkező valóságokat egybeenyvezi? 's ő némán halgat.

IX.

Azt akarja Lelkem, hogy ez, vagy amaz mozgás indúllyon Testembenn, 's azonnal minden Testi részek járnak kelnek; az inak feszítik magokat, a' verő erek egyenlő készséggel buzdúlnak, minden ízek gyorsann segíttséget nyujtnak; az egésszsz alkotmány engedelmeskedik. Még sem tudja Lelkem, miképpenn történnek ezen mozgások; rugó tollait, mellyek, hogy kénnyenn jádszanak, meg kell engednie, nem esméri; annak parantsol, a' mi előtte esméretlen, a' mi elme nélkül vagyon, Vallyon honnan veszi e' tsudálatos urodalmát Testemre az én Lelkem? *Deficit ingenium.*

X.

Magamtúl elébb állok a' külsőkhöz. Az esztendőknek viszszaforgási, a' plántáknak terméssi, a' barom állatoknak tennyészése új titkokat terjesztenek elömbe. Vallyon, hogyan épülhet fel a' Földbe bévettetett egygy szem magotska már egygy plántára, majd a' virágra, hem sokára vallyon hogyann teremthet

gyü-

gyümöltsöt is magából? Honnan ered a' barom-állatoknak olly végetlen sokasága, mellyek szüntelen egygy formájúk? Vallyon mibenn áll az ő életek, melly öket lelkesíti? az ő természeti ösztökéllösségek, melly öket kormányozza? A' Természet egyebet nem ád elömbe, hanem az egygy homályosságot, és általhatatlan feneketlenséget.

XI.

Gyakrabbann valék a' tenger partyánn. Észre vevém, hogy 24 óra alatt annak vizei már dagadtak, már apadtak; rengettek habjai, egygyik a' másikát tsapdosta, és a' harmadik nagyobb erövel oroszkodvánn utánnok, az elötte valókat elborította. Láttam ollykor dühös folyamjait, mintha a' földet elakarnák nyelni, 's gyomrokba temetni; de láttam egyszersmind azt is, hogy azon dühös habjai a' partokra ütvénn, egészsz elenyészetig öszvetördeltettek. Felettébb tsudálkoztam a' Profétával ez elementomonn. E' tsudálkozásra méltó tulajdonságainak okát buzgónn kerestem a' Filo-

lozófusok könyveibenn. De valóbann egygy sem tett eleget forró kívánságomnak: 's erre hallám az Isten ſzavait, ki így ſzóll hozzám: ki rekeſztette-bé a' Tengert Ajtókkal, mikor ki ût vala? és mondék: eddig jöjj, és tovább ne menny, és itt rontsd-meg a' te feldagadott habjaidat.

Mirabiles elationes maris, mirabilis Ps. 92. v 3. *in altis Dominus.*

Quis conclusit ostiis mare: quando erumpebat, quasi de vulva proceedens? dixi usque huc venies, et non amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos.

XII.

Vagynak Ėſzbéli Titkok. Illyen Titok az: hogy egygy Isten vagyon, melly titkos dolog olly igaz, valamint az, hogy az egéſz nagyobb, mint az ô réſze. De mi légyen az Isten? ez a' kérdés olly nagy, 's temérdek örvény, hogy ennek feneketlen mélységét haſztalan akarja az én Lelkem elmebéli tehetségével magyarázni.

XIII.

XIII.

Az Isten öröktől való. Ö nékie valamint kezdete nem vala, úgy vége sem lészen. Ö, úgy mint veghetetlen, a' maga jelenlétével megtölti az Eget, és a' Földet. Ö nékie, úgymint mindenhatónak, azon egygy az akarattya a' tettével; ö úgymint Teremtö, monda, és lett a' világ; ö elötte, úgymint mindent Tudó elött, semmi sints elrejtve; sem az elmúlttak, sem a' jelen valók, sem a' jövendöbéliek, sem a' ſzívek legtitkossabb járásai közzül. De mibenn állyon az örökké valóság, a' véghetetlenség, a' mindenhatóság, mindent tudóság, a' Fö Gondviselés, a' Teremtés, melly által, a mik nem vóltak, igazánn lettek, és megtartattnak? mind ezek közzül minden kérdés mellett megakad, 's megnémúl az én Lelkem, 's egygy kukkot sem tud igazán mondani.

XIV.

Vagynak Hitbéli Titkok. Hitünknek az elsö Titka ez: hogy vagyon egygy Isten, három ſzeméllyébenn;

Atya,

Atya, Fiú, és Sz. Lélek. A' második ez: hogy a' Fiú Isten a' Szűznek méhében emberré lett. A' harmadik ez: hogy a' Jésus Kristus, a' Kereſztfánn érettünk meghalt. De miképpenn lehetnek három valóságos, és külömbözö ſzeméllyek, egygy állatú Isten? miképpenn vehette-fel magára az Isten Fija, ki az Atyával egygy Isten, a' mi gyarlóságunkat? miképpenn történt, hogy Jésus Kristus, ki Isten, 's ember egyſzersmind a' bünösökért egéſzſz a' halálig kiüressítette, semmivé tehette magát? itt egyebet nem ſzóllhatok, hanem óh feneketlen mélység!

XV.

Nints egygy Tudomány is Titok nélkül. A' terméſzeti Tudománynak külsö ajtajánál is a' kérkedö Filozófusnak úttyát elállyák a' vélemények. Mi a' homok porotskája, a' víznek leg kissebb tsepje, a' Levegönek réſzetskéje, a' világosságnak súgárja? ezeknek fontos okát adni, 's kifejteni; ez ám a' haddel hadd. A' Mekkoraságnak tudománnya, mellynek haſznát, az úgy nevezett erös

Titkok, majd nem a' hőlégnek két szárnyain ditsőítteikkel tollyák, suttsám iparkodnunk az örv alatt a' Theológiát mutha meríteni, olly Igasságokat, 's Tételeket (*Problemata*) tehetsz elönkbe, mellyeknek kifejezésében mind a' régi, mind a' mostani legnevezetesebb Tudákosok (*mathematici*) hasztalan fáradoztak. Már több két ezer esztendőnél, hogy a' Mekkoraság (*mensura*) számának Kisebbítő eszköze (*scala geometrica*) és kompásztya által keresik a' kerékben négy szegüségét (*quadraturam circuli*) és a' Körnek hettőztetését. De ezt is siker-retlenül. A' mit eszével fel nem érhet, fitogattya az ember mekkoraságnak történnyei mellett az Iskolában, t. i. a' matériának végetlen ízetskékre elosztását. Ezek mind annyi Titkok. 's hát csak az egygy vallásnak ne legyenek Titkai?

XVI.

A' *Mintrálistak* a' természetnek tulajdonítanak Titkokat, mivel érzékenységünk azokról bizonyságot tészen. A' *Deisták* helyben hagyják az Ész titkait; mi-

mivel azoknak létéről Eſzek a' bizonyságok; 's hát nem hihetik a' kereſztények a' Vallás Titkait; mivel maga az Isten azok létéről bizonyságot téſzen? E' következés helyes, 's magával megegyező következés.

XVIII.

A' Vallás Titkai, úgy mondják a' mái Filozófusok, ellenkeznek a' józan okossággal. Igen; a' maga elhitt, hüſzke okossággal; *Rousſónak*, *Voltérnek*, *Baylénak* okosságával; de nem ön' magával a' jámbor, egyenes, józan okossággal. Igaz, hogy a' Teremtést az okossággal ellenkező dolgok közzé ſzámlállya az *Atheista*, de nem a' *Theista*, ki a' Teremtőt helybenn hadja, 's megesmérí. Az Istení Gondviselés, az okosság ellen való dolog a' *Theista* előtt; mivel ő azt tartya, hogy Istenség fentsége ellen légyen a' Földiekről való ſzorgolkodás. A' *Deista* pedig más hiſzembenn vagyon annál. Ő hiſzi, hogy, mivel az Isten a' világot teremtette, köteles légyen, maga Gondviselése által azt kormányozni.

Az okossággal ellenkezik a' *Deista*

vélekedése ſzerént a' kinyilatkoztatott Relígió; (vallás) mivel ő elhitèti magával, hogy az Isteni kinyilatkoztatás semmivé téſzi az okosságot. De nem ellenkezik a' Zsidónak meggyőzödése mellett, ki az Isteni kinyilatkoztatást helybe hadja. Ennek okosság ellen való dolognak látſzik, ha mondjuk, 's hiſzſzük, hogy az Ige emberré lett; a' Kereſztény pedig semmi okosság ellen valót benne nem lát.

Kristusnak igaz jelen léte az oltári ſzentségbenn, ſzúrdállya a' *Cálvinisták'* ſzemeit; a' *Lutheránusok* a' kenyérnek Kristus testévé való elváltoztatását okosság ellen való dolognak állíttyák; a' *Katólikus* pedig okos, és méltó dolognak lenni tartya.

Ebből a' Relígiónak Titkai eránt való véleményeknek külömbözéséből a' déli napfénnynél világossabbann kitetſzik, hogy azokbann valódi, 's igazánn megmutattatott ellen mondásnak helye nem lehet. Minthogy eſze, 's terméſzeti okossága minden embernek vagyon, közönségessen, legalább azoknak jobb réſze az ellen mondást eddig éſzrevette

vól-

vólna. A' mi Titkaink tehát semmiképpenn nem ellenkeznek az éſzſzel, 's okossággal; de ellenkeznek igazánn annak felfúvalkodott büſzkeségével, 's kivántsiságával.

XVIII.

Valóban! a' Hitnek Titkai nem ellenkeznek az okossággal; de ellenkeznek a' ſzívnek roſz hajlandóságival. Hogyha a' Relígió megelégedne az Éſznek meghóldolásával, 's az akaratnak békét hagyna, 's hatalmát reája is kiterjeſzteni nem ſzorgoskodna; hogyha a' Törvénnyeinek általhágóit az örök büntetéssel nem fenyegetné, bizonyos vagyok benne, hogy senki a' Titkai ellen nem ágoskodna. Mert sokkal könnyebb más eſze utánn gondolkodni, sem hogy másnak kénnye kedve utánn járni. 's vallyon miért? azért: mert ez ſzívünk hajlandóságainak megváltoztatásával jár. Az indúlatinknak áldozattyát ingyen sem lehet hasonlítani az éſzbéli áldozattyához.

XIX.

A' kereſztényi vallásnak két réſze va-

vagyon, mint mondottuk. Az egyik, a' világos része. A' másik a' homályos része. Ha azt a' bizonyságok részéről tekinti az Ember, semmi sints annál felségessebb, világossabb, a' meggyőződésre inkább szolgáló. P. o. ollyanok a' Tsuda tételek, mellyek nyilvánn, és az egésʃz világ' ʃzeme láttára tétetődtek, és nem külömbenn az esküdt ellenségeiktől, mint az édesséh követőitől jővá hagyattatanak. Ollyanok a' jövendölések (*prophetiae*), mellyeknek bétellyesítése tagadhatatlan. Ollyanok az akadállyok, mellyek, ámbátor az emberi okossággal ártzúl ellenkeztek, azoknak mindazonáltal buzgóságokkal, kik az Evangyéliomot prédikáltak vala, semmivé tétetődtenek. Ollyan a' hamar való terjedése is, az Halál közepette való tenyészése is; mind ezek világossann mutattyák Istentől vett eredetét. Ellenbenn hogy ha azt tekintyük a' Tanitás részéről, egyebet nem látunk, hanem a' Titoknak megfoghatatlan feneketlenségét, a' homályosságot; sőt a' kézzel tapogatható vastag sétettséget. Minthogy

pe-

pedigien e' két része legszorosabban egybe vagyon enyvezve; méltó, hogy egynek világossága, a' másikának sötétsége nálunk illendő tekintetbe, 's bétsületbe tégye.

XX.

Mi akarnók, hogy a' világos része, homályos; és a' homályos, világos résznek váltna. Hogy a' Titkok nyilvánvalók lennének: 's így a' mi tehetségünknek hízelkednének, és az Isten parantsolati homályoknak; hogy ez által engedetlenségünket szépíthetnénk. Úgy megejt bennünket magunknak rendetlen szeretete, és az éktelen magunk hasznának kezünknél vezet az Isten rendeléseinek megvetésére, 's ótsárlására.

XXI.

Minthogy vagynak mind a' Természetben, mind az ész dolgaiban való Titkok, a' mint láttuk; tehát a' vallás Titkaiból származó fenyegetődző félelemtől utólsó bútsút kell vennünk, és az Istentelenekhez ezen részbéli kárhozásra méltó közelkedését *nem kell hinni*; a' mit

az

az Ember világossann meg nem foghat; de a' kereſztényi Vallásnak Titkait az Ember meg nem foghattya világossann; azokat tehát nem kell nékie hinni; tövébenn kell esmérnünk.

Támaſzhatná itt ama' kérdést egygy valaki, ha vallyon ők más esetbenn is e' féle következésekkel élnek e', vagy sem? de nem méltók a' feleletre; mint hogy kéſz akartva vakondakok. Nem látnak; mert látni nem akarnak.

XXII.

A' Relígiónak Titkai, ámbátor homályosak légyenek, azért még sem bizonytalanok. A' Hit Igasságának bizonysága megvilágosíttatik, 's megerősíttetik nem egyedül az éſznek jóváhagyása, hanem a' maga vittatása által (*demonstratione*). Akár értse meg az Eſz annak fentségét, akár nem; hogy ha az egyſzer a' vittatásonn által esett, fontossann megmutattatott, ſzükséges bizonyság nélkül immár nem ſzükölködik.

XXIII.

Minden kereſztény Ember, ki a' maga Relígióját tudja, ama' Frantz vers

ſzer-

ſzerzövel édes örömest fogja mondani im' ezeket:

Nem; mivel olly ſzent Titkok homályosok — Racine Poeme de la Relig. chant. 6.
Nem válhatnak tehát ſzégyenemre a' könnyenn való tanúlás, és a' Hit.
Hogyha az Isten vezérel engem, tehát károm nélkül vakoskodok.
Vallyon ki taníthattya úgy az Embereket azIstennek esméretére, mint azIsten?
Ö mondotta; én elhiſzem; a' Teremtője lábainál
Nagy örömest lemond józan eſzem maga tudománnyáról.

Méltó, hogy minden kereſztény filozófus imígyen gondolkodjon. Mikor az Isten ſzóll, tehát akkor az Igasság ſzóll; 's hibázhasson az Ember e' Tanítást követvénn? Úgy vagyon, az Isten ſzava erössíti, 's vastagíttya a' Titkoknak bizonyságát, légyenek bár azok akár minémü képpenn megfoghatatlanok, és erössíti, 's vastagíttya ugyan sokkal hathatóssabban, mintsem akár minü filozófusoknak világossága. Ollykor ſzem fény veſztö világosság' képét is ön' maga

ga világosság helyett elfogadhattya az Ember.

XXIV.

Vallyon miért teremtette Isten Ádámot, előre látván annak következendő megesését? avagy minekutánna teremtette, vallyon miért nem akadályoztatta meg annak megesését? avagy pedíglen miért akarta, hogy annak bűne a' Maradékjaira is általszállyon? Oh, kedves Barátom! te ki vágy, hogy kérdést teszel az Istennek? vallyon mondja e' az alkotmány annak, ki őtet alkotta, miért alkottál engem így? mert az én gondolátim, nem a' ti gondolatitok, sem a' ti útaitok, az én útaim, úgy mond az Úr; ő maga okosság, és Igasság. Halgass tehát Ész, avagy inkább a' Prófétával mondjad: Uram! a' te ítéletid nagy mélység. Mikor az Isten szóll, nints egyéb hátra, hanem hogy engedelmeskedjen az Ember.

Rom. cap. 9. v. 20. *O homo! tu quis es, qui respondeas Deo? nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, quid me fecisti sic?*

Isai. cap. 55. v. 8. *Non enim cogitationes meae, cogitatio-*

tuae: vestrae; neque viae meae, viae vestrae.

Judicia tua abyssus multa. Ps. 35. v. 6.

XXV.

Az eredendő Bűn egygy Titok; ezek közbenn, mondja *Paskál* Úr, e' Titkot is kivévénn, noha ez a' többi között főképpenn megfoghatatlan, mi magunk magunknak még is inkább megfoghatatlanok vagyunk. Mert azon máskép' megfejthetetlen Gömbje a' mi felettébb egygymással ellenkező állapotunknak, ön' magát kifejti némű némüképpenn az általhatatlan homályosságbann annyira, hogy az ember nagyobb Titokká válik, sem hogy ezen Titok, Titok légyen. Az eredendő Bűn mutattya meg az Embernek mind felséges, mind pediglen álatsoń, 's sárba esett állapottyát. E' homályos létzke, mellynek megmagyarázásábann annyi sokat törtek fejeket a' filozófusok, megszünik magábann sok értelmű lenni.

XXVI.

Hadján! vetekedjen maga magával

az

az Istentelen. Nem akarja elfogadni ő kegyelme a' mi Titkainkat; mert eſzével azokat fel nem érheti. De kérdezem én itten e' vakmerő Halandót, vallyon feléri e' a' botránkoztató tanításának, mellyet nyilvánn ſzéllyelſzórni méréſzel, ſzékét bélét? ha feléri e' eſzével miképpenn lehet terméſzete mellett, egyforma a' matéria a' mozgásra, és a' nyugvásra egyſzersmind, 's miképpenn teheti minden egygyütt segítő ok, 's eſzköz nélkül elsö mozdúlását magától? Ha feléri e' eſzével miképpenn álhat öröktől fogva a' világ, avagy miképpenn épülhetett fel időbenn öröktől fennálló, történetből való öſzveſzerkeztetett porotskáknak ſzeiből? Ha feléri e' eſzével miképpenn lehet egygy Matériából ſzármazó Isten, 's az, a' miket teſz, kénſzerítő ſzükségképpenn tegyen mindeneket? avagy miképpenn lehet igazánn egygy Lélek ſzerént való Isten, ki mindazonáltal le ne ereſzkedjen e' világnak, mellyet mindenható erejével alkotott, maga okossága, 's böltsessége által való kormányozására; ki az erköltsöt, és erköltste-

telenséget, a' ſzidalmakat, mellyeket reá, és imadása ellen, mellyel tartozik, nyálas ſzájával fúj az Ember, azon egygy ſzemmel nézhesse? Ha feléri e' elzével, miképpenn lehet az, hogy az Ember egygy érzéketlen masinához vagy fából, köből, 's a'. t. való alkotmányhoz hasonlóképpenn minden ſzabadság nélkül munkálkodjon, 's még is elhitesse magával, hogy ő minden tetteibenn tökélletessenn ſzabad légyen? De légyen már elég. Ezek nem annyira az elzesség ellen való Titkok, sem hogy a' józan emberi éſzſzel artzúl ellenkező Kábaságok. Az Istentelenség tohát maga magát megtzáfollya. Nints böltsesség, nints okosság, nints Tanáts az Úr ellen.

Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Prov. cap. 21. v. 30.

XXVII.

Ti akarjátok a' Titoknak belsö, 's velös okát tudni. Hogyan lehet ez, amaz, kérdezitek? az e' féle kérdésnek itten nintsen helye. Tudjátok, hogy

nem

vakíttatik, nem külömbenn ez is az Isten felségének ditsöségétöl, és végetlen nagyságától bizonyos módra lenyomattatik. Bizonyságuuk ütten *Sabellius*', *Árius*', *Nestorius*' tévelygései. Hogyha ezek az alázatos engedelmesség árbotz fája mellett megmaradvánn, az újságok gondolatlan kivántsiságának vitorláitól el nem ragadtattak vólna, soha a' Hit Hajó törésébe nem estenek vólna, megöriztték vólna öket az alázatosság, és engedelmesség.

Proverb. 25, v. 27. *Qui scrutator est majestatis, opprimetur a gloria.*

XXX.

Te pedig a' Hit által állasz; ne emelkedj érzékenységeidbenn, ne érts fenn; hanem fély. Felfúvalkodásból estekmeg Atyáid; tégedl legalább óltalmazzon-meg az igaz alázatosság a' hasonló szerentsétlenségtöl.

Rom. 11, 20. *Tu fide stas; noli altum sapere, sed time.*

TIZEN-HARMADIK RÉSZ.

AZ ERETNEKSÉGRŰL.

I.

Az Eretnekség a' maga tulajdon értelmében nem egyéb, hanem az Isteni kinyilatkoztatás ellen való tévelygés, melly öſzve vagyon kaptsolva a' megátalkodással, 's artzúl ellenkezik az Anyaſzentegyház nyilvánn való tanításával. A' tévelygés tsak kezdete az Eretnekségnek, a' megátalkodás által éri el maga igaz valóságát. Egygy valami együgyû Embert, ki máskép' engedelmes az Anyaſzentegyháznak, ámbár egygy valami Hithéli kérdés ellen, avagy a' nyájas beſzéd között a' társalkodásbann tudománnya gyengeségéből kezd is tévelyegni, nem kell azonnal az Eretnekek közzé ſzámlálni; hanem olly tudatlannak kell ötet tartani, kinek ſzükséges az oktatás.

II.

A' ki egyſzer Eretnek, az a' Hit

dolgában hibáz; a' ki pedig a' Hitben hibáz, nem Eretnek azonnal. A' ki a' maga hibáját megátalkodva nem vítattya, nem érdemes azon gyülölséges nevezetre. Ez vala oka, hogy a' Sz. Atyák *Cyprianust*, és *Firmilianust* eretnekeknek lenni nem ítéltek; noha azok a' viſzſza kereſztelésnek Ágoztattya eránt hibáztanak légyen. Ellenben a' *Donatistákat* ugyan azon Sz. Atyák, ugyan azon hiba miatt, minthogy ezek minekutánna a hibájok az Anyaſzentegyház által megátkoztatott, másképpen, 's az Anyaſzentegyház tanítása ſzerént a' kereſztségnek minémüségét hinni nem akarták, Eretnekek közé ſzámláltatták.

S. August. epist. 43. olim 162. *Qui sententiam suam, quamvis falsam, atque perversam, nulla pertinaci animositate defendunt, quaerunt autem cauta sollicitudine veritatem, parati corrigi, cum invenerint, nequaquam sunt inter haereticos deputandi.*

III.

A' ſzerentsétlen ſzemfüleskedésnek, az eretnekség mételyének az emberi ſzívbe

be való tsepegtetésére ſzolgáló Tôtsérje a' mértékletlen értekezés, és a' felfúvalkodás, melytől elragadtattván, megátalkodva, vátig védelmezi maga hibájat az ember, édes ſzülö Annya. Világossabban adom ki magamat. Az az: az ujjítás Lelkétül viseltettvén az ember, a' megfoghatatlan Titkokat fejtegetni akarja, azok erânt maga éles elmésséget, orrát megtekerve, fittogatni; e' közben tehát minden ok nélkül: téſzen magának kétes tekervényes nehézségeket; nem tsekkára azután a' gondolkozásnak ſzokott rend ſzerént való módjától elesik; és minthogy még is környülállásait, nyoma azoknak természetek ſzerént akár minû felséges elméneknek által hatatlanok légyenek is, fejtegetni akarja. Végtére azoknak megfejtegethetetlen feneketlenségétül elnyelettetik, és a' nyilván való tévelygésbe bukik. Megemlékezteti ugyan az embert az Anyaſzentegyház Auctoritása, hogy az elöbbeni igaz útra viſzſza térne; de a' felfúvalkodás nem engedi, hanem inkább egybekaptsollya a' tévelygö hibáját a' megátalkodással, 's így

válik belőle Eretnek. Így járta meg a' *Diósgyeghi* vásárt *Arius* is, *Nestorius* is, és sokan mások. Tudniillik: a' felfúvalkodás szülő Annya minden eretnekségeknek.

S. August. contra epist. Fundam. cap. 6. *Superbia omnium haereticorum mater.*

IV.

A' ki az Anyaszentegyháznak egygy néhány szorossán megrostáltatott Hitbéli Állatás felől tett nyilvánn való sententiája utánn is kételkedik, az ugyan az eretnekségben vétkesnek téfzi magát; mivel már időnek előtte magával számot vetvén, elhitte, hogy az Anyaszentegyház hibázhat a' maga végzéseiben; következésképpenn megátalkodva hibáz a' bizonyos hitbéli Agozatban. Egygy igaz valódi Katólikus akar az ember lenn; szükségképpenn tehát erőssen, 's igazán kell nékie hinni mind azokat, a' miket tanít az Anyaszentegyház. Ottan szünik meg a' Hit, a' hol elkezdődik a' kételkedés. A' Hitnek caracterje a' tökélletes meggyőzödés; és bizonyság.

Fi-

Fides ambiguum non habet: et si habet fides non est. S. Bernard.

Errare est, approbare falsa pro veris, aut improbare vera pro falsis, aut habere incerta pro certis, aut certa pro incertis. S. August. Enchirid. cap. 37.

V.

Az Eretnekség Lejtője a' Hitetlenségnek, az az: a ki egyszer Eretnek, az könnyen lehet Hitetlen is. Vigyázzunk tsak a' következésekre. Az eretnekség terméfzete fzerént minden auctoritást farba rug; minthogy senkinek átallyában engedelmeskedni, senki előtt fejet hajtani nem akar. Hogyha egyfzer arra vetemedik az ember, hogy az Auctoritással éppenn semmit sem gondol, azt a' leg kissebb gondjai közzé sem fzámlállya, 's annak hellyébe a' lelki esméret fzabadságát helyhezteti; fzükséges következésképpenn fogja ez minden kigondolható véleményeknek türedelmét maga utánn bokrossan húzni. Igaz, hogy ez a' következés felettébb irtóztató; de az is igaz, hogy édes terméfzetessen folyik az előre megvettettett eretnekségnek fun-

da-

damentomaiból. Mert valóban! a' kit egyſzer a' ſzabad gondolkozásra felſzabadít az ember, annak a' türedelmet sem tagadhattya meg. A' ſzabad gondolkozást pedig senkinek, még a' Hitetlennek sem tagadhattya meg, mihelyest nem köteles az ember egygy valami látható Hatalomnak, melly a' Hit dolgában ítéletet tehessen, engedelmeskedni. Tehát az eretnekség egyenes egyenes-sen, 's mint egygy sinór mérték mellett vezeti az embert a' hitetlenségre. Vaj mi veſzedelmes tehát ha valaki olly merendek sikamló kerengés útra hagyja magát elámíttatni.

VI.

Mindennek félelmesnek kell lenni ottan, a' hol egygy jó gondolkozású, 's éles elmével bíró ember hamis fundamentomokból kezd következéseket kihozni. Szem' bekötve jár ő illyenkor, Egygyik hibából a' másikba hanyat homlok bukik. Az Eretnekség elein mindent eltűr, helybehágy; a' ſzabad gondolkozásnak módját senkinek meg nem tagadhattya, mivel azt magának tulajdonította. Megvette egyſzer a' türede-

lem-

lennek Lelke ſzívét, már kéttség kívül a' Hitetlenségnek rabja; mivel semmi sints a' Tolerántziának fundamentomaibann, a' mi öt' megtartóztathassa. Hogyha pedig egyſzer hitétlen, már Istent tagadó is lehet könnyen, avagy lég alább annák lenni látſzattathatik a' nélkül, hogy valaki hibát mutathatna nékie következéseiben. A' ſzomſzéd Tartományok példaúl mutatnak e' féle métélyes ſzámtalan embereket, kik Eretnekséggel kezdődtek, 's hitetlenséggel végződtek. Egyedül az Anyaſzentegyház auctoritása tehet rakontzát a' vadon ſzilajkodó emberi Észnek. Az tartóztathattya meg ötet egyedül azon feneketlenségtül, mellyet az ügyes fő Páſztorok ellen való engedetlenség ás azoknak, kik a' Religiónak maſzlagos ujjításait édes örömest hallyák, 's fallyák.

VII.

Mikor a' Religiórúl támad a' beſzéd, akkor vagy Katólikusnak, vagy Hitetlennek kell lenni az embernek. Semmi közép' útat nem tud itten a' meſzſzelátó, 's rendes következésekhez ſzokott em-

ber

ber. Es valóban! vagy fejet hajt az ember egygy olly láthathó Hatalomnak, melly a' Hit tanításában tsalhatatlan ítéleteket tehet, vagy egyedül jár az Ész utánn. Az első esetben nyertes a' Katólikus a' mint azt egygy legerössebb ellensége ön' maga megvallya. Megmutathattya azt nékem ma egygy valaki, úgy mond a' megnevezett *Russó*, hogy én köteles vagyok más kimondott ítéleteinek engedelmeskedni, azokat elfogadni; 's imé hólnap leszek Katólikus, 's velem tsap kezet minden igaz okosságú ember. A' másik életben pedig az Ész egyenesenn vezeti az embert a' Hitetlenségre.

VIII.

Mikor egygy valaki ím' ezeket mondja: hogyha a' bűnös maga gonoszságaiban meghal, örökre elkárhozik, örök kínokra vettetik; ő ez által a' bűnös Bírójává nem tészi magát; hanem egyedül a' fő Bírónak, az Úr Istennek tett ítélete utánn, mondja azokat. Ugyan azon módon; hogyha egygy valaki imígyen szóll: hogyha az Eretnek a' maga Eretnekségében meghal, elkárhozik; nem

ide

ide megyki, mintha ez az Eretneket ön' maga ſzantából, 's akarattyából megítélné, hanem egyedül az Istentül eránta tett ítéletet teſzi közönségessé, azt hírdeti. Mert, a' ki nem hiſzen, mondja a' Jésus Kristus már is megítéltetett. A' Katólika Anyaſzentegyház senkit meg nem ítél, a' mint azt ſzemeire hánnyák a' tévelygő Atyafiak, és az uj Filozófusok. Ő egyedül elönkbe terjeſzti, 's kinyilatkoztattya az Istennek megmásolhatatlan, imádandó ítéletét, mellyet hozott a' penitentziát farba rúgó bünösök, és a' megátalkodott Eretnekek ellen, kik még a' kegyetlen, 's semmi külömbséget nem esmérő buta Halálnak paraſzt kaſzája alatt sem józanodván, meg nem térnek.

IX.

Megkeserítik az Eretnekek az Anyaſzentegyházat pártoskodásaik, és az ő Törvényei ellen való engedetlenségeik által; a' roſzſz Katólikusok pedig díſztelenítik ötet nem kevesebbet a' roſzſz erköltseiknek ki tsapásaik által. A világ Apostolával mind kettejeknek igazánn mond-

mondhattyuk: ti vagytok oka, hogy az Isten neve ti miattatok káromoltatik a Pogányok között.

Ad Rom. c. 2. v. 24. *Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes.*

X.

Ide vigyázzatok ti elfajzott Katólikusok' Kortsai! és ſzíveitekbe mélyen béóltsátok Sz. Jakabnak e' ſzavait: *a' Hit a' Tselekedetek nélkül meghólt.* Az ördögök is hiſznek, és rettegnek. Ti kereſztények! kik édes Anyátok tanítását megvetetik, hogy az idegen tanításhoz ragaſzkodhassatok, ti jertek ide fületekkel, ſzemeitekkel! hallyátok Sz. Pál Apostolt, ki a' Zsidókhoz így ſzóll: a' Hit nélkül lehetetlen kedvesnek lenni az Istennél. Böjtöllyetek, sanyargassátok magatokat, vigyázzatok, alamisnálkodjatok, mind ezeket haſztalan tselekeſzitek. A' Hit nélkül semmi idvesség nem lehet. Hogy azt elnyerhesse az ember, hinni, és jó életet kell néki viselni.

Jac. cap. 2. v. 19. et 20. *Tu credis, quia unus est Deus, bene facis; et daemones credunt, et contremiscunt.*

sount. Vis autem scire, o homo inanis! quoniam fides sine operibus mortua est?

Sine fide impossibile est placere Deo. Hebr. c. 11. v. 6.

XI.

Az Eretnekek magok mártyrjaikkal nagy, 's tekintetes névre nem kaphatnak. Nem a' martyromság téfzi Martyrnak az embert, hanem az a' tetemes ok, mellyért fzenvedi a' martyromságot. E' fzép nevezetet meg nem érdenli az ember, hogyha a' valóság, és Igasság védelmezéséért meg nem hal. 's vallyon ki léfzen olly vakmerő, ki azt a' gonofz tévőknek, kik gonofzságokért a' Halált megérdemlik, tulajdoníttsa?

Martyrem facit non poena, sed caussa. S. August. Epist. 89. ad Festum.

XII.

A' ki a' bizonyos kifejezéseket, mellyeket a' Hit tanításában előadándó magyarázatra a' megrögzött fzokás, vagy a' zsinatok felfzenteltek, el nem akarja fogadni, velek élni útál; hanem azok helyet más ujj mondásokat akar béhozni fzokásba, az az Eretnekség gyanúságába

ba ejti magát. Mert ha mindent úgy hiſz az ember, a' mint a' Katólika Anyaſzent egyház, ſzinte úgy is beſzél mindenről, valamint ő ſzokott beſzélleni. Tsak az egygy Filozófus bír azon ſzabadsággal, hogy kénnye kedve ſzerént élhessen a' kifejezésekkel; ő egyedül még a' közönséges dolgokat is holmi különös ſzavakkal, kinyomásokkal magyarázhattya. De a' Theológusnak a' Hit dolgának kifejezésére bévett bizonyos ſzavaktól, kimondásoktól semmiképpenn nem ſzabad elállani.

Liberis verbis loquuntur philosophi et in rebus ad intelligendum difficillimis offenſionem piarum aurium non pertimescunt; nobis autem ad certam regulam loqui fas est.

XIII.

Tsak fél Hitű ember, az olly'an ember, ki, a' mit hiſz, arról nyilván való, vallást tenni nem akar. Igen tökéletlennek kell lenni még az olly'an Hívőnek, ki nap fényre kivergődni nem méréſzel. A' tökélletes Hívő méréſz ſzemmel, bátor ſzívvel jár, kél mindenütt; egygy a'

ſza-

lava beſzédje a' gondolásával; semmit sem hímez, hámoz, semmit el nem tud palástolni.

Non enim perfécte credunt, qui, quod credunt, loqui nolunt. S. August. enarrat. in Ps. 115. n. 2. t. 4. p. 1269. edit. Ben.

XIV.

Nem hálgathat az ollyan Katólikus, a' ki egyſzer az Eretnekség gyanúságába esett. Azon Törvénynek, melly bennünket a' jó Hírünk, nevünk fenn tartására, 's védelmezésére kötelez: *cura de bono nomine*, ö nála különös helye vagyon. Nem elég a Hit tiſztaságát magában elzárva tartani, hanem ſzükséges azzal mások példájára tettében ugyan ki is rukkolni. Köteles, a' gyanúságba esett Hívö, minden ahoz kívántató kifejezések által magát védelmezni. Az Eretnek tettethéti magát kedve ſzerént; a' tévelygésre mind réa illenek ezek. De az igaz Katólikus más ſzínbe öltözik, ö mind únatlan az inneplöbe jár, az az mind únatlan azon vagyon, hogy a millyen belöl, ollyannak mutassa magát kivül is; ö, a' mit hiſz, arról nyilván va-

ló

ló vallást is téſzen; ő meg vagyon győzödve arról, hogy az Igasság semmi egyébtől olly annyira nem tart, : mintsem ne találmtán titokban maradjon. Minden, a' ki az Eretnekség gyanúságában vagyon, 's azon gyanúságból magát ki nem ſzapúllya, minden ókos ember előtt Eretnek, ámbár magában az ne légyen is.

S. Hieron. ep. 61. *Nolo in suspicione haereseos quempiam esse patientem.*

S. Coelest. ad Episc. Gallic. *Timeo, ne connivere sit, hoc tacere. In talibus caussis non caret suspicione taciturnitas, quia occurreret veritas, si falsitas displiceret.*

XV.

Nem tsak az egyedül árúllya-el az Igasságot, ki olly vakmerő, hogy a' tévelygést vítattya; hanem az is, elárúllya, ki, midőn a' környülállások megkívánnyák, arról világossan vallást nem téſzen. Az Igasság kettőre kötelez bennünket. Elsőben: hogy azt ſzíveinkben hordozzuk. Másodſzor; hogyha az alkalmatosság eléadja magát, róla nyilván való vallást tegyünk. A' félénk kereſztények, kik e' második kötelességet hen-

hennyen elaluſzſzák, hogyha hívalkodásoktúl vég bútsát nem veſznek, magoknak tulajdoníthattyák valaha Isaiásnak ímez ſzavait: jaj nékem, a' ki halgattam! ha egyſzer Katólikusok vagyunk, legyünk tehát egéſzſz Katólikusok; 's ſzerentsénknek tartsuk, hogy azok vagyunk. Tsak fél Katólikus, az ollyan Katólikus, ki magát annak lenni világossan ki nem mutattya. . . . .

Non enim solus ille proditor est veritatis, qui mendacium loquitur, sed qui veritatem, cum oportet, non confitetur. S. Chrys.

Corde creditur ad justitiam, ore autem fit confessio ad salutem. Ad Rom. 10. v. 10.

Vae mihi, quia tacui. . . . . . Is. cap. 16.

XVI.

A' ki az Eretnekségrûl vádoltatván, nyilván való Hit vallást tett, méltó arra, hogy ſzavainak hitelt adjunk leg alább akkor, mikor semmi fontos jelünk, 's okunk nintsen, hogy azokat kétes, 's tekervényes értelem rámájára felzítgethessük. Nints jobb, 's bizonyossabb módunk más gondolkozása járásainak ki tanú-

nálására, az annak azokrúl külsöképpenn tett nyilván való ön' kényes vallásainál. Egygy törvénytelenség vólna az, hogy, ha mi a' nyilván való Hitbéli letett vallása utánn is, a' mi Atyánkfiának gongolkodásait az eretnekség gyánúságának béklóikban tartanánk. Hogyha ez esetben sem akar az ember a' gyánúságrúl lemondani, tehát egygy Katólikus sem léfzen olly igazán hívö, hogy a' Hitbéli gyanúságot mindenképpenn magától eltávoztathassa.

S. Gregor. M. ep. 16. ad Mauri. August. S. Gregor. lib. 5. ep. 15. ad Jóan. Constant.

Nam veraciter confitenti non credere, non est haeresim purgare, sed facere.

Nam si credi fidèliter confitenti despicitur, cunctorum in dubium fides adducitur.

XVII.

Igen félve, és igen okössan kell botsátkozni arra, hogy egygy valakit az Eretnek útálatos nevével megbéllyegezzünk. Itt egyedül a' nyilván való, és tagadhatatlan Igasság mellett kell megállapodnunk. Minthogy a' Keresztény Ember e' Törvényt: gyülölségböl semmit, szeretetböl sokat tselekedjél; *odia*

sunt

cunt restringenda, favores ampliandi, ſzeme előtt hordozza; megkívánnya tehát azon dolgokbann, mellyek a' Felebarátunk jó híre neve ellen vagynak, a' vétkeirűl való egéſzſz, 's tökélletes meggyőződést; azokbann pediglen, mellyek egyedűl másnak köz haſznát illetik, megelégſzik a' hihetősséggel is. Tsontostúl bőrestűl roſzſz ember, az ollyatén ember, ki azonn, a' mi Attyafiát gyanuságba ejtheti, örűl. Soha sem kell megfelejtkeznünk, hogy mi is ſzinte emberek vagyunk; hogy nagyobb réſzé az embereknek az Igasság hellyett a' gyanúságot istenelí, és eképpenn gyakrabbann a' véteknek árnyékát igaz véteknek tartya.

S. Aug. lib. 2. de Serm. Domini in monte cap. 18. n. 60.

De manifestis ergo judicemus, de occultis vero Deo judicium relinquamus.

S. Aug. S. 354. n. 3.

Malevolae animae, quasi dulciter sapit, quod pessime suspicatur.

S. Aug. Ep. 163. cap. 6. n. 22.

Omnes, aut pene omnes amamus nostras suspiciones, vel vocare, vel existimare cognitiones.

XVIII.

Egygy valami eddig alattombann való Eretnek kezdi foga fehérit mutatni, ma-

ga tévelygését ſzem látomást árulgatni. Ti ez esetben Theophilusnak igaz Hit ellen kikeltek, hitetlennek lenni teli torokkal kiáltyátok: 's miért? mert jó Barátya vala annak. De bátran mondom: roſzúl ítéltek. Nem de ſzinte úgy megtsalattathatott eránta Theophilus, valamint sokan mások megtsalattattak? 's e hiſzemben kell megmaradnunk mind addig, míglen az ellenkező dologrúl égéſzſz a' tökélletességig meg nem győzetteſünk. Nem hagyja az el a' Katólika Anyaſzentegyháznak Törvényét, azt mondja Sz. Agoston, ki azon Eretneket Katólikusnak tartya, ki az Anyaſzentegyház tanitáſát mások láttára vallotta, ámbátor ezenn vallása hamis vala is, 's kép mutatásból eredett.

S. Aug. cont. mendacium c. 3. n. 4. t. 6. p. 450. edit. Bened.

A regula quippe catholica non recedit, qui haereticum catholica dogmata mendaciter profitentem catholicum credit.

XIX.

Az Eretneki következések, mellyeket egygy néhány Állatásokból kihozhatunk, nem terjednek annyira, hogy miat-

mattok olly embert, ki azokat vitattya ugyan, de egyszersmind megveti, Eretneknek tarthassuk. Ha csak az Anyaszentegyháztól megátkoztatott tanítást világossann, 's megátalkodva nem védelmezi, nem Eretnek az ember. Nagy törvénytelenség tehát az, mikor a' kegyelemnek valóságos munkálkodásáról megfejtendö kérdésekben *Thomistákra* a' *Calvinisták*, *Molinistákra* a' *Semipelagiánusok* Eretnekségek mocskát kenik ez okból egyedül, hogy azon Eretnekségek ezek véleményeiből eredhettek vólna. E' következezéseket mind a' két Iskola egygy szívvel lélekkel megvetette.

XX.

Hogy egygy bizonyos véleményt Eretnek véleménnyék tarthassunk, nem elég megmutatni, hogy azt az Eretnekek is védelmezve tanították; hanem sztikségés azt is megmutatni, hogy azon véleméný egygyik része az ö tévelygéseknek. Az Eretnekek nem hibáznak általyában mindenbenn, 's az ö tanításokat szülö materiának minden pontyaibann. Ratzagás-

ra méltó dolog vólna, hogy ha e' józan, áhítatos, és az Igassághoz leg-közelebb járó véleményt: az Isteni kegyelem ön' maga terméſzete ſzerént belsőképpen munkáskodó, azért tartanók eretnek véleménynek, mivel azt az Eretnekek is elfogadták, 's magokéva tették.

TIZENNEGYEDIK RÉSZ.

A' THEOLÓGUSOK AGYASKODÓ VITÁIKRÓL.

1.

Atyámfiai! egygyet értsetek, békességben legyetek, és a' békességnek, és ſzeretnek Istene léſzen veletek, mondja a világ Apostola a' Korintusiakhoz. Minden ember tegye magáénak ez idvességes tanítást; ſzívénn lelkénn, ſzeménn mind únatlan hordozza; e' légyen minden járásának kelésének egygy sinór mértéke. A' ki a' maga tselekedeteiből ki hagyja az egygyességet, békességet, és a' ſzeretetet, igen járatlannak mutattya magát az első keresztények gyökeres Törvé-

nyei-

nyelbenn. A' kereſztények Istene, nem a' viſzſzavonásé, hanem a' Békességé.

Idem sapite, pacem habete, et Deus pacis, et dilectionis erit vobiscum. 2. Cor. c. 13. v. 11.

Non est dissensionis Deus, sed pacis. 1. Cor. c. 14. v. 33.

II.

Hogy hà a' tanítás dolgárúl, akár a' Hitet érdekellye az, akár tsak érdekleni látſzattassék is, némű némű vetélkedések erednek; mennél meſzſzebre lehet igazíttsa el magától az ember a' réſzre hajlást ſzerető Lelket. Az Igasságot békességbenn kell keresni, nem felhábórodott kívánsággal vetekedő Társánn győzedelmeskedni akarván, hanem az Igasság ſzeretetétől viseltettvén, 's azon állandó fel tétel mellett, hogy maga véleményéről azonnal lemond az ember, mihelyest a' hibájárúl meg léſzen győzettettve. Mikor a' mi vakságunk egygy valaki által eloſzlatik, 's jobb gondolatok öntettnek belénk, akkor nem győzettetünk-meg, hanem tanítttatunk; légyen bár az oſztán emez, vagy amaz, ki a' jót tette velünk. Ollyatén ellenséget kedvesebbenn kell ven-

vennünk, ki bennünket hibáinkrúl emlékeztet, sem hogy azon félénk jó Barátunkat, ki az Igasságot eltitkollya előttünk. Soha se felejtse el az ember, hogy egyedül a' szeretet által lehet férni az Igasság szekrénnyéhez.

S. Aug. L. 2. de mor. Manich. c. 3. n. 5. *Quaeso, deponite studia partium, et verum non vincendi, sed inveniendi gratia, quaerite.*

S. Aug. L. 1. de Trin. cap. 9. n. 16. *Veritatem in pace catholica pacifico studio requiramus, parati corrigi, si fraterne, ac recte reprehendimur; parati etiam, si ab inimico, vera tamen dicente, mordemur.*

S. Cypr. ep. 71. adQuint. *Non enim vincimur, quando offerun-tur nobis meliora, sed instruimur.*

Zacchar. 8. *Veritatem tantum, et pacem diligite.*

S. August. *Non intratur in veritatem, nisi per charitatem.*

III.

Felette nehéz az egy szer szerentsétlenül elveszteti Igasságot ismét feltalálni: leg nagyobb akadálya pedig annak a' magunkhoz való rendetlen szeretetünk, melly a' hibának alázatos megesmérése uttyát mód nélkül nehézíti szemünk előtt.

Hi-

iházott egyszer az ember, tehát inkább rekedik azon álva ülve, mikép szerezhasen velössebb, tekervényessebb okokat, mellyeket vetélkedö Társai eleibe líthasson, mintsem hogy az ellenkezö ltül már maga ellen szegezett fundaentomoknak fontosságát meggyözödés égett szorosabban megvisgálhassa. Maunkhoz való szeretetünknek bóldogtan eleve való ítéletéből szarmozik, hogy z ember soha sem egyéb maga szemei lött, hanem az Igasságnak védelmezö. Igen természetesenn következik peiglen, hogy az e' féle szélyesz, 's he e hurgyás ítélettöl megvakíttatván az mber, az ellenkezö Társainak fontos yomós bizonyságait hamis bizonyságoknak tartsa, és minden elme tehettséét, 's élét arra fordíttsa, hogy azokból ivergödhessen. Ezen gondolat: talán ég is nálok vagyon az Igasság, az illyetén eleve való ítélet hékóiba öltözett észnek ingyen sem adja soha elé magát. Hogy ha pediglen az illyetén emberek az ellenek hatalmaskodó fundamentomok ellen éppenn semmit nem fel-

lel-

lelhetnek, arra szoktak fakadni: hogy majd találtattnak náloknál okossabb emberek, kik azokat böltsenn megtzáfollyák, 's fonákul felforgattyák. 's így örökre megmaradnak hibájokban, tévelygésekbenn.

S. Aug. de natura et grat. cont. Pelagium n. 2. to. 10. p. 139. edit. Bened.

Procliviores sumus, quaerere potius, quid contra ea respondeamus, quae nostro obiciuntur errori, quam intendere, quam sint salubria, ut careamus errore.

IV.

Egykor egygy megaggott öreg arra fakada, hogy átallyábann minden ember bolond légyen. 's e' mondása ellen senki ki nem kelt. Tehát azok, kiknek leg-inkább kellett volna őtet megtzáfolni, ön' magok megesmérték, hogy az ember mind az erköltsbenn megvesztegetteten természete szerént, mind az Hitbenn tökkenketik. E' közbenn, ámbátor megérdemli ollykor hibája a' megszépítést, 's bötsánatot, hogyha mindazonáltal a' sárbann önként, 's megátalkodva megmarad, méltó a' büntetésre. Mivel ördöngös természet az, melly a' Hibát megesméri, 's még is nagy nyakassann benne marad, benne büszhödik.

Hu-

Humani fuit errare, diabolicum est, per animositatem in errore manere. S. August. Serm. 169. cap. 10. n. 14.

V.

Ki az Anyaſzentegyházbann ollykor támadott viſzſzavonásokat nyúgott elmével, 's hideg vérrel nézi, abbann vagy egéſzſzenn meghalt, vagy ha él még, igen haldokló félbenn vagyon a' Hitnek Lelke. Azon ellenségeskedés idejébenn, melly a' közönségnek Tagjait fejenként érdekli, 's kinek kinek bóldogságát veſzedelembe hozza, átallyábann mindennek fegyvert kell fogni. E' nembéli aluſzékony, 's haldokló viselet a' Test okossága, melly, a' mint az Apostol mondja, az Isten ellensége. A' ki velem nints, úgy mond az örök Igasság, ellenem vagyon; és a' ki velem nem gyüjt, tékozol.

Sapientia carnis inimica est Deo. Rom. 1.

Qui non est mecum, contra me est; et qui non colligit mecum, dispergit. Luc. cap. 11. v. 23.

VI.

Ezenn Állatást: ne hadd magadat a' külsö megfedhetetlen életnek tettei által meg-

megkérettetni, megeitettni; sem az erköltsekről a' tanításra, sem a' tanításról az erköltsekre nem lehet igazánn alkalmaztatni. Birhat az ember leg jobb erköltsökkel, légyen az bár ön' magában leg rofzfzabb, nyumorúltabb gondolkodású; nem külömbenn mint: meg lehet tartani a' megfertézhetetlen Hitet a' gonofzságok Árjának közepette is. Látunk igen jó erköltsü, 's igen mértékletes életü Eretnekeket; látunk ellenbenn felettébb vásott, 's kitsapó Católikusokat. A' megfedhetetlen élet tehát mindenünnen hátorságos tanú bizonysága a' Tanításnak; valamint: a' rendetlen élet sem próbálhat ellenkezőt. Egyedül az Anyafzentegyháznak nyilvánn tett ítélete tsalhatatlan eszköze az Igasságnak a' hamisságtól való megkülömböztetésére. Az erköltsös Tettek fennálhatnak Hit nélkül, valamint a' Hit is az ollyatén Tettek nélkül. Hogy hogy lehet ez? Ha egygy Diaconus, egygy Püspök, egygy özvegy Aszszony, egygy Szüz, egygy széles tudományú Férjfi, sőt egygy Mártyr a' Hit törvényeitől elébb áll valyon

lyon válhatnak e' a' hamisságok Igasságokká? a' ſzemélyekrül kell e' tehát a' Hitre következést tennünk? és nem inkább a' ſzemélyeket a' Hit ſzembe tünő tselekedeteirül megítélnünk? Egyedül az az okos, bölts, a' kinek Hite vagyon; egyedül a' nagy, a ki kereſztény; és az egyedül kereſztény, a' ki egéſzſz végig állhatatosan megmarad.

Quid ergo, si episcopus, si diaconus, si vidua, si virgo, si doctor, si etiam martyr lapsus a regula fuerit, ideo haereses veritatem videbuntur obtinere? Ex personis probamus fidem, an ex fide personas? Nemo sapiens, nisi fidelis, nemo major, nisi christianus, nemo christianus, nisi qui ad finem usque perseveraverit. Tertull. L. de praese. c. 3.

VII.

Ha a' Hibáitoknak megſzépítésére azok ſzerzöinek nagy, 's tekintetes neveiket, teli torokkal kiáltyátok? azt felelem erre Sz. Ágostonnal: a' ti véleményeitek nagy Lelkeknek nagy kábaságai. A' ki az Anyaſzentegyháznak nyilvánn való tanítása ellen tanít, az

Igas-

Igasságot nem tanít. Mivel ő maga, 's egyedűl az Igasságnak igaz oſzlopa.

S. August. Serm. 143. de temp. *Sunt enim istá magna magnorum deliramenta doctorum.*

VIII.

Nem tanúbizonyságá a' vélemény Igasságának az éſz, sem a' tanúltság, sem az elevenségnek Lelke. A' leg nagyobb Ferjfiak, legnagyobb sulykokat ejthetnek. Még a' napnak is vagynak fogyatkozásai. El ne hitessétek magatokkal Atyámfiai! mondja vala Sz. Ágoston az ő Halgatóihoz, hogy az Eretnekségeknek ſzerzői alatson Lelkek lettenek légyen; egyedűl a' nagy Emberek nek ſzülèménnye lehet olly nagy roſzſz. Még most is reſzkettetti az Anyaſzentegyházat a' nagy nevű, 's tudományú *Tertullianusnak* esete; még mái nap is siratja ſzomorú tévelygését nagy *Origènesnek.*

S. Hieron. in cap. 10. osee, n. 1. *Nullus potest haeresim struere, nisi qui ardentis ingenii est, et habet dona naturae, quae a Deo artifice sunt creata. Talis fuit Valentinus, talis Marcion,*

quos

quos doctissimos legimus; talis Bardazanes, cujus etiam philosophi admiramur ingenium.

Non enim putetis fratres, quia potuerunt fieri haereses per aliquas parvas animas. Non fecerunt haereses, nisi magni homines. S. August. enarr. in Ps. 124. n. 5. pag. 1414. to. 4. ed. Ben.

De Tertulliano desperantur, de Origine dubitatur.

IX.

Azonn katzagásra méltó álomnak, hogy a' világ Alkotmánnya az öröktöl való por ízetskéinek öſzvekeveréséből állott fel, a' mint *Lactantius* jegyezte fel, Szülö Attya a' tenyéſzö elméjü *Leúcippus*. Errûl által ſzállott az ö tanítványára *Democritra;* errûl késöbbenn *Epicurra;* ezek utánn *Lucretz* ölröztette azt verses köntössében. Ezenn a' Filozófusok mindnyájann nagy nevû, 's tekintetû Lelkek valának magok idejekben. Kiknek nyilvánn való példájokból megtanúlhattyuk, hogy nintsen olly ſzép Lélek, olly felséges elme, melly ollykor nem hibázhatna.

Nemo illa praeter unum Leucippum Lactant. L. 3. div. instit. c. 17.

somniavit, a quo Democritus eruditus, haereditatem stultitiae reliquit Epicuro.

X.

A' Theológiábann megſzoktuk különböztetni a' Hit állatásait az Iskolabéli véleményektöl. Az elsök között a' kormányt tartáni kell az egygyességnek. A' második rendbéliek között a' ſzabadságnak. Mind a' kettöjök között pedig a' ſzeretetnek. A' ſzeretet nélkül sem az Iskolabéli vélemények, sem maga a' Hit semmire sem használ. Ezenn Igasságot nem értzre; hanem minden Theológusnak ſzivére nagy mélyen kellene ki metzettni.

In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus charitas.

1. Cor. c. 13. v. 2. *Si noverim mysteria omnia, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, charitatem autem non habuero, nihil sum.*

XI.

Az Iskolabéli véleményeket nem kell Hit állatásaivá, és viſzont a' Hit állatásait Iskolabéli véleményekké tennünk.

nünk. Mert mind ez, mind amaz esetbenn hibázunk a' Hit ellen. Mivel ez a' maga tanításában sem a' reáadást, sem az elvetést átallyában meg nem ízenvedi. Egygy tsupádonn tsupa, 's akárkinek szabad véleményét minden válogatás nélkül a' Hit állatásainak ízentséges Karjába számláini, annyit tesz; mint tulajdon hatalmával Attyafiait ujj Igával terhelni: annyit tesz; mint Isten Igéjét ember Igéjével elváltoztatni: annyit tesz; mint az Isten jussai közzül, kinek egyedül tulajdona a' Hit Igasságait meghatározni, és kimutatni, magának egygyet tulajdonítani. Ellenbenn a' ki azt, a' mi egyszer Hit ágozat, a' tsupa Iskolabéli vélemények közzé leakarná szállítani, leszállítaná egyszersmind magát az Istени kinyilatkoztatást, a' Hitet az élőnek itéletе alá vetné, és azt tökéletessenn semmivé tenné.

Non minus est haeresis asserere, aliquid esse de fide, quod nullatenus de fide est, quam negare aliquid de fide, quod est de fide. Joan. Maj. in 3. Sent. Dist. 37. Q. 3.

XII.

A' Jésus Kristus kegyelme ſzükséges minden idvességes Tselekedetekre. Szükséges azoknak mind kezdetekre, mind végre hajtásokra. Nem jutalomúl vetti azt az ember; az nem erőtleníti leg kisebbenn is az ő ſzabad akarattyát. Ámbár a' leg hathatóssabb kegyelemtől viseltetik: még is fenmarad tökélletes tehettsége, 's hatalma, hogy azt, a' mire indíttatott általa, vagy ne tselekedje, vagy tselekedje. Ollykor a' belsö kegyelemnek ellent áll az ember. Ezek a' Hitnek Igasságai. De miképpenn munkálódik ezen kegyelem az ember ſzívébenn? Vallyon ha a' mint a' *Thomisták* állíttyák, elève való igaz, 's valóságos megéréntés által-e'? (*praemotione physica*) vagy győzedelmeskedő gyönyörködtetés által? (*delectatione victrici*) a' mint az *Augustiniánusok* tartyák. Vagy, a' mint a' *Jesuiták* taníttyák, a' környülállásokhoz alkalmaztatott kegyelem által? (*gratia congrua*). Vagy pediglen a' mint más Theológusok akarják, az ember jóváhagyása utánn egygy valami vá-

rakozó forgandó kegyelem által-e'? (*gratia versatali*). Mind ezek Iskolabéli kérdések. Éles elmésenn agyaskodnak erántok a' Tudósok; de gyomor keverés nélkül; 's áttól tart az okos Ember mindenkor, hogy el ne essen az igaz, 's egyenes úttúl.

XIII.

A' homályos, 's viſzſzálkodásra ſzolgáló kérdésekbenn, mellyeknek világos megmutatására ſzükölködik az Ember igaz, világos, 's bátorságos tanúbizonyságok nélkül, ſzükséges, mondja Sz. Ágoston, hogy eſze ítéletét kemény Zabolánn tartsa; sem ehez, sem ama' félhez okossann nem álhat. Okossabbann tselekſzik, hogyha arrúl, a' mi elötte idegen, kételkedik, sem hogy az eránt, a'-mi bizonytalan vátig pántolódik.

Ubi enim de re obscurissima disputatur, non adjuvantibus, divinarum ſcripturarum certis, clarisque documentis, cohiberé se debet humana praesumtio, nil faciens in alteram partem declinando. S. August. L. pecc. mer. et remiss. lib. 1. cap. ult.

Melius est dubitare de occultis, quam litigare de incertis.

XIV.

Mikor látom, hogy magábann az Anyaſzentegyház kebelébenn a' Theológusok egygy mást az eretnekségrül vádollyák, és ugyan olly dolgokbann, mellyek sem az erkölcsöt, sem a' Hitet nem illetik; avagy mikor hallom, hogy a' Hit dolgábann a' tévelygők ellen az Igasságot felettébb darabossann, és gúnyolással védelmezik, mindenkor eſzembe jön egygy bizonyos ujj Írónak, *Virgilius* ezen verse után: *tantae ne animis coelestibus irae?* ímez ſzerentsés mondása: vallyon lehet e' azt magával elhitetni, hogy egygy józan Embernek a' ſzíve fözö katlannya lehessen a' méregnek? e' féle vetélkedésnek neme, igen távúl vagyon Sz. *Ágostonnak* Írásaibann gyakrabbann ajánltatott ímez mérsékletes Letzkétül: ſzeressétek az Embereket, veſztessétek a' tévelygéseket, zörgessetek a' jó ügyeteķért, de felfuválkodás nélkül; magyaránn emberkedjetek az Igasságért, de dühösködés nélkül.

S. August. *Diligite homines, interficite errores, sine*

sine superbia de veritate praesumentes, sine saevitia pro veritate certantes.

XV.

Ne hirtelenkedjen az Ember a' pörlő Társai ellen való ítéleteibenn. A' mit lát, arról tégyen ítéletet; a' mit nem lát, bízza azt az Úrra. Hogyha pedig Attyafiáról teſz ítéletet, ſzeresse ſzemélyét, gyülöllye hibáját. Imígyen tanítja ez igasságot Sz. Agoston.

Quod videris, judica, quod non vides Deo dimitte: quando autem judicas, dilige hominem, oderis vitium.

S. August. Serm. 49. cap. 5. n. 8. p. 273. tom. 3. ed. Bened.

XVI.

A' katólika Hitnek védelmezője, soha se vegye ſzivére az Eretnekektől, kikkel egyſzer öſzvekapott, Fejére ſzórt gyalázódásokat, hanem úgy gondolkodjék, a' mint hasonló esetekbenn gondolkodott Sz. Agoston. A' gyalázódásokat monda ő, mellyeket az igaz tanításnak védelmezése mellett, ottann ottann az Eretnekektől hallanom kell, dítséretemnek tartom. Vagynak Emberek,

kiktől a' dítséreteket gyalázás helyett a' gyalázásokat pedig dítséret helyett kell elfogadni. E' korpából valók az Eretnekek is. Az egyetlenségnek Lelke, mellynek ők örökös rabjai, ősztönözve ősztönözi őket, hogy mind azok ellen, kik velek a' feneketlenség fele tévelyegni nem akarnak, minden kitelhető módonn dühösködjenek.

S. Aug. L. 3. operis imperf. contra Julian. n. 18. to. 10. pag. 1058. edit. Ben.

Quando pro defenſione catholicae fidei ab haereticis contumelias audio, pro laudibus habeo.

XVII.

Emberül, 's magyarossann viſellye magát, a' ki a' Katólika Hitet a' nyilvánn való Eretnekek ellen védelmezni akarja. Mikor mondja pörlő Társának, hogy ez, vagy amaz éles elméskedésének következése katzagásra méltó; ezen felelete az Emberek közönséges ítéletével ellenkezik; ímez, vagy amaz Állatása, Istentelen, sőt Istent káromló, és mikor ezeket fundamentomossann mondja, e' nem hanyat homlok, rendetlen vak buzgóság, hanem kereſztényi okosság. Az emberi éſznek nyavalyáját, kiváltképpen

vált ha ragadó, 's dögleletes, és az ember Lelkének halálát okozhattya, igaz nevénn kell megnevezni. Nem külömbenn mint ſzoktunk tenni a' Test nyavalyáival, hogy az azokból reá háromolható veſzedelmet megmutassuk.

XVIII.

A' hol veſzedelembenn forog a' Hit, ottann a' tévelygésnek egygy máknyit sem engedhet a' buzgó katólikus. A' világi *poltica* lágyabb lehet eránta; de az igazánn való buzgóság megkivánnya, hogy a' tévelygésnek útálatos mezítelensége az egéſzſz világ ſzemei eleibe terjeſztessék. A' tévelygő mondja bár, akár mi panaſzkodó kifejezésekkel élvénn, hogy ö megbántódott morgolódjék, mennydörögjen, dükösködjék; falra hánnya a' borsót; csak az igaz Katólikust maga réſzére el ne tsábíttsa, meg ne veſztegesse.

Quando de veritate nascitur scandalum, utilius permittitur nasci scandalum, quam veritas relinquatur. S. Gregor. Mag. super Ezech.

XIX.

XIX.

Azon Theológus, ki a' Hit mellett, és a' Tévelygések ellen ír, olly kifejezésekkel éllyen, mellyek, az olvasónak, leg jobb, 'a leg világossabb értelmet eszközölhessenek, és azon Igassághoz, melly mellett kikelt, leg jobban alkalmaztatva légyenek. Hogyha ő megelégszik azzal, hogy a' botránkoztató, 's istentelen véleményt egyedül, 's tsupán hamisnak nevezte, már ez az ő kifejezése tökélletlen. Mivel ez által az olvasónak nem olyatén értelmet okozott, a' minémüt kellett vólna okozni. Hogyha megmutattya, miért hamis azon vélemény, akkor tsak olvasója elméjének szólt. Néki pedig szívére is kellene szólani, és a' féle vélemények megútálását beléje óltani. Kötelességében jár, azon tévelygésnek, mellyet megtámadott, istentelensége igaz mélyig terjedőségét is kijegyezni. Senki sem fogja őtet vádolni erről, hogy a' mértékletességnek határait általhágta. Megnevezzen tehát minden véleményt maga igaz nevénn, a' katzagásra méltó, légyen katzagásra mél-

az Éretnek, légyen Éretnek, és az
ntelen, légyen Istentelen.

XX.

Azután szabad, sőt olykor hasznos
némelly bizonyos környülállásokbann
yan kifejezésekkel élni, mellyek az
asóbann a' megútálás, gyülölség, és
m akarásnak buzgóságát megszerez-
k. Maga az Anyaszentegyház is azon
gyon, hogy ezeket kemény intései ál-
, Hivei számából való kirekesztés ál-
Magzatinak szíveikbe begyökereztet-
ssé. Nem ellenségem, a' ki engem
ártalmas méreggel elegyített eledeltől
vele, hogy azt egyem, édes nyájas-
n is még kínáltatam megtartóztat,
megmentő Ember én inkább felebaráti,
atyafiságos szeretetét dítsérem, a'
gyra betsüllöm, ha eszem vagyon.

XXI.

Soha által nem hágja az Ember a'
reszténvi mértékletességnek határait,
kor azon tsalfa Tsábítóknak álorczá-
kat felfedezi, kik a' tettetett szentség
képe

képe alatt Bárány bőrbe öltöznek, hogy a' tapaſztalatlan Lelkeket tőrökbe ejthessék. Söt inkább vétkezik Attyafiának vére ellen, kivált ha Hivatalbéli kötelességében jár, mikor ötet az után na leselkedő Hite veſzedelmétől meg nem óvja. Az igaz ſzeretet minden ember idvességében munkálkodik, senki esetét ſzive ſzakadása nélkül nem ſzemlélheti.

XXII.

Midőn az a' féle kifejezésekkel élünk; elsőben arra kell vigyáznunk, hogy azok magánn az Igasságonn, úgymint talpkövenn, állyanak. Mert a' Religiót hazugságokkal védelmezni, annyit teſz; mint azt díſztelenîteni. Illy fegyverrel élhet a' tévelygés; az Igasságnak merő Igasággal hartzol magáért.

XXIII.

Második Törvény légyen ez: hog azokkal ſzükség nélkül ne állyon az ember, tsupánn tsak Irásinak kedvessége, nagy híre, neve megſzerzése végett; h nem a' dolognak, mellyhez fogott: ſz

ké-

kéből béléből eredjen. Szükségesképpenn nékik épülni kell az Igasságnak, és az ellene ſzegeſett tévelygés éktelenségének, mellyet általok akar megmutatni, megesmérésénn.

XXIV.

A' dolognak méltósága, és a' Hivatalnak, mellyet a' Theológus, mikor a' Religiót védelmezi, visel, nagysága, tulajdonítanak néki ſzabadságot, hogy nagyobb hanggal is ſzóllyon. Mert képtelen dolog lennè, hogyha az Igasságnak, mikor a' hazugságtúl fennyenn ostromoltatik, fegyvertelenül, kellene állania.

Quis audeat dicere adversus mendacium in defensoribus suis, inermem debere consistere veritatem? S. Augus.

XXV.

A' ki hideg vérrel ſzóll a' Hitrül, gyanúba ejti magát, hogy ö annak ellenségeivel egygyet ért, 's a' Hit dolgait tsalfa kezekre játzodja. A' ſzentek semmit sem tudtak az e' féle roſzſz bátsúſzott

in-

indifferentismus. Buzgósággal buzgólkodtam a' Seregek Ura Istenéért, mondá Illás; mert elbontották szövetségedet az Israel Fiai, én Istenem! Hogyha minket gyalázattal, boszszúsággal illett egy valaki, azonnal fellobbanunk, tüzzel vassal boszszút állani nyakra före akarunk; mikor az Isten, a' Hellgiő Izentségtelenittetnek, ektelen boszszúságokkal, tövénytelenségekkel illettetnek, mi hidegenn, meg nem illetődve ezek között, merevenn állunk. Vaj mi nagy vakság.

L. 3. Reg. c. 19. v. 10. *Zelo Zelatus pro domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filii Israel.*

S. August. *In Dei injuria benigni sumus; in nostra contumelia odia exercemus.*

XXVI.

Két oka lehet a' Theologusnak, hogy ollykor keménnyebb kifejezésekkel él. Első, Ház ágasságának szeretete, mellyet elhomélyeinek megtámadásai ellen védelmez. Második: a' Felebaráty ahoz való szeretete, kit az elvesztésétől meg akar óyni, vagy a' tévelygestől vissza

útra

útra viſzfzához ni. Ezek között mindazonáltal soha se légyen semmi részek az Indulatoknak. A' ſzeretet megkívánnya tőlünk, hogy a' tévelygést a' tévelygestől megkülömböztessük.

XXVII.

Vallyon ſzabad e' tsúfolkodással élni? mikor az igasság mellett kikél az Ember? minek előtte e' kérdésre megfelelhessek, ez Igét, *Tsúfolkodás*, előbb megmagyarázom. A' Tsúfolkodás egy gyakorlott bizonyos neme a' beſzédnek, avagy írásnak, melly által tréfát üz az Ember egy gyakorlott valami dologrúl. Egy gy tréfás, 's tsúfolkodó kifejezés, kinyomás, hogyha az alkalmassan, 's illendőséggel előhozatik, olykor sokkal alkalmatossabb, hathatósabb a' kitzagásra méltó, balgatag, 's képtelen véleménynek megtzáfolására, sem hogy a' leg fontossabb, leg velősebbi tanúbizonyságok. De nem mindenkor ſzabad vele élni; mert nem mindenkor ártatlan. P. o. mikor a' hívságból ered, a' vásott tsintalanságból, a' boſzſzú álló indúlatból, 's a' t.

Ri-

Horat. L. 1. Sat. 10. v. 15 edit. Veset. 1789.

Ridiculum acri.
Fortius, et melius magnas plerumque secat res.

XXVIII.

Ón' maga az Isten tsúfolkodott Adámonn, mikor ötet kitudta a' Paraditsomból, mondván: Ímé! Adám lett mint egygyik közzülünk, jót, és gonoſzt tudván. Az Irás, bizonyſága mellett, ſzinte úgy fogja a' bünösöket is nevetni halálok órájánn. Nem külömbenn a' Próféták is bizonyos környülállásokbann hasonló tsúfolkodásokkal éltenek. Így tsúfolta Illyés a' hamis Próféták mondván: kiáltsatok nagyobb ſzóval, mert találmtán a' ti Istenetek Baál most épen beſzél egygy valakivel, vagy a' vendég fogadóbann vagyon, vagy az útonn, vagy bizonn alufzik, hogy felserkennyen. A' Tsúfolkodás tehát maga természete mellett nem roſzſz, hanem roſzſzá válik, hogyha roſz ſzívből ſzakad.

Gen. 3. v. 22.

Ecce Adam quasi unus ex nobis factus est.

Prov. cap. 1. v. 26.

In interitu vestro ridebo, et subsannabo.

Il-

Illudebat illis Elias dicens: clamate voce majore, Deus enim est, et forsitan loquitur, aut enim in diversorio, aut in itinere est, aut certe dormit, ut excitetur. L. 3. Reg. c. 18. v. 27.

XXIX.

Sőt vagynak, úgymond *Tertullianus*, olly tévelygő Tanítások, mellyeknek megtzáfolására Tzükségképpenn kell élni a' tsúfolkodó kifejezésekkel, hogy a' meggyőzettetés végett előhozott fontos okok által, tekéntetet ne tulajdoníttsőn nekiek ez Ember, semmivel se tanálhattyuk olly fájósann bibélyét az Emberi hívságnak, mint mikor azt kitsúfollyuk. Igazánn! senkihez sem illik jobbann a' tréfálkodó, 's nevetkező beſzéd, mint az Igassághoz; mivel ő mindenkor bizonyos a' maga győzedelmeskedéséről, annak okáért, úgy ſzóllvánn, járva kelve fütyölhet, 's ellenségeinek rovássára fütyet hányvánn, kátzagva katzaghat. Arra kell mindazonáltal vigyázni, kinek kinek, hogy a' díſztelen tsúfolkodásai által, ki ne tegye magát a' katzagásnak Tzégérjére. Ezt kivévénn, erkőltsös kö-

te-

telességébenn járaz Embernek, hogy az elökelö környülállásokbann, és megkívántató tulajdonos helyekenn, társalkodásokbann velek való okoskodásra ügyelö véltéségével éllyen.

Tertull. adv. Valent. cap. 6o. *Multa sunt sic digna revinci, ne gravitate adorentur: vanitati proprie festivitas cedit: congruit et veritati ridere, quia laetans; de aemulis suis ludere, quia secura est. Curandum plane, ne risus ejus rideatur, si fuerit indignus. Caeterum ubicunque dignus risus, officium.*

XXX.

Tertullianus ideiben egygy Zsidó, ki különös ellensége vala a' kereſztény névnek, a' nézök közönséges piattzára kitétetett egygy hoſzſzú börben öltöztetett Férjfi Iroványtt, mellynek fején ſzamár fülek valának, könyv a' kezébenn, ezenn Tzím allatt: *Ime! a' ſzamarak nemébül való Kereſztények Istene.* A' Hívek e' sületlen lepényre nem is ügyeltek. Mi katzagtuk, mondja vala *Tertullianus*, mindaz Alkotmányt, mind a', Tzímjét. Így lehet leg jobbann az e' féle képtelenségekre megfelelni.

Ri-

Risimus et nomen, et formam. Tertull. apologet. cap. 16.

XXXI.

Mikor azutánn némelly Eretnecknek valami kikatzagásra mélto következését, vagy elszelös állatását a' tsúfolkodás tzéjére alatt emberül megtréfáltatta, Lengyel Medve módra meg is tántzoltatta az Ember, 's arra is vitte a' dolgot, hogy a' tsapodár Hempelyért a' Hívek által érdeme szerént megútáltatta annyira, hogy azt, mint a' fekete ördögöt nyakra fore fussák; e' nem szeretettel ellenkezö tsintalanság, hanem egygy dítséretre méltó felebárati szeretet; noha amaz szíve szakadva kígyót, békát kiált is ellene. Töltsd-bé az ortzájokat gyalázattal, mondja az Isten Lelke a' Próféta által, és megkeresik Uramt a' te nevedet.

Haec tu misericorditer irride, ut eis irridenda, et fugienda commendes. S. August.

Imple facies eorum ignominia, et quaerent nomen tuum Domine. Ps. 82. v. 17.

XXXII.

Két hibát kell ittenn kerülni. Az

elsö

első ez: nem kell a' tsúfolkodást a' hazugságonn, és tsalfa tsalárdságonn építeni, valamint tselekeſznek a' mi tévelygő Atyánkfiai; kik, hogy a' Római Anyaſzentegyházat játſzottáttva kigúnyolhassák, minden efztelen viſzſzaéléseket, kába sültt hibákat nagy ſzennyessennel kennek. A' második pedig ímez: nem kell gúnyoló, rakontzátlan, nyálas mosdatlan ígékkel élni, mellyek inkább az agyafúrt velőből, és tudatlanságból, sem hogy a' nyers, ép elméből ſzármozhatnak. A' tsúfolkodásnak ollyannak kell lenni; hogy nem a' ſzerzőjét, hanem a' kire intéztetett, kinevettesse, megjátſzottassa.

XXXIII.

Vallyon mitévőnek kell lenni az Embernek, mikor a' vetélkedő Társai a' legigazabb, legvilágossabb Igasságokat is tagadják? Így felel erre egy gy valaki: kell nékiek az Igasságot valóbann mutatni, meg kell őket arrúl győzettetni is. En pedig azt mondom; Nehéz ottan a' megmutatás, a' hol a' megmuttattandó Állatás sokkal világossabb a' megmutatásra

tásra ſzolgáló Állatásnál. Ez esetbenn tehát élljünk Sz. Ágostonnak ímez ſzavaival: Itt az elsöséget engedni kell az Igasságnak, ön' maga magyarázza-meg magát. Mit ſzóllyak, nagyobb aggódással soha nem keresem, mint mikor az, a' miről kellene ſzóllanom, sokkal világosabb annál, a' mit róla kellene ſzólłani. Hogyha egygy valaki olly vakmerö, hogy az e' féle Igasságokat is megtámadja, nem felelhet jobbann nékie az Emberi, mint mikor semmit sem felel, ez Iskolabéli köz mondást követvénn: *plus negaret Asinus, quam probaret Philosophus.* A' ſzamár ordítás felülmúllya az Emberi ſzót. Egyebet nem tehetünk az öllyan Emberekkel, kik ſzemeikkel látni nem akarnak.

Valeat aliquid ad se ipsam persuadendam ipsa euidentia: nam nusquam sic non inuenio, quod dicam, quam vbi res de qua dicitur, manifestior est, quam omne, quod dicitur. S. Aug. L. de peccat. meritis et remiss. n. 64. t. 10. p. 36. ed. Bened.

TIZEN ÖTÖDIK RÉSZ.

A' JÖVENDÖLÉSRŰL.

I.

A' jövendölés átallyában a' mennyire az Istent illeti, nem egyéb, hanem a' ſzabad, 's véletlen dolognak nyilvánn való kinyilatkoztatása, mellyet az Ember tulajdon elme élével fel nem érhet, 's meg nem foghat. A' mennyire pedig-len a' kinyilatkoztatót illeti, nem egyéb hanem olly hirdetés, melly által ezen nyilvánn való kinyilatkoztatás az Emberek eleibe terjeſztetik.

II.

A' kinyilatkoztatás lehettsége. A' kinyilatkoztatás nem egyéb, hanem Istennek munkálkodása, melly által egyenessen, 's minden közbenn vetés nélkül közli, a' midőn akarja, azon Igasságait a' maga alkotmánnyival, a' mellyeket ők akár melly meſzſze látó, 's éles elméjek tehettségével semmiképpenn által nem

nem láthatnak. Az illyen Isteni munkálkodás pedig lehettséges; mivel semmi éktelen torzomborzra nem mutat, sem a' józan észszel nem ellenkezik. Szinte úgy terjeszti maga hatalmát az Isten a' Lelkekre, mint az Embereknek Testeikre; úgy terjeszti a' végetlen, 's meghatározhatatlan hatalmát a' testi, mint a' Lelki világra; következésképpenn a' kinyilatkoztatás lehettséges.

III.

A' dolog, melly kinyilatkoztatik, vagy immár meglett; valamint a' világ alkottatása, mellyet *Moyses* első könyvébe ez Igékkel ád elönkbe: kezdetben teremté Isten a' mennyet, és a' Földet, vagy jelenvaló, a' minémünek, a' valamirül gondolkodónak a' gondolkodások. Hogyha pedigien mindnyájann próféták, bémegyen pedig valamelly hitetlen, vagy tudatlan, mindenektől meggyözettetik, mindenektől megítéltetik: az ö szívének titkai kinyilatkoztattnak, kétség kivül az Istén Lelke, kiéleszti, és elevenöti öket, általhatása által, vagy

még követni fog; valamint az ő Testamentombann az Isten Igéjének megtestesülése, mellyet Isaias e' képpenn adott elő: Íme! egygy szűz méhébenn fogad, és Fiat szül.

Gen. c. 1. v. 1. *In principio Deus creavit cœlum, et terram.*

1. Cor. c. 14. v. 24, 25. *Si omnes prophetent, intret autem quis infidelis occulta cordis ejus manifesta fiunt.*

Is. c. 7. *Ecce virgo concipiet, et pariet filium.*

IV.

A' jövendölés tulajdon képpenn Szent *Tamás* utánn szóllván, a' jövendőbéli munkálkodásoknak kinyilatkoztatása. Az előre való kinyilatkoztatása tehát a' jövendőbéli dolognak, igaz különböztető jele a' jövendölésnek. És ez értelembenn veszem ezutánn a' jövendölést.

S. Thomas 22. Q. 171. a. 3. *Ad prophetiam propriissime pertinet revelatio eventuum futurorum, unde et nomen prophetiae summi videtur.*

V.

Két útonn módonn tanította az Isten a'

Prófétákat. Elsőbenn: a' nyilvánnvaló kinyilatkoztatás által. Másodfzor: az egyedül magának fenntartatott, 's elöttök titokbann lévő kinyilatkoztatás által. Az elsőről, mivel azt világos, 's nyilvánnvaló Isteni kinyilatkoztatás által vette, mindenünnen bizonyos vala a' Próféta. De nem a' másodikról, melly vele tsak a' titokbann lévő kinyilatkoztatás által közöltetett; mivel tökélletes külömbözést nem tehetett arrúl, ha az Isteni kinyilatkoztatástúl eredett e', vagy nem inkább ön' tulajdon elze Lelkétül e'? Ezen titokbann lévő kinyilatkoztatás, hogyha azt jövendölés nevébenn veszszük, némü némü tökélletlenséget foglal magábann.

Nescientes autem afficit prophetiae spiritus, sicut Caiphas; cum esset pontifex, prophetauit de domino, quod expediret vnum mori pro tota gente, cum aliud in verbis, quae dicebat, attenderet, quae non a se ipso dicere nesciebat. S. Aug. L. 2. de div. quaeft. ad Simplic. Q. 1. n. 1. to. 10. pag. 105. ed. Bened.

Mens prophetae dupliciter a Deo instruitur, vno modo per expressam revelationem; alio modo per quemdam instinctum S. Thomas 22. Q. 171. a. 5.

occultissimum, quem nescientes humanae mentes patiantur.

S. Thomas ibidem. *De his, quae expresse per spiritum prophetiae propheta cognoscit, maximum certitudinem habet.*

S. Thomas ibidem. *Sed ea, quae cognoscit per instinctum, aliquando sic habet, vt non plene discernere possit, vtrum haec cogitauerit aliquando diuino instinctu, vel per proprium spiritum.*

S. Thomas ibidem. *Talis instinctus est quiddam imperfectum in genere prophetiae.*

VI.

A' Próféták kinyilatkoztatása sok féleképpenn történt.

C. 10. v. 19. Elsőbenn: az egyenes, s minden közbenjövetés nélkül való ihlés által; a' mint Máténál irva vagyon: adatik nektek abban az órában, mit szóljatok.

Exod. cap. 23. v. 21. c. 3. v. 2. Gen. cap. 5. v. 1. Másodszor: a' nyilvánn való szóval, s baráttságos beszélgetés által; valamint szóllott, s beszélgetett az Isten a' földi paradicsombann Adámmak, azutánn a' Patriárkákkal, meg azutánna nevezetessemb Moysessel.

Har-

Harmadſzor: a' képzelteto megjele- Is. c. 6. Gen.
nések által; mikor t. i. a' jövendöbéli cap. 16. v. 20. Job. c. 41.
dolgok a' képzelödések tárjában, mint jelen valók megjelentek. E' külömbféle kinyilatkoztatásokrúl Izámtalan példákat lehet olvasni a' Sz. Irásbann.

VII.

Két féle képpenn jövendöltek a' Próféták.

Elsöbenn, Igék által; valamint Já- 3. Reg. cap. 11. v. 29. 30. 31. Genes. 49. v. 10.
kob, mikor mondja: el nem vétetik a' Fejedelmi páltza Júdából, mig el nem jö, a' ki elkuldetik, a' Messiás.

Másodſzor: a' példázó, 's ábrázoló Oſea c. 1.
Tselekedetek által; így elrejtette Jérémiás maga övedzöit az Eufrátes partyánn, ábrázolvánn azokat, a' mik történni fognak, a' Zsidó Nemzetségnek.

VIII.

A' jövendölések tökélletessebb értésére tudnunk kell, hogy azok ollykor kétféle értelmet foglalnak magokbann, t. i. a' betü ſzerént való értelmet, és a' példázó, 's ábrázoló értelmet. Az elsö

a'

a' másodiknak példázó jele. E' képpenn példázta Jósef, ki Testvérjei által eladattatott, és éhség ideibenn azoknak ſzabaditójok vala a' Jésus Kristust, kinem külömbenn egygy által a' Tanítványi közzül a' Zsidóknak eladattatott; 's mind Jósefnek, mind a' többinek idvezítője leve. Az ó Testamentombéli Történetek közönségessen ſzólvánn példái vóltanak az új Testamentomnak. A' mit az Irás Ábrahámról ſzólt, mind az, úgy mond Sz. Ágoston, tselekedet is vala, jövendölés is vala egyſzersmind.

S. August. Serm. 2. de tentatione Abrahae a Deo c. 6. n. 7. p. 8. t. 5. ed. Bened.

Quidquid ſcriptura dicit de Abraham, et factum est, et prophetia.

Leg nagyobb tekéntetre méltó dolog a' Sz. Irásbann e' két féle értelem; mivel annak Anya-kúltsa. Nagy ſzükségét pedig innen lehet kihozni; mivel gyakrabbann olly kifejezések alatt adattnak elö, hogy azoknak felsége miatt a' jelenvaló környülállásokbann annak, a' kiről ſzóllanak, semmiképpenn józann ész mellett nem tulajdonitatthattnak, így, hogyha Davidnak ſzavait, mikor a' Sz. ihleléstül elragadtattvánn, Fiának jövendö-

döhéli méltóságos fentségét olly felségosenn leírja, minden kifogás nélkül magára a' Fiára egyedül magyárazzuk, igen sokat mondott, 's az Igasságnak határait általhágta. De ha a' példázórúl a' példáztatottra fordíttyuk ſzemeinket, azonnal elmúlik a' sok; mivel a' mi a' sokból reá nem illik a' Dávid Fiára, a' legſzorossabb értelembenn reá illik a' példáztatott Salamonra a' Messiásra.

Haec autem omnia in figura contingebant illis. 1. Cor. 10. v. 11.

IX.

Vagynak két féle jövendölések, t. i. Tökéllétes, jövendölések, 's nem tökélletesek.

Akkor tökélletesek a' jövendölések, mikor a' Próféta világos, 's nyilván való jelentés által bizonyos, hogy a' Sz. Lélektöl meg vagyon íhlelve valami bizonyos történetnek vagy Igék által való kihírdetésére, vagy jelek által való kipéldázására, kiábrázolására.

Cum aliquis cognoscit, se moveri a spiritu sancto ad aliquid aestimandum, vel si- S. Thomas 22. Q. 173. et 74.

significandum verbo, vel facto, hoc proprie ad prophetam pertinet.

Ellenbenn nem tökéletesek a' jövendölések, mikor olly formánnn illik meg egygy valakit a' Sz. Lélek bizonyos történetnek vagy kihirdetésére, vagy kiábrázolására, hogy a' megihlelttetett nem tudja, ha a' Sz. Lélektől vette é a' megihlelést, vagy sem? azt sem tudja egyszersmind, mire illetzi a' Sz. Lélek a' hirdető Igéket, avagy az ábrázoló jeleket. Így semmit sem tudvánn, mit tészen; jövendöl vala a' fő Pap Caiphás mikor Idvezitönkrül így szólla: jobb, ha egygy Ember hal meg az egész népnek idvességéért.

S. Thomas ibidem.

Cum autem monetur, sed non cognoscit; non est perfecta prophetia, sed quidam instinctus propheticus.

X.

Vallyon, hogy hogy lehet a' Prófeta bizonyos a' maga megihlelésérol, kérdi egygy valaki? Nints közönségesebb dolog annál, hogy az Emberi a' képzelö tehettsége által megváltoztatik. A' Sz.

Lé-

Lélekinek világosító kegyelméről meggyőzettetthetik elsőbenn a' Tsudák által, mellyek a' képzelődéssel járnak. Így lyerte meg az Úrtúl Isaiás Ezechiásnak meggyőződéséré, hogy a' mit nékie megjövendőlt, minden bizonnyal történni fog, hogy az Árnyék az Akáz órájánn tíz gárádittsal, mellyeket már elhaladott vala, viszsza térjen. Másodszor; meggyőzettethetik különös jelek által, mellyekkel bizonyossá tészi őtet a' maga jelenlétéről az Isten. Valamint történt Dánielnel, ki előtt megjelene estvéli áldozatkor az Angyal; eléibe repüle, a' megérénté őtet. Tovább: a' mint történt Moysessel is, ki az égő tövisses bokorbúl hallá az Urnak Tzavait.

L. 4. Reg. cap. 20. v. 7.

Dan. c. v. 21, 22.

Exod. cap. 3. v. 2. 4. 5, 6.

XI.

Azt gondolni, hogy az Ember, mikor magánn kivül vagyon, sem mit tselekszik, sem mit szól, nem tudja, s még is hogy jövendölhet, annyit tesz; mint a *Montánisták* éktelen hibáit ismét feleleszténi; annyit tesz, mint azokat, kik által szólt az Isten, a' *Betsi* Sz. *Márk* bolondok

Is-

Ispitállyába zárni. Az Igaz Prófétánál fő caracterje-ez: hogy ő a' prófétálás közbenn megállapodott, tsendes elméve birjon; ura légyen a' maga Eszének, 's egyszersmind tudja, a' mit hirdet,

Origenes in epist. ad Rom. t. 2. *Non ut aliqui putant, prophetae n sciebant, quid dicerent, et quasi aliena a sensu prophetabant.*

S. Athan. or. 3. contr. Arian. t. 1. p. 596. *Vide, ne in Phrygum iniquitatem d cidatis, qui asseverant, nescivisse proph tas, verbique ministros quid facerent, de quibus renuntiarent.*

Auctor Comm. in Is. apud Baluzium t. 1. p. 571. nov. edit. *Palam est, prophetas non locu fuisse, tanquam a mente alienatos.*

XII.

Leg nagyobb vakságnak a jele, mikor egygy valaki elhiteti magával, hogy az Isten azokat, kiket arra választo hogy a' jövendőbéli dolgokat az Embereknek eleve kihirdessék, éppenn azo időbenn, mikor az ő parantsolattyána végre hajtásában szorgalmatoskodnak maga haragjának, 's boszszúállásán tsapássaival sanyargattya. Az e' fé boszszú álló tsapássoknak megmutatá

ra,

ja, ſzemeinkre hányattattnak a' Sz. Irásban feltalalſató elbávúlások, homlotlan dühösködö elragadtatások. De olvassák ezen Atyafiak, Isaiásnak a' 13-dik részét, 's feltalállyák ottan, hogy az Isten az e' féle elbávúlásokat a' Babylon béliekenn tett tsapásai közzé ſzámlállya. Kínzások, 's fájdalmok, úgy mond ö, fogják el öket. Olvassák tovább ugyan azon Prófétának 44-dik részét is, 's majd ſzreveſzik, hogy a' Jósolók' dühössége ottann, úgy, mind Istennek boſzſzúllását hozza elé: én vagyok, mondja az Ur, semmivé tévénn a' jövendölök jegyeit, és a' jövendö mondókat megdühösítvénn.

Torsiones, et dolores tenebunt. Isai. cap. 13. v. 8.

Ego sum dominus, irrita faciens signa divinorum, et Ariolos in furorem vertens. Is. cap. 44. v. 24. 25.

XIII.

Semmi sem keverte úgy fel gyomrokat a' Pogányoknak, mint mikor a' jövendölés közbenn dühösködtek a' Papjaik. Semmiképpenn fel nem érhették ésszekkel, hogyan lehetne a' dühösködö

az

az Isten eszköze? Vallyon minő tekintetű, auctoritású, mondja *Cicero* a' jövendölőkről szóllyánn, lehett azon dühösség melyet ti Isteni dühösségnek neveztek? hogy hogy lehet az, tovább foltattya beszédét, hogy, a' mit az okos Embernyugott, tsendes, 's nap fényhez hasonló ann világoskodó elmével nem lát, azegygy megtébolyodott eszű bolond a' maga Lelke megzavarotságában lássa? Kit a' testnek erőszakoskodó rendetlen mozgási eszétül megfoszttottak, ugyan azon felfedezze, ki jelentse azt, a' mi az emberi észt végetlen félülmullya? A' legnagyobb Istení Jusbann részesek légyenek a' Bolondok?

Cic. Lib. 2. de divinat.

Quid verò habet auctoritatis furor iste, quem divinum vocatis?

XIV.

Az igaz Prófétát az Isten megvilágosittya. Az igaz Próféta ön magának, észének, érzékenységeinek Ura, Mestere. Ő mondja meggyőzödvé, éles értelmessenn, tsendességbenn, hogy ez, vagy amaz, ez időbenn, e' helyenn, 's

illyen

en környülállásokban minden bi-
nyal fog történni. At írás eleve lá-
ak, 's mondónak nevezi őtet; mivel a'
ndőbélieket olly formán eleve
ya, 's mondja, mint a' jelen valókat.
r eleve látta, 's halálától nem meſz-
lévén, meg is mondotta: Jákob Pa-
irka a' maga Negyedik ſzülött Fiának
lásnak, hogy a' királyi páltza az ő
zából el mem vitetik, míglen a'
nzettségektől várva várattatott Meſſiás
nem jövénd.

Venite, & eamus ad videntem. I. Reg. c. 9. v. 9.

Non auferetur ſceptrum de Juda, & Gen. cap. 49. v. 10.
x de femore ejus, donec veniat, qui
ttendus eſt, & ipſe erit expectatio
ntium.

XV.

A' zürzavaros dühösködés, a' test
inden ízeinek erőltető hányáſai, moz-
ſai, mellyek még az Észnek ſzabad-
gától is meg rabolnyák az Embert, a'
mis: Prófétának nyilvánnvaló jelei.
Böltseſség a' Bolondnak Szájából ſoha
m ſzámozhat. Hogy egygy valaki
azok

azok Karjából légyen, kik által ſzóll az Isten Lelke, ſzükſéges, hogy a' ſz. Atyák, és az Úrnak eſze utánn járjon. A' Próféták Lelkei; úgy mond ſz. Pál, a' Próféták alá vettettnek.

S. Chryſoſt. hom. 29. in 1. ad Cor. *Proprium eſt falsi prophetæ, emoti eſſe mentis; vim pati, ac neceſſitatem, pelli, trahi, raptari tanquam furentem. Verus autem propheta non ſic, ſed cum mente ſobria, & cum modeſtia, & temperante conſtitutione, & ſciens, quæ loquitur, dicit omnia.*

1. Cor. c. 14. v. 32. *Et ſpiritus prophetarum ſubjecti ſunt.*

XXI.

Második jele a' hamis Prófétának. A' ki ſzüntelen ditſekedve magának tulajdoníttya a' jövendöbélieknek megjövendöléſét, avagy az elrejtetett dolgoknak kifejtéſét, hogyha tſak egy ſzer is hazudik, avagy nem igazat szóll, tſalfa ámító Ember, az ollyan Ember, E'légyen jelül néked, mondja az Úr, a' hamis Prófétának megeſmeréſére: hogy ha, a'mit az Úr nevébe jövendöl az a' Próféta, az nem történik, azt az Úr nem mon-

ndotta, hanem Lelkének felfúval-
lásából költötte a' Próféta, és azért
fély töle. Az Isten senkit meg nem
; a' kik pedig az ördögtől megíhlelt-
nek, gyakrabbann meg is tsalattattnak.
Hoc habebis signum, quod in nomine Deuter. c.
mini propheta ille praedixerit, et non 18. v. 22.
nerit, hoc Dominus non est locutus,
per tumorem animi sui propheta con-
cit; et id circo non timebis eum.

Verus propheta semper inspiratur a S. Thomas
ritu veritatis, in quo nihil est falsita- 2, 2. Q. 172.
, et ideo nunquam dicit falsum. Spiri- a. 6.
falsitatis quandoque enuntiat vera,
ndoque falsa.

XVII.

Még egygy útonnn módonn lehet az
z Prófétát a' hamistúl megkülömböz-
ni, t. i. a' tanítás igasságánn. A' Zsi-
snak az igaz Próféták megesmérésére
külömböztető jelet hagyta Moyses,
ni illik: hogyha azok tanítása az ő
ításával megegygyez. Ha Próféta
nad, úgy mond, közötted, vagy a'
mondja, hogy álmot látott, és jelt,
gy Tsudát jövendöl, és meg történik,

Deuter. c. 13. v. 1. 2. 3. a' mit ſzóllott, és mondja néked: menjünk el, és kövessünk idegen Istenet, kiket nem esmérſz, és ſzolgállyunk azoknak; ne halgasd annak a' Prófétának, vagy álomlátónak beſzédét. E' Törvényből tehát ímez következést kell kihoznunk: hogy azon *Sectariusokat*, kik a' jövendölés ajándékát magoknak tulajdonittyák, hamis Prófétáknak kell tartanunk; mivel nálok nintsen igaz tanítás.

XVIII.

Ha a' Prófétáktúl tanátsot kérünk, mondhatnak azok valamit a' prófétálásnak nagy gyakorlásából, a' mi eránt, ámbár az a' tulajdon Lelkektől ered, elhitethetik mindazonáltal magokkal, hogy magától a' prófétálás Lelkétől ſzármozik. Azonbann azt kell felölök tartanunk, hogy ök a' Sz. Léleknek, ki őket minden Igasságokra tanitotta, vezérlését ſzentül ſzokták követni, és a' hibáiknak talám tett vallásáról is tellyességgel le mondani.

S. Thomas 2, 2. Q. 171. art. 4. *Aliquando prophetae sancti, dum consuluntur, ex magno usu prophetandi, quaedum ex suo spiritu proferunt, et se hoc*

ex

ex spiritu prophetiae dicere suspicantur; per spiritum sanctum citius correcti, ab eo, quae vera sunt, audiunt, et semet ipsos, quia falsa dixerunt, reprehendunt.

XIX.

A' jövendölés megmásolhatatlan fő Jussa Istennek. Az Isten az időnek ön' maga, 's tulajdon királlya, 's Mestere; semmit sem tud ő az elmúltakrúl, a' jövendőbéliekről. Öröktűl fogva minden jelen való ő előtte. Tegyétek hírré, mondja Isaias, a' mellyek jövendők ezutánn, és megtudjuk, hogy ti Istenek vagytok. Maga az ördög, hogy az Embereket megtsalhassa, és a' ſzolgálatot, melly egyedűl a' fő valóságot illeti, magáévá tehesse, óhajtya, 's majmozzais, a' mint *Tertullianus* élſzre yelſzi, a' jövendölésnek ajándékát.

Idoneum testimonium divinitatis, veritas divinationis. Tertull. apol. 26.

Annuntiate, quae ventura sunt in futurum, et sciemus, quia dii estis vos. Is. cap. 41. v. 23.

Aemulantur divinitatem (daemones) dum furantur divinationem. Tertull. apologet.

XX.

A' jövendölést még, két tekéntetbenn lehet az időre nézvén, venni, t. i. a' jelen valóra, és a' jövendőre. Mert a' jövendölés jelen való időbenn tétetik, jövendőben pedig annak be kell tellyesedni. A' jelen való időbenn annak Igasságárúl bizonyságot tészen a' Prófétának megfedhetetlen élete, és követtségének megmutatására tett Tsudák. Jövendőbenn pedig tanúbizonysága a' jövendölésnek igazánn való bétellyesedése; és égynek bétellyesedése *Tertullianusnak* vélekedése szerént, a' többi bétellyesedésének kezessége. Nékünk, úgy mond ő, nagy bizodalmunk vagyon, hogy a' megjövendöltetett történetek annak ideibenn bé is tellyesíttetnek; minthogy, a' már bétellyesedett történetek által is, jóváhagyattattnak, 's kihirdettettnek.

Tertull. apol. 20. *Hinc igitur apud nos futurorum quoque fides tuta est, jam scilicet probatorum, quia cum illis, quae quotidie probantur, praedicebantur.*

XXI.

Isaiás megjövendölte Ezékiásnak, hogy

hogy annak ideiben minden azon kintsei, mellyeket a' Babylon követtyei előtt fitogatott, ezen Városba elvittettnek; és e' jövendölését Nabuchodonozor betű ſzerént bétellyesítette.

Ugyan ezen Próféta megjövendölte azon Babylon Várossának utólsó romlását, 's fonákúl leendő kiforgattatását, kipuſztíttatását; meg is nevezte a' Puſztítókat, eleve megmondotta az ellenségtől való megſzállását, a' meghódoltatásnak módját, a' gyávaságát, és elfzaladását Királlyának, annak halálát, Familiájának utólsó veſztét, és a' Lakosoknak végső felette kemény sorsokat. megmondotta, hogy a' Város többé fel nem épül; hanem egygy éktelen veremmé, a' baglyoknak, és puſztító vad Állatoknak lakó helyévé válik; hogy ollyan léſzen, mint a' *Sodoma*, és *Gomorrha*. És meglőn minden, a' mint a' Próféta megmondotta.

Mivel Isaiásnak e' két prófétálása betű ſzerént bétellyesedett, vallyon lehet e' következést kihozni, hogy a' többi prófétálásai bé nem tellyesednek? Úgy

e'

e' hogy nem? A' ki engem egyszer meg nem tselt, megértheti, hogy másszor is higyggyek néki.

TIZENHATODIK RÉSZ.

A' TSUDÁKRÓL.

I.

Hogyha szélessebb, 's tágossabb értelembenn veszszük a' Tsudát, olly munka, melly minden emberi erőt felülmúl. E' nembéli Tsudákat tehetnek az Angyalok, sőt még az ördögök is; mivel ezek ereje felülhaladja az Embereknek erejét. 's innen kitetszik, hogy a' mi Istenes Íróink ollykor a' Tsuda tételek nevezetét ez értelembenn vették.

S. Thomas 1. P. Q. 114. a. 4. *Dicitur tamen quandoque miraculum large, quod excedit humanam facultatem, et considerationem, et sic daemones possunt facere miracula.*

II.

A' tulajdon értelmét pedigien tekintvén, a' Tsuda olly Munka, melly vagy a'

a' Természetnek közönséges rendjét felül haladja, vagy vele' artzúl ellenkezik. Annak munkálkodója pedig mindenkor bizonyos tzélnak elérésére olly fő értelmű, 's böltsességű valóság, és Hatalom, mellynek hódolnak mindenek. A' tsuda tehát egygy történetből esett változása a' természet törvénnyeinek; avagy igaz reális, és szembe tünő felfzabadítás annak törvényei álól. Minden Tsuda tsudálatos történet, de nem minden e' féle Történet Tsuda.

Miraculum proprie dicitur, quod fit praeter ordinem totius naturae creatae, sub quo ordine continetur omnis virtus creata. S. Thomas 1. P. Q. 114. a. 4.

III.

Spinozával szóllván, a' Tsuda egygy különös történet, melly végbe mégyen a' természetnek nékünk esméretlen törvényei szerént. A' mi, ha *Tertullianus* szavaival akarok élni, annyit tész, mint a' puszta Levegöt tsapdosni, szarka módgon tserégni, álmot hüvelyezni; sommásann: Szó, 's nem egyéb. A' Természet törvényeinek fő *caracterje* ez: hogy

azok

azok egyenes egygyesek, állandók, egygy formájúak légyenek. Máskép nem léſznek az Alkotmányoknak vólta képpenn haſznosak; az értelmes Lönyök is (*entia*) tselekedeteikbenn ſzükö ködni fognak bizonyos sinór mérték nél kül. De hadján egygy kevés időre, ſzün nyön-meg ez az egygyes, és állandó egygy formájúsága a' Terméſzet törvé nyeinek. Vallyon mi következik azon nal e' világonn? Nem de a' bizonytalan ságnak, kéttségeskedésnek, és éktelen tévelygésnek útálatos zürzavarja? Má a' Tsudákbann soha sem látunk egygy formájú, 's rendes következéseket; azok elsötöl fogvást egéſzſz az utólsóig mind egyre hallatlan Tettek, és akaratnak olly tsupádonn tsupa munkáskodásai, mellyek nem a' ki ſzabott törvények ſze rént, hanem annak, ki azokat munkál lya, 's téſzi, akarattya ſzerént léſznek. Nem függnek tehát a' terméſzetnek ren des folyásától; hanem a' ſzerzöjöknek ſzabad akarattyától, és minden közbem vetés nélkül az ö mindenható kezétül.

Aer

Aer offensus, intelligibilis auditu; ce- Tertull.
um vacuum, nescio quid, et inane.

IV.

Vallyon kitsoda, úgy mond a' Hi-
len, kitsoda az, a' ki tudhassa a' ter-
ſzetbenn találtató minden különös
vényeknek erejét? Vallyon kitsoda
, a' ki hízelkedhetne magának azok
nden titkos munkálkodásaiknak tudo-
ınnyával, melly ſzerént bizonyossann
ndhatná, hogy egygy bizonyos mun-
ódások a' terméſzetnek rendes folyá-
val ellenkeznek? Isten ments-meg,
gy mi azon törekedgyünk, hogy a'
méſzetnek minden törvénnyeit kita-
lyuk. Az e' féle tudományt mi azok
rzöire bízzuk, ki azt ön' magának
gtartotta. Azombann elég az nékünk,
mit tudunk, t. i. hogy sem a' Termé-
et különös törvényeinek tehetösségé-
ın, sem annak rendes folyásábann nem
et ollyas valamit feltalálni, a' mi ál-
a' meghóltt Ember ismét életre kap-
na; a' megaſzott kar, egygy ſzem-
lantatbann az elöbbeni erejét viſzſza

ve-

vehetné; azon Ember, ki soha semmi idegen nyelveket nem tanúlt, minden nyelvekenn ſzóllhatna; a' Nap, avagy a' Föld egygy Ember ſzavára veſzte megálhatna; a' ſzületett vak, a' világoſ ságot megnyerhetné, a' sánta egyenesen járhatna, és egygy ina ſzakadt egygy más Ember tsupa parantsolattyára ön' magától fellábalhatna, 's magá ágyát elvihetné magával. Nem; nem ſzükséges a' Terméſzet minden különös törvényei tehetösségének tudománnya de az átallyábann vett minden törvényei nek tudománnya sem ſzükséges arra, hogy bizonyossann mondhassuk, hogy mind azok az fellyebb elöhozott Tsudák annak erejét felülhaladgyák.

V.

A' Tsúdát tehát tulajdon értelme ſzerént nem lehet tulajdonítani a' Terméſzetnek; mivel annak törvényeivel egyenesenn ellenkezik. Sem az Ember hatósságának; mivel annak tehetösségét felülhaladja. Sem az ördög munkálkodásának; mivel annak ereje semmiképpenn

n oda nem hatható. Azon kívül ollyan
jdonságokkal is bír a' Tsuda, mel-
kkel az ördög lator gonoſzsága egybe
i férhet. De még a' jó Angyalnak
i, annak tehetősségei ſzűke miatt;
el azok a' mindenhatóságnak petsét-
vel bépetsételttettnek, nem lehet ere-
i ſzerzőjök az Alkotvány. Az Isten
át ön' maga tehet Tsudát.

Licet angeli possint aliquid facere S. Thomas 1. P. Q. 110. a. 4. ad 4.
eter ordinem, naturae corporalis, non
ien possunt aliquid facere praeter ordi-
i totius naturae, quod exigitur ad ra-
iem miraculi.

Benedictus dominus Deus Israel, qui Ps. 71. v. 18.
it mirabilia solus.

Quis Deus magnus, sicut Deus no- Ps. 76. v. 15.
r? tu es Deus, qui facis mirabilia.

Nunquid Deus ego sum, ut occidere L. 4. Reg. c. 5. v. 7.
sim, et vivificare?

VI.

Két féleképpenn haladják felűl az al-
ott erőt a' Tsudák. Elősſzör: mi-
tok ſzerént. Másodſzor: módjok ſze-
t, a' mint történnek. A' Hóltnak fel-

tá-

támadása tartozik az elsö Félhez. A Betegnek tsupánn egygy parantsolattyára lött meggyógyúlása, a' másodikhoz Egyedül a' mindenhatóságnak tulajdona az, hogy akarattyából gyógyítsa a' Teteket, és holtok utánn ismét azokat lekesíttse. Vallyon ki másolhattya me a' Terméſzet Törvénnyeit, ha tsak net az, ki azokat ſzerzette?

VII.

Vallyon melly meſzſze terjed az ördögök hatalma a' tsudálatos dolgok állapottyábann? Mivel azok irígyül követik az Istenségnek, nem tehetnek e' Tsudákat? távol légyen tölünk e' féle gondolat. Az ördög hatalma meg vagyon határozva 1.) a' valóságos ugyan, de hamis, 's képzeltt, és a' terméſzetes dolgok, 's eſzközök által eredeteket vehetö Tsudákra, melly dolgokat, 's eſzközöket igen különös módra tudja ö alkalmaztatni; mivel, ámbár meghatározott, olly éles, 's meſzſzelátó éſzſzel, és nagy tudománnyal bír, hogy mi Emberek semmiképpenn fel nem tehetünk vele. 2.) Az

ör-

ig tsudái tsak ravaſz mesterségnek
ádonn tsupa ravaſzságai, mellyek
l megtsalattattnak az Emberek. Mi-
azt munkálódják, hogy ezek azt lás-
, a' mi sehol sints, avagy azt látni
dályoztattyák, a' mi ezek ſzemek
t forog. Az ördögök, mondja *Ter-*
ánus, elsöbenn okoznak betegsége-
; ezeket azutánn újj, 's ſzokatlan ſze-
kel orvosollyák, hogy tsudárúl való
dolatokat teremthessenek, 's lábra is
thassák azokat az Emberbenn; utól-
a ártani megſzûnnek; 's így jön az
ber azon gondolatra, hogy az ördö-
a roſzſzan segítettek.

Quae fiunt virtute aliquarum caussa naturalium, possunt fieri per daemones. S. Thomas 2, 2. Q. 178. a. 2.

Non est super terram potestas, quae paretur ei. Job. c. 41.

Laedunt enim primo, (daemones) de remedia praecipiunt ad miraculum a, sive contraria, poſt quae desinunt lere, et curasse creduntur. Tertull. apolog.

VIII.

A' *Gauglerség* ebböl áll: hamar lát-

tattni

tattni magát, könnyenn, 's hamar ſzem elött eltünni; semmi ſzorgoss, 's kemény próbát ki nem állani, és az egygyügyü ostoba Embereket tsudálkozásra hozni. A' hamis, 's képzeltt Tsudának, mellyet teſz a' setéttségnek Lelke, elárúló jele; mivel fundamentomát, 's környülállásait tekintvén, azon puſzta semmi; mivel azt a' tsekélységek is, ollykor az idö halaſztás, mindenünnen a' ſzunnyadozó ſzemesség is elárullyák. Mivel alkalmatossabb egygy valakinek mulattatására, hogy sem annak a' jóbann épittetésére, tehetössebb az írtózásnak megſzerzésére, és ſzerzöje megútálttatásának eſzközlésére, mint sem az Istennek megtiſztelttetésére. Illyenek vóltak pogány idökben a' hamis Isteneknek Tsudáik.

IX.

Az igaz Tsudák felséges jelekkel járnak. A' munkának Fentsége maga mivólta ſzerént, a' mint véghez vitettetik, felülhaladja minden erejét minden Alkotmányoknak. Söt még az Angyalokét is. A' környülállásoknak fontoſ-

ſága

ága, a' tzélnak, 's végnek méltósága, ielly mindenkor a' fő valóságnak tiſzte-ite, és a' Teremtményeknek java, 's aſzna; mind ezek, mind ezek hirdet-ek, ki jegyeznek egyſzersmind vele gygy nagy Istent, egygy hatalmas Is-nt, egygy jó akaró, jó tévő Istent.

X.

A' Tsudák lehetségesek. A' Tsudák ieglehetősségét megtámadni, annyit teſz, int egygy Istennek, Teremtőnek létét gadni. Mert, ha helybehagyatik egy-ter, hogy az Isten, ki mindeneket te-ntett, közönséges törvényeket a' ter-téſzetnek jó rendbeſzedésére, 's fenntar-ására ſzabott, és hogy ſzükséges követ-ezésekből, tekintetből kell ſzabadságá-ak lennie, kedve, 's akarattya ſzerént zokat megváltoztatni, avagy megſzegni; ár világossann látom, hogy azon Isten, s Teremtő, a' ki mindenkor Ura a' Ter-téſzetnek, és elementomoknak, a' né-ek adott törvényekkel kénnye kedve ierént, a' rendes folyások ellen is bán-at. Tsak ott lakik a' lehetetlenség; a' ol valamit nem akar az Isten.

Deo

Tertull. L. de carne Christi n. 2. *Deo nihil impossibile; nisi quod non vult.*

XI.

Vaj mi nagy vakmerőség az Isten hatalmárúl a' mi tsekély értelmünk ſzerént ítéletet tenni! A' Relígió dolgábann jártas keltes kereſztény, nem igen tsudálkozik rajta, mikor a' lett tsudálatos gyógyúlásokrúl beſzédbe ered vele az Ember, 's azokat nékie bokrossan elé ſzámlállya. Az Isten Lelke a' hol akarja, ott fúj; az ő karja még meg nem kurtíttatott. Azombann a' jó kereſztény mindenkor, 's mindenütt eſzessen, okossan, nagy tapogatva jár. A' kösség minden hír ſzelének hitelt nem ád; tudja, hogy a' jóbann is kígyó eſzességgel élni; és próbálni kell a' Lelkeket, ha Istentül erednek e', vagy sem? a' hazugsághoz nem akar ereſzkedni; de az Igasságtól sem akar elállani. Az Isten mindenhatósága ő elötte kezese a' féle Tsuda lehetőségének. Mindazonáltal egyedül ollyatén jel, melly minden okos ember elött hitelt érdemel, birhattya ötet arra, hogy annak igaz lettségét elhidje. Elsőbenn

in magát a' dolgot ſzorosan ſzem ügyre zi ; azután a' kereſztényi Szent Kria' mellett, nem tsak rostára, hanem rö ſzitára vefzi a' jeleket, 's bizonyokat. Nem követi a' tudatlan Buzkodóknak ostoba könnyü Hitüségeket; a' ſzabad Lelkek' büſzke, 's felette ga elhitt hitetlenségektül is egéſzſz a' ág ſzéltéig járúl.

Spiritus, ubi vult, ſpirat. Joan. cap. 3. v. 8.

XII.

Vallyon, úgy mond a' erös Lélek, llyon mi módon történhet meg az egyr meg hóltt Embereknek feltámadása? módonn veheti újra, a' mi már elilt, maga létét? vakmerö! vesdd ſzeidet a' Teremtöre, 's reá tanít, a' t tompa eſzeddel fel nem érhetz, ank lehetöségére. Eſztelen! mondja az postol, te, a' mit el vetſz, meg nem evenedik, hanemha elöbb meghal, az : miglen minden váltózásokonn által n esik, a' mellyekenn által ſzoktak ni a' hóltt Testek.

Hallyad tovább: nem kissebb Tsu-

da látni naprólnapra, hogy ſzaporodnak az Emberek, kik annak előtte nem vóltak; mintsem látni, hogy feltámadnak azok, kik lenni megſzűntek. Az elsőről tulajdon ſzemeid téſznek bizonyságot; a' Lelked esmérete sem hágy kételkedni mivel te is egygy vagy azok közzül, kik lenni kezdettek. 's vallyon miért mondaſz ellene a' második Tsuda lehetőségének? Hogyan? azon Isten, ki azoknak életet adott, kiknek nem vólt, kik elveſztették azoknak azt viſzſza ne adhaſsa? Magyarázd meg nékem elébb, vakmerő Ember! miképpenn kezdettél te lenni, ki eddig nem vóltál, azutánn kérdezheted tőlem, miképpenn veheté viſzſza amaz létét, melly már megſzűnt vala lenni? De éſzre veſzem, hogy meg némúltál. Szánny meg tehát, ſzabad Lélek! Istenedet káramolni. De mit mondék? nem vagy te erős Lélek; mert az erős Lélek éſzſzel jár; hanem jobbann mondlak vakmerőnek; mivel, a' mi kurta eſzeddel fel nem érhetſz, megtámadni méréſzeled?

1. Cor. C. 15. v. 35. 36. *Quomodo resurgent mortui? Insipiens!*

tu

tu quod seminas, non viuificatur, nisi prius moriatur.

Quomodo, inquis, dissoluta materia exhiberi potest? Considera temetipsum, o homo! et fidem rei invenies. Excogita quid fueris, antequam esses; vtique nihil; meminisses enim, si quid fuisses. Qui ergo nihil fueras, prius quam esses, idem nihil factus, cum esse desieris, cur non possis rursus esse de nihilo, ejusdem ipsius auctoris voluntate, qui te voluit esse de nihilo? Quid noui tibi eveniet? Qui non eras, factus es? cum iterum non eris, fies. Redde, si potes, rationem, qua factus es, et tunc require, qua fies. Tertull. apol. edit. Rig. pag. 43.

XIII.

A' Tsudák felöl való ítéletet tételben két veszedelmes örvény között forog az Ember; mind a' kettötöl tartani kell. Az egygyik a' szabad Lelkeknek ostoba hitetlenségek, kik mindent tagadnak, hogy ne kéntelenétessenek megismérni olly Religiót, melly öket elkárhoztassa. A' második némelly kereszténységnek nagy gyáva, 's könnyen való

elhihetűségek, kik az éretlen buzgóság túl elragatattvánn, minden ſzorossabb vizsgálás nélkűl, mindent helybehagynak, mindenre reáállanak, mindent elhiſznek egyedűl azért, mert ez a' Religiónak haſznára lenni látſzatik nékiek. Mintha annak semmi Religiója nem vólna, ki a' hámis Tsudákat megveti. E' dologban egyenes közép útonn kell járdogálnunk.

XIV.

Minden Bizonyságokat az Istentelenekkel tagadni, annyit teſz, mint a' józan Ész ellen kikelni; melly arra tanít mindnyájunkat, hogy a' Tselekedetek dolgában hitelt érdemlő jelekkel megelégedjünk. Máskép' kételenek leſzünk a' legbizonyossabb Tselekedetek dűledékjeinn a' közönséges *Pyrrhonismusnak*, vagy is mindenről való bizonytalanságnak várat épitteni; a' mi igen éktelen is, nagyon veſzedelmes is. Ellenbenn mindent, minden megrostálás nélkűl jóvá hagyni, annyit teſz, mint a' józan Észt megvetni, melly azt javasollya, hogy minden Léleknek ne hidjünk, tartván at-

ól, ne találmán az igaz Tselekedetek lyet a' Kofák Messéjeket ſzaporítsuk.

XV.

A' Tselekedetek tekéntete dolgábann vedül azt helybe hagyni, azt hinni, mit tsak az Ember ön' ſzemeivel lát, olly törvény, melly utánn a' *Mahaeusok* tévelygetek; mellyet a' mosni ſzabad Lelkek a' megbüſzhödött pobúl ki húztak; de a' józan Ész minnünnen tüzzel vassel ellene áll. Vallyon re megy a' Gyermekeknek ſzüléik ent való kötelességek, hogyha az emri bizonyság Emberek között helyt m talál? vallyon ſzerethetiké, nagyra tsülhetik e' azok az ö Attyokat, Anokat, hogyha öket nem esmérik? 's llyon esmérhetiké öket másképpenn, tsak nem jel által, bizonyság által? g kell tehát bomlani az emberi Társágbann e' ſzent kötélnek, hogyha nem ıbad mást semmit hinni, tsak a' mit ajdon ſzemeivel látott az Ember. Így ossann okoskodott Sz. Ágoston, ki éles méjének fentségével annyira felöl ha-

lad-

ladja a' mostani erős Lelkeket, a' mennyire Hitė tíſztaságával, 's tehetségeivel.

S. Aug. L. de utilitate credendi cap. 12.

Quaero enim, si quod nescitur, credendum non est, quomodo servient parentibus liberi, eosque mutua pietate diligent, quos parentes suos esse non credant? Non enim ratione ullo pacto sciri potest, sed interposita matris auctoritate, de patre creditur: de ipsa vero matre plerumque nec matri, sed obstetricibus, nutricibus, famulis. Nam cui furari filius potest, aliusque ſupponi, nonne potest decepta decipere? Credimus tamen, et sine ulla dubitatione credimus, quod scire non posse confitemur. Quis enim non videat pietatem, nisi ita sit, sanctissimum generis humani vinculum superbissimo scelere violari?

XVI.

A' Tsudákat, mellyeket kétségessé nem tehet az Ember, a' Zsidókkal az ördögnek, vagy a' Terméſzetnek tulajdonítani, annyit teſz; mint az Isten ſzavát, ki hozzánk alkotványi által ſzóll, megvetni. Ellenbenn azt tulajdonítani az Istennek, a' mi az ördög munkáskodása

sa által szárnozott, annyit tesz; mint ámító Angyalnak töreiben ésni, ki iga hamis, 's szinlet Tsudái által egyet nem keres; hanem hogy maga hálóa keritsen bennünket. Felettébb vedelmes tehát a' Tsudák dolgábann gtsalattatni. Észszel járjon az Ember, kor azokat megakarja külömböztetni.

XVII.

Minden Tudomány tulajdon modjál jár; részerént Igasságinak megmutásábann, részerént az ellene tusakodó Hibáknak megtzáfolásábann. A' ilozófiának Kalaúzza, 's út mutató verje az Ész, a' Tselekedetek tudománya az elhitelre méltó bizonyságok utánn r. A' meg lett dólgok körül az ember, méjét nem futtattya; hanem tsak a' bionyságokat veti ítéllő fontba: 's azunn választya ki magának melyik részre jon, 's akkor emel ofztán egygy külösös Klúbra Záfzlót. Már a' Tsudák olly ólgok, mellyek a' Tselekedetek fiába tartozandók. Szükséges tehát, ogy a' bizonyságok úttyán járjunk, hogy

azok

azok Igasságát kinyomozzuk. Haſztalan törekedik az ember azoknak lehetőségé ellen. A' földnek férge soha ki nem jegyezheti a' Teremtőnek hatalmát.

XVIII.

A' Tsuda olly méltó az Igasságra, mint akár mi más leg közönségesseb dolog. Nagy kábaság tehát tsak azért megvetni a' Tselekedeteket; mert tsudálatosak, a' mint a' mostani ſzabad Lelkek tselekeſzik. Elébb jól rostállya meg bizonyságait az Ember, azutánn tegyen ítéletet erántok. Nem eröss, hanem igen alatt, 's földönn máſzó Léleknek adja ki magát, a' ki ok nélkül tagadja a' Tselekedeteket, vagy meg lett dolgokat.

XIX.

Egygy minden nap történni ſzokott Tselekedetnek elhitelére, nem ſzükséges a' bizonyság. Egygy bizonyos lett gyözedelemről, meggyözödöm egygy *Kurtinak* puſzta *assecuratiójára*. De korán sem állok olly könnyen reá, hogyha egygy valami tsudálatos történetről van

beſzéd. Valami Hóltnak fel támadását sak akkor hiſzemel, mikor azt olly hiteles bizonyságok, mellyek engem emberi mód ſzerént meg nem tsalhatnak, valójábann megmutattyák.

XX.

Buta ostobaság én elöttem, elhitetni magával, hogy a' Terméſzet rendes folyásábann az erköltsre nezö vittatások tagadhatatlan bizonyságai lehetnek valami dolognak; hogy ha pedig valami dolog terméſzet felett való rendhez tartozandó, mindenkor valami kételkedést hágy maga utánn. Minden valami érzékenység által tapaſztalható tselekedetnek, dolognak, tartozzék bár az a' terméſzet ſzerént, vagy a' terméſzet felett való rendbéliekhez, vagyon maga bizonysága. Ezen Bizonyságra nem juthatnak másképpenn, hanem az egygy hiteles bizonyságok által; mivel ezek egyedül orſzág uttyánn vezetnek a' tselekedetek létének megmutatására.

Hogy valami Hóltnak feltámadását megmutassuk, elég hogy ha e' kettöt mutat-

tattyuk meg. Elsöbenn: Hogy azon Ember igazánn meghóltt. Másodfzor: Hogy most igazánn él. Már ugyan azon Érzékenységek, mellyek az ö igaz halálárúl bizonyossann ítélnek, hasonló bizonysággal ítéletet tehetnek az ö igaz életéröl is. Ugyan azon bizonyságok, mellyek az ö halálát bizonyossá tették, fzinte olly tsalhatatlanúl hitelessé tehetik a' jelen való életét is, hogy ha minden kételkedésenn felül vagynak. Éppenn olly könnyü az Ember életét, mint a' halálát megmutatni. Hogy ha helybe nem akarják hagyni e' vittatásunkat a' fzabad Lelkek, mutassák meg tehát a' külömbséget. Nem elég ám nagy göggél fennyenn héjjazva, 's gúnyoló fzóval ama filozofus gondolatoknak fzerzöjével azt mondani: tegyen bár bizonyságot az egéfzfz *Páris* várossa, hogy *Passibann* egygy hólt Ember feltámadott, én ugyan el nem hifzem. A' ki Filozófusnak akarja magát kiadni, az ugyan imigyen nem fzóll; az illyen helzéd egygy hitetlen Embernek tulajdona tzimje. A' Halálnak tagadása nem vifzi azonnal annak hamissága

ga

ga jelévé; mivel az egyedül akkor kap világosságra, mikor annak elébozott bizonyságai az okos Embernek jóváhagyását is megérdemlik. Vallyon mire jutnának a' Tselekedetek, hogy ha azoknak az az egygy puſztá ſzó: *Nem*, végét ſzakaſzthatná?

XXI.

A' Tsudák jeleinek értekezésébenn, több dolgokra kell vigyázni. 1.) A' tselekedeteknek igasságára; mivel költöt tsudák is vagynak; és haſztalan dolog ítélletet tenni a' tsalfa hamisságról. 2.) Vigyázni kell azok Terméſzetére; mivel vagynak Tsudák, mellyek terméſzeti valoságos mivóltokra nézve ſzembe tünö képpenn Istentöl ſzármoznak, a' mennyire a' terméſzetnek minden erejét felül müllyák, és mivel vagynak egygy máskissebb nembeli Tsudák is, mellyeket az ördög majmozhat. 3.) Vigyázni kell a' környülállásokra; a' minémü azon ſzemélynek maga viselete, kinek a' tsuda tulajdoníttatik, ollyan a' Tzél, 's vég, mellyre intéztetik, 's más e' félék.

XXII.

XXII.

Mikor kérdőre fogjuk a' Tselekedetet igassága erânt, nem kell ügyelni az ollyan Emberek beſzédjére, kik hûségtelenek, és senki előtt tekintetbenn nintsenek; átállyábann: kiknek tanúbizonyságaik a' polgári, és ítéletbéli dolgokbann farba rugattatnak. A' Relígiónak dolga megkívánnya leg alább azolly ſzemességet, 's vigyázást, a' minémûvel élni ſzoktunk a' polgári dolgok környûl állásaibann. Nem kell nyújtani leg kisebb alkalmatosságot is a' ſzabadonn gondolkodó Embereknek az Anyaſzentegyház vádolására, hogy ő tsalfaság által akarja védelmezni a' Relígiót.

XXIII.

A' mi illeti az ő ſzinteségét, mikor az a' Tanúkban egygy, akkor nagyobb hitelt kell adnunk a' látásból, hogy sem a' hallomásból bizonyságot tévő Tanúknak. A' ki mondja: *én láttam*; jobban megérdemli, hogy elhidgyük néki, mint, a' ki mondja: *én hallottam*. Az utólsó megkeréttethetett; ki egyſzer megtsa-

lat-

lattatvánn, másokat is, akarattya, 's szándéka ellen is, megtsalhat.

XXIV.

Egygy Tanú elégtelen a' Tsuda igasságának megbizonyitására, kivált; hogy ha az ő'n magán történt. A' hazon, melly a' tselekedetnek igasságából reá háromolhat, fő képpenn; ha ő szegény Ember, ama régi köz mondás utánn: a' szegenység fájzattya a' tsalfaság, gyanúba ejti a' bizonyftást. Itt olly Tanúságoknak kell egyedül helyt adni, mellyek minden gyanúságonn túl vagynak.

XXV.

Az ollyatén Tanúnak bizonysága, ki tsak más utánn szóll, azonn máséval tsak egygy a' bizonysága. E' minden ítélő székek által bévett Régulát, meg kell tartanunk, és fő képpenn ugyan a' Tsudák igasságának értekezésébenn, hogy a' szabad Lelkeknek szájokat bédughassuk.

XXVI.

Mikor két Tanúk, kik hírlelik, hogy

a'

a' Tsudát történni láttak, azon Tsudának némelly környül állásait eléadván, ellent mondanak magoknak, igaz gyanúságba ejtik a' dolgot, és ollykor tökélletes meggyözödést is okoznak minden meſzſzebb látó Embernél bizonyságok hamisságáról. A' *criticának* e' törvényét követte *Daniel* Próféta, miker halálos sententiát mondott ama két vének fejére, kik egygy másnak, midön különössen általa megkérdeztettek, a' gonoſzſzságnak, mellyet a' tiſztaság tükörére *Súsána* Aſzſzonyra rágalmazólag, is nagy ſzennyessenn kenni akartak, egygy környül állásnak megbizonyitásában ellent mondottak.

Nunc ergo si vidisti eam, dic, sub
Daniel c. 13. v. 54. 58. *qua arbore videris eos colloquentes sibi; qui ait:* ſub Schino.

Nunc ergo dic mihi, sub qua arbore comprehenderis eos loquentes sibi, qui ait: sub Prino.

XXVII.

A' tsudálatos gyógyitásokbann, ha nem éppenn hamisságnak, leg alább nagy gyanúságnak a' jele az, mikor a' meggyó-

gyógyittatott az ollyan dolgoknak elébohásábann meg nem egygyez magával, mellyekrül semmiképpenn meg nem kellett vólna nékie felejtkezni, és a' mellyek nagyon szolgáltak vólna nékie a' Tsudának megbizonyitására. Éppenn hihetetlen én előttem, hogy azon személy, kinn a' Tsuda történt, a' Tsudárúl tökéllettessen meggyőzödve lévénn, elfelejthessenn olly környül állást, mellyel bizonyság jelénül élhet a' Tsudának megmutatására.

XXVIII.

Mikor a' történt dolgot ön' magábann visgállya az Ember, jól, szemesenn kell ügyelni arra, ha vallyon felül haladja e' minden alkotványoknak erejét, vagy sem? egyedül akkor lehet a' meggyógyúlást igaz Tsudának mondani, és hírdetni, mikor a' betegség természetére nézve meggyógyithathatlan vólt; avagy, ámbátor a' természeti szerek által meggyógyíttathatott vólna is, mikor olly módra gyógyittatot - meg, melly a' természet törvényeivel meg nem egygyez.

XXIX.

XXIX.

Minden tökélletlen meggyógyúlást lehet, sőt kell is tettébenn a' terméſzet, vagy a' gyógyitó ſzerek munkálkodásának tulajdonítani; nem pedig Isteni, és terméſzet felett való Munkának tartani. Az Isten tselekedeti tökélletesek. Meggyógyit ő egygy valakit? 's azonnal viſzſza ád néki mindent, a' mit betegsége által'elveſztett. Nem úgy megy az Isten dolga, mikor munkálkodik, mint az Embereké, kiknek tselekedeteikenn mindenkor fenn marad az emberi gyarlóságnak motska.

Deut. c. 32. v. 4. *Dei perfecta sunt opera.*

S. Hieron. in c. 8. S. Matth. *Sanitas, quae confertur a Domino, totum simul reddit.*

XXX.

A' meggyógyúlas, melly ſzenkéntesik meg, nem tsudálatos; mivel a' tsudálatos meggyógyúlásnak nagy hamar, 's egygy ſzempillantatbann tökélletessen végbe kell menni. Azombann, azon esetet itten ki kell vennünk, ha a' betegség a' féle lenne, hogy rajta semmi terméſzeti

ſzeti mód sem egygy ſzempillantatbann, sem idö jártával, sem lassann lassann, mint egygy lépdegelve nem segéthetne. Mert akkor az idönek hoſzſza is nyilatkoztatya, hogy az valóságos Istemi Munka légyen.

XXXI.

Egygy bizonyos meggyógyúlástermészet felett való oknak, dolognak egyedül egygy bizonyos állátások alatt, lehet tulajdonítani. És ennek ugyan arra kiványtatik, hogy a' betegség addig tartson, miglen a' Beteg el nem végzi a' Relígiója ſzerént Munkásságát, mellynek tulajdoníttatik, a' meggyógúlás. 2-ſzor: hogy a' meggyógyúlás a' Relígió ſzerént végbevitt munkásságot azonnal kövesse. 3-ſzor: hogy a' betegségbenn semmi változás elébb még ne essen, mellynek a' meggyógyúlás következését lehetne tulajdonítani. 4-ſzer: hogy a' betegség közbenn semmi olly természeti gyógyító ſzerekkel ne éllyen a' Beteg, a' mellyek hellyre hozhatták vólna egéségét, okozhatták vólna meggyógyúlását, következés képpenn kétséges-

sé tehetnék a' dolgot. Hibázik egyik ez Állátások közül? már a' meggyógyulást nem lehet számlálni a' tsudálatos munkásságok közzé. Mivel illy nagy, 's fontos dologbann nem szabad a' vélekedésnek fékét megeresztteni. A' józan Relígió farba rug minden gyanúval járó, 's bűzlődő Tsuda tételeket.

XXXII.

Mikor a' környül állások eránt értekezést teszünk, szükség, hogy a' személynek, kinek tulajdonittatik a' Tsuda, maga viseletét szoross szemügyre vegyük. Midőn észre veszi az Ember benn hogy egygy éretlen újjság utánn való vágyódástól, hívságos kérkedéstől, bűnös kéjségtől, a' tekintetesebb' hír név utánn való vágyódástól, hajlandóságtól, és észelős magaszeretetétől viseltetik a' Tsudának eléhozásábann; akkor Tsudájával edgyütt meg kell ötet vetni. A' ki igazánn Tsudákot tészen, megkülömbözteti magát maga erkőltsi mérséklése, és alázatossága által; jobbann reáesmér az Ember tselekedeteiből, hogy sem beszédjé-

ből

ből. Mindenkor az alázatosságnak rendjei voltanak, kik által nagy dolgokat vitt végbe az Isten. Minekutánna Moyses az Úrtúl elválaſztatott, hogy a' népnek ſzabaditójává lenne, egygy darab ideig ellent álla, és mentegeti vala magát méltatlansága, és elégtelensége által. Jérémiás, midőn az Isten parantsolá néki, hogy jövendölne, azt felelé, hogy ſzóllani nem túd, és csak egygy Gyermek légyen. Kereſztelő János, ki az Istennek ítéleteibenn, Messiás előli járó Kalauzzának, Úttyai' elkéſzítőjének rendelttetett, félelem által megdöbbent kivébenn, látván az idvezitőt megkereſztelkedés végett maga előtt állani; 's akarta is a' mennyire ki telhetett e' felséges Hivatalt magától eltávoztatni.

Quin certis indiciis examinemus prodigiores talium miraculorum, videlicet, de-
umtis ex eorum vita, moribusque.

Orig. lib. 2. contra Celsum paullo poſt medium.

Respondit Moyses coram Domino: ecce Filii Israël non audiunt me; et quomodo audiet Pharao, praesertim cum incircumcisus sim labiis?

Exodi cap. 6. v. 12.

Jerem. c. 1. v. 6. *Et dixi: a, a, a, domine Deus; ecce nescio loqui, quia puer ego sum.*

Math. 3. v. 14. *Joannes autem prohibebat eum, dicens: ego à te debeo baptizari, et tu venis ad me.*

XXXIII.

Az ollyan Tsudát, mellynek semmi hásznát nem láttya az Ember, és a' mellynek semmi egyébb *objectumát* nem mutattya, az egygy hízelkedés kivántsiságánál; nem lehet a' Tsudák lajstromába béiktatni. Az örök Bóltsesség meg nem szegi a' terméfzetnek rendes folyását mulatás kedvéért. E' törvény mellett vetették meg az Emberek a' Pogányok betegető Tsudáit.

Gerson to. 1. tract. de diffinct. veror. miraculor. a falsis Col. 54. edit. Antv. 1706. *Miraculum, si pia utilitate, aut necessitate careat, eo facto suspectum est, aut reiiciendum. Sicut faisset Christum volare per aera, et ut sunt magorum secrilega praestigia.*

XXXIV.

Minden Tsudáról, melly valami gonosz, éktelen, feslett környül állások tár-

ságábann jár, azt kell gondolnunk, hogy vagy az ördögnek ſzemfényveſztő munkássága, vagy valami Hen-pelyér ámitónak tsalfasága légyen; nem pedig az Istennek tulajdon munkája. Ki, valamint minden Tselekedeteibenn, úgy a' Tsudák környül állásaibann nem külömbenn, mint magokbann a' Tsudákbann ſzent. E' tagadhatatlan Törvénynek ereje mellett, meg kell vetni mind azokat a' köſzvény hasagatásárúl, a' testeknek öſzve zúzásárúl ſzólló, 's a' múlt ſzázadbann *Paris Diaconus* esedezéseinek tulajdonittatott Tsudákat, mivel azokbann sok éktelenségeket, ollykor iſzſzonyúságokat is veſz éſzre az Ember. Ollyan a' többi között, a' vélt ina ſzakadottnak orvosságúl nyujtatott gyilkos méreg.

Fidelis Dominus in omnibus verbis suis, Ps.144.v.13. *et sanctus in omnibus operibus suis.*

XXXV.

Egygy tsudálatos munka sem Tsuda, melly környül állásaival tzéloz a' fő Páſztor auctoritásának megútáltatására.

Az

Az Isten maga munkájának veſztére nem járhat. Így ſzóllok immár a' fellyebb neveztetett *Diaconus* Tiſztelöjéhez. Atyafi! egygyet értünk ezekbenn: az Isten a' maga ſzentegyházának felállításán igazánn tett Tsudákat; azutánn megígérte néki, hogy egéſzſz világ végezetéig vele léſzen. Már az Isten magának ellent nem mondhat; ö, az azon Hatalom ellen, mellyet ſzámtalan tsudák által ſzerzett, törekedö engedetlenséget új Tsudái által meg nem állathatja. Úgy de, az elöhozott Tsudáknak nints egyéb tárgyok (*objectum*) az egygy engedetlenség oltalmázásánál, mellyel viseltettek a' Sz. Széktül ki adatott egygy bizonyos Rendelés ellen, mellyet a' különös ſzentegyházak elfogadtak, és az, ezzel is az Anyaſzentegyháznak látható Auctoritásának pétsétyével bépetsételtetett. A' te elöhozott Tsudáid tehát eredetöket nem vehetik az Istentül. Tehát puſztádonn puſzta vakitások, avagy tsupa természeti mukásságok, avagy magyaránn ſzóllvánn, hazugságok.

Non

Non est qui faciat virtutem in nomine meo, et possit cito male loqui de me. Marci c. 9. v. 38.

Si surrexerit in medio tui propheta, et praedixerit signum, atque portentum, et evenerit, quod locutus est, et dixerit tibi: eamus, et sequamur deos alienos, et serviamus eis, non audies verba prophetae illius. Deut. c. 13. v. 1, 2, 3.

Quae societas luci ad tenebras? quae autem conventio Christi ad Belial? 2. Cor. c. 6. v. 14. et 15.

XXXVI.

Mikor olly Tanúk, kiknek könnyen hihetőségérűl semmi gyanú nintsen, 's az ő jámborságok, egyenes, igaz fziyek a' leg keményebb *Criticának* leg élessebb próba kövénn is fedhetetlenűl megállanak, mikor olly Tanúk, mondám, egygy valami tselekedetet bizonyitanak, azt helybe kell hagyni; máskép' minden Történeteknek (*Historiarum*) bizonyságait fondamentomait fonákul ki kell forgatni. Már a' Jésus Kristusnak Tsudái olly Tanúk által bizonyíttattnak; vagynak tehát igaz Tsudák.

XXXVII.

XXXVII.

A' Jésus Kristus, halála előtt, a' Kánában ment vegzőben borrá változtatta a' vizet, vakoknak világosságot adott, a' süketnek hallást, a' Betegeknek vissza terítette egésségeket, meggyógyította a' pokolvarásokat, az Inaszakadtakat, a' vérfollyással sinlődő Aszszonyt. Megmentett az ördögöktől több megszállottakat; parantsolt a' szélnek, és tsendesedének, öt kenyérrel több ezer Embert megelégitett a' Puszta-bann; Halottakat életre feltámasztott; mind e' Tudákat munkálódta nyilvánn, 's a' Zsidóknak szemeik előtt. A' Farizéusok, ámbátor eskudt ellenségei, soha sem mérészlették azokat kétségessé tenni; egyedül azon törekedtek, miképpen alatsonlitsák meg azokat, és a' Népet rea-buszéllyék, hogy mind ezen Tudák a' sötétség Fejedelmétől vettsik eredetöket. Az Evangyélisták azokat mind elébe-zéllek, 's vérekkel 's bépetsétellek. E' Tudák tehát nem lehetnek valami Hitegető tsalóka Emberinek Munkái.

XXXVIII.

XXXVIII.

Kik a' Zsidók, 's pogányok utánn, e' Tsudák megútáltatása végett eſztelenül azt kiáltyák teli torokkal, hogy azok Sátánnak tsupa varáſlóságnak a' ſzüleménynyei, nem méltók a' betsületes Ember feleletére. Az e' féle agyafúrt, 's maſzlag ette vakmerőket küldjük ama varáſlók Attyához *Simonhoz*, ki a' Tsudák ajándékát pénzenn akarta vásárolni az Apoſtoloktúl; és *Barjezushoz*, hasonló Tzinkoshoz, kit Pál Apoſtol érdeme szerént vaksággal megbüntetett, és, úgy mint ördög fajzattyával, bánt véle.

XXXIX.

A' Jésus Kriſztus, mint egygy gonoſztévő, a' kereſztfánn meghólt; Jésus Kriſztus halottaiból feltámadott. E' kettő, olly dolog, melly ugyan azon Tanúk által bizonyittatik is, 's hirdettetik is. Ugyan azon Tanúk nagy erőssen állattyák, hogy őtet halála utánn életbenn látták, és a' társalkodásban beſzéllenii is hallották. E' bizonyitásokat pedigien vérekkel bé is petsételték, és nagy kinzá-

zásaik közepette is állandóan vallották, soha meg nem másolták. Vaj mi nagy Tanúk azok, kik az Igasságért életeket feláldozzák. A' Hitetlenek az elsőt helybehadják; a' másikát tagadva tagadják. Azón egygy bizonyság mellet valyon hová tzéloz olly nagyonn különbözö maga viselések? Ide: az első hizelkedik a' gondolkozások módjának; a' második artzúl ellenkezik véle. A' Religiót gyomrokbúl nem szenvedik. Ittas' bökkenöje.

1. Joan. c. 1. v. 3. *Quod vidimus, et audivimus, annuntiamus vobis, ut et vos societatem habeatis nobiscum.*

LX.

Az Apostolok a' Jésus Krisztust mégelt, elhadták, tőle elóldaloltak. A' kiből vala közöttök, ötet meg is tagadta, mikor mondotta: én nem esmérem az Embert. A' keresztén való halála utánn pedig, mindnyájann érette meghaltak. Tehát halála utánn ismét ötet éltében látták. E' következés maga magának tanúbizonysága. Más okát, e' különbözö Apostolok magok viselésének, ide-

ve-

vezitönk halála utánn, nem lehet adni. A' vagy ha lehet? noſzſza! ki-vélt!!!

XLI.

Hogy ha 12. Tanú jó, 's ép' észszel birvánn, valamelly Hálotnak, kit ök, a' mint állatyák, tulajdon ſzemeikkel látták, fel támadásárúl hamis vallást a' Bírák előtt teſznek, semmi haſznot belőle nem várvánn, hogyha ök annak megerősséte végett halált ſzenvednek, és a' költött Mese miatt, sok bajba keverik magokat; ez igazábann egygy Tsuda, melly az Isten hatalmától kitelhetik ugyan *physice*, valójábann, igazánn; mivel ö alkotványyival maga tetſzése ſzerént bánhat; de végetlen Böltsességével *moraliter*, erköltsi módrá ſzóllvánn, artzúl ellenkezik; mivel ö senkit meg nem tsalhat; és ez esetbenn minden mi Tanúlttságainknak törvényyei füstbe mennének. Mindazonáltal, hogyha a' Jésus Krisztus halottaiból fel nem támadott, ez éktelen Tsudát még is az Istennek kinkeritetünk tulajdonítani. Tehát

hát a' Kriſztus halottaiból igazánn fel támadott.

XLII.

A' Tsudák Igasságának, mellyek tett a' Jésus Kriſztus, és az Apostolok, ſzembe tünő bizonysága, a' világnak megtérése. Soha a' Pogányság a' maga Templomait, maga oltárait, maga ſtatuáit el nem hagyta vólna egygy olly Religiónak kedvéért, melly a' maga erköltsi tanításábann felette kemény, a' melly ágazatty aibann általhatatlan, és a' melly igen alatson rendü, 's por, és meretlen Emberek által hírdettetett, hogy ha Tsudákat nem látott, vólna.

XLIII.

Végetlen sok keresztény Mártyromságot ſzenvedett. Ezek közzül sokan dítsérték a' tiſzta életet; 's innenn ered a' kereſzténység Tsinája, 's hová terjedt tovább határainak kerék körét. A' ſzükség, és halál, termékenység, és élet magvául ſzolgáltanak néla. Valóbann felette különös mód, a' sanskelyvként

it jövendö fellövellésre, és elterjesz-
-e! Vallyon ki érhette el az e' féle
;et olly egygy mással ellenkezö esz-
;ök által az Istenenn kivül?

XLIV.

A' Jésus Krisztus Tsudákat tett mind Erkölts, mind a' Fizika világbann, gy is a' terméfzetnek világábann: any fzájú Sz. János, a' többi között az ö nembéliheż tartozandó négyről, imi-en emlékezik: Ö teve egygy Bünöst Páfztorának, egygy fzemtegyházának özöjét Evangyélioma Apostolának, a' pogányok Tanítójának, egygy Pucánust elsö Evangyélistának, és egygy vilkost menny ország' elsö Lakosának.

XLV.

A' Tsudák' Tsudája az, úgy mond sset, hogy a' Hittel a' leg nagyobb, felségessebb erköltsök, 's azok leg fzo-ssabb gyakorlása az egéfzfz világ kekségére elterjedett. A' testi kivánsá-t mellyet mi, megromlott terméfzetünk ánn, vétkeknek tartunk, a' leg ártatla-

nab-

nebbak is hitet felöl múló keménységgel ön' magokban büntették. A' puſztákat megteltek ſzarándokokkal annyira, hogy a' tökélletessebbek közzülök, kéntſzer is tettek hová tovább még kietlenebb puſztákat lakó helyül keresni magoknak.

XLVI.

Ti hitetlenek! ti mondjátok, hogy mind azon Tſudák, mellyeket tett a' Jésus Kriſztus, csak költött Tsudák. Va mi nagy vakmerőség ez ti tőletek! De légyen úgy; engedek valamit bolondságtoknak. Tehát e' világ minden Tsu nélkül elfogadta az Evangyéliomot. Ug de, ha ez igaz vólna, e' maga nagy Tsudát tenne. Mert én sem természetbenn, sem erköltseink maga viseletébenn semmi okát nem látom, miért kellett vólna olly könnyen reá állani egygy olly Relígióra, melly a' mi Lelkünket által hattatlan titkai által megalázza, vágyódásainkat erköltsi tánításának keménységével sanyargatva öldökli, melly más réſzről az eleve való ítéletektől elvagatott. Nemzetektől az Isteni tiſztelet iránt

tánt megtámadtatott, 's keménnyenn stromoltatott. Egygy szóval: a' melly mindenünnen esméretlen, tudatlan Emberek által hírdettetett: leg alább, hogy az Isten valami titkos, 's különös módonn az Embereknek sem elméjénn, em akarattyánn nem munkálkodott vóla. E' történetnek hogyha helye lene, e' magában nagy Tsuda vólna. A' litetlenek tehát a' mit egygy kézzel épinek, más kézzel lerontyák.

Et qui miracula facta esse non cre- S. Aug. L. 22. de civit. *dunt, nobis hoc unum grande miraculum* Dei c. 8. n. 1. *efficit, quod terrarum orbis sine ullis miraculis credidit.*

XXVII.

Az Égyptomi Meséket, az Indusok, Chinabéliek sültt költeménnyeiket minden válogatás és szorossabb *Critica* nélkül helybehagyni, más részről pedig az Evangyéliomnak fontos, 's ügyes bizonyságokkal megmutattatott tselekedeteit megvetni, annyit tesz, mint szemtelenséget *Dictatori* székbe béiktatni. Legalább olly tanúbizonyság, melly század-

rúl

zadrúl ſzázadra, Nemzetségrúl Nemzetségre égéſzſz a' kereſztényságnek első Zsengéjéig, minden közbenn ſzakadás nélkúl fenn áll, valamit nyomhatna nálok. De fálra hányuk a' borsót! Klúbnak a' Titka: farba rugjj mindent, a'mi gyomrodat felkeverheti.

Tertull. apologet. *Malunt nescire, quia iam oderunt.*

XLVIII.

Vaj mi sok hamis Tsudák, mondják a' ſzabadonn gondolkodó Lelkek, bétsúſztak a' tsalfaság által, a' könnyühihetüség által jóvá hagyattattak, és a' babonaság által nagy ajánlva elfogattattak. 's vallyon mi következik ebből? találmán innenn minden Tsudák oda vagynak apróstól tseprőstől? e' következéssel ſzembe áll a' Terméſzet. Az okos Ember nem argumentálódik így: minden történetek Mesék; mivel azoknak nagyobb réſzę hazugságból vagyon öſſze ſzerkeztettve. Vallyon miért? Mert a' különös *particularis* állatásokból nem lehet az átallyában lévőkre következést tenni. Hanem illy következés sokkal jobb:

jobb: mivel vagynak hamis Tsudák, vagynak tehát igaz Tsudák is. Mert a' hamisságnak Kalaúzza az Igasság. Úgy a' Mesének talpkövévé válik a' történet, vagy is História; valamint a' hamis pénznek, az igaz pénz modellája. Illy díszesenn gondokodik *Tertulliánus*. Az Igasság, úgy mond ö, elöljáró képe minden nek, és a' hasonlatossága annak egyedül szüleménnye. A' mennyire a' hamisság, mondja ö másutt valahol, az Igassággal közösülést szenvednek, fattyat vetnek; 's még itt is elsö az Igasság, utánna jár a' hamisság; 's így magának ássa mindenkor a' gödröt az Istentelen.

In omnibus veritas imaginem antecedit; post rem similitudo succedit. Tertull. de praesc. ed. Rig. p. 245.

In quantum enim falsum corruptio est veri, in tantum praecedat necesse est veritas falsum. L. 4. Cont. Marcion. cap. 4.

XLIX.

Hogy némelly felettébb való nagy buzgólkodástúl elragadtattván, hamis Tsudákat ollykor akartak az igazak helyet azt az Anyaszentegyház soha jóvá nem hagyta; hanem inkább, úgy mint

Hitnek gyalázatos; és az igaz Tsudáknak a' Hitetlenek előtt a' kígyúnyolásra ſzolgáló eſzközt, 's viſzſza élést minden időbenn megátkozta. Mivel a' Relígió a' mindenhatónak ígéreténn épül, fennmaradására nintsen ſzüksége az hamisságokra. Az Igasságnak igaz bizónysága egyedül az Igasság. 'Egyedül a' Hibának, a' tévelygésnek tulajdona az, hogy a' tsalfaságra, és a' hazugság segíttségére ſzorúllyon.

L.

A' ki mindazon Tsudák utánn, mellyekre az egéſzſz világ megtért, megtérni nem akar, az ugyan magábann egygy nagy Tsuda. Mivel azt általlya elhinni, a' mit az egéſzſz világ elhiſz. Vagy hódollyon az Emher a' nyilvánn való, 's ſzembe tünö Tsudáknak, vagy semmit se hidgyen.

S. Aug. lib. 22. de civit. Dei cap. 7. *Quisquis adhuc prodigia, ut credat, inquirit, magnum ipse prodigium est, qui mundo credente, non credit.*

LI.

LI.

A' Tsuda az Istenségnek ſzája, és
:tséttye; mivel eredetét egyedül magá-
l az Istentöl veſzi. A' Tsudák úgy
utattyák nékünk a' kinyilatkoztatásnak
teni eredetét, és a' Katólika Anyaſzent-
yháznak latható hatalmasságát, vala-
int a' királynak petséttye a' Polgárok-
ık mutatni ſzokta azon aktáknak, mel-
ek az ö nevébenn kiſzoktak jönni,
asságát.

LII.

Mivel a' Tsudák attúl erednek, ki
ı' maga Igasság, azoknak tehát tsal-
ıatatlan bizonyságai, a' miknek megbi-
ıyítására tétettnek. A' Patriárkák, és
róféták Tsudái Moyses törvénnyének
asságát megmutatták; azok pedig, mel-
eket tett a' Jésus Kristus, megmutat-
k ſzinte úgy az ö küldettetését, és ta-
tásának valóságát; és ugyan függetle-
ıl a' jövendölésektül; mivel azok sok-
ıl elébb estek meg; függetlenül a' Nem-
:tek megtérésétül is, mivel ez is sokkal
ésöbben érte el maga végét. Kisseb-

bíti a' Kristus Tsudáit, a' ki rólok másképpenn gondolkodik.

Joan. c. 10. v. 38. et cap. 2. v. 23. *Si mihi non vultis credere, operibus credite.*

LIII.

Mikor valami Tanúlttság Állatásának megbizonyítására tétetik a' Tsuda, újjal mutattya, mit kell hinni az Embernek. Az Igasságnak Istene a' hibának, a' tévelygésnek semmiképpenn hitelt nem adhat. Tudta ezt *Nicodémus*, mikor a' Jésushoz így ſzólla: Rabbi! tudjuk, hogy Isentől jöttél mesterül: mert senki e' jeleket nem tselekedheti, a' mellyeket te tselekſzel, hanem ha az Isten lészen véle.

Joan. 3, 2. *Scimus, quia a Deo venisti magister; nemo enim potest haec signa facere, quae tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.*

LIV.

A' Tsudák, úgy mond *Páskális*, a' kéttséges dolgokbann megkülömböztetik az Igasságot a' hamisságtól a' Zsidó Nép közt, és a' Pogányok közt; a' Katólikusok, és az Eretnekek közt; a' gyalázó, és

a' meggyalázttatott közt, egygy ſzó-
ıl: a' három kereſzt között. Nem kü-
mbenn láttuk ezt az Igaságnak a' ha-
issággal való minden vetélkedéseibenn.
éldának okáért: Moysesnek a' Faraó
aráslóival való vetélkedésébenn; a'
ristusnak a' Farizeusokkal való vetél-
edésébenn; Sz. Pálnak Barjesussal va-
vetélkedésébenn; az Apostoloknak az
rdög Üzökkel való vetélkedésébenn; a'
ereſztényeknek a' Hitetlenekkel való
étélkedésébenn; a' Katólikusoknak az
retnekekkel való vetélkedésébenn. Az
asság a' Tsudák által mindenkor gyö-
edelmeskedett.

LV.

A' Tsudáknak az emberi Lelkekre, elmékre kiterjedö hathatósságát semmi lly világossann ſzemünkbe nem tünteti, int az Evangyéliomnak hamar való ki-rjedése. Szerentsés elömenetele olly ehéz dolognak, a' minöt képzelhet ma-ának az Ember, a' közönségessenn bé-ett Relígiókkal egygy ellenkezö Reli-iónak felállításábann, a' mire egyſzers-ind az emberi okosságnak ſzerei ép-

penn

penn semmi segíttséget nyujtani nem látſzattak, terméſzetessenn azon gondolatra viſz bennünket, hogy azt a' dolog elõ mozdítói által tett Tsudáknak egyedül kell tulajdonítani. Valóbann! nem lát az Ember az Évangyéliom kiterjedésébenn semmi a' féle módokat, 's eſzközöket, a' minémüekkel ſzoktak élni az okos Emberek a' felvett dolognak elõmozdításábann.

Vallyon kik vóltak az Évangyéliomnak elsõ Hirdetõi? Talám orátorok, Böltsek, Polítikusok, avagy ravaſz agyaskodások karjaibann jártas keltes Hatalmaskodók? éppenn nem. Hanem tizen két tudatlan, semmi ſzületésü, semmi gazdagságú, semmi auctoritásu Ember. Azon kivül, hogy semmi ollyas mi tehetõsséggel nem birtak, a' minüvel a' Lázaſztók élni ſzoktak, egygy ſzegény Embertöl küldettettek az egéſzſz világra az Évangyéliomnak kihirdetésére. Kiket mihelyest valakik hallának, mindjárt megtérének. A' Kriſztus, úgy mond egygy Sz. Tanító, a' világi Böltseket némákká tette, nem nálok böltsebbek,

oko-

okosabbak által, hanem egygy tudatlan Haláſz által.

Christus Platonem, seu philosophos expulit, non per alium philosophum sapientiorem, sed per imperitum piscatorem. S. Chrys. homil. in epist. 1. ad Cor.

Vallyon mit hírdettek az Embereknek? talám olly fundamentomos dolgokat, mellyek az Emberek érzékenységeit símán tapogattyák? talám olly tanítást, melly a' meghatározott emberi tanúlttságokkal megegygyez? talám egygy olly nagy, 's hatalmas királyt, a' ki nékiek e' jelen való életbenn minden megkívánható jókat, 's földi bóldogságot fog ſzerezni? éppenn nem. Ezen új Tanítók olly erköltsi tanítást hirdettek, melly az emberi indúlatokat megtámadta; olly állatásokat hírdettek, mellyek az emberi Észt felülmúllyák; olly Isten embert hirdettek, ki mint valami gonoſztévő két gyilkos között, kereſztre felfeſſzíttetett; e' világ kintseinek megvetéſét, azok megútálttatását, és tsak ez élet utánn való lelki boldogságot hirdették. Ez olly tanítás, melly inkább a' ſzívek elidegenítéſére

sére, sem hogy magához való némü némü ketsegetésére ſzolgálhat.

'S mi idöbenn vala ez az ö prédikálások? talám valami tudatlan, 's homályos ſzázadbann? éppenn nem. Hanem a' Római Birodalomnak minden tanúltságokkal legvirágzóbb ſzázadjábann. Olly idöbenn, melly semmiképpenn nem ſzolgálhatott az Emberek megkerítésére, elámítására.

'S minü Ellenséggel kellett ſzembeállaniok? Talám valami ostoba, rövid látású, gyáva, könnyenn hivö, és felelni nem tudó Emberekkel? éppenn nem. Hanem a' Zsidókkal, kik az ö Mesterjeket, mint valami gonoſz tévöt, megölték; a' Tsáſzárokkal, kik két élü kardal felfegyverkeztek, hogy ellenek hamis ösſi vallásokat védelmezhessék; az orátorokkal, kik mesterséges, ékes ſzóllásokkal a' Halgatóknak, Szíveiket Lelkeiket ellenek indították. A' Sófistákkal, kik az agyaskodásnak minden róka lyukait, a' tsavargó, kerengö feleletekre ſzolgáló éles elmélkedéseket tudták. A' bálványozó Papokkal, kik Isteneik fenntar-

tartása mellett, egéſzſz a' dühösségig dolgoztak. A' Nemzetekkel, mellyek a' nevelésnek eleve való ítéleti által az össi Relígiótúl majd nem elválaſzthatatlan módra függtek.

'S mi haſzonnal jártak? E' vala haſzna Apostoli prédikállásoknak: nagy hamar ſzámossabb Templomok állíttattak fel a' Birodalomnak fö várossaibann úgy mint: Rómábann, Corinthusbann, Efesusbann, Antiochiábann, Thessalonikábann, Jérusálembenn, és más ſzámtalan Helységekbenn. Mindenütt, úgy mond Sz. *Hieronymus*, beſzéd vala a' ſzegény Haláſzok prédikállásárúl; az egéſzſz föld kereksége hangzott tanításokkal. A' kereſzt, melly sokáig az üldözésnek tzéllya vala, végtére diadalmat vön, és leg utálatossabb helyérül egéſzſz a' Tsáſzárok homlokjokig felhatott. Szükségképpenn nagy Tsudákat kellett tenniek az Apostoloknak, az emberi ſzerek fogyatkozásainak általok való kipótolására. Szükséges vólt, hogy ök a' ſzíveket hathatósann, 's érzékenyessenn megindíttsák; mivel az emberi eleve való ítéle-

tek-

teknek megtámadására, kiirtására, és az indúlatoknak megzabolázására jöttek. Végképpenn: Szükséges vólt, hogy minden Nemzetek meggyőzettessenek arról, hogy azon Relígiónak, melly Tsudák által erőss, erőssen erőssíttetik, igaz Relígiónak kell lenni.

S. Hieron. 1. Cor. 1, 23. *Rusticanos vero piscatores miseros totus orbis loquitur, universus mundus sonat.*

LVI.

Mivel a' Tsudák olly hathatós nyomossann járnak, olly hatalmassann tanítanak, hijjába mondja az Ember, vallyon hogyan mondhatta *Roussó János Jakab*, e' Századbann Elmék', 's okosság Tsillagja ezeket: félre az Évangyéliom Tsudáival, és az egéſzſz világ Kristusnak lábai alá borúl? én erre egygy könnyen megfelelek. Azon fundamentomból mondotta, a' mellyből a' leg nagyobb Lelkek leg nagyobb kábaságokat mondhatnak, ollykor valójábann mondanak is. Kik *Herostratus* módjára nagy névre kapni akarnak, új módra gondolkodnak, nagy Embereknek láttattni akarnak. Az

okos-

tosság mást ſzóll, ha azt tamátsúl hív- az Ember. Vallyon mi bírhatott va- jábann olly hathatóssann annyi Nem- teket a' Hit Igája alá? Nem de a' Tsu- ik, mellyek az Apostolok tanításának teni eredetét mutatták? Talám tömjénye- tt vólna a' terméſzet a' nyilvánn való salfaságnak? Igazánn! tegye félre az mber az Évangyéliom Tsudáit, és a' riſztusnak az egéſzſz föld kerekségénn gygy Tanítványára sem akad, úgy ond a' meſzſze látó *Bergier*.

TIZEN-HETEDIK RÉSZ.

A' HITRŰL.

I.

A' Hit a' mi ſzívünk hajlékábann olly nyeskedö világosság, a' mellynek ere- által mind azokat Igasságoknak tar- uk, a' miket az Isten kinyilatkoztatott, ülmúllyák azok bár végetlenül min- en elmebéli tehetösségeinket. E' világ- osság fundamentoma azoknak, a' miket ell reménlenünk, és tanúbizonysága

azok-

azoknak, a' miket nem látunk. Tovább ha ſzabad így ſzóllanom; a' Hit olly Neme a' nagyító üvegnek, melly által olly objectumoknak kitanúlására juthat az Ember, melly nélkûl eſzének kurta látása miatt azokat meſzſzünnen sem látta vólna.

Hebr. c. 11. v. 1. *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.*

II.

A' mi Hitünknek *objectuma*, a' kinyilatkoztatott Igasságok. Az Istennek tsalhatatlansága azoknak *motivuma*, vagy is bennünket gerjeſztő dolog, hogy higygyük azokat. Azutánn: mi nem hiſzünk Ember ſzavainak, ki bennünket megtsalhat, hanem Isten ſzavainak, ki, úgy mint maga Igasság, semmi hibára, semmi tévelygésre minket nem vihet. A' kereſztényi Hit tehát, nem erötlen Hit, a' mint a' Zenebonáskodó Gyalázók rebesgetik, hanem olly Hit, melly a' meggyözhetetlen fundamentomokonn épül, 's áll.

III.

III.

A' Hít ſzemekkel bír, és valóbann nagy, hatalmas, meſzſze látó, 's keménnyenn erős ſzemekkel; mellyek még senkit meg nem tsaltak; mellyek által mi olly Igasságokat látunk, mellyeket máskép' soha sem láttunk vólna. E' ſzemek nevébenn kell vennünk Istennek azon jelentő ſzavait, 's ſzent akarattyának kifejezéseit, mellyeket elönkbe terjeſzt a' Sz. Irás. Az Emberek tanúbizonysága megtsalhat bennünket; az erzékenységek bizonysága sem mindenkor mentt minden Hibáktúl; az okosság tehetőssége a' leg nagyobb Hibáknak feneketlenségébe buktathat bennünket. Egyedül az Isten Tanúbizonysága maga Igasság. A' Hit tehát olly jóváhagyás, melly utánn az Ember okossága soha kudartzot nem vall.

Omnino habet oculos fides, et majores oculos, et potentiores, et fortiores. Hi oculi neminem deceperunt. S. August. enarr. in Pſ. 141. n. 19. p. 1634.

Habet namque fides oculos suos, quibus quodammodo vidit, verum esse, quod nondum S. Aug. ad Consent. epist. 120. n. 3. edit. Bened.

dum videt, et quibus certissime videt, nondum se videre, quod credit.

IV.

A' Hit dolgábann e' hármat kell megkülömböztetnünk, t. i. a' fundamentomos állatást, a' vítatást, és a' Hitnek következését. A' Hitnek fundamentomos állatása olly következöleg ſzembe tünö Igasság, melly magától az okosság világától veſzi maga eredetét. Ollyan ez: valamit az Isten kinyilatkoztatott az mind igaz. A' Hit vítatásának mondom, a' mi okoskodó tehetségünknek azonn munkásságát, mellynek ereje által ítélni ſzoktuk, hogy inkább ímez tanítást, mint sem hogy amaz t nyilatkoztatta ki az Isten. A' Hitnek következése által pediglen értem a' jóvá hagyást, mellyel élni ſzoktunk, a' kinyilatkoztatott, 's tanításban elö adott dolgokbann.

E' tehát okosságunk tehetösségének hitbéli ſzakaſztott következése: az mind igaz, a' mit az Isten kinyilatkoztatott; de ezt, vagy amazt a' dolgot kinyilatkoztatta az Isten; tehát ez a' dolog is

igaz;

igaz; következésképpenn ezt a' dolgot el kell hinnem.

Az első Állatás győzhetetlenül igaz; mivel az Isten sem meg nem tsalhat senkit, sem meg nem tsalattatthatik; *nec fallere, nec falli potest.* Szinte olly igaz a' második Állatás is; mivel ez az Isten szavánn épül, mellyet nyilvánságossá tesz egygy ollyan tsalhatatlan Bíró, kinek létét ugyan azon ügyes Próbák, mellyek a' Relígiónak Istenségét is mutattyák, elönkbe terjesztik. A' harmadik állatás szükségképpenn folyik a' két elsőből, válamint a' negyedik a' harmadikból. A' keresztények tehát nem azok számából valók, kikre a' babonás könnyenn hihetősségnek motskát okossann lehetné kenni.

V.

A' világ Tanúlttyai katzagják a' keresztények Hitit; vaj mi tsudálatos dolog mondvánn, azt el hinni, a' mit az Ember nem lát? be ostoba kérdés! vakok lévénn, vak eszekkel nem láthattyák, hogy bizonyos dolgoknak, mellyeket nem látnak, Hiténn, mint fundamento-

mos

mos kö ſzálonn, épül az emberi Társaság. Hogy ha e' Hitet, úgy mond egyg nevezetes Férjfi, kitudjuk a' világból nem léſzſz egyéb a' világonn, az egyg rendetlenségnél, és éktelen zürzavarnál Mert ha azt nem akarom elhinni, a' mit nem látok, hogyan áll meg a' költsönös ſzeretet; mivel ezt sem látom! A' barátkozásnak enyve, a' mi az életbenn legédessebb, a' Társaságnak legerössebb kötele egyedül a' Hit által tartathatnak fenn. Már: ha a' Hitnek egyg bizonyos láthatatlan dologrúl hellye lehet az emberi Társaságbann; miért nem hasonlóképpenn a' Relígió dolgábann? A' nem látott dolgokat naprúl napra elhiſzik egyg másnak az Emberek; és a' kereſztényeknek ſzabad ne légyen elhinni, a' mit mond a' felséges Isten? Be nagy kábaság!

S. Aug. de fide rerum, quae non videntur. c. 2. n. 4. tom. 6. p. 146. edit. Bened.

Si auferatur haec fides de rebus h manis, quis non attendat, quanta ear perturbatio, et quam horrenda confu subsequatur? Quis enim mutua charit diligetur ab aliquo, cum sit invisibilis ipsa lectio, si quod non video, credere non deb

VI.

VI.

A' Hit ſzükséges. Mivel meg vagyon parantsolva : a' ki hiſzen, és meg kereſztkedik, idvezül; a' ki pedig nem hiszen, elkárhozik. E' parantsolat *hagyo*ányképpenn (affirmative) vagyon kiada annyira, a' mennyire mind azok elhiélére kötelezi az Embert, a' miket az Isten kinyilatkoztatott. A' mennyire pedig tiltya a' véle ellenkező hibákat, tévelygéseket állatni, 's védelmezni *Ti*ılom alatt ki adott parantsolatnak kell ezt ésmérnünk. De ſzükséges módnak is tondhattyuk a' Hitet; mivel lehetetlen ez Istennek tetſzeni, Hit nélkül. Azomann azt is kell tudni, hogy a' Hit a' jó ıelekedetek nelkül nem ſzolgál az idességre.

Qui crediderit, et baptizatus fuerit, Marc. 16. v. *ılvus erit; qui vero non crediderit, con-* 16. *emnabitur.*

Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. Hebr. 6. 11. v. 6.

VII.

Felette hibázik tehát az az Ember, ki azt gondollya, hogy a' kereſztényi

vallás tsak e' kettöből áll, t. i. hogy
Istent tellyes ſzívéből, és a' Felebará
tyát, mint önnön magát, ſzeresse. Igaz
hogy ez talp köve, 's ſzíkes fundamen
toma az ö erköltsi tanításának; De ezen
kivül az ö Igéjének is hitelt kell adni
Mert a' Hit Isteni ſzolgálat képében
úgy jár az éſzſzel, valamint a' para
tsolatok bétellyesítésének Isten' ſzolgá
lattya a' ſzívvel. A' Relígió, ki aztegy
ſzer elfogadta, olly embernél fö képpen
kettöt munkálódik. Elsöbenn: erköltsre
oktattya ötet. Másodſzor: elméjét világ
gosíttya, és annak hibáitúl ójja ötet; a
végre a' Hit igáját is nyakára teſzi. Hát
tak a' Tselekedetek a' Hit nélkül, vala
mint a' Hit a' Tselekedetek nélkül. Hiszni
is kell, jól is kell élni az Embernek
Igen hellyesseem alkalmaztathattyuk
Matth. 23. v. 23. idvezétönknek imez ſzavait: ezeket
lekedje az Ember, amazokat pedig e
hadgya.

VIII.

A' Hit fundamentoma a' jó Erköl
nek. Az állítya ſzemeink eleibe hat
valamint az erköltsnek, és vásotsá
ú

úgy az Igasságnak is, és a' Hibának is. Az ősztönöz minket hathatós szerei által a' jóra, és szinte azon módón tartóztat a' roſztúl. Farba rugattat velünk minden tsak képzelödésbenn álló, és igen kevesekbenn munkáskodó *metafisika* gondolatokat, és a' mindentöl kezeivel lápogatható, tapaſztalásokhoz javasolja hogy ragaſzkodjunk. Mi vala a' világ az Evangyéliom elött? Mi azutánn? A' Historiák eleinkbe terjeſztik. A' Jésus Kriſztusnak eljövetele elött az emberi Nemzet a' közönséges romlottságbann bűſzhödött, és vakoskodott. A' Jésus Kriſztus, mint a' Nap, megjelene, és minden setétséget eloſzlata. Azonnal az emberi Ész a'' lit által megvilágosíttatott, az egéſzſz föld kereksége jobb formába öltözött nnak erköltsei megjózanodtak, megszelídültek. A' virtus, melly félvénn hogy ki ne tsúfoltassék, pad alatt hé vertt ennek elötte; zászlóját lobogtatva a' királyi ſzékbe bé ült, és sok minden angú, karú Barattyaira kapott. E' mind gaz. Hát mi állapatban vágynak mostani idöben az Erköltsök, a' mikor a'

úgymond Sz. *Hieronymus*, *Rufinushoz* ſzollván, és te akarod, hogy én a' Jésus Kriſztus mellett ki nekellyek, némán maradjak?

S. Leo Sermon 5 de jejun decimi mensis. *Contra communes hostes pro salute communi, una communis esse debet vigilantia, ne de alicujus membri vulnere etiam alia membra possint corrumpi.*

S. Hieron L. 3. apol. adv. Rufinum. *Canes latrant pro dominis suis, et tu non vis me latrare pro Christo?*

XI.

A' Hit dolgábann az okos Ember hasonló a' kösséghez, és azzal az orſzág törött Úttyán jár. Gyanús nála minden kereſzt út, minden út fél. De az erköltsök dolgábann kerülve kerüli a' sokaságot, 's tsak azokhoz ſzívódik, kik a' ſzorossabb útonn járnak. Az Embernek kevéssel kell élni, de mindennel hinni. A' mi a' Tanítást illeti, ſzerentsétlen az, ki egyedül jár. Ez esetbenn kiváltképpenn ama' Sz. Irónak tanítása utánn kell indúlnunk: veſzedelmes útonn ne járj, és nem ütközöl meg a' kövekbenn.

XII.

In via ruinæ non eas, et non offendes in lapides. Eccls. c. 32. v. 25.

XII.

Az első veszedelmes kő szikla, mellyet a' Hit dolgában kerülni kell, a' felettébb való könnyű Hihetőség, mellynek ereje által, a' mi valami Sz. Titoknak, vagy Istentől kinyilatkoztatott Igasságnak színe alatt adódik elő, mindent elhisz az Ember. Ám, nem de minden Eretnek él ezzel óvatával, a' maga tévelygéseinek előadásában? valamint más dolgokbann, úgy a' Relígió dolgábann is szüntelen a' megtsalatkozás veszedelmében forog az Ember, hogy ha a' kígyókosságábann, és a' Galamb egygyügyűségébenn nem öltözködik. A' könnyű hihetősség, és a' Hitetlenség egygy örv alatt sok Embert buktattak a' Feneketlenségbe, úgymond egygy régi Író.

Credulitas pariter, et incredulitas perdiderunt homines. Hesiodus.

Mindent hinni, és semmit sem hinni egygy veszedelem. E' veszedelmet elkerüllyük, ha a' Pásztorok tanításának, kiknek az örökségül adatott, 's reájok

egye-

egyedûl bizattatott, igazánn, 's ſzëntûl engedelmeskedünk. Senki által se hadjátok magatokat megtsalattatni hijába való ſzókkal. Mostani idökbenn is támadnak sok hamis Próféták.

Ephes. 5. v. 6. *Nemo vos seducat inanibus verbis.*

XIII.

A' második veſzedelmes kö ſzikla, mellyet a' Hit dolgábann kell kerülni, a' ſzerentsétlen vakmeröség, melly által olly Igasságot vett az Ember az Ész alá, a' melly azt végetlen módra felülhaladja, el nem gondolvánn elöre, hogy a' Hit minden érdemét elveſzti, mihelyest a' ész Ura annak, a' mit ſzükség képpenn kell hinni. E' kö ſziklánn közönségesenn Hajó törést ſzenvednek a' mostani Filozófusok. Ámbátor a' terméſzetnek ritkább történeteibenn, áhol azoknak tsak a' külsöjét, 's ſzinét látják, vakoskodásokat megesmérjék, mégis mindennek ellent mondanak, mindent tagadni méreſzelnek, a' mit az ö eſzek a' Relígió dolgábann fel nem érhet.

S. August. tract. 78. in Joan. *Haec est laus fidei, si, quod creditur, non*

non videtur, nam quid magnum est, si id credatur, quod videtur.

Nec fides habet meritum, ubi humana ratio praebet experimentum. S. Greg. M. hom. 26. in principio.

XIV.

Felettébb ſzérémſetlenek az ollyan Emberek, kik a' Religiônak *objectumai* körûl igen egeréſzô ſzemekkel, 's *curiosus* Újság hajháſzó Lelkekkel járnak. Éppenn lehetlen, hogy a' kézzél lapogadható setetségbenn elmerûlt utakonn egyenest tarthassanak. De itten az újság hajháſzókat nem kell egybe keverni a' ſzorgalmatossann igyekezôkkel. Az újság hajháſzó, úgymond Sz. Ágoston, azt akarja tudni, a' mi ôtet nem illeti. De a' ſzorgalmatossann igyekezô abbann akar *profiterozni*, megtanittatni, a' mire ſzûksége vagyon. Újság hajháſzô az ollyan Filozófus, ki a' mi Sz. Titkainknak homállyánn által akar hatni. Nem kívánnyuk mi tôle, hogy azokat megértse, hanem, hogy emberûl elhidgye. Ellenbenn azon Catholicus Theológus, ki a' Sz. Titkok létének megmutatására

a'

a' Sz. Irásból, és az Anyaſzentegyház Hagyomásából bizonyságokat ſzedeget egybe, és hogy velek annak idejében azokat az Eretnekek megtámadása ellen védelmezhesse, egygy ſzorgalmatossam ígyekezõ Ember, ki azt tselekſzi, a' mivel tartozik. Olly hibája az Éſznek az újság hajháſzó kivántsisága, valamint, munkássága és ſzorgalmatos ígyekezete igen dítséretes.

S. Aug. de utilit. credendi cap. 9. n. 22. pi 58. t. 8. ed. Ben. *Curiosus ea requirit, quae nihil ad se attinent; studiosus autem contra, quae ad se attinent, requirit.*

XV.

Arra, ki a' Hit kérdéseibenn maga magának Mestere, út Mutatója, a' Sz. Irásnak ezen ſzavait alkalmaztathattyuk; jaj az egyedül valónak; mert ha elesik, nints felemelõje. A' setét útonn, ha tsak nints jártas keltes Kalaúzza, ſzükségképpenn eltébolyog az Ember. Vallyon, hogy mehet ki egygy valaki a' kerengõbõl, hogyha nintsen, ki õtet az igaz útra valójában viſzſza vezethesse?

Vae

Vae ſoli, quia cum ceciderit: non habet ſublevantem ſe. Eccles. C. 4. v. 10.

XVI.

Az Isten megeſmérésére, és a' Religiónak el fogadására, lag bátorságossabb út, ha azokat elhiſzszük, nem aggódván a' megítéltetés eránt. A' Hit, egéssége a' Léleknek, melly tsak addig marad benne, méglen a' Lélek nékie engedelmeskedik. A' vakmerőség, és a' ſzenfülesség tövire járnak nékie.

Deus melius ſcitur neſciendo. S. Aug. L. 2. de ordine.
Fides eſt ſanitas mentis. Idem.

XVII.

Semmit sem kell hinnünk, tsak a' mi meg mutatva vagyon, ugy mond egy nevezetes Iró á Hitetlenek kózzül. Lássuk é tsalóka Allatásának fogafejérét. A' fő Gondviselés, ugy mond a' *Theista*, a' jövendő élet, nékem nem látſzatik meg mutattva lenni; azokat tehát el nem hihetem. A' *Materiálista* mondja, a' külömbözés a' Lélek közt, 's matéria közt, és a' Teremtés, nékem nem látſzattnak

meg

meg mutáttva lenni; azokat tehát helybe nem hagyhatom. Az *Atheista* mondja, az Istennek léte, nékem nemlátszatik meg mutattva lenni; tehát azt tagadhatom. 's á t.

Untig elég. Az ollyan torzom borz Állatás mellyá' leg éktelenebb, leg nagyobb Hibáknak a' gyámja, meg nem érdemli a' meg tzáfolást, magábann le rogyik; tsák gúnyolva ki kell súvoltení.

XVIII.

Mi, a' mi Sz. Titkainknak lehetőségeket mindenkor bizonyos mérték alatt világossan meg nem mutathattyuk. A' Szabadonn Gondolkodók azoknak lehetetlenségeket szinte úgy nem vitathattyák. Tehát azt kell ki hoznunk, hogy azok nem a' Filosofiának a' fele Igasságai, mellyeknek szépét bélét újjal még lehet mutatni. Tehát más világossag útám kell elindúlnunk, hogy azokat megelmérhessük.

XIX.

Ellenmondásokkal fergesek a' St. Titkok. Ezt mondják a' Hitetlenek; de

meg

meg nem mutathattyák. Hogy valaki a' két dolog közt az ellene mondást meg mutathassa, ſzükséges, hogy azon két dolognak elözménye (*Idea*) légyen elötte világossann Szembe tünő, és külömbözes képpenn megválaſztva. Mert az ellen mondás nem egyéb, hanem bizonyos sann esméretes két elözménynek ellenébe ſzegezett nyilván való Állatás. Lássuk példábann a' dolgot. Vagyon Ideánk egygy kerék, (*circuli*) és egygy négy ſzegü (*quadrianguli*) kerteletröl (*figurae*). Észre veſzszük közöttök a' valóságos külömbözést; el végezzük tehát magunkbann, hogy ellen mondás vagyun ez Állatásbann: e' keréknek, és e' négy ſzegünek azon egy a' kertelete. Már a' Hit Agazatainak, és a' ſz Titkoknak elözménnyei mireánk nézve se nem világossak, sem nintsenek különözés képpenn megválaſztva; mivel a' mi elménkhez nintsenek ſzabva; hanem inkább azt végetlen felül mullyak. Példának okáért: Egygy az Isten maga állattyában, három ſzemélyében. Annak Elözménnye, a' mit én Állatnak, és ſzemélynek nevezek,

nem

nem világos én nálam; e' Titok felül haladja az én elmémet. Tehát itten nem lehet az ellen mondást meg mutatni. Imigyen kell gondolnunk a' többi Titkokrúl is.

XX.

Nintsen artzúl ellen mondó, egy más ellenébe tétetett Állatás, ha csak azonn egygy *objectumrúl*, és ugyan azon egy tekintet alatt az *Igen*, és a' *Nem*, ki nem mondatik. Mivel az Iskola béli tórvény mellett, és minden okos, 's bólts Embernek esze utánn a' tekintetek meg külömböztetése, füstbe tünteti az ellen mondást. *Diversitas respectuum, tollit contradictionem.* Sóha sem mutathatty a meg pedig az Ember, hogy a' fz. Titkokbann azon egygy objectumrúl szinte azon egy tekéntet alatt kimondatik az *Igen*, és a' *Nem*. Legyenek például e' két Állatások: a' Jésus Krifztus öröktól való; a' Jésus Krifztus nem öröktól való. E' két Állatásbann nintsen ellen mondás, hogy ha azokat az Anya fzentegyház hite fzerént vefszük, melly az elsőt a' Jésus Krifztus Istenségérúl; a' másikát pedig

em-

emberiségérül érti. Es valóbann! a' Jésus Kriſztus, úgy mint Isten, öröktöl való; de ugymint Ember, Nem.

XXI.

Vagynak a' Religióbann olly Igasságok, mellyek nem látſzattnak egybeférni. Illyenek elsöbenn ezek: az Isten változhatatlan, az Isten ſzabad. Illyenek másodſzor ezek is: mind azok, kik idvezülni fognak, egyedül a' Jésus Kriſztus kegyelme által idvezülnek; mind azok pedig, kik el kárhoznak, ſzabad akaratyok által kárhoznak el. Azon ſzer, melly az Igasságot egybeenyvezi, elöttünk el vagyon rejtve, nékünk esméretlen. Hadgyunk békét az újság hajhá ſzásnak, inkább térdet hajtsunk a' ſz. Titkok mélységének.

XXII.

Meg nem kell azt vetni, a' mi fontossann, fundamentomoſann's tetemesokokkal meg vagyon pró bálva, ámbár valami ollyas találtatik mellette, a' mit az Ember eſzével fel nemérhet. Az okos Ember meg

nem

nem veti a' terméſzetnek emlékezetes Tüneményeit(Phoenomena) azért, mert eſzével fel nem érheti, miképpenn lettek meg azok valóbann. A' mi bennek homályosnak látſzik, az semmi akadályt nem okoz nála annak kitanulására, a' mi bennek nyilván való. Éppen ez okból én meg nem vethetem az egygy Istennek három ſzeméljében való létét, a' mit az Irás tagadhatatlan bizonyságok által néken megmutatott, jól lehet én azt eſzemmel fel nem érhetem, miképpenn lehet egygy Isten három ſzemélyébenn. Ambár nem tudom, miképpen lett meg valami, *még* is annak létét elhiszem, hogy ha nékem olly próbák által megmutattatott mellyekkel az én eſzem ſzembe nem ſzállhat.

XXIII.

Hogy ha a' ſz. Titkok fő dolgaibann halgatni kell az Éſznek ugymond a' Hitetlen, tehát eſztelenül kell hinni az Embernek; az éſz nélkül való Hit pedig, egy ostoba Embernek a' Hite. E' következés valóbann egygy ostoba éſznek a' ſzüleménnye. Ugy vagyon; á' mi eſzünknek

nek a' Titkok valóſága elôtt kell halgatni, 's azok mélyſégének térdet hajtani; de ebből nem következik, hogy azokat eſztelenül, vagy is Éſznélkül kell hinnünk. Meg kell ám itt különböztetni a' Hitet az értelemtül. A' ſzámtalan objectumok között lehet, ſôt ſzükſéges is az elsôt még tartani, a' másikára nem ügyelvén. És hogy a' *Physica* világgal tovább is járjunk, vaj mi sok munkásságai vagynak a' terméſzetnek mellyeknek kellö, 's tetſző hitelt adunk tsak azért; mivel azoknak létét únatlan, 's állandóúl bizonyíttyák az érzékenységeink, ámbár azokat soha eſzünkkel felnem érjük is; mivel az azok Fentségire fel nem kaphat. Szinte azonn egygy vágásbann járnak a' mi Sz. Titkaink is. Ámbátor mi azokat eſzünkkel fel nem érjük is, vagynak még is azok el hitelére leg ügyessebb, 's a' meg győződésre ſzolgáló leg fontossabb fondamentomaink. A' mi Hitünk tehát nem valami ostoba Embernek, hanem egygy okos, 's bölts Embernek, és a' jó, 's ügyes dolgokbann megállapodó Embernek a' Hite.

XXIV.

Mikor az Isten a' Hitnek kellemetes igája alá hódoltatta az Embert, nem akarta az Észt semmivé tenni. A' leg titkossabb megfoghatatlan Igasságokat oly más Igasságokkal egybe kaptsolta, a' mellyeknek kitanúlására a' leg esméretessebb utakonn reájuthasson az Ember. Ez Igasságok közönségessen a' féle Tselekedetek, mellyek létérül leg kissebbenn is kételkedni nem lehet. P. O. Ollyanok a' Moyses Tsudái; a' Jésus Krisztus tsudái; az Apostolok, és Mártyrok tsudái, egygy szóval: az egész Anya szentegyháznak tsudái, mellyekre, mint maga *autentica* próbáira, minden ügyes *caussaibann provocálni* szokta magát a' Religio.

A' közönséges értelemnek, egygyet értésnek ellen mondása nélkül azokat kétségessé nem teheti az Ember; mivel magok a' Pogányok nyilvánvalóságokat el nem tagadhatvánn, három egész század általl azoknak munkásságát Varásló mesterségnek tulajdonítani kénszeréttettek.

Már

Már a' kereſztényi Religiónak a' tsudák által megbizonyíttatott Igassága a' ſz. Titkok igasságával el ſzakadatlan nyombann jár, légyen az bár végetlenképpenn megfoghatatlan; mivel egygy igaz Religio semmi hibát nem taníthat? Jésus Kriſztus, úgy mond Sz. Ágoston, hitet kivánt az Emberektől; minek elötte pedig meg kivánta, már a' tsudák által megérdemlette, 's meg is nyerte.

Christus miraculis conciliavit auctoritatem, auctoritate imperavit fidem. S. August.

XXV.

Minden Hitbéli vetélkedés ellen vagynak minden Félnek nagy Emberei, kik véleménnyeket mások ellen nagy mesterségessenn védelmezik. Az Igasság elérésére vallyon melly Félhez állyon a' kösség? Olvassa mindnyájok Irásait? De a' kösség elégtelen arra, hogy a' hamis következéseket az igazaktúl, az igaz Textusokat a' meghamisíttatott, vagy eltserélttettektűl, a' Sz. Irás, és Sz. Atyák igaz értelmét, a' nékiek gyakrabbann tulajdonittatott idegen értelemtűl megkü-

lömböztesse. Hogyan? talám tserbe marad minden segitség nélkül? éppenn nem. Szorgoskodott ő eránta is a' fő Gondviselés, olly tsalhatatlan Bírót fzerezvén, ki nékie megmutassa az Igasságot.

Ne vesse azt senki fzememre, hogy itten e' Tzim alatt való munkára feleltem: *A Hirnek védelmezője.* (a) következésképpen nem vólna bizonyos, ha vallyon mellette vagyon e' az Igasság? A' mire nem felel az emberi Ész? megtámadja az, egygy formánn az Igasságokat, és a' Hibákat. Én a' féle *semmi subtilitásokra* nem ügyelvénn, e' törvényt fzabtam magamnak: azon véleményt, testestül lelkestül körmöm fzakadtáig, követni fogom, mellyet helybe hágy az Anya fzentegyház Auctoritássa. Mert meg vagyok győzödve; hogy mind addig nem hibázok, még az anya fzentegyháztúl el nem állok.

(a) Franzia Orfzágbann ki jött Múnka.

TIZEN NYOLTZADIK RÉSZ.

AZ ÉSZRŐL.

I.

Minden vetélkedésekbenn mindennek nyelvénn forog az Ész. Az észt minden Fél maga dajkálkodó édes Annyának kiáltya. Vallyon mi az annyira ki trombitáltotott Ész? Bár ha nem hasonlit ama Phoenix madárhoz, mellyről beszél ugyan az egész világ, de mái napiglan is egygy lélek sem látta. De nem úgy. Nem puszta képzemény; vagyon valóságos léte, és átallyábann szólvánn, az Ész olly világosság, mellyet a' terméſzetnek Ura, 's szerzője a' Lélekbe béóltott. Lehet pediglen azt két ágra osztani, t. i. a' tselekedhető, v. munkás, és tselekedhetetlen v. tehetetlen Észre.

II.

A' tselekedhetetlen, vagy is maga erejével nem biró Ész, olly fő Állatásoknak bizonyos, de még is meghatározott

szá-

fáma, mellyeket az Isten a' mi Lelkünkbe béöntött. E' tekéntet alatt, a' mi Eſzünk, azon fő Éſznek, melly az Istenben vagyon, ſzakaſztott képe. A' mennyire az magának az Igasságnak folyama, soha senkit némű némű hibába nem ejthet. Az ama tiſzta világosság, melly a' vadakat is a' leg méllyebb üregjeikben meg világosíttya; az ama nap melly soha le nem alkonyodik; melly semmi féle más felhő által meg nem homályosíttatik, hanem egyedül az által, melly a' zabolátlan érzékenységek keverékjébül ered. Az ama világosság, melly minden, embert, ki e' világra jö, megvilágosít; és imígyen az ember, úgy ítél a' mint egygy valami az ö elsö fő Állatásaival megegygyez vagy nem; a' mi gondolatainknak, véleményeinknek igasságárúl. P. O. Mi következésül teſzſzük, hogy azon vélemény, melly a' tolvajságot helybe hagyja, hamis; mivel ama fő Állatással: a' mit nem akartok, hogy veletek tselekedjen más, néktek semkell azt mással tselekednetek, artzúl ellenkezik.

Sig-

Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine. Pſ. 4.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Joan. cap. I, v. 10.

III.

Az e' féle Ész egygy minden emberben, 's mindenkor, két ſzemélyek, kik egygymást soha sem látták, egygy mással soha sem beſzéltek, ſenkivel, ki a' közönséges Ideákat velek közlötte vólna, nem tartottak, úgy beſzélnek a' világnak különös réſzeiben a' dologrúl, mintha öſzveſzóllakodták vólna. Úgy gondolkodik egy Tartományban az ember, mint a' másikban ezekrŏl: hogy a' másét meg kell adni; mással, mint ön' magával bánni; a' maga ſzavát, hogy meg kell tartani, 's a. t.

IV.

A' tselekedhetŏ, vagy is munkálkodó Ész, olly tehetősség, mellynek munkássága által feléri az Ember a' tselekedhetetlen éſzbéli fŏ Állatásoknak mirevalóságat, tudja azoknak megkülömböz-

te-

tetését, 's ki nyomozza következéseinek ſzerét, rendét. E' tehetősség jó; mivel a' Teremtőnek az ajándéka. Mindazonáltal az emberi gyarlóság, és romlotság miatt melly alatt nyögünk, sok hibák alá vagyon vettettve; mert igen ritkán történik, hogy annak élése közben réſzt ne vegyenek az eleve való ítéletek, és indúlatainк.

V.

A' mi a' tselekedketetlen Éſz fő Állatásaival ellenkezik, az magával az Éſzſzel ellenkezik. P. O. Ezen Állatás: e' világ az apró *atomusok*, vagy is ízetskéknek véletlen való öſzve ſzerkeztetéséből állott fel; ellenkezik ezen fő Állatásaival: a' Műv nem lehet tökélletesebb a' Művéſznél; a' rendetlenből, rendes nem ſzármozhat. A' mi pedig a' tselekedhetetlen Éſznek fő Állatásai ſzámához nem tartozandó, az az Éſzt felülmúllya; ollyanok a' kereſztényi Relígiónak Titkai.

VI.

A' Relígió dolgában egyedül az Éſzt hal-

hallgatni, annyit teſz; mint a' Hitet megtagadni. Mert a' Hitnek tulajdona tsak azt igaznak tartani, a' mit az ember eſzével fel nem ér. *Quid eſt fides, niſi credere, quod non videt?* De az Észen is végképpen kiadni, ellenkező hiba. A' közép nyomban kell itten állanunk. Ha kereſztényné leſzſz az ember, azért maga eſzét el nem adja. Mert valamint ſzüksége vagyon az elegendő fundamentomra, mikor beſzél, vagy valamit tselekeſzik, úgy arra ſzüksége vagyon akkor is, mikor hiſz valamit. *Rationabile obſequium.* Okát nem látom, miért nem lehetne e' Törvényt úgy kiterjeſzteni a' Lélekre, mint az Akaratra. A' Hit tehát nem ád ki az Észen, hanem inkább azt fundamentomúl mindenkor megkívánnya. S. Auguſt. tract. 40, in Joan.

VII.

De azt mondod, hogy a' Hit homályos. Ezt igazán mondod. De ez a' homályosság tsak *objectumát* illeti; nem pediglen a' meggyőződésre ſzolgáló bizonyságait. Én az Isteni három ſzemélyek-

lyeknek létét eſzemmel fel nem érhetem; a' Hitnek ezen Ágázattya homályos énelöttem. De az Eſzem azt mondja ám néhem, hogy ö az Istęni kinyilatkoztatásnak, melly engem arra oktat, egygy kukkot sem mondhat ellene; mivel aztis hozzá teſzi egyſzeramind, hogy az Istęn semmi hibába engem nem ejthet.

VIII.

Még azt is hozzá teheted: hogy az Éſz áldozattya a' Hitnek. Igen is, kétſég kivül; mivel azt megalázza az által, hogy nékie hinni kell, a' mit tehetössége erejével fel nem érhet. De viſzſzont az Éſz is megkivánnya tölünk ezt az áldozatot, a' mennyire annak ſzükségét nékünk megmutattya.

IX.

Nem az a' kötelessége az Éſznek, hogy azt, a' mit hinnünk kell, világossá, 's különözésképpen tegye elönkbe; hanem egyedül, hogy arról általa meg

győződjünk. Eſztelenül tselekednénk, ha hinni általlanánk.

Tolle argumenta ubi fides quæritur? s. Ambr. de ſacram lib. 1.

X.

A' Theologia, a' Relígiónak Tudománnya, olly *Logica*, melly a' ki nyilatkoztatott Igasságokrúl fundamentomos ítéletet téſzen, az igasságokat a' ki nyilatkoztatás ſzekrényéből világossan ſzedegeti, azokat az Éretnekek meg támadásai ellen, hamis következései ellen, védelmezi, a' Sz. Írás, és Hagyományok sok textussaiból, kimondásaiból természetes értelmet hoz ki, és az igaz bizonyságokat, a' ſzem, 's éſz vakító bizonyságoktúl megkülömbözteti. A' ki e' *Logicát* fundamentomábúl nem tudja, az a' Theológus nevezetére sem méltó. Mert az Éſznek segítsége nélkül semmiféle Theologia fel nem állhat, fenn nem maradhat.

XI.

Az Éſznek a' Relígio dolgában való munkásságai ímezek:

1.)

1.) A' kinyilatkoztatásnak ſzükségét velünk megesmértetí. Mivel maga élégtelenségét minden ő ſzintességével előttünk megvalya.

2.) A' kinyilatkoztatásnak bizonyságait nagy ſzorossan visgállya, azoknak egéſzſz nyomosságát velünk megérezteti, hogy kénſzeríttsen bennünket annak hódolására.

3.) Könnyebbíti dolgunkat a' Sz. Irásnak, és a' Hagyományoknak igaz értelme keresésében, 's e' képpen tanít bennünket megkülömböztetni azokat, a' mik kinyilatkoztattak azoktúl, a' mik nintsenek kinyilatkoztatva; hogy úgy az Isten ſzavát az ember ſzavával ne ſzaporíttsuk.

4.) A' Hit agazatait segíti egygymástúl elválaſztani, és azokból igaz következéseket kihozni, akár a' két kinyilatkoztatott Állatásoknak egybeköttését, 's azokban titokként elrejtett harmadik Igasságot világossan lássa, akár nem. P. O. A' Hitnek tanítása ez: hogy a' Jésus Kristus Isten; a' Hitnek tanítasá ez is: hogy ő ember. Tehát ő Isten is, ember is egyſzersmind a' mennyire ez ama

kinyi-

kinyilatkoztatott állatásnak egybefoglalásából foly; melly egyedül az Ész világosságával jár, 's utánna bizonyos. Nem külömben mint ez: az ember Testből, és Lélekből áll; a' Jésus Kristus pedig ember; tehát a' Jésus Kristus Testből, és Lélekből áll. Az első állatás egyedül az Ész által bizonyos; a' másik a' kinyilatkoztatás által; a' harmadikát pedig onnan hozom ki; mivel észre veszem, hogy a' két első Állatás egybe vagyon kötve.

5.) A' hamis következéseket, vagy a' tsalóka, 's ámító *subtilitásokat*, agyaskodásokat, mellyek igen szemernek tészik a' *Dialecticát*, ki nyilatkoztattya, 's megtzáfollya.

XII.

Az Ész megesmérteti az Emberrel a' Relígio bizonyságainak nyomosságát, is az által hozza őtet a' Hitre. Mikor pedig megesmértetett őle az igaz Relígió, megesmértetnek utánna a' Sz. Titkok is. Az Ész világosságától megokosúltt Lélek tehát ímígyen okoskodik. Az

igaz

igaz Religió, így is gondolkozik ő, semmiféleképpen nem vezethet a' Hibára; mivel a' tiszta kút főből nem eredhet egygy valami tisztátalan patak: a' keresztény Religió egyedül igaz; mivel az ő Eszem, annak bizonyságai, a' jövendölései bétellyesítése, a' *Jésus Kristus* Tsudái, annak feltámadása, az Evangyéliom hamar kiterjedése, a' Mártyrok állandósága, az Anyaszentegyháznak az üldözései közepén nagy szaporodása ellen nem álhat. Tehát a' keresztény Religió engem hibába nem ejthet. Az terjeszt egyedül elömbe ez, vagy ama' *Hitbéli* Állatást, el kell tehát azt hinnem; ámbátor én azt fel nem érhetem is. E következés nem egygy valami könnyen hivő avagy nádragulyát ette embernek a' következése.

XIII.

A' keresztény a' maga Religiójában a' *Dialecticának* leg szorossabb törvényei szerént mendegél, az esméretes Igasságtúl az esmeretlenre; a' Tsudák bizonyságától a' keresztény Religiónak Igasságá-

gára; és innen a' Sz. Titkoknak Igasságára. Az Istentelen pedig egéſzlen viſzſzafordúltt Úton jár. Ő hasonlít a' bagolyokhoz, mellyek egyedűl a' setéttséget ſzeretik. A' dolgoknak leg-homályosabb helyeit egybeſzedegeti, hogy velek a' leg-világosabbakat sartzolhassa, és a' Relígiónak Titkaival él, azok ellen való viſzſza éléſre. Ezzel peddig világos jelét adja, hogy ő ſzinte olly roſzſz Filozófus; valanint Kereſztény.

XIV.

Éppen nem. Az Éſz ſemmi úton módon ki nem kél a' Hit ellen; hanem az Ember kevélyſége, melly az Éſzſzel olly ſokféleképpen viſzſza él. Az elſő élés az éſzſzel az, mikor az ember ſemmit ſem akar hinni, a' mit világossan fel nem ér, és mindent megakar vetni a' mi az ő értelmével meg nem egygyez. Ez éktelen fő Állatással melly a' józan, 's ép emberi éſzſzel ellenkezik, leg elöſzſzör rohannak' mindenkor a' Hitetlenek a' mi Hitünk igaſſágaira.

A'

A' máſodik viſzſzaélésaz, mikor az Eſznek ereje által akar az ember' olly Igaſſágokát megmutatni, mellyeket egyedül a' kinyilatkoztatás által tudhatunk. Az illyen nem gondol arrúl hogy, mivel többnyire a' mi Hitünk Agazatai felül haladják eſzünket, nem hozzá kell járulnunk, a' meg mutatás végett, hanem egy más fentebb világossághoz.

A' hármadik az, mikor az ember ravaſz agyaskodáſokkal a' Relígió ellen éles elméſkedik, és mindent a' filozófiából akar magyarázni. E' vakmerőség ſzülő Annya vala ſok Eretnekſégeknek. Itt valóban felkiálthatunk az Apostollal: óh Isten böltsessége, és tudománnya gazdagſáginak magaſsága, melly meg foghatatlanok az ö ítéletei, és meg vilgálhatatlanok az ö Útai! Ne emelkedjetek gondolataitokban magatokon felül, hanem maradjatok meg a' tetſző kellő mértékleteſségnek határaiban. E' tanítást adja ſz. Pál a' Rómaiaknak, mi is azt magunkra fordíthattyuk. Nem ellenkezik ſenki annyira az ésszel, mint a'

ki

ki az Éſznek ereje által magát az Éſz ſelibe akarja felemelni.

O Altitudo divitiarum Sapientiæ, & Scientiæ Dei! quam incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Rom. 11. v. 33.

Dico enim omnibus, qui ſunt inter vos, non plus ſapere, quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem. Rom. 12. v. 3.

Quid enim magis contra rationem, quam ratione rationem conari tranſcendere? S. Bernard.

Az éſzſzel való negyedik viſzſzaélés az, mikor az Ember ſzámtalan idegen, 's haſztalan kérdéſeket, mellyek ſem a' tanítáſt, ſem a' Hívek javitáſokat elö nem ſegítik, hanem inkább a' ſzemfülességet (*curioſitatem*) hízlallyák, halomra gyüjt, 's únatlan keresget. E'köſzikla ſokakat buktatott a' feneketlenségbe.

Stultas autem quæſtiones & genealogias, & contentiones, & pugnas legis devita: ſunt enim inutiles & vanæ. Tit. C. 3, v. 9

XV.

Mikor az Ember az Igaſſág után lindúl, elébb külömböztesſe meg azon

Igaſſág tudományát, mellyet keres attól, melly nékie tſalmas. Így meg kémélli magát ſok haſzontalanſágoktúl, és teméntelen veſzedelmes értekezésektúl. Nem tudatlanſág, hanem inkább nagy okosság, hogy ha az Ember az Istent, és az ő kinyilatkoztatáſát tanátſúl hívja; mikor az ő Titkait mélyebben tudni, és magyarázni akarja. Ortzánk pirúlása nélkül vallyuk meg, hogy a' Fő Valóság olly dolgokat vihet véghez, mellyeket mi eſzünkkel fel nem érhetünk, és hogy a' Tsudák munkáſságának fő okát mondhattyuk az ő Szent, 's atyai akarattyát. Úgy akarta azt az Isten! Halgaſſatok ti Filozófuſok!!!

S. August. *Dicamus Deum poſſe, quod nos fateamur inveſtigare non poſſe. In rebus enim mirabilibus tota ratio facti eſt potentia facientis.*

XVI.

Ez okos tudatlanſág; nem akarni tudni, a'mire olly nevezetes Tanító nem akart minket tanítani. A' felettébb való mindent tudni óhajtó kívánóſág, te-

rem-

remhet ugyan vakmeröket, de soha sem tanúlt, 's tudós embereket. Vaj mi ſokat hozott már az az út félre! Vaj mi ſok Eretnekeket ſzült!

Neſcire velle, quæ Magiſter optimus docere non vult, erudita inſcitia eſt. S. Augſt.

XVII.

Az okos Ember két ágra osztya a' Tudományoknak, és a' Meſterſégeknek Tanúltságát, t. i. a' tſupa Újſág Tanúlttságára, és a' haſzon vétel Tanúltságára. Példáúl: a' hajókázásban ſzükséges, hogy a' Hajókázó tudjon mindeneket, a' mik a' Hajóhoz tartozandók. Melly Tengerek leg bátorságosabbak, avagy leg veſzedelmesebbek? mi idöben járhat az ember a' Tengeren? hány nembéli ſzél uralkodik rajta? mellyikére bízhattya magát az Ember? melly Tartományban vagyon ama' ſok féle ſzél? mind e' Tanúlttságok ſzükségesek a' hajókázás tzéllyához, hogy a' Hajó az ki jegyzett hellyére bátorſágossan általſzállíttatthaſson. Nagy veſzedelemre teſzi ki magát ama' Hajókázó, ki e' Tanúlttſágok nélkül ſzükölködik. Azom-

ban miért ſós ama' Tenger? honnan vagyon, hogy eme Tenger gyakrabban árad, 's apad, mint amaz? miért hatalmaskodnak eme nembéli ſzelek inkább e' réſzén a' Tengernek, mint amazon? Ezek olly Tanúlttſágok, mellyekre maga vihet bennünket a' mindeneket tudni való kívánóság. (*curioſitas*) A' Hajókázó édes örömeſt hagyja ezeknek értekezését a' világ hívalkodó Tanúlttyaira; maga meg elégſzik a' haſzon vehető Tanúlttságokkal. Haſonló külömbözéſt tehet az ember a' Relígió Tanúlttságában is. Azt tudni, hogy *a' Jéſus Kristus* az Istennek Fia; hogy ôn' maga Isten; hogy a' Földet, és az Eget teremtette; ez egy igen haſzon vehető Tanúlttſág, melly által mi e' kötelességünket megtanúllyuk; hogy ôtet imádjuk, és reménſégünket benne helyheztelſük. Azomban mibenn állyon az az ama' ſz. Titok; miképpen kaptsoltatott öſzve az emberi terméſzet az Íge ſzeméllyével, ez a' *curioſitasnak* olly Tanúlttſága, mellyet a' Relígió tölünk

nem

nem kíván, és nagy veſzedelem nélkül nem is törekedhet utánna.

Nem külömbenn azt tudni, hogy minden érdemes tselekedeteinkbenn ſzükségünk vagyon egy bizonyos belſö kegyelemre, olly haſzon vehetö Tanúlttſág, melly minket az alázatoſságbann meg tart, és arra tanít, hogy egyedül az Úrbann ditſekedjünk. De miképpenn munkáskodik azon kegyelem az Ember ſzívébenn? e' tanúlttság egyedül az újság kívántsiságának Tanúlttſága; és e' Tekintetböl bátorságossabb azt az Istennek titkos Tanátſaira bízni.

XVIII.

Minden mi Tanúlttságaink eredeteket veszik vagy az érzékenyſégektöl, vagy az Éſztöl, vagy a' máſok Tanúbizonyſágaiktúl. Valamint illetlen még azt is, a' mit egyedül az Éſz általhathat, akarmi érzékenységek által kitanúlni; ſzinte úgy illetlen, még azt is a' minek esméretére egyedül a' mások Tanúbizonyságai által juthatunk, az észnek ereje által megfogni akarni.

Con-

S. Auguſt. *Conſidera, quod vocaris fidelis, non rationalis.*

XIX.

Sok féle nemei vagynak az Igaſſágoknak. Vagynak *Speculativa*, vagy is ſzemlélödésbéli Igaſſágok; vagynak *hiſtorica*, vagy is történetbéli Igaſſágok vagynak természetbéli; vagynak természet felett válók is. Vagynak érzékenyesek, mellyekre egyedül az érzékenyſégek által juthat az Ember; vagynak éſzbéliek, mellyeknek művéſzue egyedül az Ész. Vagynak bizonyság igaſſágai, mellyekre egyedül az Ember juthat a' máſok tanúbizonyſágai által. Különös útakonn is ſzükséges annak elindúlni, ki nevenként mindeniknek tanúltſágára akar jutni. Az Éſz vezet engem a' természetes Igaſſágoknak, mellyek ſzemlélödésbéliek, megesmérésére, 's tanúlttságára' és ö itten a' megkülömböztetésnek Bírája. De nints ſzava a' természet felett való Igaſſágok meg külömböztetéſébenn; itt ítélö Bírónak juſſával nem élhet, hanem ha a' kinyilatkoztatás

Tör-

Törvénnyeinek erejével akar élni, azok Határaibann megmaradni.

Nihil in eccleſia catholica ſalubrius ſieri potuit, quam ut rationem præcedat auctoritas. S. Auguſt de moribus Eccleſiae cath. C. 2.

XX.

Az Ész helyre hozza az Érzékenyſégek Hibáit. Mert ha azoknak hitelt adok, tehát olly véleked ésbenn vagyok, hogy a' minden féle Testek ſzínei, a' Harangok zengéſei, a' ſzag az *objectumok* külſőjébenn vagynak. Az ész pedig arra tanít, hogy azok nem egyebek hanem egyedül a' Lelkemnek külömb féle *modificatioi*, annak különös módja ſzerént, 's hozzá mérséklett változtatásai. E'képpenn viſzſzahozza az igaz útra az Észt a' Hit, a' mennyire közli vele a' világosságot, melly nélkül szükölködik.

XXI.

Az érzékenyſégek vezetnek engem az Észhez; az Ész pedig útat mutat a' Hithez. Mikor az Ész ſzóll, halgatni kell

kell az Érzékenységeknek; halgasson tehát az Ész is, mikor szóll a' Hit. Így minden meg tartya a' maga rendjét. Úgy fellyebb való a' Hit az Észnél, valamint az Ész az érzékenységeknél.

S. August. *Ancilla ratio ad fidem dirigit.*

XXII.

Nem; az Ész a' Hittel nem ellenkeznek, hanem inkább költsönös segítséggel egymást támogattyák; nem különbenn, mint azon egy édes Atyának a' Leánya a' maga édes Attyát. A' Hit tisztogattya, szépíti az Észt, *és azt* megtartóztattya a' ki tsapásoktúl. Az Ész oszlattya a' felhőket, mellyekbe a' büszkeséggel felpuffasztott Filozófia által boríttatott. Ö az, melly az új Filozófiának éktelenségeit, és minden hamis következéseinek otsmánságát nap fényre hozza.

Horat. de arte poet. v. 411. pag. 464 edit. Venet. 1789. *Alterius sic*
Altera poscit opem res, & conjurat amice.

XXIII.

Azon egy Állatás, ha azt a' Theo-

lo-

logus ſzoroſs¦ ſzem ügyre veszi, igaz; ha pedig a' Filozófus, hamis. Illy formánn ha ſzóll az Ember, a' józan Ész ellen szóll; mivel két magával ellenkező Igaſſágokat elöre fundamentomúl állított. E' szóllás módját nem tudhattya ki végképpenn az Ember a' kereſztényi fö Anya oskolákból, *Akadémiákból.* Az Ész melly a' Filozófusok világossága, avagy leg alább annak kellene nékie lennie, nem ellenkezhet a' Hittel. Az Isten, ki nem külömbenn egygyiknek, mint a' másiknak a' szerzője, maga magának ellen nem modhat.

Cum verum vero minime contradicat, omnem aſſertionem veritati illuminatæ fidei contrariam, omnio falſam eſſe definimus. Concil. Later. ſub Leone X. Seſſ. 8.

XXIV.

Minden kérdést tulajdon Bírájához vigyen az Ember. Nagy bolondság az érzékenységek ítéletére bízni, a' mi az ész határait illeti. Szinte olly bolondság az is, mikor olly dolgot az Ész ítélete alá vét-valaki, melly a' mások ta

nú-

núbizonyságaiktúl függ. Felettébb veszedelmes elhibázni az ítélő széknek választásábann, mellyhez szükségképpenn kellene járúlni a' panaſzszal. Mert elhibázván, sok haszontalanságokba, és gyakrabban igen szomorú dolgokba esik magát az Ember. Számtalan Hibáknak örvénnyébe estek mind azok, kik az Isten dolgairúl az által, a' mi az Eg alatt történik, ítéletet tettek. Ezek által lábra kapott a' Bálványimádás. Lehetetlen: úgy fzóll magához egy közzülök, hogy egy király maga egyedûl, légyen bár annak akármi finom ész láng ereje is, egy meszsze elterjedett Monárkiáját vóltaképpenn kormányozhaſſa. Azon kivûl: a' felséges királyi széket semmiletti, hogy magát a' teméntelen tsekélységek zavarjához le botsáſſa. Szükségképpenn tehát Miniſtereket, fő Gondviselőket, Magiſtrátusokat kell nékie rendelni, kik az ő nevébenn kormányozzanak, királyoskodjanak. Kéttség kivûl van ennek helye az Istenségnél is azon képpen, a' mi illeti a' teremtés dolgát. A' nagy Isten Jupiter kormányoz-

za

a' kiſſebb Istenségeket, kikre kormá-
ozásának külömbb féle részeit bízta-
az egygyikre ugyan, t. i. a' Neptunusra
:ta a' tengereket, az Eolusra, a' ſze-
ket, Plutóra a' Poklot, Céresre az a-
láſt, Bacchusra a' Bort, Márſra a'
idakozásokat, 's. a. t. Ezen minden
lgokat az érzékenységek ereje által
lni ſzokott mód vala a' *materialismus*
terjedésének fő oka. A' földiekhez
gaszkodott Ember e' Világnak egyedül
objetcumait vette ſzem ügyre, mel-
ek érzékenységeit érintették; 's innen
onnal elvégzé, hogy mind, valami
gyon e' Világon, még maga az Isten
tsupádon tſupa Matéria. Soha ſem
ɛdhettek vólna e' Hibák, hogy ha
indenkor az Isten szolgálattyáról ſzól-
kérdések a' tulajdon ítélő székeik
ɔtt elö fordúltak vólna.

Sic plerique diſponunt divinitatem, ut Tertull. apol. edit. Rig. pag. 36.
verium ſummæ dominationis penes unum,
ɔcia ejus penes multos velint.

TIZENKILENTZEDIK RÉSZ
AZ ERŐSS LELKEKRŰL.

I.

Vagy egy ſints, vagy igen is sok az erőſs Lélek. Átallyábann azt kell tudni felölök. Az erőſs Lélek alatt olly Embert értek, ki a' leg világoſsabb fő Allatáſokrúl kételkedik, avagy leglább úgy ſzokott szóllani, hogy kételkedni látszattassék, ki a' leg hallatlannabb ellen mondásokat igen vakmerően teli ſzájjal torokkal rebesgeti azon kívül hogy az okát vagy meszszünnenn ismi mutatná. Olly Tetteket támad meg, mellyekrűl senki nem kételkedett, Filozófusi kötelesſégének tartya, az Emberek közönséges egygyet értéſének el ne mondani; hogy az által meg mutaſſa hogy ő nem a' sokaſághoz, 's pór Nephez tartozandó; 's e' tekintet alatt, (genn vagynak mostani idöbenn az e Lelkek. Valyon melly ſtátust, 's l lehet gondolni, mellybenn ne találtat

ma

ɛ? Maga a' patyolatos, s búbos fehér
m, melly esze gyengeségéből nevetni
ıkta a' mardosó beſzédeket (Satyras)
ik e' *Titulustúl*: *ez a' Dama is szép*
gy erőſs Lélek! Vaj mi hízelkedő,'s tsik-
ıdoztató ſzavak ezek! e' mézes maszla-
val étet, meg ejt ſzámtalan vigyázatlan
ſzonkákat a' mostani Világ!!! De
ltoztaſſuk meg ez Ideánkat az erőſs
lkek felől, az Észnek felölök való
z Ideájával, és ez alatt vegyük öket
rossabb szem ügyre, valyon mire ta-
unk? Nem egyébre, hanem hogy
ɔn nevezetes Titulust egyedül az *Iró-*
, vagy is a' gúnyoló Beszéd tulajdo-
otta nékiek, és hogy mind azok a' fel-
bb neveztetett *Aufseleristák*, erőſs
lkek, nem egyebek, hanem ſzakasz-
t erőtlen, tunya luſta Lelkek.

II.

Igazán, 's okossan ſzóllván, val-
ɔn kit kell erőſs Léleknek mondani?
t: ki a' fő Állatások választásában,
llyeket fundamentomúl ſzokott állíta-
, ſzemessen okos, azokból nagy vi-
ızva hoz következéseket, minden

ele-

eleve való ítéleteknek ura, sem az indúlatok ámítgató édesgetéseknek, sem semmi pártoskodó Léleknek helyt nem ád. Azt: ki minden tanúlttságban, annak törvénye ſzerént, emberkedik; azon *objectumokat*, mellyek az Ész határaihoz tartozandók, egyedül az Ész által, mellyeket a' tanúbizonyságoknak kell meg erössíteni, egyedül ezek által erössíti, 's próbállya. Azt: ki, a' mit tudni nem tartozik, azt soha nem érénti, nem feſzegeti, a' maga éſzre vételeiben, tudja magát az időhöz alkalmaztatni, az Igasságnak édes örömest megadja magát, és a' tsalhatatlan *Auctoritásnak* engédelmeskedik. Azt: ki inkább elfogadja az Igasságot a' pór néppel, sem hogy a' Hazugságot a' maga elhitt, 's büſzke filozófusokkal; ki igazán meg van győzödve, hogy az oktatásban, a' hol közönségesnek kell lenni az Igaſſágnak, minden különösség gyanús. Rövídeden: ki minden dolgot a' józan Észnek mérö serpenyöjében éles ſzemessen 's nagy tapogatva visgál, 's mérdegel. Azt: ki, minekutánna az Emberek közön

séges egygyetértélse, és a' termé-
ſzava elhitette véle, az olly Isten-
létét, ki mindeneket teremtett,
deneket fenntartt, és kinek Gondvi-
ſe mindenekre elhat, abból illy kö-
tezéſt hoz ki, hogy mi leg mélyebb,
eg ſzorossabb hóldolással tartozunk
ie. Azt: ki az Istent, ugy mint olly
etlen, 's igaz valóságot nézi, melly-
a' hibát, és a' hazugságot gyülölve
gyülölni; 's azon tekintetből e' kö-
tezéſt hozzaki: ez az Isten tehát
miféle hamis, avagy babonás ſzolgá-
által meg nem tiszteltethetik; kell
it egy más Istenes tiszteletnek, szol-
itnak lenni, melly által egyedül Is-
felségét illető módra tisztelheti ötet
mber. Végre azt kell erőſs Lélek-
mondani: ki, mivel láttya, miként
hasonlottak el minden időben a' leg
essebb dolgokban, t. i. az Istení ſzol-
ltban, és az erköltsben a' Régiség-
leg erőſsebb Lelkei, azonnal ókos
etkezésül állattya egy részrül az
nek erőtlenségét, más réſzrül pedig
ſsteni kinyilatkoztatásnak ſzükségét,

mel-

melly az egygyességnek lántzával egybeköti az embereket.

Illy tulajdonságokkal bíró erős Lélek, a' kinyilatkoztatásnak szükségéből egyenes következéssel hozza ki annak igaz, 's valóságos létét; mivel el nem hitetheti magával, hogy olly végetlen Böltsességü valóság, egy Isten, el nem szenvedheti, hogy a' leg-szükségesebb dolgokban szükölködjön az ember. A' Testünkröl mindenben szorgossan gondoskodik, és a' felségesseb részrül, a' Lelkünkröl ne gondoskodjon, azt a' leg szükségéssebbek nélkül szükülködni hagyja?

Mihelyeſt meggyözettetett egyszer e' képpen az Észnek ereje által a' kinyilatkoztatásrúl, azonnal azt veszi azon Isteni jelekben, mellyek mindenütt benne ragyogtattyák magokat; de leginkább kitetszenek azok Tsudáiban, kik azokat tették; 's köteleſsen is hirdették; mivel tudja, hogy az Isten soha semmi Tsudát nem tesz a' hibának megbizonyítására.

Soha ſem kél ki tehát az erős Lélek

az

az Isten Igéje hasztalánná válik, mihelyest annak magyarázása *privat* Emberek véleményire bízattatik; és könnyen hozza ki abból a' tsalhatatlan fő Hatalomnak szükségét, és létét, melly nékünk annak olly igaz értelmét kijegyezze, mellynek nem tsak a' Tudós, 's tanúlt, hanem a' tudatlan, 's tanúlatlan Ember is engedelmeskedhessen, utánna igazíthassa magát.

Észrevesz azon kivül a' Természetben egy olly tsudálatos Arányosságot (proportionem) a' tzél, 's az annak elérésére szolgáló eszközök között, 's tudja, hogy semmi Munkásság a' Munkálkodó nélkül meg nem eshet; vallyon mit hoz ki ebből? azt: hogy kell egy fő Gondviselésnek lenni, melly mindent bizonyos számban, és mértékbenn elrendelt.

Illy lépéseket tesz az igazán való erős Lélek, mikor az Igasságot ki akarja nyomozni 's hát ez úton járnak-e' a' mostani Filozófusok? éppen nem. Mivel módi ó nálok, ha nem mindenkor, leg alább többnyire az esméretlen; 's megfoghatatlan igasságoknak artzúl ellent

mondani; majd egyebet finón mértékül nem esmérnek, mint az Érzékenységet. A' boſzſzút álló Istennek félelme, melly nékiek a' ki tſapáſokba ſzídító maſzlaga, jok: ok nékiek egyſzerſmind hogy az ö egéſz létét kéttségeſsé tegyék. Ellen nem állhatnak azon világosságnak, melly nékiek igazán lévö Istennek valóságos létét különözésképpen mutatya; tehát tagadják a' Halhatatlanságot. Hogy az ö Igaſſágát elkerülhessék, inkább alászállíttyák magokat a' barmok közzé; tsak hogy olly életet élhesſenek melly minden lelki eſméretnek furdalásától szabad. Meg változtatnák ök az egéſz gondolkozások módját, hogy ha erköltsöket akarnák megváltoztatni. 's valyon, mik tehát azon fellyebb elő hozott *Auffeleriſták*, erös Lelkek, kik a' mi ſzázadunknak Napvilágjai akarnak lenni? Nem de inkább és valóban ugyan erötlen Lelkek? De minthogy módi immár; engedjük nékiek a' fényes Titulusokat azon fel tétel alatt mindazonáltal, hogy azt egyedül az Irónia tulajdonította nékiek.

Ho-

Hogyan? azt hallyák ma; nem defelettébb nagy lelki erönek kell annak lenni, mellynek tehetösségével kivergödgyön az ember a' pór nép véleményeinek árjából? Bolondság! azt a' parányi hívſágotskát, 's kába tsiklándoztatásotskát irigyleni, hogy még is a' Világ rólunk is egygyet kettöt ſzóll ollykor. Oh Uraimék! nem a' különösség a' gondolkozásban, hanem egyedül az Igaſſág teſzi az igaz erös Lelket. Am a' Bolondok is, kiket bé ſzoktunk zárni a' Bolondok házába, különössen gondolkodnak, és éppenn ez az ö gondolkozáſok módja, újjal mutat az ö eſztelenſégekre. Azonnal megſzünnek Bolondok lenni, mihelyest más emberek módjára gondolkodni fognak.

Én az én részemről az egygy módi ſzerént való erös Lélek közt, és egy Bolond közt más külömbözést nem látok, hanem, hogy ama' maga ſzántából, é' pedig akarattya ellen Bolond.

III.

Az Istenes íróknak ö ſzinteségeket

megtámadni, 's ellenek vágy mészszünnek is, tsak egy máknyit is, meg nem mutatni; őket átallyában, avagy tsak azon okból hogy minden ember hibázhat; hazug, 's tsalfa embereknek mondani; az ugyan fele sem emberség ám! 's így ő szinteségesen nem járunk el a' dologban; hanem inkább kész akarva szaporíttyuk a' viszszálkodásokat, 's hát ílly formához tartván, nem kellene a' leg-fundamentomossabb doldogrúl is kételkedni? Azomban, ez a' mi Hitetleneinknek az ő különös módjok; kéttség kívül ittlapodik meg a' furtsa mesterségek. Mivel azon édes reménységgel hízelkednek magoknak, hogy több szélsel bélett 's kik tsak a' dolognak külsőjénn nyargalódznak szemeikkel, hogy több ollyan olvasókra kapnak, mint sem, kik a' veleit, 's székét bélét nézik a' dolognak; egész bátorsággal imígyen szóllíttyák meg magok magokat: No! tsak rajta! kivele a' kételkedéssel! tsak szép himessen; A' sokaság hibáinkat észre nem veszi; nem szokott a' dolog belseinek feszegetéséhez, 's. a'. t. Igen jól, 's igen hellyes-

sen

sen Uraimék. Meg érdemlitek a' tsalfa Hempelyérek között az elsö ülést; a' Prézességet! Nints bátorságossabb eszköz azoknak, kik együgyüek, mint a' Galamb; de nem okossak, mint a' kígyók, meg ejtésére, eltsábitására. Azomban engedelmet kérek, 's hát illeti ez a' Hempelyérség a' józan, egyenes szívü lelkü, 's ö szinteséggel bíró Férfiakat? Jaj! mind azoknak, kik az e' féle írók tanitása után elindúlnak! kérve kérem, 's öszvetett kezeimmel kérem mindnyájokat, vessék el magoktúl a' maszlagette könyveiket, 's helyettek vegyék inkább kezeikbe a' Relígiót védelmezö régi, 's új könyveket, azokat minden elevenvaló ítélet nélkül éjjel nappal olvassák. Lehetetlen., hogy egygy valaki józanon gondolkodó igaz kérésemet megvesse. Az ép ész, és kinek kinek haszna kívánnya azt mindentöl. Tsak olvasgassa az ember azon felséges munkákat, mellyek nagyobb számmal, találtattnak nálam, 's semmi kéttségem nintsen benne, hogy azon Igasság, mellyet a' fellyebb emített Urak elöttünk olly

mes

mesterségesen titkolnák, mindenikét megvilágosíti.

IV.

Szivemből kívánnám, hogy azok kik a' Filozofusi tekintetes névvel nagy gőggel, 's felette nyálasson kérkednek; leg-alább jó *consequentiákat*, következéseket tennének. Kívánnám hogy, mikor egyszer az Állatást a' vetekedésnek piatzára kiállították, azt, szokevényes módjára azonn al el ne hagynák, kívánnám; hogy a' következéseknek igaz szerét rendét emberül megtartanák. De falra hányom a' borsót; ahoz ők nem szoktak.

Kedvek szottyan, a' sz. Atyák auctoritását fonákul kiforgatni, azonnal két kézzel; és különös merészséggel ugyan *Herodotus* és *Diodorus* költeményeibül Hegyeket építenek egész a' verejték szakadásáig, hogy azok tetteiről azt kémelletlenül lövöldözhessék, és a' feltett esztelen tzéllyokat azok vissza-aélése által elérhessék. A' Pogány régiségnek igasságát fellyebb betsüllik a' Zsidók igalságánál. Igaz, tsudálkozik rajta ember, mivel Moyses maga idejébe

Tör-

irténeteket irt; Herodótus pedig ezer
ztendővel későbben utánna; Diodorus
ég öt ſzázzal ezután is későbben. De
nálok semmit sem tesz; mert az abból
romló haſzon, és a' felvett Tzél meg-
ránnyák, hogy nékiek olly tekinte-
tulajdonítſanak.

Akarja ellenben az Ember *Herodotuſt*;
Diodorust Moysessel ſzembe ſzállítani
Történetek Igáſsága eránt, azonnal
ább száll a' felséges dítſéretnek, és a' Gö-
gök nagy tekintetének minden ára;
árra megy ki az egéſz dolog, a' mint
y régi Iró feljegyezte: *Quidquid Grae-*
i mendax audet in hiſtoria. *Herodotus*
lla egygy könnyen hivő, tsalfa, tsalóka
nber; *Diodorus* pedig a' más idegenek
ſaikban, ſzabadon henteskedő kúfár;
Történeteknek felettébb vigyázatlan
zveſzerkeztetője.

Eſzébe jut egygy valakinek a' zſidó
épnek Istentől lett különös elválaſzttatá-
t feſzegetni, azonnal minden kitelhető
orgalmatossággal, minden ő róla ſzól-
Irókból a' felölle tett leg betstelenebb
yzéſeket minden megrostálás nélkül,

min-

minden *critica* nélkül, egybehalmozza. Szánakodik *Flavius Jóſef* forsánn, a' ki kénteleníttetett olly útálatos, olly vad néprül a' jövö világnak írni.

Hogy ha ellenben a' kereſztények tsak egygy ſzempillantatig is meg panaſzollyák azon Népnek Jéſus Kristus ellen való dühöſſégét; leg ottan magaſztallya, ímez jámbor, a' zſidók jó erköltsüſségeket, a' népnek ſzelíd maga viſeléſét, és annak minden más barbarus nemzetségektül maga ſzembe tünö meg külömböztetéſét. Majd nem a' Hóldnak két ſzarvaira feltollya hímes ditſéretekkel annak Tanátsát okosnak állatván, hogy egyedül a' *Status* bóldogsága forgott légyen ſzeme elött, mikor a' Relígiójoknak háborgatóit, és a' Népnek párt ütésre lázzasztóit keménnyebben megbüntette. Haſonló rút festékkel irják le az Apoſtolokat. Már azok ellöttök könnyen hívö, erköltstelen, ostoba emberek; most a' legravaſzszabb tsábítók; majd éles elméjü, ſok ſzint játtzó Vertumnuſok; fö rangú Politikuſok, a' mint t. i. a' hitetlenségek környülállásai kívánnyák. De

val-

vallyon ſzabad é' még is azon egygy dolgot e' féle két ſzinre fogni, ugyan azon Férfiakat ma Magyar, hólnap Német köntösbe öltöztetni? egyedül a' Hitetlen, ki ſem a' virtust, ſem a' vétket nem esméri, az e' féle éktelenſégeket ſzépítheti.

'Ha a' kereſztényi Relígiónak Titkairúl akar az ember kérdést támasztani, azonnal Bírói ſzékbe helyheztetik az Észt, egyedül vóltaképpen ez igazíthat el minden Igaſſágot erántok. Akarjuk azon Ész által valami más fő Állatásoknak fundamentomát meg vétni, p. o. hogy a' Lelkünk halhatatlan: hogy vagyon valóságos külömbözés a' vétek, 's virtus közt, 's. a'. t. Már itt az Ész Bírói Fővel az Igaſſágrúl nem ſzóllhat; mivel ö minden Hibának ſzülö Annya, minden vetélkedö Félnek Gyámja.

Már mit tegyünk az illyen emberekkel? mit máſt? könyveznünk kell az ö vastag hibájokon. Vaj mi nagy betsülletére válik az a' Relígiónak, hogy ollyan gézen guz ellenségétül megtámadtatik! *Procul o procul eſte profani!*

'S

'S mit felelünk még is mi e' gondolom Filozófuſoknak? e' hármat: vegyétek bútſút vegyetek a' ti fő Állatáſaitoktúl; mivel azokból terméſzetesſen folyó ſemmi következéſeket helybe hagyni nem akartok, Azt állattyátok, hogy elébb kell a' dolgot érteni; hogy sem hinni, úgy é' bár? jól vágyon. Félre tehát a' Lelkünknek *Matériálitáſával*; félre amaz őröktől való matériátokkal is: mivel az eſzetekkel ſoha fel nem éritek. Avagy ha azt, hogy ez éktelenségeket általa körmötök ſzakadtáig védelmezhessétek, törvényül elfogadtátok, leg alább hátat fordíttſatok fő Állatásaitoknak, és velünk egy gyüttő ſzinteſsen mondjátok: egy valami Tanúlmány törvényének megfoghatátlansága; annak hamisságárúl való tanúbizonyság nem lehet.

S. Aug. L. 2, de adulterin. coniugiis, cap. 4. *Muta antecedentia, ſi vis cavere conſequentia.*

Vaj mi nagy Lelkek, így folytattyák tovább beſzédjeket a' Hitetlenek, vaj mi nagy Lelkek valának a' régi világban; *Leucippus*, *Demokritus*, *Epicurus*, *Lucretius?* Vaj mi nagyok a' mi időnkben

Spi-

Spinoza's *Hobbes*, *Voltaire*? Írásaikban hagyott véleményeknek különöllége leg igazabban választya el Lélkeknek nagyságát, 's fentségét.

E' világ, olly tsudálatos, 's roppant Alkotmány, az aptó porótskáknak véletlen való egybefzerkeztetéséből állott lábra. Az Istenség maga eredeti létét köfzönheti a' Félelemnek: *primos in orbe Deos fecit timor.* A' fenntartását a' *Status* ravafzságának; az imádáfát pedigen a' Babonaságnak. Ezek valának *Leucippus* tanításának fő Állatásai, mellyeket a' mai Hitetlenek a' megbüfzhödött porokból minden irtódzás, 's pirúlás nélkül emelgetnek, 's árulgatnak E' világ véletlenül állott fel, maga fzerét rendét vette a' zürzavartúl, (chaos) és a' rendetlenségtül. Az emberi nemzetet egyedül az eleve való ítéletek vaksága bírta arra, hogy egygy Istent hidjen. Rémüllyetek meg Egek ezen, és annak kapui igen elpufztúllyatok.

Obstupèfcite coeli fuper hoc, & portæ ejus deſolamini vehementer. Jer. C. 2, c. 12.

Hát Spinóza minő Istent fzült magá-

gá-

gának? ſzámra nézve, tsak egy nála, de olly valóság mindazáltal; melly az egéſz Világot bétölti, és e' Világnak több más dolgai nem egyebek hanem egyedül annak ſok féle változtatáſai (*modificatioes.*) Olly Valóság, melly ugyan azon egygy, időbenn ül is a' felséges Trónusban, hever is a' pad alatt; ártatlan is, büntetésre méltó is; itt megjutalmaztatik, amott még büntettetik; egy formán beteg, és egésséges; élő, és hólt; harag nélkül, és haragos; ſzomorú, és víg; tékozló, és fösvény, okos, és oktalan; ſzabad, és rab. Fel borzad az egéſz Testem, haj ſzálaim felállanak, reſzketnek kezeim, mikor ez éktelenségeket által írom. Oh; a' ki más Istenséget nem akar esmérni, tsak a' félét, az valójában igaz *Atheista*, Isten tagadó, ha még is elhitethetem magammal, hogy igaz Isten tagadók vagynak. Lehessen egy olly hatalmas, 's fő Gondviſelés nélkül Isten; ki e' Világot, kezeinek saját Munkáját, véletlen való Történetekre bízza? Lehessen egygy jó Isten, de a' ki, mivel semmi Igassággal nem

bir,

ir, egygy formán elhézze a' jó erköltsöt, s erköltstelenséget, semmi külömbözést tegyen az engedelmesség, és engedetnség között?

A' mi első Atyáink agyagból é iltenek fel; az ember egygy puſzta Alotmány, a' maga eredete után sok áz eſztendeig hasonló vala más vad llatokhoz. Mezítelen ruha nélkül, törény nélkül, Társaság nélkül az erdőkén vándorló. Mindenkor tsak a' *fa*lis ſzükségtül kénſzerítetett az akasra, és Munkásságra, a' mellett mindzáltal mindenkor azon meggyözödésen vólt, hogy mindenek ſzabad akatya ſzerént történnek, 's. a'. t.

Az Igasságnak, és az Igasságtanságnak Ideája tsak a' polgári Társagok felállításával tsúſzott bé, 's dittyábann esett. A' Virtus függ az idöl, és *climától*, vagy is Égnek, Földnek rtományátúl. A' jó, 's roſz ſzokás, erkölts, és erköltstelenség közt való az, *realis* megkülömbözés maga eretét veſzi egyedül a' pór népnek eleve ló ítéleteiből. A' természetnek Törvény-

nye

nye tsupa költemény; a' kénſzerítés Jussá vált; a' Hatalmasságok eránt való engedelmeskedést sem az ész nem ajánlya, sem a' Relígio nem parantsollya, hanem egyedül a' ſzükség hozta bé „s'. a'. t.

Kéttség kivül sokat ázzadtak e' Férjfiak, míg olly megvilágosíttatásra ſzolgáló Állatásokat koholtak ki. Felettébb kellett nékiek felhitsakolniok eſzeket, sokáig, mélyen gondolkodniok, míg a' dolgot közre botsáthatták, és azon méréſzségre kaphattak, hogy az egéſz Világot az eleve való ítéletről vádolhassák. Oh idök! oh Ecköltsök! vallyon léſznek é mindenkor olly sültt bolondok közöttünk, kik az olly maſzlag etye Fejeket tsudállyák, 's azok eſztelenségeket jóvá hagyások által megbetsüllyék? Elpazérolnám az időt azoknak megtzáfolásában! Véleményeiket elehozni, és őket megtzáfolni, azon egygy én nálam

Car portenta refellam? exposuisse est.

Nem, de *Tertullianus* egyenessen akart ezekről mondani, mikor mondá egygy nyi *Juvenális* igazánn így kiáltan

fel

l mái nap: nem kémélheti most az
nber magát a' mardosó beszédtől (*satyr.*
). Ez valóban ! ki ne kaczájja kaczag-
s' mostani század élhetetlenségeit?
ondja tehát kiki az Apostollal: *én nem*
égyenlen az Evangyéliomot:

Haec sunt doctrinae hominum et daemoniorum, prurientibus auribus natae de genio sapientiae saecularis, quam dominus stultitiam vocans, stultam mundi in confusionem etiam philosophiae ipsius elegit. Tertull. Lib. de praesc. n. 7.

Difficile est saltem non scribere; nam Juven. S. 1. v. 30.
quis iniquae

Tam patiens urbis, tam ferreus, ut teneat se?

Non erubesco evangelium. Rom. I, 16.

VI.

Talám ő-kemek, a' mostani mód
ilozófusok, nem jó néven vesznek, a'
iket eddig mondottunk. Meg kell azt
állani, úgy mond egygy valaki már
szülők hogy vagynak nékik is olly
Állatásaik, a' mellyek a' Sz. Atyák
latásaival egygy bizonyos tekintet alatt
yhefémek. Légyen úgy: 's vallyon
nek köszönhetik azokat? nem de a'

ke-

kereſztényi neveltetésnek, avagy azon törvénynek, mellyet maga az Isten az emberi ſzívben béóltott? Azon kívül: ím' azok a' Kereſztényeknél minden tiſzteletre 's betsülletre méltó fundamentomos törvények, vallyon minő tekintetben vagynak ő nálok? nem de ékessen ſzem fény veſztő dolgok, 's fundamentom nélkül való épület, mellyet egygy könnyen le-het le dönteni? Hallyuk magát a' Tzéh Mesterjeket erről ſzólłani: az Ember éſz által akarja a' Virtustjó védelem alá helyheztetni, és rajta egyedül épiteni; de vallyon jó erőss ſzeglet köve é az ennek? óh! filozófus! be ſzépek a' te erköltsi Állatásaid! de mutasd meg nékem, honnan vetted azokat? Az Isteni kinyilatkoztatás tanittya; de ő azt helyben hagyni nem akarja.

Jean. Jacques Rousseau to. 3. p. 187.

VII.

A' Hitetlenségre vezető elsö grádits, a' mi indúlatainк. Nem kell annyit hinni, hogy olly sokan a' Hitetlenek közzül a' Relígiónak fő Igasságait úgymint: hogy az Isten a' gonoſzt megbünteti,

a'

' jót: meg jutalmazza; hogy az ember
elme halhatatlan; a' bünök örökre meg-
bütetődnek; hogy olly sokan mondom,
s. Igasságokat tagadnák, hogy hazafi
z indúlatyaikkal, mellyek őket a' fzá-
ad életre kefegtetik, nem ellenkezné-
ek. Az erkölcsös embernek ingyen sem
it eſzébe azokat vagy meſzſzünnen is
egtámadni, annál kevessebbet rólok
ételkedni. A' Lélek fzámba nem vévén
z ő fentségét, rabja a' fzívnek. Fel hat
z a' fzeretet fzárnyain az istenség ke-
elébe? utánna van a' Lélek. Enged el-
nben a' fzív a' kívántsiságoknak? azon-
al gőz omlik belőle, sűrű setétes Fel-
gek támadnak elboritfyák a' Lelket.
A' fzabadon gondolkodók Lelke tehát
olond *fleſſije* a' fzívnek, 's fzívében meg-
alatkozik; mivel az fzívének haſznát
kkor veſzi, mikor kelléne leginkább
egromlott fzíve vágyódásait jobbí-
átni 's fenyítékelni.

VIII.

Vallyon miért lett hitetlenné *Clito*?
alám valami új Tanúlságok, fontos-

nabb okok ; Igasságok birták arra? Épgen nem. Ám jó régen vett már *Clito* végtő bútsút minden Tudományoktúl. Honnan vagyon tehát ez az ő változása? A' ki tsapások szülték hitetlenségének *Epochájáit*: A' míg ő rendes, józanon, mértékletessen, tisztán, magyarán élt; mind addig az igaz Hívek számában volt, hitt. Most kezdett bújálkodni, szerelmeskedni; tehát a' Hite veszétt érte. A' dolog terméfzetesen folyik. *Clito* kénnye kedve fzerént minden Lélek furdalás nélkül akart élni; mi tévő lett? a' Relígió gyönyörűségeiben gyakrabban belé vágott; a' Hitetlenség ellenben fzakadatlanúl felfzabadittya őtet azokra. Amazt tehát farba rugja, 's ennek zászlója alá esküfzik. Honnan veszik immár eredetéket amaz ügyes, fontos okok, mellyek arra birták *Clitont*, hogy erős Lélek légyen? nem de a' mostani módiból, a' tilalmos testi gyönyörűségekből?

IX.

Második oka a' Hitetlenségnek a' nagy névnek, 's tekéntetnek mód nélkül

kül való eſzelös, 's tsiklándoztató vadáſzſzásá. E' kö ſzálnál sok tanúltt emberek hajó törést ſzenvedtek. A' Tudományokban tett viſzſzaélésnek, úgymond *Russo*, kit úgy is az erös Lelkek mély térdeléssel istenelnek, köſzönheti a' Hitetlenség magalétét. Minden tanúltt ember gyomorból megútálva nézi az átallyában bévett véleményeket; ki ki maga különösségeit árúlgatni akarja. A' maga elhitt büſzke Filozófia úgy ſzaporíttya az erös Lelkek klubjait, valamint az áhítatosságban való vak buzgólkodás a' Fanatismust. A' ſzabad ſzájú kívánságoknak kívántsissága, úgy mond *Álembert*, ama' híres *a la módi* Filozófus, és a' gondolkozás módjában a' kösségtöl maga megkülömböztetésének különös bizonyos hivsága, sokkal több ſzabadon Gondolkodókat ſzültek, mint átallyában minden hamis 's ravaſzan koholtt következések; ſzabadon Gondolkodókat, azt mondja *Montagne*, kik erejek tehetösségén felül roſzſzabbak, gonoſzſzabbak akarnak lenni.

S. Crif. in Matth. hom. 72.

Illud maxime causa incredulitatis est, vita nempe corrupta, et gloriae amor.

Saint-Föix Úr im így en *apostrophálja*, 's ſzörek viſzſzájára tzirókállya ez Urakat; Ti kisded sas keselyütskék, kik fújtt poſávaſ, 's nagy ſzemekkel a' nyomorék Polgár Társaitoknál fellyebb emelkedtek! óh ti úji Tünemények a' tudományoknak Országában! hogy ha bátorkodom távúl létetekben ſzemeimet reátok vetni; a' ti Uraságtok sugárai ellen mondásokból, a' különös véleményekből, és az Aſzſzonyok mardosásából, és a' nemzettſégtek tsúfolkodásából, és az irrelígiónak mázolásából állanak.

A' mi módi Filozófus Uraimék éppen azon dögleletes kórságba estek, melly által a' régiek elvesztek, t. i. a' Hívságba. Mind egyre ön' magok tsallyák magokat, ; semmiségeket tövében által nem látván. A' Hívságtúl elragadtatott ember, negédeſſégének fékét ereszti, nem tudja kitsapásainak határait kiszabni. A' Sz. Irás haſonlíttya őket egygy vad szamár vemhéhez, melly magának ſzabad ſzülettetéſsel hizelkedik.

Eo-

Eorum (philoſophorum) propria vanitas morbus eſt, qui ſeipſos ſeducunt, dum videntur ſibi aliquid eſſe, cum nihil ſint. S. Aug. L. de Spir. et Litt. c. 11. n. 19. tom. 10. p. 95. ed. Bened.

Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & quaſi pullum onagri ſe liberum natum putat. Job 11. 12.

X.

A' jónak megutáláſa, az emberi Auctoritással való viſzſzaélés, a' meg romlott Világ után ſzabad, 's egyſzersmind later ásitozás, gyakrabban harmadik kút feje a' Hitetlenségnek. Igy okoskodott ama' leg - ſzebb Lélek nagy *Lajos* király:

Vois-tu ce libertin en publie intrépide,
Qui préche contre un Dieu que dans ſon ame il croit
Il iroit embraſſer la vérité, qu'il voit;
Mais de ſes faux amis il craint la raillerie.
& ne brave ainſi Dieu que par poltronerie.

Boileau Ep. 3. à M. Arnauld.

A' mi ide megy ki: ſzemléled e' ama' ſzabadon gondolkodót, 's hallod

mi

mi bátran, 's rettentetlenül káromollya az Istent; ámbátor ſzíve ſzerént annak létét vallya? Az Igaſſágot, mellyet nyilván lát, elfogadná, hogyha hamis Baráttyainak ſzitkaiktúl, 's gúnyoló tsúfolkodásaiktúl nem tartana. Egyedül e' Kábaſágbúl meg akarja vetni az Istent.

XI.

Az Anya szentegyház fő Hatalmának tsekély meg betsüléſe, negyedik oka a' Hitetlenségnek. Annak tekintete egyedül vethet gátot a' mi Hibáinknak. Szabadíttsa fel az ember e' zabola alól a' mi Lelkünket, és ezer rendetlenségekbe fog tsavarogni. Ez Igaſſág meg esmérésében, éppen nemkell sokat törni fejünket. Maga a' tapaſztalás terjeszti azt elönkbe egész a' meg elégedéſig. Nem előbb kezdtek némelly emberek derekára hágni, hanem egyedül akkor, mikor olly felettéb való ſzemtelenségre kaptak, hogy meg vetni mérészelnék Igaſſágnak ez Oráculumát mellyet az Istennek tsupa irgalmasságából nyertünk a' végre, hogy ſetetségünkben lenne világosságunk.

XII.

A' dolognak tsak kűlſő héján tapogatódzó Filozófia viſz a' Hitetlenségre. A' látſzatott rendetlenség, mellyet hisz lenni az ember az egyeneſen folyó dolgokban el felejteti vele az elsö dolgokat is; és a' fél Filozófus a' maga kűlönböztetö ítéleteiben vakmerőſzokott lenni, és hirtelen még tsak gögétselni kezd, már is mindenütt, 's mindenben *Dictátoroskodni* akar; és hogy az utólsó szó, légyen egyedül az övé. Egygy mélly, 's megvilágosíttatott Filozófia, melly a' részeknek egybefoglaláſát, és azoknak a' fö Valóságtúl való függéſeket tudja, egyeneſſen a' Relígióhoz viszen, melly tulajdonsága, a' Világosságnak tulajdonsága is, az Igaſſágnak felkeresésében. *Deskartes*, és *Paskál*, maga idejebéli fö Filozófusok, az Isteni kinyilatkoztatásnak fejet hajtottak. Az igaz Tanúlttság, Tudomány soha sem vala a' Hitetlenségnek ſzülö Annya; de valának ám a' kevélység, tudatlanság, és az indúlatok.

XIII.

XIII.

Oh fussátok, fussátok még is a' Hitetleneket! a' velek való társalkodás igen veszedelmes! így szóllít meg minket egyegy a' Hitetlenek közzül. Fussatok, úgy mond ő, azokat, kik a' természet magyarázásának örve alatt, dögleletes tanítást tsepegtetnek az emberek szíveikbe, és a' kételkedésnek színe alatt, szászszorta többet tagadnak.

Egyedül magokat tartyák a' megvilágosíttatott, 's nemes terméſzetü embereknek; 's azért mindeneket nagy fennyen parantsolva kétes szavaiknak béklóba öltöztettnek, és a' száraz fantáziájoktúl elvetéltt meg fóghatatlan *Systemákat*, mint tagadhatatlan Igasságokat elönkbe terjesztgetik. A' többit átallyában magokhoz szíttyák. Mindent, a' mi az Embert tiszteletessé teheti, lábaik alá döntenek; az elnyomorodott embert útólso' szükségében a' vígasztalástúl, a' hatalmast, és a' gazdagot az Indúlatok zabolájátúl megfosztyák, kiirtják az emberi szívből minden legkissebb

Lé-

Lélek tükének tsemetéjét; 's még is a' mellett mintha ök az ember javát hasznát elö mozdítanák, erköltsnek minden reménységével, 's tekintetével kínálnák bennünket. Ne hidgyétek, mondják ök, hogy az Igasság annyira ártott vólna az embernek; Oh! ebben mi megegygyezünk. De tsak azért is az, a' mit tanítanak, nem igaz. Ezen tanítást minden tűnnen helybe kell hagyni; mivel magának a' *Russónak* pénájából szakadott tanítás.

Emile. to. 1. pag. 181.

XIV.

Az ékessen való írás, az erös Lelkek Irásaiknak olvasásában egygy nagy, úgy szóllván, áltató eszköz. Vaj mi kevesen tudják azt, hogy é' virág alatt nagy kurta kigyó lappang. A' keresztény filozófus, ki a' könyvet a' benne lévö Igasságért betsüli, el nem ámíttattya magát általa. Én, mondja ö, azt szépnek nem állíthatom, a' mi szembe száll az Igassággal, 's tsak akkor betsü-

tsülöm a' him írást; miktor abból hinet varhatok Lelkemnek.

S. Aug. L. 2. contr. litteras Petiliani c. 32. n. 73. t. 9. p. 239. edit. Bened.

Nullo modo mihi ſonat diſerte, quod dicitur inepte.

XV.

A' Katólika Anya ſzentegyházban, melly Istennek Temploma, az Igasságnak lakó helye, tsak egygyet gondol, egygyet ért, egygyet ſzóll az emb. Ellenben az erős Lelkeknél egyebet nem veſz észre az ember, az egygy ellen mondásnál. Itt is kezünkre beszél *Ruſſó* Tanátsúl hittam, úgymond ő, a' Filozófusokat, általlevéleztem könyveike megrostáltam minden féle vélemények mindenütt büſzkék; mindent feſzegetn még ott is látni akarnak, a' hol ön'm gok kételkednek. Mindent tudni, semmit nem akarnak megmutatni; tsak egygyik a' másikát tsúfollya. ben az egygy utólsó pontban igazat tenek; mert, ha kit megtámadnak, pi réskedve fennyen héjaznak; ha pe megtámadtattnak, alább hagynak, m

Emile t. 3. pag: 25.

tsü

iggednek a' védelmezés dolgában.)gyha fundamèntomaikat mérdegeli az iber, ollyanokra akad mindenkor, illyek az idegen, 's járatlan olvasót ig ejtik. Egygy tsomóba akarja az iber véleményeket ſzedni, kiki maga lönösseit fitogtattya. Egyedül abban veznek-meg hogy az Igasságot egygy vvel lélekkel sartzollyák. Azokat lgatván, soha sem akad olly útra, illy által a' kételkedés setéttségéből vergödjön. Ebből következésül azt zom-ki, hogy az emberi Lélek elégte- ségének kellett az első okának lenni n maga viselet különbözésének; a' siknak pedig a' kevélységnek. Tólékúl ezt is adhatta vólna még hozzá: pedig ezen következést hozom ki mind kbúl: ſzükségünk vagyon az Isteni yilatkoztatásra is, melly az emberi eknek határait kijegyezze, és az emeket megegygyeztesse. Vallyon, mit már egygy ſzemessen okos, 's bölts ernek az erös Lélek felöl tartani, ekutánna az édes Attyok olly eleve- lerajzolta öket?

XVI.

XVI.

Egygy bizonyos megvénhedett Jámbor, ſzólván *Epicurusnál*, ötet minden Tálentomok nélkül való embernek mondja, tudatlannak, buta elméjü embernek; tekintet nélkül, minden tselekedhetö erö nélkül való embernek; egyedül magát ſzerető, másokat pedig megútálva útáló embernek. Vallyon nem lehet e' ezeket a' mostani Hitetlenekre alkalmaztatni? A' Hitetlenség többnyire e' féle zürzavarból, 's keverékből áll.

Balbus ap. Cic. de nat. deor. L. 2. *Hoc in eum maxime convenit, qui ista peperit, hominem sine arte, sine litteris, insultantem in omnes, sine carmine ullo, sine auctoritate, sine lepore.*

XVII.

Meg vagyok győzödvé, hogy az erös Lelkekkel imígyen dialogyizálnom lehet: akarjátok, úgy e' bár? hogy a' kereſzténységhez, ámbátor az ön' maga egyedül, magával meg egygyez, egygy átallyában ne állyak? jól vagyon; jegyezzetek ki tehát nékem egygy más Relígiót. Mert, mivel egygy Isten vagyon,

a'

a' mit ti magatok sem tagadtok, vallást egygy Isteni szolgálatnak is kell lenni. Azomban, mi lehet az, a' mit ti a' kereszténység helyett nékem árúlgattok? Nem de a' véleményeknek olly mi keverékje, a' mellyek közzül egygyik a' másikának nyakára hág? mivel pedig ön' magatoknak meg kell vallanotok, hogy elégtelenek vagytok, a' ti véleményeteknek az egygy okos Religió *planumába* való béfoglalására, tehát én, nem figyelvén, a' ti lármázástokra, Religióm mellett megmaradok.

XVIII.

Egygy *Frajgaisterek*, vagy is szabad Lelkek serege, kik olly vakmerőek, hogy a' büszke, Ész ítélő széke eleibe magát az Istent is idézni mérészelik, nevekre méltóbb előttem, mintsem ama' Hangyák bollya, mellyek a' mezőnek szegletében egybe gyülekezvén, a' Föld Uralkodóirúl, 's azoknak *Statussairúl* téletet hozni akartak. Mert a' Fejedelmek, és a' Hangyák közt némű némű rányosság mégis találtatik; mivel mind

a'

a' kettő meghatározott Alkotmány. De vallyon lehet e' azt feltalálni az Isten, és az ember közt; a' végetlen, és meghatározott dolog közt; a' valóság, és puſzta semmi közt? Szünnyetek meg tehát egyſzer, tí férgek örökſége, a' teremtésnek Urát a' ſzóllásra kéſztetni.

Ovid. *Stulte! quid haec frustra votis puerilibus optas?*

Ez igazán ſzamár kívánság.

Vallyon mondhattya e' az agyag a' Fazekasnak, miért kéſzítettél engem úgy? vallyon mondhattya e' néki, hogy az ő Alkotmánya tökélletlen? ki segítette az Úr Lelkét? vagy ki vólt az ő Tanátsossa, és oktatta ötet? Minden Nemzettségek, mintha nem vólnának, úgy vannak előtte, és mint semminek, és hijába valónak állíttya azokat.

Isai. cap 40. v. 13. 17. *Quis adjuvit spiritum domini? Aut quis consiliarius ejus fuit, et ostendit illi? Omnes gentes, quasi non sint, sic sunt coram eo, et quasi nihilum et inane reputatae sunt ei.*

XIX.

Ki a' lehetetlenségbe kaparáſz, egyebet

bet nem érdemel, hanem Kudartzot, 's nagy füttyet. Hogy ha talám ollyan, ki, a' mi megfoghatatlan, észével fel akarja érni? jobb amannál. Éppen ezt tselekszik az erős Lelkek.

Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte.

A' Keresztény Filozófus tud olly Tudomány nélkül szükölködni, a' mellyre nem köteles. Értekezése által el érte a' végetlennek határait? nem bátorkodik azokba bé térni, tartván, a' mély Feneketlenségtül.

XX.

Mi a' Teremtés? a' Teremtés, mint egygy meg mérhetetlen Gömb. Mi a' Föld? az egészsz Teremtéshez képest? egygy por szetske. Mi az ember? a' Földnek Fia; a' semminek pedig Unokája. *Heu! heu! quam totus homuncio nihil est!* Hogy hogy lehet tehát ez a' semmi, ez a' parányi férgetske, olly kevély? Térjünk viszsza tehát kebelünkbe; visgállyuk meg tehát tövében alatsonságunkat. Vessük Hitnek igája alá a' mi szemfülességünket; a' mi ideig tartó,

tó, kéntelen engedni az örökké valónak. Mindent tud az ember, ha azt nem tudja, a' minek Tudománnya az észszel ellenkezik. A' Jésus Kristusnak eljövetele utánn, nints újság kívántsiságának helye, az Évangyéliom végét szakaszttotta minden tudakozásnak. Minden kételkedéseknek elkerülésére, megmondotta az Igasság: *Elég.* Már itt kételkedni vétek.

Tertull. de praescr. ed. Rigal. p. 236. *Cedat curiositas fidei, cedat gloria saluti, adversus regulam nihil scire, omnia scire est.*

Tertull. *Nobis curiositate opus non est post Christum Jesum, nec inquisitione post evangelium.*

XXI.

A' Religió dolgában tsak e' kettőt kell kérdőre venni; elsőben: ha vallyon igaz e' az, hogy az Isten szóllott az emberekkel? Másodszor: hogy ha valóban szóllott, vallyon tartozunk e' az ő szavát jóvá hagyni, azt minden ki fogás nélkül elfogadni? De ezzel meg nem elégszenek a' mi erős Lelkeink.

Tertull. ii *Hic tantum curiositas humana torpescit.*

XXII.

XXII.

Bár ne tanúlnák már egyſzer a' Keresztényi Relígiót azon kebelekben fogadott könyveikből, mellyekben maga eredeti ábrázattyában soha sem mutattatik nékiek. Hanem inkább tanúlás véget, olvasnák az arrúl igazán írtt könyveket annak tiſzta kút fejeit! Hogy ha egyſzer arra állanak; reménlyük, hogy annak megútálása nem sokára ſzeretetté, tiſztelettè, és hajlandósággá válna nálok. Egyedûl a' világi Tudományoknak az a' sorsa, hogy mennél tovább megy-elö bennek az ember; annál több nehézségekre akad. Ellenben a' Relígió Tudományában annál közelébb jár az ember az Igassághoz, mennél ſzorgalmatossabban iparkodik, 's tovább megy benne. Egyébtûl az nem tart, hanem hogy véka alatt ne maradjon. *Nihil magis erubescit, quam abscondi.* Két fö ellenségeivel küſzködik, t. i. az Istentelenséggel, és a' babonasággal. Mind a' kettö tudatlanságnak a' Fajzattya.

XXIII.

Ki tulajdoníthattya hízelkedvén ma-

gának, mondják azok, hogy az Igasságot feltalálta; avagy ki ígérheti magának, hogy azt feltalállya? hogy ha éppen semmi féleképpen, úgymond Sz. Ágoston, el nem lehet kerülni a' hibát, leg jobban tselekſzi az ember, ha ember létére, az emberi nemzettel hibáz. Azonban, vallyon ki terjeſzthet valóban mindenrül kételkedést? a' ki azt tselekſzi, 's mondja, hogy igazán e' hibát követi, az ugyan egygy hazug ember.

S. Aug. L. de utilitate credendi. c. 7. *Consultius est, si errandum est, quod cum ipso genere humano errare videamur.*

XXIV.

A' Hitetlenek, minekutánna egéſz éjjel a' magok éktelen, 's torzomborz Állatásaikon dolgoztak, mellyeket egygy mái Filozófus egygy hímes semminek nevez, a' melly mesterségessen egygy más semminek köntössébe öltöztetik, 's vakmerően elé adatik; a' Hitetlenek mondom, magokra igen ſzépen alkalmaztathattyák a' Prófétának ímez ſzavait: mi méhbe fogadtunk, és, úgymint ſzülni akartunk, és lelket ſzültünk; bolondokká

ká lettünk, mikor okosak akartunk lenni. Avagy nem bolondság é' azon dolgokrúl ítélni, azokat megakarni külömböztetni, mellyek eſzünket felül múlſyák, 's minthogy úgy is az ember maga magának *aenigmája*, homályossága, és még a' legesméretesebb terméſzetnek Tünemények eit sem tudja meg magyarázni, vallyon honnan ſzármozhat az emberben e' kevély vakmerőség, ki vétekben fogantatott, kinek ſzületése büntetés, a' halála pedig ſzükség?

In camo et fraeno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te. Psal. 31. 12.

Concepimus, et quasi parturivimus, et peperimus spiritum. Isai. cap. 26. v. 18.

Dicentes .... se esse sapientes, stulti facti sunt. Rom. c. 1. v. 22.

Unde superbit homo, cujus conceptio culpa, nasci poena, labor vita, necesse mori?

XXV.

A' következendőkből igen könnyen megesmérhettyük az erős Lelket. Az olly ember ki a' Relígió dolgában gorombáúl tudatlan; nintsenek fundamentomos

Törvényei, nints igaz ítélete, olly ember, ki mindent, a' mit nem ért, kárómol; mindennek, a' mit eſzével meg nem foghat, ellent mond; a' minek megtzáfolására elégtelen, azt gúnyolásssal megveti. Olly ember, ki az ékes Tudományokrúl, és a' más egyéb apróságokrúl fenn hangal ſzóll; a' leg nevezetessebb dolgokkal megvetve jádzadoz. Olly ember, ki a' Társaságokban kémélet-lenül fennyen héjaz, és a' legſzemtelenebb dolgokat felettébb ſzabadossan, és nagy maga el hitt külömböztetésével fetsegi.

Az olly ember, kinek hitetlensége a' különös dolgokban igen tsudálatos. De ha kérdés támad a' kereſzténységnek ártalmas dolgairúl, nints ki hidgyen könnyebben. Ekkor az Eſz néma nála; a' mi nála ítél, kéttségeskedik, állatásokat kohol, felel, következéseket teſz, nem egyébb, hanem az egygy indúlat.

Az egygy olly módi ſzerént való Filozófus, ki kevélységéből különös, átallyában nagy fetsegő; állandóúl kéſz azon egygy matériátúl elébb állani is,

hoz-

hozzá is állani; nyargal, kalapéroz egygyik kérdésről a' másikra; sehol semminek meg nem felel; söt még a' dolgot igazán meg sem érénti.

Az olly aláfzállott, 's földön máfzó ember, ki a' Test gyönyörüségeinek béklóiban hever, a' földiekhez ragafzkodott, az Igasság elött vak, melly a' Próféta által imígyen fzóll hozzá: ne legyetek mint a' Lovak, és a' Tevék, kiknek efzek nintsen. Az édes örömest hasonlít a' barmokhoz, kogy a barmok életét élhesse. Mind ezek között második *Icarus*, a' levegöbe repdes, és *Óriási* gondolkozásában tsavarog, mint egygy Hazafi a' fzép Lelkek orfzágában. Ámbár a' közönséges emberek értelmétül igen meſzfze járjon is, az egéfzfz világot maga különös gondolkozása módjának kaptájára húzni, 's arra általönteni akarja.

Odi profanum vulgus, et arceo.

Az ollyan tsömör, 's gyomrot keverö Ecchója a' meg aggott régi holmi Kábaságoknak, mellyeket nagy mohon ellopogatott *Bayléból*, és az *Encyçlopediából*, vagy is a' Tudományoknak kerek-

rekdedenn egygy más után való leírások mételyes könyvéből; mert azokat kútfejeikben keresgélni, nagy munkába telt vólna nékie.

Az egygy olly elfedeztetett általó Hempelyér, ki ollykor külsőleg a' Relígióhoz nagy tiſzteletet mutat, hogy azt azután annál inkább sartzolhassa.

Virg. Aeneid. v. 589. *Mutemus clypeos, Danaumque insignia nobis*

Aptemus: dolus an virtus, quis in hoste requirat?

Hogyha kellene, úgy mond ő tsalárdúl, a' Relígiók kozzül, mellyek a' világot eloſztyák, egygyet válaſztanom, tehát a' kereſztény Relígiókhoz állanék; mivel az a' többi között leg tűrhetőbb is, 's egyſzersmind leg éſzesebb is. Az olly agg Róka, ravaſz ember, ki a' Relígió dolga eránt, magokat elő-adó kételkedéseket nagyobbra viſzi, mint sem magokban legyenek, és azok meg fejtését kéſz akartva gyengíti; a' leg fontossabb megmutatásokat vagy elhalgattya, vagy más ſzint ád nékiek; a' mellett mind úntalan tettetvén magát, mint-

ha

. ô ſzivéből kívánná, hogy igaz lenne Relígió, a' hol az alatt annak felfortására, tövestül, tsemetéstül való kiására minden erejét fordíttya. Vaj ſzépen reájok illik ez urakra, a' mit Próféta mondott: megnyilt koporsó torkok: az ô nyelvekkel álnokúl tseedtek, áspisok mérge az ô ajakok tt.

Sepulchrum patens est guttur eorum, Ps. 13, 5.
ruis suis dolose agebant, venenum aspin sub labiis eorum.

Az soha sem állandó a' maga gonkozása módjában; hanem állandó az gy álhatatlanságban. Már eléveſz gy valami fô Állatást, már félre teazt; meg meg nem sokára elérukkol vé-

Most *Deista*, nem sokára *Matériá*z is, *Pyrhonista* is, *Atheista* is. Szünn fûz, tûz; kever, zavar, másol, edûl tselekedeteiben mindenkor azon gy *Epicurus*, és esküdt ellensége a' ſzténységnek. Mindenkor magának mond. *Égette* el megundokolva Diem comburere. Plutarch. nyersen az idôt egygy valami, lag ette könyvnek magaſztalásában?

avagy

avagy egygy valami Társaságnak megbotránkoztatásában? Fülünkbe tsendessen azt súgja: hogy ö ez által tsak Filozófusnak, avagy Políticusnak adta ki magát, 's a' beſzélgetésre matériát nyújtani akart. Közinkbe vet öllykor olly egygy pár Állatást, mellyek kedveznek ugyan az Isteni kinyilatkoztatásnak; de a' mellyek tselt vetnek az együgyü halgatóknak, avagy olvasóknak, bátorságossabban való megejtésére.

Az egygy hízelkedö ember, ki világ Polgárának nevezi magát, 's az alatt az Atyák, Gyermekek, Házasok, és a' Pátriótak kötelességeit lábaival tiporja. Semmi más Törvényt nem akar helybe hagyni, az egygy ön' maga képzeményén kivül.

Sic volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas.

Mikor a' leg-ſzentebb Titkainkon jelen talál lenni a' templomban, azt ſzívében káromollya, a' mit a' nép láttára imádni látſzatik.

Juven. Sat. 4. El végre: az egygy *monstrum nulla virtute redemptum;* egygy képtelen Istennél-

nélkül, Hit nélkül, Törvények nélkül, Religió nélkül való Állat. Az a' leg-Felségesebb ellen egygy igaz lázzasztó; a' leg-Adakozóbb ellen háladatlan; a' leg gyengébb, leg-kegyessebb Atyának kortsa; a' minden jó erköltsü embernek méltósága; a' jámborságnak esküdt ellensége, ollykor úgyan jó; de természetesse, nem pedig a' törvénytül bírattattyán arra; szívében mindenkor megveszt tegettetett félelemből való kép mutató. A' Hitetlenség soha sem vala szülő Annya az Erköltsöknek.

Hic niger est, hunc tu, Romane, cavēto.

Itt egyedül szakasztott képét akartam egygy igaz, úgy neveztetett erös Léleknek lerajzolni. Vagynak sokan, kik erös Lelkeknek árúlgattyák magokat; de valóban nem azok. Sokkal kissebb a' Hitetleneknek száma, mintsem közönségessen tartyák az emberek.

XXVI.

Nem gondolunk vele, azon gondolom erös Lelkek, szabadon arra fordít-

tsák, a' merre, 's a' mire akarják, a
éktelen, 's tsuda látta, Állatásaikat
miattunk tsavaroghatnak; tüzet, vasa
kiálthatnak *privat* véleményeik. Azo
elöttünk mindazáltal nem egyebek, ha
nem erötlen Habok, mellyek a' köfzik
lánn ormós koporsóba esni fzoktak: *in
sani feriant, sine littora fluctus.* Mive
azok fzelet vetettek, forgó fzelet fogna
aratni. A' mi minket illet: mi vallyuk,
és imádjuk az Apostollal a' megfefzít
tetett Jésus Kristust, a' Zsidóknak bot
ránkozásúl ugyan, a' Poganyoknak pe
dig bolondságúl.

Rom. c. 6. v. 14. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo.*

XXVII.

Hallyátok az Úr Ígéjét ti Sodoma Fejedelmi, vegyétek füleitekbe a' mi Istenünk Törvényét Gomorra Népe? jaj a' vétkes Nemzettségnek, a' hamissággal terhes Népnek, a' gonofz magnak, a' bünös Fiaknak! el hagyták az Urat, káromlották az Israël fzentét, hátra tér-

vén, elidegenedtek. De a' ki mennyekben lakik megneveti öket, és az Úr megtsúfollya öket.

Audite verbum domini principes Sodomorum, percipite auribus legem Dei nostri, populus Gomorrhae. Isai. c. 1. v. 10.

Vae genti peccatrici, populo gravi iniquitate, semini nequam, filiis sceleratis; dereliquerunt dominum, blasphemaverunt sanctum Israel, abalienati sunt retrorsum. Isai. c. 1, 4.

Qui habitat in coelis, irridebit eos, et dominus subsannabit eos. Irrisor irridetur. Ps. 2. 4.

XXVIII.

Valóban el jön egyſzer az az idö, mellyben az Istentelent a' Halál az ö gyönyörüségeitöl elválaſztya, ſzemeit felnyittya; de az egyebet nem lát, hanem a' maga veſztét, és az Igazak lakását. Fog ö ugyan akkor, de mind haſztalan, sóhajtozni, bánkódni, és a' Lélek ſzorongatása miatt mondani fogja: Imé! ezek azok, a' kiket valaha tsúfnak tartottunk, és ſzidalom hasonlatos-

ságának! vaj mi balgatagok vóltunk! Mi az ő életeket bolondságnak állítottuk, és az ő végeket tiſztelet nélkül: ímé! mint ſzámláltattak az Isten Fiai közzé, és a' ſzentek között az ő sorsok!

Sap. 5. Azért tévelyedtünk el az Igasság úttyáról, és az Igasság világossága nem fénylett nékünk, és az értelem Napja fel nem támadott nékünk. Elfáradtunk a' hamisságnak, és veſzedelemnek úttyán, és nehéz útakat jártunk; az Úrnak úttyát pedig nem tudtuk. Vallyon

Mit haſznált nékünk a' kevélység? vagy a' gazdagságokkal való kérkedékenység mit hozott nékünk? elmúltak mind azok, mint az Árnyék, és mint a' sietve futó követ, és mint a' Hajó, melly a' habozó vízen által mégyen, mellynek', mikor által ment, nem találhatni nyomát, sem az ő allyának ösvényét a' habokban. Vágy mint a' Madár, melly által repül a' levegő égen, melly úttyának semmi jelensége nem találtatik; hanem tsak a' gyenge ſzellő verő ſzárnyai tsattogása, és hasogatva ereje által az útnak levegő egét, mo-

gat-

gatván ſzárnyait el repülte, és azután semmi jele nem találtatik utjának. Vagy, a' mint az elrendeltetett helyre lövetett nyil után, az eloſzlott Levegő ég azonnal öſzvement, hogy ne tudhassák annak által menését. Szinte így mi is ſzülettetvén mindjárt meg ſzűntünk lenni, és a' jóságnak semmi jelét ugyan nem mutathattuk; a' mi gonoſzságunkban pedig meg nem emléſztettünk. Így fog a' Bűnös Ember Pokolban órálni.

XXIX.

Vásár után, későn ſzorgoskodik az ember, az eránta valóról. Későn nyittya fel ſzemeit, mikor egyſzer által esett a' dolgon. E' ſzerentsétlenségnek elején vehettyük, hogyha eltántorithathatlanúl a' Religióval tartunk, 's annak kötelességeiben híven, édes ſzivesen eljárunk. Mit haſznál az erős Lélekkel köpönyeg alatt, avagy ſzem látomást is ellene füttyet hányni? az ugyan akarattya ellen is győzedelmeskedik rajta. E' megátalkodott Halandóknak megvetését tudja az Isten megboſzſzúlni. Későbben jön

elé

elé boſzſzú álló oſtorával, azért tselekſzi, hogy azt keményebben éreztesse velek.

XXX.

Az Istentelenek reménysége, mint a' pih, melly a' ſzéltül elvitetik, és mint a' vékony tajték, melly a' ſzélvéſztöl elhányattatik, és mint a' füst, melly a' ſzéltöl eloſzlattatott, és az egygy napi
Sap. 5. által menö vendég emlékezete. Az Igazak pedig örökké élnek, és az Úrnál az ö jutalmok, és az ö gondolattyok a' Felségesnél. Az okáért az ékességnek országát veſzik, és a' ſzépségnek koronáját az Úr kezéböl: mert az ö jobb kezével befedezi öket, és az ö ſzent karjával mególtalmazza öket.

S. Bern. Ep. 147. in fine, qui subscribe. *Quaecunque dixi, absque praejudicio sane dicta sint, sanius sapientis. Romanae praesertim ecclesiae auctoritati atque examini totum hoc, sicut et caetera, quae ejusmodi sunt, universa reservo: ipsius, siquid aliter sapio paratus judicio emendare.*

60 | 5463 M 348

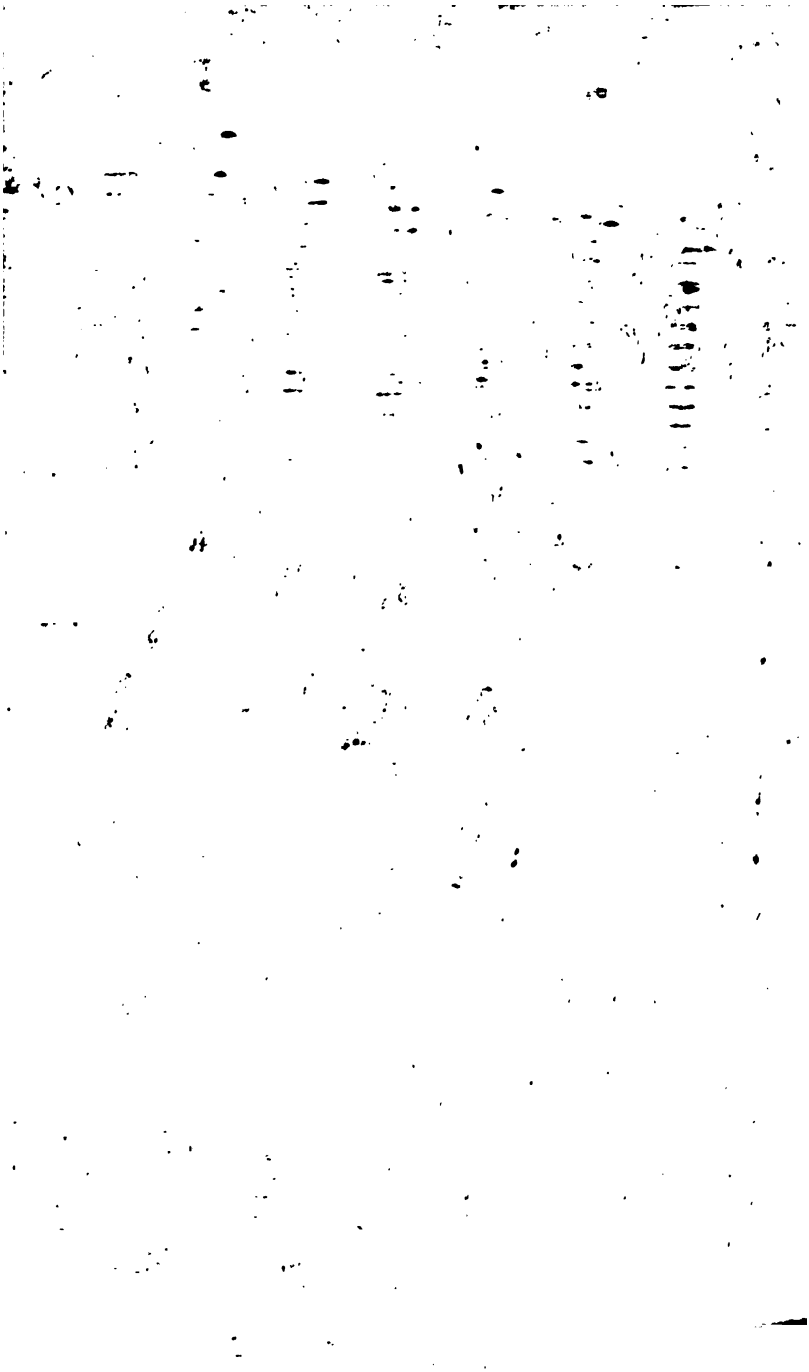

60 | 5463
M 348

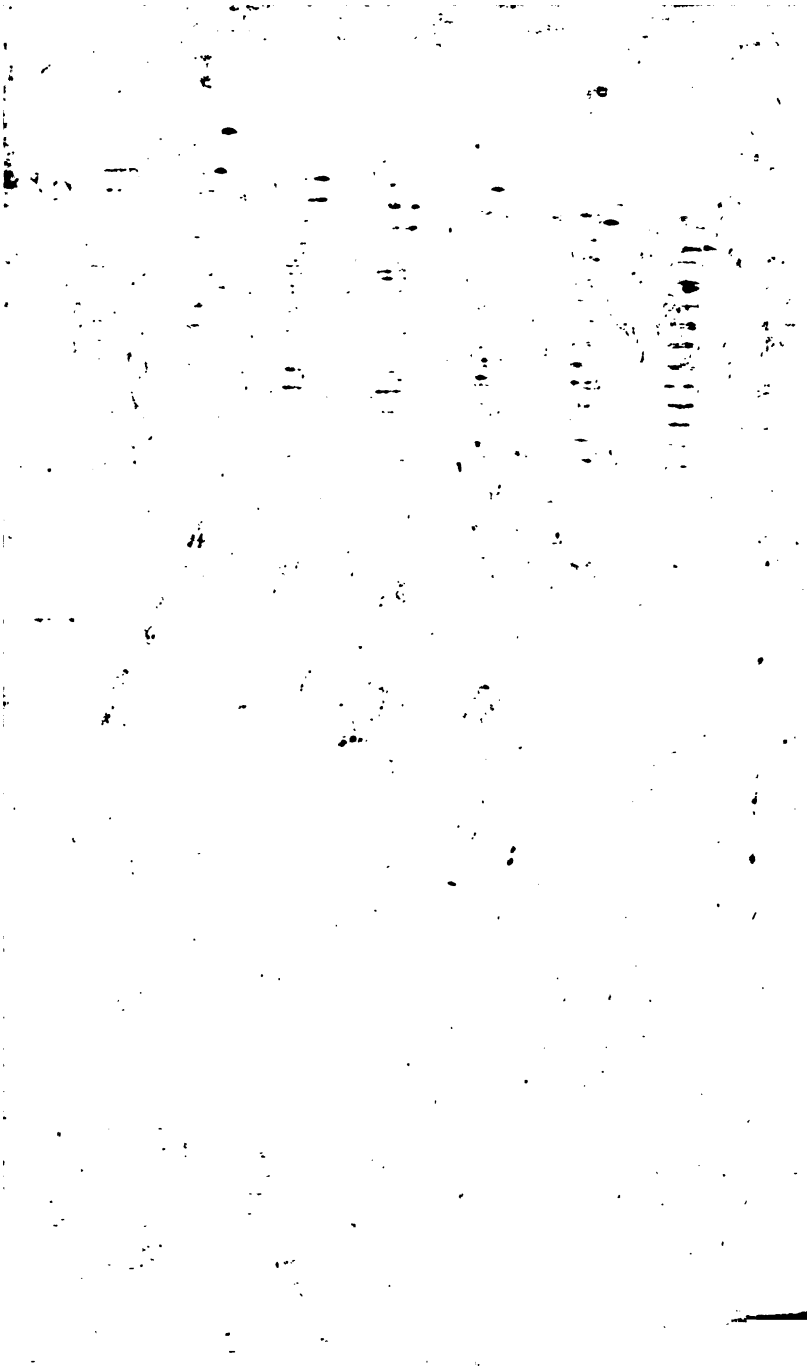

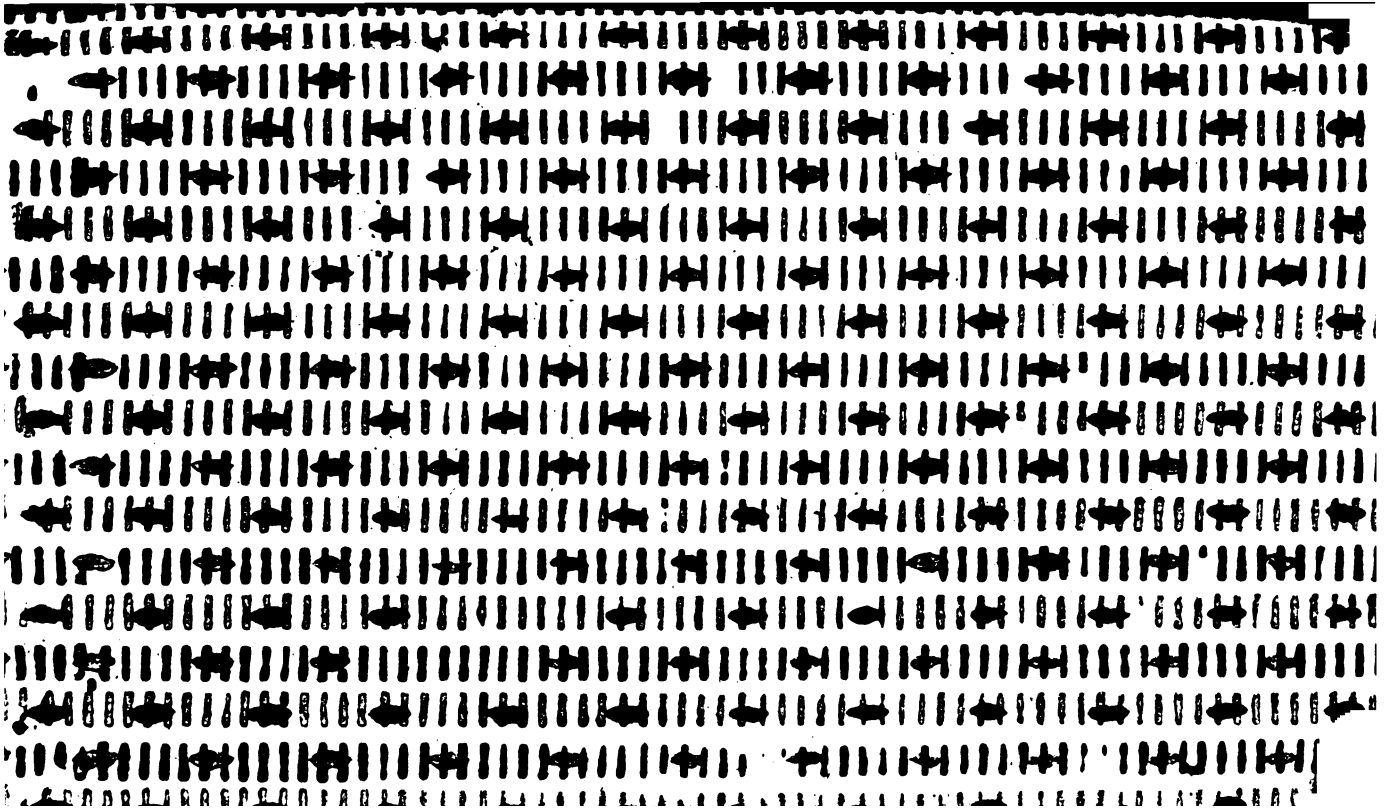

WIDENER LIBRARY
HX IMD2 J
DOES NOT
CIRCULATE